

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

WYDAWNICTWO AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE.

ARCHIWUM

DO DZIEJÓW LITERATURY I OŚWIATY

W POLSCE

WYDAWANE PRZEZ KOMISYĘ, DO BADAŃ TEGO ZAKRESU PRZEZ WYDZIAŁ
FILOLOGICZNY AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE POWOŁANĄ

TOM XV. CZĘŚĆ I.

W KRAKOWIE
NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ
1915.

Reszka, Stanisław, 1544-1603?

STANISLAI RESCII DIARIUM

1583—1589

EDIDIT

IOANNES CZUBEK

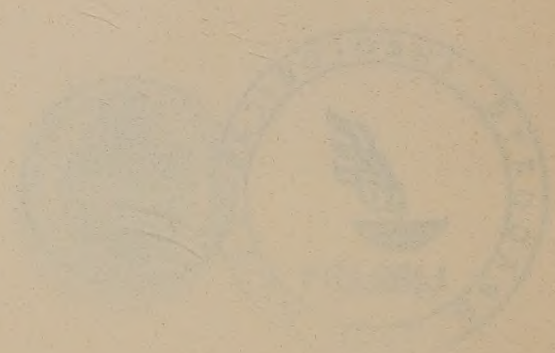
Property of
CBSK
Please return to
Graduate Theological
Union Library

W KRAKOWIE
NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ
1915.

DK
4299
R48
A1
1915

Property of
H2D
Please return to
Graduate Theological
Union Library

Stanisław Reszka¹ (w pismach łacińskich Rescius) urodził się d. 14 września 1544² w Buku w Wielkopolsce z ojca Stanisława³. Gdzie pobierał nauki początkowe i średnie, nie wiadomo; domyśl, że w szkole Lubrańskiego w Poznaniu, ma za sobą wiele podobieństwa do prawdy. Wiedzę wyższą, humanistyczną czerpał naprzód, jak się zdaje, w uniwersytetach niemieckich w Witemberdze i Lipsku, następnie zapisał się w lecie r. 1558 w poczet uczniów uniwersytetu Jag. w Kra-

¹ Pominąwszy krótką wzmiankę w Krzyszt. Warszewickiego »Reges, sancti, bellatores, scriptores Poloni« Rzym 1601, mamy dwie biografie Reszki z w. 17 i 18, mianowicie w Starowolskiego »Scriptorum Polonicorum hecatontas« i w Niesieckiego Herbarzu (wyd. Bobr. VIII, 106), obydwie zbyt ogólnikowe i nie wolne od błędów. Starowolski jest skąpszy, lecz zato popełnił tylko jedną pomyłkę, przypisując Reszce poselstwo z obedyencyą, od czego się jednak nasz opat wymówił. Niesiecki ma na ogół dobre wiadomości, pobrał tylko w tem, że piastowane godności duchowne (kanonię warmińską, dziekanę warszawską, a nawet opactwo jędrzejowskie) Reszki zamiast Batoremu (z wyjątkiem kanonii warm.) przypisał ulubionemu sobie Zygmuntowi III. Ostatnia praca o Reszce (w Encyklopedyi kościelnej t. XXIII, str. 313) jest najobszerniejsza, ale bez wartości. Autor artykułu, ks. Karol Dębiński, powtarza bezkrytycznie błędy swych poprzedników i dodaje nowe (Ferdynand, ks. Ferrary!); korzysta wprawdzie z ks. Siarkowskiego, ale dzieł Reszki (Listów zwłaszcza) nie czytał i nie zna nawet biografii Reszki w dziele Dra Ant. Eichhorna »Der ermländische Bischof und Cardinal Stanislaus Hosius« Mainz 1854, str. 2—9. A przecie jestto bezsprzecznie najlepszy życiorys Reszki; sumienny autor każde swoje twierdzenie i każdy szczegół popiera cytataми z dzieł Reszki lub z dokumentów rękopiśmiennych, znajdujących się w archiwum kapitulnem we Frauenburgu. To też obecny wydawca Dyaryusza, daleki od poprawiania, poprzestaje na uzupełnieniu wiadomości o Reszce na podstawie drukowanych źródeł późniejszych lub rękopiśmiennych, których ks. Eichhorn nie znalazł.

² Dzień i rok urodzenia podaje dokładnie sam Reszka w Dyaryuszu (str. 229): »14 (septembris 1588) feria 4. Dies meus natalis. Ingredior annum 45«. Jeżeli więc Reszka d. 14 września 1588 »wkraczał« w rok życia 45, to liczył sobie w tym dniu 44 lata, urodził się zatem w r. 1544, a nie 1543, jak zwykle biografowie podają.

³ Reszka był więc pochodzenia plebejskiego, co jak wiadomo, mogło mu być przeszkodą do osiągnięcia godności kościelnych. Ale podanie Niesieckiego o »policzeniu go między synów koronnych« nie wydaje nam się wiarygodne; raczej sam Reszka »policzył się między syny koronne« w tem rozumieniu, że bawiąc stale w Rzymie i potrzebując pieczętki, kazał ją sobie zrobić i wyróżnić na niej znak jakiś, tj. drzewo palmowe w tarczy, a nad nią kapelusz prałacki. Wyglądało to na herb, a był poprostu znak pieczętny, jakiego zwyczajnie używali duchowni; na takie »herby« duchownych, ile że ludzi bezpotomnych, patrzano

kowie¹. Dłużej tu jednak nad rok przebywać nie mógł, jeżeli według własnego zeznania w piętnastym roku² życia (1559) dostał się na dwór Hozyusza. Bystry i rzadkich cnót młodzieniaszek tak przypadł do serca przysłemu kardynałowi i nawzajem Reszka tak się przywiązał do Hozyusza, że dopiero śmierć kardynała (5 sierpnia r. 1579) położyła kres nieprzyjaźni, lecz współpracownictwu tych dwu duszą i sercem ściśle ze

u nas przez szpary. Niesiecki, mając zapewne pieczęć Reszki przed oczyma, wysnuł logicznie jego uszlachcenie przez Zygmunta III, co choćby z tego względu niemożliwe, że Reszka dowodnie już za Batorego używa »herbu«. Czy go Batory uszlachcił, rzecz wysoce nieprawdopodobna, gdyż żaden ślad się nie dochował, a i wygląd »herbu«, t. j. znaku pięcycznego przeciw temu przemawia. Bądź jak bądź, Reszka sam uważa się za szlachcica i używa herbu; już w r. 1584 w Inwentarzu (str. XXIV) zapisuje własnoręcznie biurko z własnym herbem (*Cistula sive studiolum cum armis meis*), podobnie w Dyaryuszu pod d. 5 grudnia r. 1588 »tela d'oro cum meis armis« (str. 235). Herb Reszki podaje W. Wittig w »Nieznanej szlachcie«, Kraków 1908, str. 270.

¹ Eichhorn (l. c.) na podstawie kilku miejsc w Ateizmach i falaryzmach (zwłaszcza str. 98—99), wysłał Reszkę na wyższe nauki do Witembergi i Lipska. Opowiada tam autor, jak był świadkiem rozmowy kilku młodych szlachciców (*aliquot adulescentes nobiles Poloni*) z Melanchtonem, cum in oppido Saxoniae Witembergensi viveremus... idque accidit anno 1557. O studiach wprawdzie nie wspomina Reszka, ale po cóżby chłopak 13-letni tam bawił? Na innym miejscu (str. 554) obok Witembergi wymienia Lipsk... quod Lipsiae Witembergiaeque vidimus. Ale ani w metryce witemberskiej (*Album academiae Vitebergensis ab a. 1502 ad a. 1560. Ed. Carolus Eduardus Foerstemann. Lipsiae 1889*) ani lipskiej (*Dr. St. Tomkowicz: Metrica nec non liber nationis Pol. w Archiwum do dziejów lit. i oświaty w Polsce, t. II, str. 409*) nazwiska Reszki w latach 1554—1560 nie znajdujemy; mógłby tam więc być chyba jako chłopiec do posług jakiegoś paniecia, jednego z owych nobiles adulescentes. Nasi pisarze (Bandtkie, Chodyncki, Wiszniewski i inni) powtarzają za Sołtykowiczem (*O stanie akademii krak. str. 137*) wiadomość, zaczerpniętą z »Fasti« Radymińskiego (rps. Jag. Nr. 225, t. IV k. 207'), że Reszka nie tylko był uczniem uniw. Jag., ale nawet profesorem (*collega iunior*) i że Hozyusz wybierając się na sobór trydencki i poszukując zdolnego sekretarza, na polecenie Benedykta z Koźmina wybrał młodego profesora Reszkę; Radymiński tytułuje go nawet stale magistrem. Z całej tej historii to tylko pewne, że Reszka był istotnie uczniem uniw. Jag., zapisawszy się na półrocze letnie 1558, jak świadczy *Album studiosorum* (»Stanislaus Stanisłai Reska a Buk«) i własny list do rektora i profesorów z r. 1598 (przyczocony w całości przez Radymińskiego), w którym przekazuje przez Stan. Dembińskiego tymże profesorom 500 flor. na znak swej wdzięczności jako dawny uczeń tegoż uniwersytetu. Wszystko inne należy »włożyć między bajki«. Ani *Liber diligentiarum*, ogłoszony przez Wisłockiego w Archiwum do dziejów lit. i ośw. w Polsce t. IV, profesora Reszki nie wymienia, ani Hozyusz przed soborem trydenckim (1561) w Krakowie nie był, gdyż z Wiednia wprost do Trydentu podążył, ani Benedykt z Koźmina zalecać wtedy Reszki nie mógł, gdyż od dwóch lat już nie żył (um. 1559); z drugiej strony Reszka już w r. 1560 w Wiedniu bawił dowodnie u boku Hozyusza (Eichhorn l. c. str. 2, przyp. 3), a nawet jeszcze wcześniej, bo od r. 1559. (Por. przyp. nast.).

² O czasie pobytu w domu Hozyusza wyraża się Reszka albo ogólnie, że dostał się tam »a tenebris annis« (Eichhorn l. c.) lub »paene a puero« (rps. Jag. 162, ark. 234), lub też dokładnie, że przebywał tam lat 20 (Eichhorn l. c.), a z listu do Nideckiego (Rzym 29 kwietnia 1581) wypadałoby nawet, że lat 21 »octo fere dierum millia«.

sobą złączonych ludzi. Reszka, zostawszy sekretarzem i pomocnikiem w pracach literackich¹ Hozyusza, odbywa z nim podróż do Wiednia, na sobór do Trydentu², wreszcie do Rzymu, gdzie kardynał na stałe już osiadł. Jakiem nasz sekretarz cieszył się zaufaniem swego zwierzchnika, świadczy najlepiej okoliczność, że kiedy w Rzymie postanowiono odpowiedzieć magdeburskim centuryatorom, rewizję pierwszej Centuryi powierzył Hozyusz nie komu innemu, lecz właśnie naszemu Reszce. To też, kiedy w r. 1571 opróżniła się jedna z kanonii warmińskich, obdarzył nią Hozyusz swego sekretarza³, mimo że ten święceń kapłańskich jeszcze nie posiadał. W dwa lata później odprawia Reszka z polecenia i w imieniu »swego«, jak go nazywał, kardynała, poselstwo do świeżo wybranego króla polskiego, Henryka, ażeby elektowi powinszować wyboru i polecić sprawę kościoła⁴. Nowy król chciał zatrzymać Reszkę przy sobie, ofiarując mu urząd sekretarza; lecz Reszka zaszczytu nie przyjął, wymówiwszy się uwagą, że kardynała opuścić nie może i nigdy nie opuści; mimo to Henryk policzył go w poczet swych sekretarzy, nie wymagając odeń stałego pobytu na dworze. Powraca więc Reszka do Rzymu, nie przewidując, że niedługo wypadnie mu odbyć drugie poselstwo do tegoż króla, acz w zupełnie odmiennych warunkach. Było to w r. 1574, kiedy Henryk, opuściwszy potajemnie Polskę, bawił jakiś czas w Wenecyi. Wtedy to wyprawia Hozyusz do niego powtórnie swego zaufanego powiernika Reszkę w tym celu, ażeby zbiega, jeżeliby

¹ Posiadamy ciekawy dokument, autograf Reszki, zawierający króciutki rzut oka na jego życie. Miał to być list ze wstawiennictwem do papieża, wysłany pod imieniem kardynała Andrzeja, w czasie, kiedy Reszce groziła utrata jędrzejowskiego opactwa; wzmianka o Kremonie, gdzie Reszka był znany papieżowi, wskazuje, że niewymienionym papieżem jest Grzegorz XIV (Sfondratus), który był przedtem biskupem Kremony (Por. Dyaryusz str. 53—57). Papież ten panował, jak wiadomo, tylko kilka miesięcy (1590) i list zapewne nie został wysłany. Oto ów brulion listu kardynała Batorego w najważniejszych wyjątkach: »Stanislaus Rescius, S. V. utriusque signaturae referendarius, paene a puero fuit ab illo magno Hosio, cardinale Varmiensi, educatus operamque illi suam navavit tum in obeundis amplissimis legationibus, tum in iis conscribendis et edendis lucubrationibus, quae ecclesiae Dei catholicae magnam vim remediorum contra pestes haereticas attulerunt; munere quoque sigillatoris s. Paenitentiariae per aliquot annos sine reprehensione functus est, quod illi tamen sine omni (s) culpa fuit ab antecessore S. V. ademptum. Post mortem Hosii evocatus est in patriam suam a Ser-mo rege Stephano, patruo meo, itaque se gessit, ut eum omnibus ornamentis dignum putaret. Sigismundus quoque, Poloniae rex, opera eius apud antecessorem S. V., Sixtum V, et reliquos Italiae principes usus est... Huic tamen viro dicuntur nonnulli facessere velle negotium apud S. V. de abbacia Andreoviensi, quam ex dispensatione apostolica obtinet« (następuje prośba. Rps Jag. nr. 161 ark. 234).

² Eichhorn l. c.

³ Tenże l. c.

⁴ Tenże l. c.

już nie można było skłonić do powrotu, to przynajmniej otrzymać od niego jakieś wskazówki, kto i jak ma w czasie jego nieobecności zarządzać opuszczoną rzecząpospolitą¹. Wkrótce potem przyjmuje Reszka z rąk Hozyusza święcenia kapłańskie² (1 grudnia 1575), było to bowiem warunkiem do utrzymania urzędu sygillatury³ w Wielkiej Penitencyarii, który mu też w kilka dni po wyświęceniu nadał Grzegorz XIII na wniosek Hozyusza⁴, wówczas Wielkiego Penitencyarza. Tenże papież obdarzył Reszkę nadto tytułem i urzędem referendarza obu sygnatur, nie wiadomo, czy jeszcze za życia, czy po śmierci kardynała⁵. Biegły teolog i polemista, nie posiadał Reszka dotąd stopnia naukowego; dopiero w r. 1579 za namową Hozyusza, wracając z pielgrzymki do Loreto, wstąpił do Perugii i otrzymał na tamtejszym uniwersytecie, jak tytu innych Polaków, stopień doktorski w maju 1579⁶. Niedługo potem umiera kardynał, wyznaczwszy obok synowca, Stanisława, swego sekretarza wykonawcą testamentu. Jeszcze przeszło trzy lata po śmierci kardynała bawi nasz Reszka w Rzymie⁷, zatrzymany po części wykonywaniem testamentu i sprawą nagrobka kardynała w S. Maria in Trastevere, a jeszcze bardziej urzędem sygillatora, owym »kęsem białego chleba«⁸, jak go sam Reszka nazywa, który mógł łatwo stracić, oddaliwszy się z Rzymu. W Polsce tymczasem pamiętano i myślano o Reszce. Dzięki zabiegom i pracy Jezuitów sprawa katolicyzmu w Siedmiogrodzie zrobiła tak znaczne postępy, że już można było pomyśleć o ustanowieniu, a raczej wskrzeszeniu biskupstwa w Koloszwarze; upatrzonym na to biskupstwo kandydatem był właśnie nasz sygillator Wiel-

¹ Eichhorn I, c.

² Tenże I, c.

³ Eichhorn I, c. nazywa ten urząd mylnie *Datarius*; Reszka sam nazywa się zawsze sygillatorem W. Penitencyarii.

⁴ Eichhorn I, c.

⁵ Że Reszka, bawiąc stale w Rzymie, załatwiał także przygodnie powierzone sobie sprawy duchownych polskich, rozumie się samo przez się i znajdujemy o tem wiadomość w Wierzbowskiego Uchańscianach (I, 406), gdzie występują Reszka Stanislaus, canonicus Varmiensis, et Georgius Ticzin, scutifer apostolicus, in curia Romana degentes, jako procuratores capituli Gneznensis, 20 Octobris 1578.

⁶ »Reversus Laureto in urbem simul et Perusio, ubi volentibus maioribus meis gradum doctoratus accepi« w liście do Kromera z 23 maja 1579 (Rps. Jag. Nr. 28; I, k. 275).

⁷ W tym czasie poznał się Reszka z Montaignem, bawiącym w r. 1581 w Rzymie. »En ce temps là je prins, entre autres, connoissance à un Polenois le plus privé ami qu'eût le cardinal Hosius, lequel me fit presant de dous examplaires du livret, qu'il a fait de sa mort, et les corrigea de sa mein« (Montaigne, Voyages, str. 175). Książeczką, o której tu mowa, była broszura Reszki »Epistola de transitu et dormitione Hosii«, wydana w r. 1580 w Rzymie; Vita Hosii wyszła dopiero w r. 1587.

⁸ Por. Dyaryusz, str. 10, przyp. 5.

kiej Penitencyaryi, bawiący w Rzymie¹. Dnia 11 września 1582 otrzymał Reszka w Narni, w drodze do Loreto, pismo króla Stefana, wzywające go do ojczyzny². Położenie Reszki w Rzymie nie było wówczas zbyt świetne: »...sine sede, sine spe, sine fortunis³, procul a patria, procul ab amicis... skarży się w liście do Nideckiego z d. 29 kwietnia 1581. To też skwapliwie przyjął zaszczytne wezwanie królewskie, oświadczając gotowość powrotu, skoro tylko jako sygillator otrzyma na to papieskie pozwolenie. Na początku r. 1583 był Reszka już w Polsce. Ale nie objął zaraz swych obowiązków sekretarskich przy królu Stefanie; przedtem udał się jeszcze do Warmii⁴, zapewne, ażeby zdać sprawę z wykonania testamentu kardynała bratu jego i głównemu spadkobiercy, staremu Janowi Hozyuszowi w Smolanach, a zarazem objąć przy tej sposobności w posiadanie swoją kanonię w Frauenburgu. Wtedy też otrzymał zapewne od królowej Anny dziekanie warszawską, której później, zostawszy opatem jędrzejowskim, zrzekł się na korzyść Bernarda Maciejowskiego. Tymczasem sprawa biskupstwa siedmiogrodzkiego rozchwiała się i ostatecznie upadła, a Reszka objął sekretarstwo przy królu⁵ — ale nie na długo; już 10 września t. r. wyjeżdża z młodym synowcem królewskim, Andrzejem Batorym, wówczas proboszczem miechowskim, jako ochmistrz i mentor do Rzymu. Jaki był cel tej podróży? — Z dyaryusza, który się właśnie z tym dniem zaczyna, dowiadujemy się o kilku sprawach, jak ustanowienie kolegium jezuickiego w Brześciu Litewskim i sprawa kolegium polsko-węgierskiego S. Stefano Rotondo w Rzymie; najważniejszą jednak sprawą, o której nasz ostrożny dyplomata zamilczał, było wprowadzenie Andrzeja w świat rzymski i wyjednanie dlań — mimo młodego wieku i braku święceń — kapełusza kardynalskiego. Sprawa szła dość opornie, aż wreszcie śmiały krok Reszki, zamierzony i ogłoszony wyjazd Andrzeja Batorego ze Rzymu, przeważył szalę: Grzegorz XIII, nie chcąc dopuścić do zerwania z królem polskim, d. 4 lipca 1584 r. na konsystorzu u ś. Marka, umyślnie tylko w tym celu zwołanym, ogłosił Andrzeja kardynałem. Odjazd odwłókł się wskutek tego i nastąpił dopiero 31 lipca t. r. Powrót synowca

¹ Donosi o tem Possewin kardynałowi Galli Ptolomeo w liście z d. 27 maja 1582, Warszawa (Epistolae et acta Iesuitarum Transilvaniae temporibus principum Báthory, 1571—1613). Collegit et edidit Dr. Andreas Veress. Vol. I Kolozsvár 1911, str. 225.

² List do króla Stefana z Rzymu 17 października 1582 (Epist. liber. I, 1).

³ Dnia 7 stycznia 1580, wysyłając spadkobiercom gotówkę po kardynale szkodów 9775, zeznaje Reszka, że winien Δ 700 (Rps. Jag. Nr. 161, ark. 66); w kwietniu dług zmalał do Δ 114, ale 4 marca 1582 pożyczył Reszka od bawiącego w Rzymie synowca, Stanisława, Δ 286, tak że winien ogółem Δ 400 (Rps. Jag. Nr. 161 ark. 66 i 69).

⁴ Eichhorn l. c.

⁵ Tenże l. c.

królewskiego był w obrębie Włoch jednym, nieprzerwanym pochodem tryumfalnym. Nowy kardynał, przyjmowany uroczyście przez biskupów, gubernatorów, wreszcie książąt i naczelników państw, wstępował do wszystkich 'znacniejszych miast po drodze, bawił na dworach książęcych w Ferrarze i Mantui, witany i podejmowany przedtem urzędowo w Wenecyi, zboczył nawet z drogi i na zlecenie królewskiego stryja¹ odwiedził w Medyolanie już za życia czczonego dla swych cnót i mądrości kardynała Karola Boromeusza, ogłoszonego później świętym, który młodzieńcowi arcybudujący i pouczający list poświęcił². Opuściwszy Włochy, jadą już nasi podróżni *incognito* przez dzierżawy austriackie i przez Górne Węgry dostają się do Czorsztyna, a stąd przez Nowy Targ zarzuconemi dziś t. z. starami drogami na Rabkę, Mszanę, Dobczyce i Wieliczkę do Krakowa, gdzie stanęli 20 października t. r. Czas do maja następnego roku (1585) schodzi na załatwieniu drobnych spraw codziennych, skrupulatnie zapisywanych w Dyaryuszu, gdy wtem 5 maja nadchodzi wiadomość z Rzymu o śmierci Grzegorza XIII. Czy kardynał ma jechać na konklawe? Król oświadczył się przeciw podróży, uważając słusznie, że i tak na czas zdążyłby już nie zdołał. Zamiast do Rzymu miał się Andrzej Batory puścić w drogę do Warmii, zawsze w towarzystwie nieodstępnej Reszki, ażeby dopełnić formalności objęcia w posiadanie koadjutury tamtejszego biskupstwa. Rzecz, jak widzimy z Dyaryusza, nie poszła tak gładko, jak się spodziewano, ale dzięki połączonym usiłowaniom i zabiegom starego Kromera i oddanych kardynałowi kanoników warmijskich, wreszcie Reszki sprawa została pomyślnie załatwiona. Nastąpił powrót do Krakowa. Król jednak uważał słusznie, że i dla synowca-kardynała i dla sprawy publicznej stały pobyt Andrzeja w Rzymie mógłby przynieść wielorakie korzyści. Postanowił więc, że odjazd kardynała do Rzymu ma nastąpić w połowie października tego jeszcze roku (1585), przeznaczając mu za towarzysza, a raczej mentora znowu naszego Reszkę, który ponadto jako poseł królewski miał złożyć obedyencyę nowemu papieżowi, Sykstusowi V. Wymówił się jednak autor naszego dyaryusza od tego zaszczytu 10 przyczynami, których słuszność król uznał. Tymczasem tuż przed wyjazdem, 7 października umiera opat jędrzejowski Białobrzeski, a król chcąc nagrodzić wierne i pożyteczne służby Reszki, jemu nadaje to bogate opactwo³. Obejmowanie nowej godności i formalności z tem po-

¹ Rps. Jag. Nr. 162, ark. 108.

² Znajduje się w rpisie Jag. Nr. 41, k. 41' drukowany w Ciacconiusa Vitae et res gestae pontificum t. IV. szp. 105.

³ Roczny dochód opata podaje sam Reszka na 10.000 flor. w liście do Suchożewskiego z Rzymu d. 28 maja 1588, oddając mu dzierżawę swych dochodów opackich

łączone, tudzież załatwianie spraw ekonomicznych zabrało kilka miesięcy czasu, tak, że wyjazd mógł nastąpić dopiero w maju następnego roku (22 maja 1586). Jechali nasi podróżni tym razem na Bochnię, Lipnicę i Nowy Sącz, gdzie ich podejmował tamtejszy starosta Spytek Jordan, a potem zbrojno odprowadził aż do Chybe na Liptowie; następnie przez Górne Węgry, Austryę Dolną, Styryę, Karyntyę i t. d. tą samą drogą, którą niespełna dwa lata temu wracali do Polski, podążając do Rzymu, gdzie 3 czerwca t. r. kardynał odbył wjazd uroczysty. — W Rzymie czekała Reszkę nieprzyjemna wiadomość, udzielona mu przez Krescencjusza, honorowego marszałka dworu kardynała, że w czasie nieobecności odjęto mu sygillaturę i dano komu innemu. Nowemu papieżowi wytłómaczono z łatwością, że Reszka dostał bogate opactwo w Polsce i ani myśli wracać do Rzymu, i Sykstus V dał ów »kęs białego chleba« czyhającemu nań Włochowi. Bardzo obeszła ta wiadomość naszego opata, nie z powodu utraty przywiązanego do tego urzędu dochodu, jak sam Reszka oświadczył papieżowi, lecz że odjęty mu bez jego winy urząd każe się domyślać, iż stało się to właśnie dla jakiejś winy, rzekomo popełnionej przez Reszkę. Przez długie lata kołatał nasz exsygillator u życzliwego mu zresztą Sykstusa V i jego następcy, Klemensa VIII, i sam i przez wstawiennictwo kard. Andrzeja oraz innych wpływowych osób, domagając się, jeżeli już nie przywrócenia urzędu, to przynajmniej jakiej rekompensaty¹, ale, jak się zdaje, nadaremno; ręce w Rzymie otwierają się, jak wiadomo, bardzo skwapliwie, ale tylko do brania.

Pobyt kardynała w Rzymie nie był długi. D. 12 grudnia 1586 umiera król Stefan w Grodnie; smutną wiadomość otrzymał synowiec dopiero 6 stycznia 1587 r. i natychmiast na usilne nalegania przyjaciół wybiera się z powrotem do Polski (8 stycznia t. r.). Reszka, słaby, zostaje jeszcze jakiś czas w Rzymie i załatwia sprawy pieniężne. Przyszędłszy jako tako do sił i lepszego zdrowia, spełnia ślub, uczyniony w jego imieniu przez przyjaciół, i odbywa w lutym pielgrzymkę do cudownego obrazu S. Maria Annunziata we Florencyi. Dopiero 25 maja pośpiesza za kardynałem i 6 sierpnia przybywa szczęśliwie do Miechowa. Odtąd podaje nam Dyaryusz dzień po dniu cały przebieg burzliwego bezkrólewia, a raczej wojny domowej — wypadki, których Reszka albo

»Dalem WM. summarium proventuum Andreioviensium 10 mil. fior. A ktoby dla dobrego przyjaciela nie szkodował? Oto weźmi już WM. wszystko wręce, a mnie 8 mil. WM. posyłaj na rok: miejmy się obadwa dobrze«. (Kps. Ossol. Nr. 228, k. 44).

¹ Zdaje się, że chciano w Rzymie dać Reszce jako odczepne kanonię w Loreto, o czem Kolacki donosi pod d. 6 kwietnia 1591 »Canonicatus Lauretanus zda mi się rzecz facillima, ale nazbyt podła; ale obiecał (Mondovi) proponować pontifici« (Rps. Jag. Nr. 1137, ark. 27). Rzecz nie przysłała do skutku.

sam naocznym był świadkiem, albo o których słyszał od uczestników Zamieszki skończyły się, jak wiadomo, wzięciem do niewoli jednego elekta, Maksymiliana, i koronacją drugiego, Zygmunta, królewicza szwedzkiego, d. 27 grudnia 1587. Położenie polityczne było jednak zawsze jeszcze niejasne, a nawet trudne, gdyż dom habsburski nie szczędził, choć może tylko na oko, pogroźek wojennych. W sporze dwóch państw katolickich, który żadnej ze stron nie obiecywał stanowczych korzyści, naturalnym i przyrodzonym niejako pośrednikiem mógł być jedynie papież, a na posła do Rzymu któż się nadawał lepiej, jak Reszka, doświadczony już dyplomata i znający doskonale stosunki rzymskie, a nadto osoba miła nie tylko protektorowi Polski, »wielkiemu« kardynałowi Farnese, ale, co ważniejsza, i samemu papieżowi? To też zaraz na trzeci dzień po koronacji wzywa Zamojski Reszkę do siebie, ażeby się z nim ułożyć co do szczegółów poselstwa. Po niejakiem wahaniu i wzdraganiu, głównie ze względu na dokuczliwą podagrę, przyjął nasz opat trudne zadanie i 14 marca t. r. puszcza się w drogę do Rzymu. Czy dom austriacki przepuści posła polskiego przez swe dzierżawy — było rzeczą nader wątpliwą. Celem omylenia więc szpiegów czy tajnych stronników austriackich, wyjeżdża nasz poseł we dnie w licznej towarzystwie bramą Skawińską, rzekomo zdążając ku Śląskowi, lecz następnie, skoro się tylko zmierzchno, powraca do Krakowa i w nocy puszcza się w kierunku północnym, ażeby przez Poznań, Brandenburgię, Saksonię, Bawaryę i Tyrol dalszą drogą podążać na południe. Reszka miał polecenie uwiadomić urzędownie o wyborze i wstąpieniu na tron Zygmunta obok papieża także pomniejszych książąt i naczelników państw włoskich i wyjednać dla niego uznanie¹. Wypadałoby więc uczynić to naprzód w Wenecyi; ale że wszystkie państewka włoskie oglądały się także w sprawach politycznych zwykle na papieża, przeto za radą przyjaznych senatorów weneckich udał się nasz poseł prosto do Rzymu, gdzie tymczasem przedstawiciele domu habsburskiego, poseł hiszpański i kardynał Madruzzo, oświetlając na swój sposób wypadki zaszłe w Polsce, owdągnęli nie tylko opinią publiczną, ale i całym położeniem politycznym. Nie dał się odstraszyć trudnościami nasz Reszka i swoją zręcznością dokazał tyle, że papież na legata do Polski przeznaczył człowieka prawego i bezstronnego w osobie kardynała Hipolita Aldobrandiniego, późniejszego papieża Klemensa VIII, który miał między obiema zwaśnionemi stronami pośredniczyć i pokój do skutku przyprowadzić. Te-

¹ Pisma urzędowe tego poselstwa dochowały się w rpisie Jag. Nr. 159. »Acta legationis meae apud Sixtum V Pont. Max. Rempubl. Venetam, Ferdin. Magnum Ducem Hetru-
riae et Ducem Ferrariae«.

raz, po tak pomyślnem załatwieniu sprawy w Rzymie, rzecz na dworach florenckim i ferrarskim, jako też we Wenecyi poszła już gładko. Wywiązawszy się szczęśliwie ze swego poselstwa, wyprawia Reszka swego wychowanka i zaufanego Kolackiego do króla z zapytaniem, co ma dalej czynić, polecając swemu wysłańcowi jak najusilniejsze staranie o odwrócenie grożącego mu poselstwa z obedyencyą, którem zamyślano Reszkę obarczyć. Król oszczędził mu tego trudu i kosztu, lecz kazał wracać do Rzymu i tam pilnować spraw polskich. Ostatnią ważniejszą sprawą, którą się z wielką gorliwością zajmował nasz poseł w Rzymie, była kanonizacya ś. Jacka, którą Reszka daleko posunął, lecz do końca doprowadzić już nie miał czasu. — Z dniem 4 sierpnia 1589 urywa się nasz dyaryusz. Reszka bawi jeszcze niespełna rok w Rzymie, aż wreszcie zadłużony po uszy¹, gdyż z powodu »opętanej nędzy« skarbu królewskiego obiecanych zasiłków nie otrzymywał, uprosił nareszcie swe odwołanie i w ostatnich dniach lipca 1590, opatrzony polecającym listem papieskim, puszcza się w drogę powrotną do Polski, gdzie (wedle listów pisanych w tym czasie) bawi na przemiany to w Jędrzejowie, to w Krakowie, to na Warmii aż do końca r. 1591. Z początkiem następnego roku (1592) wyprawia Zygmunt III Reszkę znowuż do Włoch, tym razem jako posła do Neapolu, gdzie jako zręczny dyplomata miał się zajmować zawiłą i trudną sprawą sum neapolitańskich; po drodze miał w sprawach nam bliżej nieznanach wstąpić do Florencyi i Rzymu do papieża Klemensa VIII². Do Neapolu przybył w pierwszych dniach czerwca 1592 r. Ale jeżeli król pokładał nadzwyczajne nadzieje w biegłości dy-

¹ W listach Reszki z tego czasu (1589, 1590) znajdujemy liczne skargi na długi, w jakie nasz poseł popadł z powodu, że z ojczyzny żadnego zasiłku nie otrzymywał. »Proszę tedy o ratunek, nie o beneficja, nie o dignitates, bo na swej wokacyej rad przestawam« (Do Baranowskiego z Rzymu w styczniu 1589. Rps. Jag. Nr. 159, k. 99'); w listopadzie 1589 jest »nominibus oppressus«. (Do Suchorzewskiego z Rzymu 18 listopada 1589. Ossol. Nr. 228, k. 38). W styczniu 1590 dochodzą długi już do 4 tysięcy flor. »Rex iterum exilium, fiscus famem, fames mortem imperat«, a dalej po polsku: »Już przechodzę długów 4 mil., które Bóg wie, skąd zapłacić«. (Do Suchorzewskiego ze Rzymu d. 17 stycznia 1590. Rps. Ossol. Nr. 228, k. 16) Ciekawy pod tym względem list do Baranowskiego »in cifris« z 12 marca 1590 »Quod me R. D. V. ad Pontificem remittit, ut pensiones mihi debitas persolvat, risi suaviter: ex illis fortasse exuviis, quas Gothi et Vandali victi in Urbe reliquerunt. Sed iocos mittamus. Regni magnam egestatem vel ut D. V. appellat *opętą nędzę* ipse video. Cogitanti vero, quae succurrendi esset ratio, haec occurrerunt, quae insipiens commemoro; vos amorem patriae accipite, si considerationes nostrae risu dignae videbuntur«. Środki te były: Spowinowacenie z W. ks. florenckim przyniosłoby 500 000; możnaby sumy neapolitańskie sprzedać za 400.000, możeby kupił papież łub skarb papieski; możnaby też poprosić papieża o pożyczkę 400.000 i zabezpieczyć ją na dochodach neapol., mógłby nastać papież, coby ten dług darował! (Rps. Jag. Nr. 161, ark. 235).

² Por. list do Sokołowskiego z Neapolu Idibus Augusti 1592 (Epist. I, 420).

diplomacycznej i zdolnościach Reszki, a ten znowu przyjął chętnie trudne zadanie, spodziewając się od łagodnego klimatu poprawy zdrowia, to obaj mieli doznać zupełnego rozczarowania. Reszka mimo całej swej zręczności i znajomości Włochów i stosunków włoskich, wobec misternego kręactwa i braku dobrej woli po stronie wielkorządców Neapolu, wiele dokazać nie mógł. Była wprawdzie chwila, kiedy nawet nasz wytrawny dyplomata zbyt pochopnie uległ w tej mierze złudzeniu. Oto, co pisze do Suchorzewskiego z Neapolu w dzień ś. Łucyi 1595 r.: »Ku Polsce *in Aprili futuro* zamysłam, odprawiwszy tu królowi JMCi znaczną posługę, że będzie *admissus ad possessionem hereditatis* królowej JMcii bez wielkiej trudności, owo, że się, da li Bóg, w Andrzejowie będę mógł stawić *in Augusto*«¹. Oczywiście były to złudne majaki, a Reszka pozostał nadal w Neapolu i ani »w przyszłym kwietniu« ani nigdy wogóle Jędrzejowa i przyjaciół oglądać nie miał. Również i zdrowie naszego posła nie tylko nie poprawiło się w łagodnym klimacie południowym, lecz przeciwnie pogarszało się niemal z dniem każdym. Pełne są skarg listy Reszki z tego czasu na coraz bardziej wzmagającą się podagrę. Oto kilka przykładów: ...»*me mea nunquam non comitatur pestis*«². »*Podagra nonnisi raro remittit*«³. »*Podagra ante hospes, nunc inquilinam agit*«⁴. »Dawając o sobie WMci sprawę, żem żyw, ten list swą ręką piszę, chocia chorą, jednak moją, póki wola Boża, chocia mię tam nie raz umorzeli *homines non tam odio, quam rerum nostrarum amore flagrantes*. Jakoż jużem barzo na nogi osłabiał, że ani stać o swy mocy nie mogę«⁵. — »*Vivo, ut aegrotem, et aegroto, ut vivam*«⁶. — »*Media nostri parte mortui sumus*«⁷. Wieści o smutnym stanie jędrzejowskiego opata przedostawały się przez przejeżdżających i gościnnie podejmowanych przez Reszkę rodaków do Polski i nęciły liczne zastępy sępów do starań o pozyskanie bogatego łupu; *abbatipetae* nazywa ich Reszka w liście do Gembickiego⁸. Jednym z nich był Bartłomiej Powsiński, który jeszcze za życia Reszki starał się o koadjutoryę opactwa jędrzejowskiego, naturalnie *cum iure succedendi*⁹. »*O nostri labores, o studia, o vigiliae! Quis nunc vestri fructus? En corpore et animo laceror!*«¹⁰ woła zgorzkniały Reszka¹⁰.

¹ Rps, Ossol. Nr. 228, k. 45.

² Do Tretera z Jędrzejowa Hilarium diebus 1590; cały list podagryczny. (Epist. I, 375).

³ Do Suchorzewskiego z Neapolu 26 czerwca 1592 (Rps. Ossol. Nr. 228, k. 30).

⁴ Do tegoż z Neapolu 2 stycznia 1594 (Rps. Ossol. N. 228, k. 18).

⁵ Do tegoż z Neapolu d. ś. Łucyi 1595 (Rps. Ossol. Nr. 228, k. 45).

⁶ Do Gembickiego z Neapolu 1 stycznia 1596. (Epist. II, 24).

⁷ Do Kaligarego z Neapolu 22 kwietnia 1596. (Epist. II, 145).

⁸ Z Neapolu 12 kal, Maias 1595. (Epist. II, 136).

⁹ I został po Reszce opatem. (Niesiecki VIII, 485).

¹⁰ Do Suchorzewskiego z Neapolu 1 grudnia 1594 (Rps. Ossol. Nr. 228, k. 43).

Nie dziw, że takie »katusze duszy i ciała« przyspieszyły zgon naszego ópata, zgaśł d. 3 kwietnia 1600 r.¹ w Neapolu, gdzie mu przyjaciel, naznaczony wykonawcą testamentu, Jakób Aldobrandini, biskup trojański i nuncyusz papieski, wystawił pomnik z wizerunkiem zmarłego, wykutym w marmurze². W rodzinnym Buku pozostała jeszcze piękniejsza i trwalsza pamiątka po Reszce; »wystawił on tam szpital i hojnie go uposażył. Zakład ten dotąd istnieje a wdzięczni współziomkowie uczonego męża wystawili mu w kościele pomnik, który wraz z wspomnianym budynkiem w ostatnim wieku zburzonym został. Dotąd przecież zachowuje się w Buku pamięć Reszki i rysy jego twarzy w portrecie, na ratuszu zachowanym«³.

Reszka był to mąż rozległej nauki, zwłaszcza w literaturze kościelnej nader biegły, jak przystało na wychowanka i współpracownika Hozyusza, umysł żywy i bystry, niepozbawiony ciętego dowcipu — urodzony polemista i jeden z pierwszych katolickich szermierzy owego czasu. To też najlepsze jego dzieła⁴, jak »Spongia« (1590), »Ministro-machia« (1591), »Dissidium« (1592) a zwłaszcza »De atheismis et phalarismis« (1596), owoc dziesięcioletniej pracy, należą do literatury polemicznej. Ale sprawy religijne były wówczas tak ściśle powiązane i powikłane z politycznymi, że każdy niemal wybitniejszy umysł niemi zajmować się musiał. Tkwił w nich głęboko Hozyusz, nie mógł się od nich uchylić i nasz Reszka i już za życia kardynała napisał broszurę historyczno-polityczną o wyborze króla Henryka. Po śmierci Hozyusza wydał w Rzymie (1582) »De rebus gestis Stephani I... contra M. Moscho-

¹ Tę datę podał już Niesiecki, potwierdza ją dokument, przytoczony przez Eichhorna niedbały Warszawicki podaje (l. c.) tylko rok 1600, Wielewicki podał w swym »Dzienniku«, rzecz dziwna, dwie daty: II, 4 zapisuje jako dzień śmierci 3 kwietnia 1600, a o 20 stron niżej II, 25 r. 1602, oczywiście fałszywy.

² Napis na pomniku podajemy tu z tymi błędami, z jakimi z winy, nie wiadomo, czy przepisywacza czy drukarza, przechował się w Pruszcza »Fortecy duchownej królestwa Polskiego« po życiorysie Reszki:

D. O. M.

Stanislao Rescio Polono, abbati Andreoviensi, Referendario^a, pro regibus Polonis apud summos pontifices, imperatores, Galliae regem aliosque principes legato, religionis acerrimo propugnatori, omni doctrina virtuteque praestante (s) Iacobus Aldobrandinus, episcopus Trojanus et in regno Neapolitano nuntius apostolicus, cum collegis testamenti.

Przedtem notatka: »Umarł Rescius w Neapolim i tamże pogrzebiony. Nad jego grobem takie epithaphium jest cum imagine in marmore sculpta«.

³ Edward Raczyński, Wspomnienia Wielkopolski. T. I. Poznań 1842, str. 267—269. Wedle zasięgniętych przez wydawcę wiadomości portret na ratuszu obecnie już nie istnieje.

⁴ Dokładny spis dzieł Reszki z zupełnymi tytułami podaje Bibliografia Estreichera.

Opuszczono widocznie Utriusque Signaturae, a raczej skrócenie niezrozumiałe: U. S.

rum ducem«, czem zapewne zwrócił na siebie uwagę Batorego. Wreszcie w r. 1588, wybierając się w poselstwie do Sykstusa V, przygotował broszurę o bitwie byczyńskiej i pojmaniu Maksymiliana, mającą objaśnić obce dwory, a zwłaszcza papieża o właściwym stanie rzeczy. Dla nas dziś z całej drukowanej spuścizny literackiej Reszki najważniejsze są: *Żywot Hozyusza* (po łacinie), którym swemu mistrzowi i wychowawcy wystawił trwały pomnik, i dwa zbiorki listów¹, wydane w r. 1594 i 1598 w Neapolu. Dwa ostatnie dziełka świadczą o wszechstronnej i szlachetnym humanizmem przesiąkniętej umysłowości autora, a nadto dają obraz znajomości i stosunków przyjaznych, jakie Reszkę łączyły z najznakomitszymi ludźmi w Polsce i za granicą. Kogo tam niema? Papież Klemens VIII, kardynałowie: Wilhelm Alan, Cynthius Aldobrandini, Askanius Columna, Franciszek Toletus, Oktawiusz Parravicini, Gabryel Paleotto, Karol Borromeusz, Ptolomeusz z Como, Andrzej Batory, uczeni: Muret, Latinus Latinus, Fulwiusz Ursinus, Maggi, Bellarmin, Osorius, Cezar Baroniusz, Bentius, Sylwiusz Antonianus, Tomasz Galetto, Cabrera, Lipsius Gerhard Voss — oto spory poczet mężów, którzy się przesuwają przed naszymi oczyma w obu tomikach listów. Liczba znakomitych Polaków, do których pisywał Reszka, jest też niemała; należą do nich: Kromer, Karnkowski, Herburt, Warszewicki, Suchorzewski, Szymonowicz, Szyszkowski, Staszkowski, Goślicki, Powodowski, Nidecki, Sokołowski, Solikowski, Treter, Gabryel i Andrzej Tęczyńscy, wreszcie król Stefan. A cóż powiedzieć o dobrych znajomych i przyjaznych rodakach! Miał ich Reszka bez liku; w jednym tylko liście (do Suchorzewskiego, Neapol, Saturnalibus 1595), w którym przedstawia humorystycznie śmierć i pogrzeb Pausilypa (bożka wina), występuje na stypie niemniej, jak 24 biesiadników — oto ich nazwiska: Myszkowski, Wołucki, Gembicki, Szyszkowski, Skarszewski, Treter, Ostroróg, Kolacki, Wapowski, Kochanowski, Gardliński, Kryski, Ciekliński, Uszyński, Kuczborski, Przyjemski, Gostomski, Schemberg, Fontanus, Dembiński, Szypowski, Hozyusz, Paprocki, Tittelbach.

Pisał Reszka przeważnie po łacinie; po polsku ogłosił tylko dwie niewielkie broszury razem w Poznaniu 1584 r.: »Przestroga pastyrska« i List do Olbrachta Łaskiego (tłom. z Hozyusza). Dwa te dziełka, jako też listy, wydane w części przez Grabowskiego, a w znaczniejszej części spoczywające w rękopisach, dają słuszny powód do żalu, że Reszka do wyrażania swych myśli nie używał języka ojczystego, którym po mistrzowsku władał, bodaj czy nie lepiej, jak łaciną; atoli natura pism pole-

¹ Stanisłai Rescii Epistolarum liber unus, Neapoli 1594 i... liber posterior, Neapoli 1598.

micznych wymagała łaciny. gdyż niemal wszystkie pisma Reszki były przeznaczone dla zagranicy.

Oprócz dzieł drukowanych dochowała się po Reszce jeszcze znaczna spuścizna rękopiśmienna. Są to przeważnie listy, łacińskie i polskie, najrozmaitszej treści. a między nimi najważniejsze listy czyli sprawozdania urzędowe, w czasie poselstwa w latach 1588—1589 do króla i dygnitarzy pisane, uwagi nad konfederacją 1573, którą Reszka zawzięcie zwalczał, wreszcie obecnie wydany dyaryusz z lat 1583—1589. Pierwszą wiadomość o rękopisie dyaryusza podał ks. Władysław Siarkowski¹, który go znalazł, zwiedzając kościół w Słaboszewie pod Miechowem, a następnie opisał, podał treść i ocenił jego wartość historyczną, wyrażając oraz życzenie rychłego wydania. Ale ks. Siarkowski miał w ręku tylko dyaryusz od 16 listopada 1586 (str. 135 naszego wydania) (t. j. rkps Akad. Nr. 964). Wydawca rozpatrzywszy się w dostępnych zbiorach rękopisów, znalazł jeszcze część poprzednią, tj. dyaryusz 1584—1586 (Bibl. Jag. Nr. 2199), który z rpsm ks. Siarkowskiego dał się złożyć w całość, z przerwą jedynie trzymiesięczną (od 6go lipca do 16go listopada), powstałą przez gwałtowne wyrwanie kart w rpsie, będącym obecnie własnością Akademii. Ponadto znalazły się jeszcze dwa niewielkie ułamki, a mianowicie dyaryusz podróży do Rzymu (od 10 września do 30 października 1583 r.) w rpsie bibl. Jagiellońskiej Nr. 161, ark. 70—71 i dyaryusz pięciu dni, 4—9 grudnia t. r. w rpsie bibl. Jagiell. Nr. 154, t. II ark. 82. Na końcu rpsu Jag. Nr. 2199, k. 86 znajduje się własnoręczny spis rzeczy i sprzętów Reszki, przywiezionych ze Rzymu w r. 1584, p. t. Inventarium etc, który poniżej podajemy.

Dyaryusz pisał przeważnie Reszka sam, niekiedy jednak wyręczał się cudzemi rękami, najczęściej Treterem, tak, że pisarzów dyaryusza było ogółem siedmiu, których w następującem zestawieniu oznaczamy literami alfabetu.

Str. 1—5 »Romam veni in Dei nomine, mil 14« — Rps Jag. Nr. 161, ark. 70—71, ręką Reszki (A).

Str. 5 Od »Die Dominica 4 Decembris« do str. 10... »lagenulae offeruntur« — Jag. Nr. 154 II, ark. 82, ręką Tomasza Tretera (B).

Rps bibl. Jagiell. Nr. 2199.

Str. 10 Od »I Dies Dominica. Illustrissimus fuit in capella« do str. 42... »cum magna parte familiae« rps k. 1—20' (A).

Str. 42 »Kalendae Augusti«... do str. 68... »civitatis perlustravimus«, rps k. 21'—37 (B).

¹ W Przeglądzie katolickim r. 1885, Nr. 1—3.

Str. 68 Od »27 Septembris. Audita missa in Bruk« do str. 74... »cardinalis Hosii mei« rps k. 39—42 (A).

Str. 74 Od »Feria quarta. D. Reschius Cracovia« do str. 75... »qui a prandio dimissus est«, rps k. 42 (B).

Str. 75 Od »3. Sabbatum. Mane audita missa«... do str. 81 »...ordinis sui Cisterciensis in Gallia« rps k. 43'—46, ręką nieznaną (C).

Str. 81 Od »10. dies Lunae feria 3. Ego ex pede graviter laborare coepi« do str. 135... »capitaneo Ssidloviensi« rps k. 46—85' (A).

Rps Ak. Um. Nr. 964.

Od str. 135 »16 dies Dominica. Ill-mus prandio excepit«... do str. 166, w. 18 od góry »debere recipi quam Suedum« rps str. 1—63 (A).

Str. 63. Od »dixit non esse novum«... do str. 166 w. 22 od góry: »...captivos duxerunt«, rps str. 63—69 (B).

Str. 166 Od »1 Dies Dominicus, Omnium Sanctorum. Ego per pedis dolorem«... do str. 167, w. 5 od dołu... »idem tacere constitueram«, rps str. 63—71 (A).

Str. 167 Od »18 feria quarta. Audivi Zborovios«... do str. 174, w. 9 od góry... »per muros in tecta« rps str. 72—86 (B).

Str. 167 Od »...inferebantur civitatis« do str. 177 w. 15 od góry: »...Ego Archiep-pum, ep-pum Cuiaviensem salutavi«, rps str. 86—93 (A).

Str. 177 Ustęp pod »11, feria 6« rps str. 93 (B).

Str. 177 Od »12 Sabbato. Senatus quotidie cogeatur« do str. 185, w. 8 od dołu... D. capitaneus Sendomiriensis haec est«, rps str. 93—110 (A).

Str. 177 Od »Ser-mus archidux Maximilianus« do str. 188, w. 13 od góry: »Itaque responsum datum est Cancellario de deditione« rps str. 110—113 (B).

Str. 188 Od »Hac tamen conditione adiecta« do str. 190, w. 16 od dołu »...qui Valachiam infestarunt, administrari petat«, rps str. 115—119 (D). Taż sama ręka D przepisała w dalszym ciągu od słów »Ser-mus archidux Maximilianus (str. 185) do str. 186, w. 10 od dołu »D. Baltasar Batori cum suis Ungaris Transylvanis«; lecz spostrzegłszy się, że ustęp ten był już wpisany przez Tretera, przekreśliła wiersze dwukrotnie wpisane.

Str. 190 Od »4 feria 5. Progressus est Andreioviam«... do str. 212 »22 feria 4. Ex. S. Cassiano pervenimus... vocavi ad me agentem Montelupi« rps str. 119—158 (A).

Str. 190 Od »Nil dicebat novi«... do str. 215, w. 20 od góry: »vinumque Gallicum et Rhenanum obtulit« rps str. 158—161 (C).

Str. 215 Od »1 feria 6. Ferrara discessi«... do str. 216, w. 7 od góry: »...quae sequuntur« rps str. 162 (A).

Str. 216 Od »Provana, zięć p. starosty«... do str. 220, w. 13 od góry: »barzo wiele jest in deliberatione« rps str. 162—168 (C).

Str. 220 Od »Ex Gallia scribebatur«... do str. 225, w. 4 od dołu: »Cracoviam haec scribuntur« rps str. 168—180 (A).

Str. 225 Od »Cum Ill- mus cardinalis legatus«... do str. 227, w. 11 od dołu: »...demersus est« rps str. 180—187 (C).

Str. 227 Od »30 feria 3. Mansi Patavii«... do str. 236, w. 2 od góry: »hereditarii regni di Suetia« rps str. 187—200 (A).

Str. 236 Od »Gothia Vandalia per la gran fama«... do str. 236, w. 5 od dołu: »honor et riverenza« rps str. 201 (B).

Str. 236 Od »Dux acceptis litteris«... do str. 244, w. 5 od dołu: »ob uxorem Gallam« rps str. 202—219 (A).

Str. 244 Od »Heri Mediolano adiuncta res videtur«... do str. 246, w. 1 od dołu: »Claudiopolitano 1588, 30 Decembris«, rps str. 220—223 (E).

Str. 247 Od »Idem Pater scribit«... do str. 256, w. 4 od dołu: »23 Sabbato« rps str. 224—252 (A).

Str. 256 Od »die s. Ioannis Baptistae. Missa apud S. Onophrium«... do str. 257, w. 5 od góry: »officio de Quaranta per Kolaczky«, rps str. 252 (B).

Str. 257 Od »25 dies Dominica. Missa apud S. Spiritum«... do str. 258, w. 10 od góry: »...ad S. Onophrium pro nocte secessi«, rps str. 252—255 (F).

Str. 258 Od »28 feria 4. Apud s. Honophrium«... do str. 262 (do końca), rps str. 255 do końca (A).

Czy nasz dyaryusz był naprawdę dziennikiem w tem znaczeniu, że wieczorem każdego dnia zapisywano w nim ważniejsze wydarzenia? Bo że każdy dzień miesiąca jest wypełniony, w najgorszym razie choćby datą, gdy nie było nic do zapisania, widać z naszego rękopisu. Trudno coś stanowczego i pewnego w tej mierze powiedzieć. Domyślić się już z góry można, że w pewnych okolicznościach, np. w podróży nie zawsze takie prowadzenie dziennika było łatwe, a nawet możliwe. Z drugiej znów strony brak poprawek w rękopisie przemawiałby dość jasno za tem, że do dyaryusza przepisywano notatki, dorywczo każdego dnia robione. Za taki brulion dyaryusza (z poprawkami) uważamy ułamek w rpsie Jag. Nr. 161. Ale w rękopisie samym nie brak nawet wyraźnych na to dowodów. Oto śmierć Batorego i Grzegorza XIII jest dwukrotnie zapisana, naprzód pod dniem właściwym, a drugi raz pod tym dniem, kiedy wiadomość o wypadku nadeszła: rzecz jasna, że dzień śmierci

został zapisany dopiero po otrzymaniu o niej wiadomości. W innym znów miejscu (str. 185) pisarz (nie Reszka) wpisuje ustęp, który już raz wyżej został przez innego pisarza do dyaryusza wciągnięty; pomyłka da się tylko w ten sposób wytłómaczyć, że obaj pisarze przepisywali rzecz z tej samej notatki. Mowę swą do księcia Ferrary wciąga w części sam Reszka do dyaryusza, drugą zaś część zapisuje Treter (str. 236), który w tym czasie, kiedy Reszka przebywał w Ferrarze, znajdował się w Rzymie; ta więc część dyaryusza została wypełniona dopiero po przybyciu Reszki do Rzymu. Przytoczone przykłady dowodzą niezbiecie, że dyaryusz prowadzono na podstawie codziennych zapisków, co się zresztą wydaje rzeczą zupełnie naturalną, gdyż po kilku dniach lub tygodniach jużby się wypadki w pamięci pomieszały i rozdział ich na dnie byłby utrudniony, jeżeli nie zgoła niemożliwy. Czy zawsze tak było, czy w pomyślniejszych okolicznościach nie odstępowano od tego zwyczaju, nie da się ze stanu rękopisu z zupełną pewnością stwierdzić i jest zresztą dla nas rzeczą dość obojętną.

Wydawca poczuwa się do miłego obowiązku złożyć dr. Józefowi Korzeniowskiemu szczere podziękowanie za niejedną cenną uwagę oraz przeglądanie ostatniej korekty.

W Krakowie, 29 października 1915 r.

Ż. C.

1584.

INVENTARIUM

rerum et suppellectilis totius Stanislai Rescii factum Cracoviae mense Octobri
post reditum ex Urbe cum Ill-mo D. Cardinale Battoreo.

Inventarium suppellectilis ecclesiasticae.

Una planeta ex albo raso, reccamata aureis floribus, cum suo manipulo
simili, sine stola.

Una planeta ex raso rubeo, cum auro texta, cum stola, manipulo.

Duae albae ex tela pulchra, longae.

Unum superpelliceum al cotta tenuis telae.

Unum missale in 4°.

Unum missale in 8°.

Lapis portatilis consecratus.

Calix argenteus cum patina, totus inauratus.

Ampullae duae argenteae parvae, partim inauratae.

Scutella argentea ad lavandas manus.

Quinque corporalia consecrata cum suis pallis.

Quattuor mappae sive *towalnie* acu pictae.

Humerales, cingulus.

Globulus aëneus, quo pulsatur ad elevationem.

Mappa longa antiqua pro altari.

Vela quinque diversi coloris pro tegendo calice.

Una cistula tanquam cusino ad reponendas res, coperta veluto rubeo.

Crucifixi imago ex argento super cruce ex ebano posita.

Inventarium argenti.

Un bacile et bocale, partim inauratum, sine armis.

Un bacile et bocale antiquum, cum armis nescio cuius, minus.

Unum poculum grande, constans ex duobus candelabris, duabus tacis,
2 salinis, 2 poculis.

Una taca tota inaurata, cum smalto, a D. Dobo.

Duo candelabra more Romano, antiqua.

Disci 19 Nro argentei parvi, empti Romae et donati mihi ab Ill-mo
cardinale die 6 Augusti Mechoviae.

Unus cantarus parvus, totus inauratus.

(Unus cantarus similis, non inauratus)¹ commutatus est Gedani in maiorem, hoc est, paulo altiore.

Tria pocula parva, *iedno v drugym*.

(Unum poculum totum inauratum ad instar pyri) perditum est in Krzeslavice.

Unum poculum, totum inauratum, a D. Doci.

Una catenula aurea, olim cardinalis Hosii, empta ab D. Lodovico Hosio nepote, nunc Capucino.

Agnus Dei in cristallo.

Crux parva ex cristallo.

Duo Agnus Dei ex argento, inaurati.

Unum pacificale cum repositoio ostiarum, rotundum.

Una campanella argentea cum armis cardinalis Hosii.

Unum calamare et pulverinum rotundum.

Unus annulus cum diamanto.

Unus annulus cum Turchina sculpta.

Unus annulus aureus ad sigillandum cum armis.

Coclearia argentea 9.

Forcinulae sex argenteae.

Unum poculum largum cum antiquis medaglis paratum.

Unum poculum simile largum, totum inauratum, ab abbate Soleioviensi¹, misi D. Crescentio.

Unum poculum altum in forma pyri, totum inauratum, a D. Vaier.

Quattuor pocula a D. Archiepiscopo, unum in aliud ingredientia.

Inventarium aulaeorum et vestium.

Septem pecia sive partes ex dupleta rubea et alba pro ornatu cubiculi.

Unus papilio similis cum coperta tornaletto, cordone et una portira similis.

Unus papilio ex taffeta violacea cum coperta simili cum bombyce, sub quibus mortuus est cardinalis meus Hosius.

Duo tapeti albi, unus senex rubeus.

Pecie ex tafeta flava et rubea donata mihi ab Ill-mo Cardinale pro ornatu cubiculi.

Ciamara de teleta nigra, nova, longa.

Sottana ex teleta nigra, nova.

Sottanella ex teleta nigra, nova.

Ciamara ex teleta nigra, antiqua, nunc subducta *risiem*.

Pallium magnum ex panno Anglico cum raso nigro.

Chiamara (s) cum pelle *poprosskove*.

Chiamara (s) cum pelle *bobrove*.

¹ Nawias oznacza, że wyrazy, nim objęte, w autografie przemazane.

Coperta de pelle *bobrova* pro lecto.
 Pallium nigrum breve pro pluvia.
 Pallium de teleta nigrum pro itinere.
 Thoraces duo violacei.
 Marinari duo violacei.
 Caligae et thorax roseseseche.
 Caligae et thorax ex ormesino nigro.
 Sottanella ex mochaiero paonaco.
 Coperta pro lecto ex tafeta, ex una parte viridis, altera rubea.
 Vesticciola [ex] mochaiero violacea superior pro itinere.
 Sottana et manteletto gambelloto nigro.
 Una rochetta pulcherrima, donata ab Ill-mo.
 Duo capelli subducti veluto nigro.
 Una vesticciola ex panno violaceo pro itinere.
 Caligae ex adomascho beretino.
 Calcete ex seta, violaceae roseseseche et albicantes, paria 3.
 Calcete ex stama albae et nigrae, paria 2.
 Coletum ex cordubano nigro cum veluto *pstri* subductum.
 Coletum ex corduano cum veluto rubeo subductum.
 Camisola ex saia alba cum veluto rubeo veteri.
 Camisola ex scarlato rubeo, antiqua.
 Coperta lecti ex safiano Turcico flavo et rubeo.
 Ocreae nigrae cum fibulis.
 Ocreae inceratae cum fibiis.
 Aliquot peciae vel frusta taffetae flavae et rubeae ab Ill-mo D. mihi do-
 natae pro *obiczie*; sunt frusta simul consuta 54, altitudo fere trium cubitorum.
 Lectus, hoc est, *pierzinka*, *dwie poduszcze kitaiko czerwona pwoleczona*
 cum suis *poszevki*.
Materac ieden skorzany vozowy.
Materac ieden ploczienny bialy.
 (*Vezglovko axamitne czerwone zedny strony*) perditum.
 Coperta pro lecto ex taffeta violacea, sub qua mortuus est card. Hosius.

Panni linei.

Indusia decem partim cum collaribus, partim sine.
 Mappae quattuor.
 Servette 15.
 Linteamina quinque.
 Fodrete pro cosinis septem.
 Fodreta pro *pierzinka* una.
 Manutergia bona sex.
 Palliolum pro pectinatione.
 Calcette par[i]a 3.

Scarpine par. 4.
Collari 4.
Mancheti par. 3.

Diversa suppellex.

Cistula sive studiolum ex cypresso totum veluto opertum cum armis meis.
Cistula sive calamare pulcherrimum ex madre perla ab Ill-mo D-no
Cardinale mihi donatum.
Imago cardinalis Hosii picta, magna.
Imago B. Virginis cum puero dormiente Chr-o in ebano.
Imagines aliae duae similes minores in ebano.
Corona sive cavaglero ex coralibus rubeis globuli 11.
Horologium de pulvere cum 4 quartis.
Romae reliqui discedens cum Ill-mo Cardinale Battorio horologium ma-
gnum cum figura Bachi ambulantis in manibus D. Crescentii Vergilii.
Item reliqui horologium a duce Bavariae turris instar.
Item reliqui horologium rotundum in cristallo.
Item reliqui in eiusdem manibus horologium pulcherrimum, quadran-
gulare a principe Bavariae emptum.
Imago crucifixi in veluto paonaco cum rege Stephano et cardinale Hosio
flectente genua.
Imago s. Hieronymi acu picta antiqua coram crucifixo; nomen Iesu ex
perlis in *atlass* rubeo auri picta acu.
Currus unus sive caretta Polonicò more.
Equi *pstri* quattuor cum suis fornimentis.
Duo alii equi *pstri* ab Ill-mo Cardinale.

Inventarium librorum.

Biblia in 4°.
Opera D. Augustini in 8°.
Opera D. Chrysostomi in 8°.
Opera Tertuliani in 8°.
Opera D. Cypriani in fol.
Opera D. Athanasii in fol.
Nicephori Historia in fol.
Opera Senecae in fol.
Operum tomi 2 Hosii in fol.
Opera Gregorii Nazianzeni in fol.

[Diarium] anni 1583.

- 10 *Septembris, Sabbato.* Exivimus Cracovia in Dei nomine, pervenimus in Olkusz, mil. 5.
11. Propter diem Dominicum et missam mansimus ad prandium; postea ivimus ad Slavkov, mil. 2.
12. Ex Slavkov post missam pervenimus in Bitomie oppidum, mil. 5.
13. Ex Bitomie post missam pervenimus ad Rudam abbatiam¹, mil. 6.
14. Post missam pervenimus ad Racziborz tantum propter pluviam et aquarum ante Racziborz inundationem non sine periculo, mil. 3.
15. Inde post missam ad Lekartowicz², mil. 6.
16. Inde sine missa discessimus; pervenimus in Dolan³, mil. 5.
17. Inde Olomucium pervenimus, ubi missa audita substitimus in domo Episcopi⁴, mil. 1.
18. Olomucii totum diem Dominicum posuimus expectantes adventum Episcopi.
19. Audita missa ivimus ad Mirow⁵, mil. 5.
20. Post missam sumpto prandio rogatu capitanei D. episcopi Olomucensis ivimus ad Trzebow⁶, mil. 2.
21. In itinere audita missa pervenimus ad Maute⁷, mil. 6.

¹ Ruda (po niem. Gross-Rauden), opactwo niegdyś Cystersów, założone w r. 1258 przez Władysława, księcia opolskiego, po sekularyzacji wcielone do księstwa raciborskiego.

² Lekartów, wieś w pow. raciborskim na Górnym Śląsku.

³ Dolany (po niem. Dolein) w pow. olomunieckim na Morawach.

⁴ Biskupem olomunieckim był Stanisław Pawłowski, poseł cesarski w czasie bezkrólewia po Stefanie Batorem.

⁵ Mirow (Mirau), miasteczko na Morawach.

⁶ Trzebowia Morawska (Mährisch-Trübau), miasto pow. na Morawach.

⁷ Wysoke-Myto (po niem. Hohenmaut), miasto pow. w Czechach.

22. Missam inter haereticos habere non potuimus; pervenimus ad Przeluss¹, mil. 5.
23. Ex Przeluss sine missa ad Brott², mil. 6.
24. Ex Brott Pragam, mil. 4.
25. Post missam diei Dominicæ a prandio ivimus ad Beronam³, mil. 3.
26. Missa non erat. Currus unus totus fractus est, alium coacti sumus emere, itaque coacti mansimus ad prandium, postea ivimus ad Zebrak⁴, mil. 2.
27. Ex Zebrak post missam ad Pilsnø venimus, mil. 5.
28. Inde post missam ad Theyn⁵, mil. 5.
29. Ex Teyn post missam venimus ad Retz⁶, mil. 6.
30. Inde sine missa ob haereticos ad Nitenhav⁷ ob pluvias et fractas rotas non amplius, quam mil. 3.

Kalendae Octobris.

1. Ex Nitenhav Ratisbonam⁸, mil. 4.
2. Inde post missam diei Dominicæ et prandium pervenimus ad Ek-mil⁹, mil. 3.
3. Post missam lutosissimo itinere pervenimus in Landshutt¹⁰ curru uno fracto, mil. 3.
4. Audita missa pervenimus Frisingam¹¹, mil. 6.
5. Post missam ad Tachav¹² castrum ducis Bavariae, mil. 3.
6. Ex Tachav audita missa cum paucis Augustam¹³ pervenimus, mil. 6.
7. Mansimus Augustae; missa in cathedrali ecclesia.
8. Sub vesperum Augusta rediimus ad Fridberg¹⁴, mil. 1.
9. Post missam et prandium pervenimus Monachium, mil. 8.
10. Cogente Duce et propter omnium curruum ad iter montosum adaptationem mansimus Monachii. Missa ibidem sollemnis.

¹ Prelouc, miasto w pow. pardubickim w Czechach.

² Czesky-Brod, miasto w pow. praskim w Czechach.

³ Berun, miasto tamże.

⁴ Zebrak, miasto tamże.

⁵ Tyn Horszow (Bischofteinitz) miasto pow. w Czechach.

⁶ Retz, miasto w Bawaryi.

⁷ Nittenau, miasteczko tamże.

⁸ Ratysbona (Regensburg) miasto tamże.

⁹ Eckmühl, wieś tamże.

¹⁰ Landshut, miasto tamże.

¹¹ Freising, miasto tamże nad rz. Izarą.

¹² Dachau, miasteczko z zamkiem pod Monachium w Bawaryi.

¹³ Augusta Vindelicorum, Augsburg, miasto tamże.

¹⁴ Friedberg, miasto w Bawaryi.

11. Audita missa post prandium pervenimus ad Starnbergk¹, mil. 3.
12. Post missam pervenimus in Morna², mil. 6.
13. Post missam et prandium et curruum reparationem pervenimus in Partenkirche³, mil. 3.
14. Post missam saxoso, montoso, angusto, pessimo itinere tota die pervenimus in Mittenvald⁴, mil. 3.
15. Post missam venimus Oenopontum⁵, mil. 6.
16. Missa apud Iesuitas. A prandio audientia, totum diem Dominicum mansimus.
17. Post missam et prandium ob currus reparationem pervenimus in Mater⁶, mil. 3.
18. Post missam currus per saxa fractos reparabamus, pervenimus tamen ad Stercing⁷, mil. 4.
19. Post missam currus onerarius fractus reparabatur. Pervenimus ad Brixiam⁸, mil. 4.
20. Post missam currus reparabantur. Ivimus per montes et saxa ad Hatzvan⁹ hospitium, mil. 4.
21. Post missam ad Naustad¹⁰ per asperos montes, mil. 5.
22. Post missam Tridentum¹¹ per saxa et montes, mil. 4.
23. Totum diem Dominicum mansimus, ut equi quoque quiescerent; pluvia fuit ingens.
24. Post missam et prandium ob pluvias et inundationes periculosissimi torrentis pervenimus ad Matarello¹², mil. 1.
25. Post missam pervenimus pessimo itinere ad Rovereto¹³, Italica mil. 10.
26. Post Missam curribus reparatis ivimus saxosissimo itinere ad Borgeto¹⁴, mil. 15.

---

¹ Starnberg, wieś nad jeziorem tegoż nazwiska, w połudn. Bawaryi.

² Murnau, miasto tamże.

³ Partenkirchen, miasteczko tamże.

⁴ Mittenwald, miasteczko tamże.

⁵ Oenipontum — Insbruk, stolica Tyrolu.

⁶ Matrey, wieś w Tyrolu nad rzeczką Sill.

⁷ Sterzing, miasto w Tyrolu na połudn. stronie Brenneru.

⁸ Brixen, miasto w południowym Tyrolu.

⁹ Atzwang, wieś tamże.

¹⁰ Zapewne dziś Neumarkt, miasteczko tamże.

¹¹ Trydent, miasto w południowym, włoskim Tyrolu.

¹² Matarello, wieś tamże, na połd. od Trydentu.

¹³ Rovereto, miasto tamże.

¹⁴ Borghetto, wieś tamże na pograniczu włoskiem.

27. Post missam transivimus Clusam¹ Venetorum, pervenimus in Italiam ad villam [Volargno]², mil. 15.
28. Ivimus pauci Veronam, ibi missam audivimus, mil. 15.
29. Post missam ivimus per Piscariam³ usque Disencano⁴, mil. 23.
30. Audita missa diei Dominicae sumpto prandio ivimus Brixiam⁵, mil. 11.
31. Post missam ivimus ad Martinengo⁶; ob transitum fluvii fecimus tantum, currus onerarius manserat retro, mil. 25.

Kalendae Novembris.

1. Dies omnium Sanctorum. Missa ibidem et prandium. Postea pervenimus ad Casano⁷, mil. 13.
2. Post missam Mediolanum pervenimus, mil. 18.
3. Mansimus ibidem ita volente Cardinale⁸.
4. Mansimus ibidem.
5. Mansimus ibidem.
6. Mansimus ibidem.
7. Post missam et prandium pervenimus ad Lodi⁹, mil. 20.
8. Post missam currus onerarius eversus in fossam multas horas absumpsit. Ivimus Placentiam¹⁰ Pado transmisso, mil. 20.
9. Post missam ad Burgum Dyonisii¹¹, mil. 22.
10. Post missam ivimus Parmam, ob transitum fluvii pessimum mil. 12.
11. Post missam in Regium¹² ivimus, mil. 15.
12. Post missam per Mutinam¹³ transeuntem(s) venimus ad austeriam, mil. 25.
13. Post missam et prandium diei Dominicae ivimus Bononiam, mil. 10.
14. Missa apud Iesuitas, totum ibi diem posuimus.
15. Post missam et prandium ivimus ad Castel San Pietro¹⁴, mil. 15.
16. Post missam ivimus Faenzam¹⁵, mil. 20.

¹ Chiusa, warownia wenecka na drodze do Werony.

² Niewymieniona wieś między Chiusą a Weroną — Volargno.

³ Peschiera, miasto nad jeziorem Garda.

⁴ Desenzano, miasto tamże.

⁵ Brescia, miasto w półn. Włoszech.

⁶ Martinengo, miasto tamże na zachód od Brescii. Miasto nie leży przy gościńcu wiodącym do Medyolanu; trzeba było zboczyć i przeprawić się przez rz. Oglio.

⁷ Cassano, miasto tamże.

⁸ Kardynałem jest św. Karol Boromeusz, arcybiskup medyolański.

⁹ Lodi, miasto nad rz. Addą na połudn. wschód. od Medyolanu w Lombardyi.

¹⁰ Piacenza, miasto na prawym brzegu Padu.

¹¹ Borgo S. Donnino, miasto w ówczesnem księstwie parmeńskiem.

¹² Reggio, miasto, wówczas do księcia Ferrary należące.

¹³ Modena, miasto księcia Ferrary.

¹⁴ Castel San Pietro, wieś przy gościńcu z Bolonii do Imoli.

¹⁵ Faenza, miasto włoskie w dzis. prowincyi Rawenna przy gościńcu z Bolonii do Rimini.

17. Post missam ivimus Britonorum¹, mil. 18.
18. Post missam ivimus Ariminum², mil. 25.
19. Post missam ivimus Pisaurum³, mil. 25.
20. Post missam et prandium diei Dominicae apud Ducem⁴ ivimus Senogalliam⁵, mil. 20.
21. Post missam ivimus Anconam, mil. 20.
22. Post missam Loretum⁶ pedes ivit Illustrissimus Dominus⁷ cum familia, mil. 15.
23. Loreti mansimus et communicavimus.
24. Post missam ivimus Tolentinum⁸, mil. 23.
25. Post missam ivimus ad Seravalle⁹, mil. 12.
26. Post missam ivimus per Fuglini¹⁰ Spoletum¹¹, mil. 27.
27. Post missam et prandium diei Dominicae ivimus in Terni¹², mil. 12.
28. Post missam ivimus in Borgeto¹³ propter fluvii transitum, mil. 17.
29. Post missam ivimus in Castelnovo¹⁴, mil. 20.
30. Romam pervenimus in Dei nomine¹⁵, mil. 14.

*Die Dominico 4 Decembris*¹⁶. Illustrissimus tractandis negotiis principium daturus, missam in ecclesia s. Spiritus¹⁷ audivit et quoniam peritorum consilio iudicatum erat, licet Illustrissimus nondum legationem suam exposuisset, posse nihilominus admittere ad se cardinales et principes, quicumque eum visitare vellent, publice pransus eo die est et car-

¹ Bertinoro, miasto, siedziba biskupa, niedaleko Rimini.

² Rimini, miasto w prow. Forli nad morzem adrytyckiem.

³ Pesaro, miasto na południe od Rimini.

⁴ Francesco Maria II della Rovere.

⁵ Sinigaglia, miasto na południe od Pesaro.

⁶ Loreto, miasto na południe od Ankony z domkiem Matki Boskiej.

⁷ Synowiec króla Stefana, Andrzej Batory, proboszcz miechowski, późn. kardynał.

⁸ Tolentino, miasto w środkowych Włoszech, na południe od Loreto.

⁹ Serravalle, miasteczko między Tolentino a Foligno w środkowych Włoszech.

¹⁰ Foligno, miasto w Umbryi we Włoszech.

¹¹ Spoleto, miasto tamże, na południe od Foligno.

¹² Terni, miasto tamże.

¹³ Borghetto, miasteczko nad Tybrem, gdzie był przewóz przez tę rzekę.

¹⁴ Castelnovo; wieś pod Rymem.

¹⁵ O tym wjeździe znajdujemy wzmiankę w *Avvisi di Roma*: »Roma 30 Novembr. 1583.

»Hoggi il principe Polacco con bellissimo incontro et seguita di parecchie carozze piene di prelati et cavalieri principali di questa corte con alcune famiglie di cardinali è intrato in Roma et di longo se n'è andato alle stanze d'Innocentio al Vaticano preparateli dalli palatini, ove stavano card. Farnese et Savello a riceverlo come protettori di Polonia«, (Urb. 1051).

¹⁶ Odtąd aż do słów »lagenulae offeruntur« (str. 10) pisze Tomasz Treter; por. Wstęp.

¹⁷ Klasztor i szpital św. Ducha w Borgo Vecchio po prawym brzegu Tybru.

dinales Scirletum¹ et Comensem² ad se admisit, qui eum visitarunt et officia sua obtulerunt. Pontifex quoque eodem die Illustrissimum protonotarium Apostolicum pronuntiavit et ut rochetto deinceps uteretur, per cardinalem Fernesium³ et S. Sixti⁴ significavit. Itaque statim cardinalis S. Sixti, nepos Pontificis, dono misit Illustrissimo duos rochetos valde elegantes, quos grato animo acceptavit.

*Feria 2, 5 Decembris*⁵. Habitum est consistorium secretum, quod antequam Pontifex ingressus esset, in anticamera, quam vocant, consistorii vocavit ad se Illustrissimum Dominum illique rochetum imposuit manibus propriis, quod est dignitatis protonotarii insigne. Pontifex consistorium postea ingressus est. Cardinalis autem S. Sixti ad vicina sua cubicula Illustrissimum deduxit, ut tantisper ibi maneret, dum negotia tractanda per Pontificem et cardinales in consistorio finirentur. Interim multi ex episcopis et praelatis ad Illustrissimum accesserunt, salutarunt et honoris causa expeditis negotiis ad consistorium deduxerunt. Quod cum ingressus esset Illustrissimus praeerantibus caerimoniarum magistris, in frequenti cardinalium consessu Pontifici genu flexo reverentiam, ut moris est, exhibuit litterasque Regiae M-tis reddidit. Quibus lectis per secretarium Pontificis Illustrissimus Sanctitatis illius pedes osculatus oboedientiam nomine Serenissimi Regis, patruī sui, ratione Livoniae recuperatae detulit, usus brevi et eleganti oratione, cuius exemplum mittitur, egitque omnino distincte, graviter et eleganter applaudentibus cardinalibus et ipso Pontifice arridente. Bocapadulius⁶, Pontificis secretarius, nomine Sanctitatis eius respondens dixit legationem hanc Illustrissimae Dominationis suae grato admodum animo accipere, Sanctitatem eius personae causa et oboedientiam, quam deferret Serenissimi Regis patruī sui nomine, gratissimam sibi accidere eamque cum fratribus suis, S. R. E. cardinalibus, acceptare, paternam vicissim benevolentiam M-ti eius deferendo et eadem omnia, quae dixerat de M-tis suae pietate, sibi pro-

¹ Wilhelm Sirleto, kard. tit. s. Laurentii in Pane et Perna, mąż pobożny, dla ubogich wylany, wielce uczony »spirans Museum« (wedle Mureta), »bibliotheca Christi« przez Reszkę nazywany; um. w r. 1585.

² Comensis card., właściwie Ptolomeusz Galli biskup w Como, sekretarz stanu Grzegorza XIII.

³ Aleksander Farnese, »wielki kardynał«, dziekan ś. Kollegium, podkanclerzy Ś. K. R., protektor Polski.

⁴ Filip Buoncompagni, wielki penitencyarz, nepot Grzegorza XIII.

⁵ Cały opis przyjęcia por. z takimże opisem w Dyar. Pawła Alaleoni w Barb. cod. 2814 (odpis w Tek. Rz.).

⁶ Antonius Boccapadula »summi pontificis nomine respondit Japoniis« (Wielewicki: Dziennik domu ś. Barb. I. 78 w Scriptores rerum Polonicarum t. VII); był sekretarzem papieskim (J. Korzeniowski: Analecta Romana w Scriptores rerum Pol. t. XV, 126).

mittendo. Illustrissimo ad latus Pontificis adstante familiares illius ad osculandos Pontificis pedes admissi fuerunt. Et sic e consistorio discesum est, Illustrissimo Pontificem ad anticameram consistorialem comitante. Cum litterae M-tis Regiae in consistorio legerentur, sub finem earum animadversum est Pontificem fronte corrugata signum non obscurum dedisse, quod ei non nihil displiceret. Et causa eius rei diligenter investigata cardinalis quidam dixit hoc accidisse, quod in litteris M-tis Regiae vocabulum oboedientiae expressum non esset, quod apponi solet in omnium Christianorum principum eius generis litteris. Dictum quoque fuit, quod protestatio ex parte Imperii facta esset in illo eodem actu. Sed nec Illustrissimus nec caeteri omnes, qui actui huic interfuerunt, tale quid audiverunt. A prandio hoc ipso die visitavit Illustrissimus cardinalem S. Sixti, Comensem et Vastavillanum¹ in palatio; ipse quoque visitatus est a D. Duce de Sora², arcis praefecto.

Feria 3, 4 Decembris. Illustrissimus diem hanc totam in salutan-
dis et visitandis cardinalibus consumpsit cum copioso tam suo, quam nobilium Polonorum et praelatorum plurium comitatu. Visitavit autem hos: cardinalem Caesium³, Commendonum⁴, Rusticutium⁵, Farnesium, Sabellum⁶, Sti Georgii⁷, Gesualdum⁸, Gambaram⁹, Gonzagam¹⁰. Cum esset apud cardinalem Farnesium, qui regni Poloniae protector est, quae-
sivit ex illo, num verum esset, quod de protestatione coram Pontifice hesterno die facta mussitabatur. Respondit cardinalis, quod cardinalis Madrutius¹¹, qui Imperii protector est, antequam Illustrissimus Dominus consistorium ingrederetur, accedens ad Pontificem, scire voluit, num oboedientia, quam Serenissimi Poloniae Regis nomine nepos eius ratione Livoniae deferret, praeiudicium aliquod Imperio adferre posset. Pontifex respondit Sedem quoque Apostolicam aliquid in Livoniam praeten-

¹ Filip Guastavillano, kard. tit. s. Angeli, siostrzeniec papieski.

² Giacomo Buoncompagni, duca di Sora, dowódca załogi zamku św. Aniola, naturalny syn Grzegorza XIII.

³ Piotr Donat Cesi, Rzymianin († w wrześniu 1586).

⁴ Jan Franciszek Commendone, Wenecyanin, były nuncyusz papieski w Polsce (w r. 1563); umarł niebawem w Padwie 26 grudnia 1583.

⁵ Hieronim Rusticucci z Fano, kard. tit. s. Zuzannae, »vicarius Urbis«.

⁶ Jakób Savelli kardynał, krewniak Pawła III, wiceprotektor Polski.

⁷ Franciszek Sforza, kard. tyt. s. Georgii in Velabro; należał do kongregacyi dla spraw niemieckich, później za Sykstusa V dla spraw polskich.

⁸ Alfons Gesualdo, Neapolitańczyk, kard. tit. s. Caeciliae.

⁹ Jan Franciszek Gambara, kard. tit. s. Mariae trans Tiberim.

¹⁰ Jan Wincenty Gonzaga, kard. tit. s. Alexii, um. w r. 1591.

¹¹ Ludwik Madruzzi, kardynał tit. s. Onophrii, arcybiskup trydencki, protektor Niemiec.

dere, cui immediate, sicut et Prussia, subiecta olim fuisset. Sed quoniam vulgo dicitur »Beatus, qui tenet«, se oboedientiam eiusmodi libenter admissurum. Itaque nihil aliud fuit actum in consistorio circa protestationem. Quae si publice facta fuisset, habebat in promptu Illustrissimus, quod respondisset.

Feria 4, 7 Decembris. Illustrissimus hora 6 privatam audientiam habuit apud Pontificem. Cui gratias egit, quod tam honorifice legationem Serenissimi Regis, patru sui, in consistorio exceperit. Scire se, quod reges et principes Christiani se oboedientes sanctae huic Sedi declarent, sed neminem inter eos reperiri, quem Serenissimus Poloniae Rex fide et oboedientia erga hanc Sanctam Sedem non superet; quod ipsum vel in hoc Livonicae oboedientiae actu palam omnibus facere studuit. Quo magis autem se vere oboedientem filium M-tas eius sanctae matris ecclesiae et huius Sedis Apostolicae declarat, hoc minus conveniens esse, ut protestationibus nescio quibus, locus aliquis apud Sanctitatem eius ratione Livoniae relinqueretur. Respondit Pontifex perspectum sibi esse Serenissimi Regis animum, plane principe Christiano dignum, quem Sanctitas eius omni benevolentia paterna complecti studeret. Itaque in protestationibus eiusmodi nihil esse periculi, nec eas curare quemquam debere. Nam licet Sedes quoque Apostolica haberet etiam aliquid praetensionis in illam provinciam, meliorem nihilominus esse conditionem possidentis. »Beatus, qui tenet«. Quaesivit postea multa Pontifex de rationibus et statu Livoniae atque ita humanissime Illustrissimum a se dimisit.

Feria 5, 8 Decembris. Missam audivit Illustrissimus ad S. Petrum Montorium¹. A prandio visitavit cardinalem Albanum².

Feria 6, 9 Decembris. Illustrissimus visitavit cardinales: Madrucium Imperii protectorem, qui eum excepit humanissime, Dezam³, Caraffam⁴, S. Severinae⁵ et cardinalem Senonensem⁶ Gallum, qui solus eum honorem habuit Illustrissimo, ut eum ad currum usque deduxerit; est valde M-ti Regiae addictus. Eadem die habuit D. Rescius audientiam privatam apud Pontificem. Dixit esse mentis M-tis Regiae, ut in omnibus tam publicis, quam privatis negotiis, quaecunque ad Illustrissimum Dominum Andream spectarent, consuleretur semper Sanctitas eius. Quoniam au-

¹ S. Pietro in Montorio na Ianiculum, powyżej s. Maria in Trastevere.

² Jan Hieronim Albano, kard. tit. s. Ioannis ante Portam Latinam, († 1591).

³ Piotr Deza, Hiszpan, kard. tit. s. Priscae.

⁴ Antonio Carafa, kard. podówczas tit. S. Eusebii i bibliotekarz apostolski.

⁵ Julius Antonius Sanctorius, arcybiskup S. Severina, i tą nazwą znany był jako kardynał.

⁶ Cardinalis Senonensis — Mikołaj Pelleue, Francuz, arcybiskup Sens.

tem ad instituendam rem familiarem valde necessarius esset maiordomus, qui curam eius haberet, nominavit Sanctitati eius virum nobilem et magni in urbe nominis ob singularem pietatem, probitatem et in rebus gerendis dexteritatem et prudentiam, D. Virgilium Crescentium¹ sententiamque Sanctitatis eius ea de re scire voluit. Probavit vehementer S. D. N.² consilium et advocaturum se eum promisit auctoritateque sua id perfecturum, ut ne onus hoc detrectet. Quaesivit postea Sanctitas eius, quam diu mansurus esset in urbe Illustrissimus D. Andreas. Respondit D. Rescius in instructione a M-te Regia data appositum esse, ut intra annum vertentem in Poloniam redire paratus sit. »Si est ita — inquit Pontifex — non ita multos menses commorari in Urbe poterit«. Reddidit postea D. Rescius cum litteris libros D. Socolovii³ et Varsevicij⁴ Sanctitati eius. Quaesivit Pontifex, quid in eiusmodi libris contineretur. Respondit inclusam esse Graecam epistolam, quam haeretici ministri ad patriarcham Constantinopolitanum dederunt. »Praelare se gerit — inquit Pontifex — patriarcha iste Constantinopolitanus«. — »Qua in re — inquit D. Rescius — Pater Sancte? — »Erga nos — respondit Pontifex — et erga S. Sedem istam. Nam calendarium per nos missum libenter acceptavit et publicavit, tum etiam suos ad nos misit, per quos propensionem suam erga nos testatus est, reliquias etiam sacras et alia id genus misit, ut non possimus de eo nisi optima quaeque brevi nobis polliceri«. Tum D. Rescius: »Ego vero bonum hoc nuntium ex ore Sanctitatis Vestrae acceptum M-ti eius perscribam, qui magnam ex ea re voluptatem procul dubio capiet. Sed interea tamen non possum, quin dicam Sanctitati Vestrae, cum essem Cracoviae, venisse quendam vladicam (sic enim eos appellant Rutheni, quos pro episcopis agnoscunt) a patriarcha Constantinopolitano⁵ missum, qui calendarium lingua Graeca conscriptum in partibus illis publicaret illudque Patri Possevino⁶ tradidit, quod ego apud illum vidi, nam illud in Latinam linguam vertebat. Dixit hoc, quod calendarium illud cum eo, quod Sanctitas Vestra publicavit, non satis conveniret«. Dixit Pontifex nihil tale perscriptum

¹ Virgilio Crescenzo, patrycyusz rzymski, wielki przyjaciel Polaków, był honorowym marszałkiem dworu kardynała Andrzeja Batorego (Por. Reszki »Przestroga pastyrska miastu warszawskiemu«)

² T. j. Sanctissimus Dominus Noster.

³ Ks. Stanisław Sokołowski, kaznodzieja Stefana Bat., przyjaciel Reszki; do niego 4 listy w Epistolarum liber, Neapoli 1594, str. 56, 112, 368, 418. Ofiarowanem dziełem, będzie zapewne niedawno w 3 wydaniu wyszła »Censura ecclesiae orientalis«, Kraków u Łazarza 1582.

⁴ Krzysztof Warszawicki, znany pisarz polityczny, sekretarz Stefana Batorego; wydał w tym roku (1583) właśnie »Pro Christi fide et Petri sede orationes VIII«. Kraków u Piotrkowczyka.

⁵ Mowa o Jeremiaszu II, patryarsze konstantynop. (um. 1594)

⁶ Antonio Possevino, słynny Jezuita.

sibi a D. Possevino fuisse; ired D. Rescius ad cardinalem Scirletum et hoc illi referret. Adiecit D. Rescius calendarium hoc a M-te Regia admissum statim fuisse ita, ut oboedientem S. Matris Ecclesiae principem decebat. Idem quoque a Caesarea M-te factum in Germania esse, quae principes et populos Germaniae diu multumque reluctantes eo tandem adegit, ut reciperetur. Idem quoque se intellexisse affirmavit Pontifex et studium hoc tam Caesareae, quam Regiae M-tis vehementer collaudavit. De rebus et studiis et occupationibus privatis Illustrissimi Domini deque victus ratione multa perhumaniter quaesivit ac in suum penu pro rebus necessariis mittere iussit et iam nobis duo panes et duae vini lagenulae offeruntur.

Diarium anni Domini 1584.

Kalendae Ianuarii.

1, *dies Dominica*. Illustrissimus fuit in capella¹; D. Moretus² sermonem habuit. A prandio fuimus apud Iesuitas³ in vesperis et confectione. Heri expedivi litteras ad Regem Illustrissimi nomine breves, ad Secretarium Maiorem⁴ meas binas et priorum exemplum, quas per Cameram Pontificiam dedi, ut in exemplis earum. Scripsi cardinali Boloneto de reditu meo⁵ in Poloniam, ut mentem Regiam cognoscat; idem domino Baranowski, idem Patri Possevino. Scripsi D. Thesaurario⁶ de pecunia suppeditanda, Plasio⁷, Montelupo⁸; fasciculum Regi inscriptum cum inclusis litteris aliquorum cardinalium misi in manus cardinalis Boloneti, illius vero fasciculum in manus fratris eius D. Bolo-

¹ Tak się zowie uroczyste nabożeństwo, odprowadzane przez papieża.

² Marek Antoni Muret, słynny humanista.

³ W kościele al Gesù.

⁴ Był nim wtedy Wojciech Baranowski, następnie biskup przemyski i podkanclerzy koronny, później biskup płocki, kujawski, wreszcie arcybiskup gnieźnieński.

⁵ Kardynał Albert Bolognetti, nuncyusz papieski w Polsce w latach 1581—1585. Reszka obawiał się, że jeżeli z synowcem królewskim na życzenie króla wróci do Polski, to straci sygillaturę wielkiej penitencji, która mu znaczne przynosiła dochody, »kęs białego chleba«, jak się sam wyraża. Na te wątpliwości odpisuje mu Baranowski z Wilna pod d. 26 marca 1584: »Z strony wrócenia swego z ks. Proboszczem (miechowskim, Andrzejem Batorym) sam do nas, takem zrozumiał z króla J. M., żeby to rad widział, abyś W. M. z nim wspólnie wrócił, i nie widzi się królowi J. M., żeby W. M. za tym to tam sigilli officium wziąć miano; rozumie, że tej tam sigillaturae prowenty tak wielkie nie są, żeby on lepszymi W. M. opatrzyć in patria nie mógł«. (Rps. Jag. 1133, ark. 1, druk. w Grab. Starożytnościach hist. pol. t. II, str. 407).

⁶ Mowa o podskarbnim nadwornym, Jacku Młodziejowskim.

⁷ Ks. Tomasz Płaza, proboszcz ś. Szczepana w Krakowie, kanonik wiślicki, proboszcz nowomiejski, wielki przyjaciel Jezuitów.

⁸ Sebastyan Montelupi, kupiec krakowski, utrzymywał pocztę. Por. Dr. Jan Ptaśnik: Z dziejów kultury włoskiego Krakowa (w Roczniku krak. t. II, str. 47 nast).

neti. Alium fasciculum misi Maciolae¹, Montelupo inscriptum. Die Iovis praeterito cum proficisceremur Grottaferrata² cum Illustrissimo, excidit ex cursu meo calamare meum et est amissum. Erant intus ad 60 Δ ³ et diversae scripturae et recognitiones, annuli duo, globuli sonantes et alia; fecimus omnem diligentiam de inveniendo. Mansimus per biduum Grottaferratae. Accepi hodie litteras Regiae M-tis datas Brzeszcie 2 Novembris de architecto mittendo. Idem scribit Illustrissimo D-no D. Baranowski; scribit de coadiutoria pro suo nepote expedienda⁴. Litterae fuerunt inventae in posta Caesaris sine ulla supracoperta, quod mihi valde mirum fuit⁵. Reddidi cardinali Fernesio *sorok* pellium sabellarum Illustrissimi nomine dono, qui fuit illi gratus.

2, feria 2. Illustrissimus visitavit cardinalem Sforziam, Castell[anum]⁶,

¹ Giovanni Battista Maziola, bankier wenecki.

² Grottaferrata — założone w r. 1004 opactwo bazylikańskie w górach Albańskich, o 3 km. odlegle od Frascati.

³ Δ — znak na skudy.

⁴ Chodziło o koadjutorję probostwa strzałkowskiego dla siostrzeńca Baranowskiego, Piotra Grochowickiego, późn. archidyakona pułtuskiego (Rps. Jag. 1133, ark. 5).

⁵ Wypadek ten tak tłumaczy Baranowski w liście do Reszki z Wilna d. 15 marca 1584 r.: »A iż tak sam list króla J. M. niwczym nie zakryty W. M. doszedł, pan Stradomski sekretarz mi w tym winien, który tych listów, jakom prosił, p. Montelupiemu nie oddał w Krakowie, ale je z sobą wziął do Wiednia i tam stąd tak nieopatrznie do Rzymu przez postę cesarską posłał. Nie dopuszczę się tego drugi raz, a owszem zawždy albo przez postę między Montelupiego listy zapieczetowane, albo przez własnego kursora listy króla J. M. przesyłane będą«. (Rps. Jag. 1133, ark. 1, druk. w Grabowskiego Starożytnościach hist. pol. t. II, str. 408).

⁶ Zagadkowe Castell. Rosanen. dałoby się najprościej rozwiązać na Castellanium Rossanensem, tj. kasztelana (najwyższego urzędnika) księstwa Rossano, zagrabionego jak wiadomo, wraz z Barem przez Filipa II po śmierci Bony. Przeciw temu przemawia jednak łatwo nasuwająca się uwaga, że odwiedzanie urzędnika, choćby najwyższego, jakiegoś księstwa włoskiego, do tego niesamodzielnego, przez synowca króla polskiego jest rzeczą wprawdzie możliwą, lecz nie bardzo prawdopodobną. Będą to najprzód dwie osobistości: Castellanus i Rossanensis. Pod Castellanus kryje się zapewne Giacomo Buoncompagni, duca di Sora, dowódca załogi zamku ś. Anioła, naturalny syn Grzegorza XIII, a więc osoba i znakomita i wpływowa; Montaigne (Voyages, str. 32 i 46) nazywa go również poprostu Castellani; podobnie Piotr Wolski w liście do Zamoyskiego nazywa go »J. M. de Sora, castellanus s. Angeli« a nieco niżej krótko »p. castellanem« (Archiwum Zamoyskiego, t. II, str. 32). Tak samo i w naszym Dyaryuszu nazywa go Reszka niżej dwukrotnie »Castellanus«. — Rossanensis to z polska (jak Cujaviensis, Cracoviensis etc.) tak nazywany arcybiskup od r. 1583 Rossana w Kalabrii, późniejszy kardynał Silvio Savello, przedtem »cubicularius« Grzegorza XIII i kanonik ś. Piotra, osoba zapewne papieżowi miła i wpływowa. Bawił on wciąż w Rzymie, zwany krótko Rossano, jak to poświadcza notatka (Teki rzymskie XLI) wypisana z Urb. 1051: 1583, 7 Decembris. Z odpowiedzi, danej przez papieża Farnesemu, »s' è scoperta la verità, come anco Beatitudine sua promoveva Rossano, Lancelotto et Bologneto«...

Rosanen[sem]. Signatura fuit officii¹. Dominus Navarrus² »Manuale« suum recusum donavit Illustrissimo et mihi. Proximo praeterito die Iovis, quae erat dies 29 Decembris 1583, proficiscens Grottaferrata in curru per negligentiam servitoris amisi calamare meum cum intus inclusis $\triangle$ 60, globulis, »agnus dei«, litteris, recognitionibus. Facta est omnis diligentia ad inveniendum, hucusque frustra — sit nomen Domini benedictum. D..... capellanus³ receptus est in servitium die⁴.... cum promissione salarii $\triangle$ 2 menstruorum.

3, *feria 3*. A prandio fui apud Pontificem. Egi de praepositura Mechoviensi⁵, ut indultum sive remedium adhibeatur super defectu aetatis et professionis. Promisit Pontifex se daturum; fecit mentionem commendae. Dixi non expedire ob multas causas. Egi postea de meo decanatu⁶, ut tuta conscientia teneam cum canonicatu Varmiensi⁷; permisit usque ad meum in Poloniam reditum. D... Anglus⁸ nobilis receptus est in servitium die s. Ioannis, quae fuit 27 Decembris 1583, sine salario.

4, *feria 4*. Cardinalis Lancillotus⁹ visitavit Illustrissimum. Equos duxi ad cardinalem S. Sixti; noluit recipere. Nobilis aulicus...¹⁰ Furlanus ex commendatione cardinalis Madrucii receptus est in servitium.

5, *feria 5*. Vesperae erant, in quibus aderat Illustrissimus. Cardinalis S. Sixti remisit mihi horologium contrafactum.

¹ Reszka był »referendarius utriusque signaturae«; może więc był na posiedzeniu i dla pamięci ten szczegół zapisał, podobnie jak zapisywał niżej swoją nieobecność.

² Navarrus a właściwie Marcin z Aspilcueta (nazwany od krainy, gdzie się urodził), Hiszpan, słynny kanonista; przybył w r. 1567 do Rzymu, pracował w Penitencyarii, której Reszka był sygnatorem, i stąd znajomość. Dzieło ofiarowane Reszce ma tytuł: »Manuale sive enchiridion confessoriorum et poenitentium. Romae 1588«. Taką datę podaje Encyklopedia kościelna; musiało być jednak wydanie wcześniejsze z r. 1584, gdyż trudno przypuścić, żeby Navarrus ofiarował wydanie hiszpańskie (po hiszpańsku) z r. 1557. Do niego długi list Reszki z Krakowa kal. Jun. 1583 (Ep. lib. Neapol. 1594, -str. 2).

³ Nie wymieniony; zapewne wspomniany niżej Jaroszewski.

⁴ Liczba nie podana.

⁵ Andrzej Batory posiadał już bogate probostwo miechowskie (Bożogrobców); ale że nie miał lat i nie był zakonnikiem, więc chodziło o indult papieski.

^{6 7} Reszka był jednocześnie kanonikiem warszawskim i dziekanem warszawskim, a w rzeczywistości nie spełniał sam obowiązków przywiązanych do tych godności, wyręczając się komendataryuszami, co według świeżych uchwał soboru trydenckiego nie było dozwolone. O zaniedbanie kościoła warszawskiego czyniła mu nawet królowa Anna ostre wyrzuty. (Por. A. Grabowski: Starożytności hist. pol. t. II, str. 29).

⁸ Nie wymieniony z nazwiska; zapewne Rogerius Bayno Anglus, który później występuje jako dworzanin kardynała.

⁹ Scipio Lancelotto, kardynał tyt. s. Simeonis.

¹⁰ Nie wymieniony po nazwisku, zapewne Filip Molfritz.

6, *feria 6*. Capella fuit. Illustrissimus aberat, fuit in Vallicella¹ in prima missa D. Petri Mariae Volcanii², ibidem in prandio et vespere; aderat D. Scipio Gonzaga, D. Bevelaqua³. Accipimus litteras ex posta Veneta, in quibus erant Regiae datae 5 Novembris Brzescie, ubi scribit de architectis mittendis; praeterea nil novi.

7, *Sabbato*. Rescripsimus Regi de architectis spem ostendentes. D. secretario Baranowski binas scripsi officiosas: alteras de negotiis, alteras, ut in exemplo. Scripsi Plasio, Maciolae, Medico⁴ de petra inventa pro Regina⁵ pro doloribus iliatis⁶. D. Boloneto⁷ scripsi; aliquot epistulas cardinalium et ducis Sabaudiae⁸ ad duos cardinales⁹ in Poloniam misi. De Bononiensi Pontificis profectio¹⁰ rumores hominum confirmabantur.

¹ Kościół N. M. P. in Vallicella, gdzie właśnie od niedawna (1583) zamieszkał ś. Filip Nereusz, założyciel Oratoryanów, u nas zwanych Filipinami.

² Pier Maria Vulcanio »vecchio servitore et confidente« prymasa Uchańskiego, był naprzód s. Poenitentiae scriptor, a zarazem agentem prymasa w Rzymie, następnie w r. 1580 »cancelliere et vicario generale ne lo spirituale« Uchańskiego (Wierzbowski: Uchańskiego V, 668, 693). Po śmierci prymasa wrócił do Rzymu i wkręcił się do Dataryi. Figura to nie osobiwa: on to miał się przyczynić do odjęcia sygillatury Reszce, a w r. 1588 kard. datarius wyraził się wobec ks. Kolackiego, archidyakona poznańskiego, że »dignus est, cui furca sit sepultura«, gdyż kardynał »litteras apostolicas expedivit pro abbatia Wąchocensi in gratiam cardinalis Radivillii et Vulcanius alias expedivit inscio ipso in gratiam D. Skazewski« (właśc. Skarszewski Marcin i ten, jak wiadomo, utrzymał się przy opactwie).

³ Bonifacius Bevelaqua »cubicularius« Grzegorza XIII, później za Klemensa XIII kardynał, ulubieniec Grzegorza XV, od którego otrzymał tytuł »duca Tornani« † 1627.

⁴ Lekarzem Anny Jagiellonki był Vincenzo Cotti (Por. Dr Jan Ptaśnik: Z dziejów kultury włoskiego Krakowa w Rocz. Krak. t. IX, str. 100).

⁵ Owa »petra« to »kamień indyjski«, za który królowa Anna w liście (z Krak. d. 23 marca 1584) dziękuje i dalej pisze: »Ten kamień ustawicznie nosiemy i za łaską Bożą do tego czasu żadnej boleści, jako bywało, jeszcześmy nie czuli« (Grabowski, Staroż. hist. pol. II, 30). Coby to był za kamień? Rostafiński (Symbola I, 463) przytacza go między nazwami, nie dającymi się już dziś oznaczyć. Falimierz (w rozdz. o wódkach z ziół rozmaitych k. III') przytacza dwukrotnie kamień indyjski pomiędzy innemi częściami składowemi jako »proch bardzo dobry i doświadczony, który zachowawa człowieka od kamienia, boleść kamienną uśmierza, urynę pędzi, piaszczysty kamień wypędza«. Ale to był proszek do żąłowania, gdy tymczasem »kamień indyjski«, przysłany przez Reszkę, królowa »ustawicznie nosi«; był to zapewne bezoar, który pochodził z Indyj, Peru, Chin, wysp Moluckich, a o którym napisał Knapiusz, że »contra omnia venena et morbos periculosissimos efficacissimus«. Por. Encyklopedia Powszechna Orgelbranda t. III, str. 352.

⁶ Dolor iliatus tłumaczy Mączyński przez »klócie albo darcie w żywocie«.

⁷ Kardynał Albert Bolognetti był wtenczas legatem papieskim w Polsce.

⁸ Był nim Karol Emmanuel.

⁹ T. j. do Bolognettego i Jerzego Radziwiłła

¹⁰ Grzegorz XIII miał we wrześniu 1583 zjechać do swego ojczystego miasta Bolonii, ażeby posłowie weneccy pod pozorem powitania papieża mogli się z nim układać przeciw

8, *dies Dominica*. Illustrissimus missam audivit in Collegio Romano¹, interfuit congregationi Compagniae Annuntiatae². In prandio D. Bevelaqua fuit et D. Bocapadula. A prandio venit visitatum orator Hispanus et mansit aliquamdiu. Receptus est in servitium pro officio oeconomi D. Siphonio Spada Interamnensis cum provisione Δ ³... menstruorum et uno servitore. Transegit rem D. Crescentius. Dedit manum Illustrissimo Domino.

9, *feria* 2. Consistorium fuit, in quo putabatur, quod agendum erat de profectione Bononiam. Nil est actum. Vulgus pro certo habebat, reliqui non credebant. Fui apud Sabellum⁴. Consului de S. Stephano Rotundo⁵, quomodo agendum. De mea cista spes ostensa aliqua patribus⁶ S. Mariae Transpontinae. Vesperae egimus de rebus domesticis.

10, *feria* 3.

11, *feria* 4.

12, *feria* 5.

13, *feria* 6. Ex aula nullae litterae fuerunt. Ordinatum fuit, ut famuli stabuli omnes partem haberent, non in tinello⁷ comederent.

Turkom (L. Boratyński: Stefan Batory i plan ligi przeciw Turkom w Rozpr. wyd. hist. filozof. t. 44, str. 289). Rzecz, kilkakrotnie odkładana, nie przyszła nigdy do skutku.

¹ Collegium Romanum, założone dla Jezuitów przez Grzegorza XIII — wyższa szkoła Jezuicka.

² Bractwo Zwiastowania N. M. P. (compagnia della Santissima Annunziata) przy kościele N. M. P. sopra Minerva.

³ Liczba nie wpisana.

⁴ Było dwóch wpływowych w owym czasie Savellich: wspomniany wyżej (str. 11,) Silvio, arcybiskup rossański, i Jakób, kardynał, krewniak Pawła III, wiceprotektor Polski; mowa zapewne o kardynale.

⁵ »Gregorius XIII aedem s. Stephani in Coelio monte, quae Ungarorum erat, reditusque ea lege Germanico dedit collegio, ut duodecim illius gentis adolescentes aleret« (Ciacconi, Vitae pontificum IV, 14). Bawiący w Rzymie w r. 1585 Rywocki napisał w swoich »Księgach peregrynackich«: »Ten kościół (San Stefano Rotondo) należał nacyi węgierski i nie był ksiądz inszy nacyi, jedno węgierski; lecz papież Grzegorz XIII wziął to Węgom i dał Jezuwitom nacyi niemieckiej. Mają Węgrzy nadzieję, że zaś dostaną ten kościół, bo się ksiądz Batory stara o to«. (Arch. do hist. lit. i ośw. t. XII, 234). Zapatrywanie Kuryi rzymskiej na tę sprawę wyłożył kard. di Como w liście do Bolognettego z d. 10 września 1583 r. (Tek. Rz. V.): »Quanto a quello, che ha detto S. M. del Collegio Ungaro qui di Roma, la M. S. è stata male informata, perchè non era collegio, ma un monasterio di frati ne la chiesa di s. Stefano Rotondo, la quale è antichissima e lontana dal'abitato, come D. S. sa. Ivi stavano alcuni pochi frati Ungari sepolti nell'otio et ne vitii et senza disciplina ne esercizio alcuno spirituale et consummavano tutta quella entrata, ch'era circa seicento e più scudi. Z tego wychowuje się teraz 12 Węgrów w collegium Germanicum.

⁶ Karmelici Trzewickowi.

⁷ In tinello. Tinello — stół marszałkowski; odtąd więc służyli dostawali chleb i wino i po 5 bajoków dziennie jako companagia, lecz musieli się sami żywić (Por. niżej. »Ordinatio domus et familiae Illustr. principis Andr. card. Bat.«.)

14, *Sabbato*. Regiae M-ti scripsimus et D-no Baranowski, ut in exemplo; nuntio quoque Cardinali¹ scripsi de Varsoviensi negotio² et de visita Mechoviensi respondi, ut in exemplo. Coepi vesperi ex capite valde laborare. Aliquot epistulas Regi inscriptas misi, Montelupo inscripsi et Maciolae, ut 300 ducatos transcribat Romam, quorum 100 debet D-no Maczieo[wski]³; 200 vero hospitali⁴ a Palatino Podoliensi⁵ missi et ut ex his detrahat, quae pro litteris Illustrissimi impendit.

15, *dies Dominica*. Domo per dolorem capitis non prodii. De ratione occurendi consultavimus, ne Regis animus offendatur propter quendam contemptum⁶. Accepi in servitorem meum Flandrum ex Namurco, Ioannem⁷... ex commendatione Ioannis scriptoris; de salario nil constitutum.

16, *feria 2*. Signatura fuit; ego per dolorem capitis non adfui. Ventosas et clisterum accepi.

17, *feria 3*.

18, *feria 4*. Capella fuit apud S. Petrum. Illustrissimus D. adfuit. Ego mane audita missa domi me continui. Voluimus discedere Grotta-ferratam, sed exspectabatur ibi Cardinalis Spinola⁸. Postea Sabellus Freschatum⁹ obtulit et D. Paulus Sforzia¹⁰ suam Rufinam. Scripsi secreta-rio¹¹ Reginae et Patricio¹². Misi illi in eodem fasciculo inclusum lapidem Indicum contra dolores iliacos, quem D. Crescentius a datario¹³ cardinale obtinuit. Litteras debet ferre D.¹⁴ Polonus simul cum

¹ Albert Bolognetti.

² Varsoviense negotium — sprawa dziekanii warszawskiej, o które była wy-
żej mowa (str. 12).

³ Maciejowski Bernard, późn. biskup łucki, następnie krakowski i kardynał.

⁴ Mowa o hospitale Polonicum na via delle Botteghe Oscure w Rzymie.

⁵ Wojewodą podolskim był Mikołaj Mielecki, jeden z dobrodziejów »szpitala«
polskiego w Rzymie.

⁶ Przez ów kontempt rozumieć zapewne należy pominięcie Andrzeja Batorego przy
mianowaniu 19 kardynałów na konsystorzu, odbytym dnia 14 grudnia 1583 roku.

⁷ Nie wymieniony po nazwisku.

⁸ Spinola (w rękop. mylnie: Spínosa, który umarł w r. 1572) Filip, kard. tit.
s. Sabinae, stronnik domu austriackiego; sąd sed exspectabatur... bardzo zrozumiałe.

⁹ Freschatum — Frascati staroż. Tusculum pod Monte Cavo (staroż. mons Alba-
nus), miejsce letniego pobytu.

¹⁰ Paweł Sforza miał villę Rufinę w Frascati (dziś Rufinella).

¹¹ Sekretarzem królowej Anny Jagiellonki był ks. Gaspar Sadłocha, w Starowolskiego
Monumenta: Sadlochius, scholastyk warszawski (Przeździecki: Jagiellonki polskie V, 302),
proboszcz warszawski w r. 1588; por. list tegoż prałata do Annibala z Kapuy z d. 20 lu-
tego 1588 w Tekach Rzymskich XLV.

¹² Andrzej Patrycy Nidecki, znany uczony, późn. biskup wendeński.

¹³ Datarius cardinalis był podówczas Mateusz Contarello.

¹⁴ Nie wymieniony po nazwisku.

fascie a D. Portico¹ misso. Canobio², episcopo, futuro nuntio scripsi.

19, *feria 5*. A prandio profecti sumus Freschatum cum tribus curribus. Mansit Romae Działyński³, Scarga⁴, Plemięcky⁵ propter morbum.

20, *feria 6*. Litterae Regiae ad Illustrissimum et me venerunt de Brestensi negotio, in quo cupit Societatem Iesu habere, parochialem illis assignare et perpetuum vicarium deputare; qua de re scribit Pontifici, quas litteras reddere et negotium iussit urgere. Nullas praeterea ex aula accepimus. Mihi Prior Angliae⁶ scripsit.

21, *Sabbato*. Scripsit Illustrissimus Regi de architecto, de Brzestensi [negotio], quod litteras reddet. Ego longas dedi de Brzestensi et Varsaviensi negotio⁷ Baranovio; breviter scripsi Montelupo, Cromero⁸ et litteras cuiusdam scholaris et supplicationem adulescentis Pomerani, Bemamcui⁹ olim misi. Nova quoque ad Baranovium adiunxi. Ad Maciołam inscripsi.

¹ Wincenty Portico, arcybiskup raguzański, dawniej nuncyusz w Polsce.

² Jan Franciszek Mazza de Canobio, wysłany w r. 1561 przez Piusa V do w. ks. moskiewskiego, ale nie przepuszczony przez Polskę, był w latach 1580—1586 biskupem w Forlì; zrzekł się jednak tej godności i był teraz nuncyuszem apost. u w. ks. tokańskiego, umarł r. 1589. Reszka nazywa go niżej swoim dawnym przyjacielem; nuncyatury polskiej Canobio nie przyjął, składając się niezdrowiem i wiekiem.

³ Michał Działyński.

⁴ Jan Skarga, brat Piotra Jezuity, był dworzaninem Andrzeja Batorego.

⁵ Fabian Plemięcki, dworzanin kardynała. O nim to zapewne pisze Niesiecki (VII, 323): »Fabian, mąż wielkich cnót, co o nim powiada chorągiew, zawieszona w kaplicy południowej w Toruniu u św. Jana, którą mu wystawił Rafał Mikołaj Kostka, starosta malborski i starogardzki z żoną swoją Zofią Katarzyną Plemięcką 1622«. (O chorągwiach nagrobnych zob. Maryana Sokołowskiego: »Trzy kościoły halowe« w Sprawozdaniach Komisji do badania historii sztuki w Polsce t. IX, szp. 207—208). Wspomniany niżej pod d. 19 czerwca 1585 r. Plemięcki, kanonik chełmiński, mógłby być Fabiana bratem. Fabian jest osobą świecką, na co wskazuje naprzód wymienienie go w składzie dworu kardynała między Janem Skargą a Andrzejem Szczuckim (Rps Jag. Nr. 161, ark. 28), a następnie ów dodatek »canonicus Culmensis« przy krewniaku, ażeby go odróżnić od dworzanina.

⁶ »Calendar of State papers and manuscripts relating to english affairs existing in the archives and collections of Venice« vol. IX 1592—1663 ed. Horatio F. Brown, London 1897 pod. r. 1595, 8, VII, p. 162 nr. 357 podaje taki regest: Polo Paruta, Venetian Ambassador in Rome to the Doge and Senate. The Prior of England has arrived in Rome. He has been sent by the new Grand Master of the Order of Malta to announce his elevation to that rank and to offer the due and wonted obedience. De Leva: La legazione di Roma di Paolo Paruta 197 objaśnia w nocie, że to Andrew Wise, a w »Calendar 1588—1592 (Ireland) p. 453, r. 1591 czytamy: Mr. Andrew Wise of Waterford, gentleman, one of the knights of Malta«. (Notatka dra J. Ptasznika).

⁷ Zob. wyżej str. 12.

⁸ Marcin Kromer — biskup warmiński.

⁹ Odczytanie niepewne.

22, *dies Dominica*. Missa apud Iesuitas. D. Crescentius venit et Vulcanius. P. Generalis¹ pransus est nobiscum. Demoniacum agitatum vidimus mirabiliter. Vidi P. Modliszewsky² Capucinum. Villam D. Vestrii inspeximus.

23, *feria 2*. Rediimus Romam. Consistorium erat.

24, *feria 3*. Audientia fuit apud Pontificem. Illustrissimus Princeps reddidit litteras Regis Pontifici de dismembratione parochiae Brzeszensis et constitutione vicarii perpetui in parochia, quam vellet pius Rex dare Iesuitis, ut ibi fructum facerent. Dixit Pontifex se lecturum litteras et responsurum. De praepositura³ dixit se velle dare illam in administrationem, tamen acturum se prius esse cum cardinale Datario. Quaesivit postea Pontifex, si quid aliud haberet a Rege. »Nihil«, ait. »Audivimus — ait Pontifex — quod serenissimus Rex protestari vult coram omnibus Christianis principibus, quod Turcae violaverint ius gentium interfecto oratore⁴ Regis. Quam commode — inquit — Reipublicae Christianae caderet, si simul omnes principes Christiani hostem istum aggrederentur: Veneti cum Rege Philippo mari, Caesar terra, Rex et Moschus itidem«. Ad haec nil respondit D. Princeps et discessit. Ego visitavi cardinalem Sabellum, egi gratias de Freschato. D. Caesarinus⁵ invitavit ad prandium Illustrissimum Principem per Spinam. Dixit se deliberaturum. Consultavimus cum D. Crescentio. Non visum est, ut eat; itidem et Sabello, cui idem dixi.

25, *feria 4*. Illustrissimus D. ivit cum paucis ad 7 ecclesias pedester⁶. Pransus est apud S. Stephanum Rotundum. Ego pransus sum apud D. Scipionem Gonzagam. A prandio fui apud S. Paulum. Fui apud cardinalem Comensem. Egi de vicario perpetuo in Brzeszcze constituendo et cura animarum dismembranda et collegio Iesuitarum fundando. Dixit Comensis Nuntium ea de re scripsisse et illi responsum esse, quod S. D. N. est contentus et quod libenter omnia in gratiam pii Regis facit; »sed cum Iesuitis — ait — tractandum etiam erit, ut curam accipiant, idque etiam ego faciam Pontificis nomine, Regiae quoque M-ti in eandem

¹ Klaudyusz Aquaviva.

² Modliszewski Jan, syn Hieronima, kasztelana małogoskiego, miał wedle Niesieckiego 24 beneficjów kościelnych i gdy się ich raz dorachować nie mógł, usłyszał z kąta głosu: »Będziesz w piekle miał dwudzieste czwarte beneficjum«, czem tak się przeraził, że porzucił wszystkie beneficja i został Kapucynem.

³ Praepositura Miechoviensis Andrzeja Batorego.

⁴ Mowa o Jakóbie Podłódowskim, koniuszym królewskim, zamordowanym w Turcyi.

⁵ Jan Jerzy Cesarini, patrycyusz rzymski; o jego pałacu i posągach starożytnych, tam nagromadzonych, wspomina Montaigne (Voyages str. 176).

⁶ Znany zwyczaj odwiedzania 7 kościołów (5 bazylik większych i 2 mniejszych), do czego przywiązane były odpusty.

sententiam respondebitur». Feci postea mentionem de coadiutoria Poznaniensi¹. Dixit Nuntio mandatum fuisse, ut processum faceret de causis deputandae coadiutoriae et de qualitatibus deputandi; quod cum fecerit, Pontifex respondebit, utrum volet admittere coadiutoriam vel non. Postea quaesivit, quomodo sit in urbe Illustrissimus Princeps contentus; dixi: bene, et abii.

26, *feria 5*. Vocatus erat Illustrissimus ad prandium pro ista die ab Illustrissimo D. Georgio Cesarino; sed excusavit se, ne veniret. Venerunt litterae a cardinale Borromeo² elegantissimae, plenae consiliorum sanctorum de vitae ratione ab Illustrissimo Principe instituenda.

27, *feria 6*. Nullae litterae fuerunt ab aula, sed nova tantum a Priore Angliae³, qui ipse nil scripsit. Dominus Fulvius Ursinus⁴ misit Illustrissimo litteras ad Regem et libellum »De notis antiquitatum« illi dicatum. Venerunt litterae cambii per 300 ducatos pro hospitali et Macziovio.

28, *Sabbato*. Missa domi. Scripsit Illustrissimus Regiae M-ti, Cancellario⁵, administratori Miechoviensi⁶; ego Cancellario, Baranovio, Socolovio, decano Cracoviensi⁷. Misi Breve apostolicum ad auditorem Nuntii in causa vicedecani Cracoviensis; scripsi Scholastico Varsaviensi et misi duas bullas dispensationis in utroque foro supra 4° gradu consanguineitatis. Scripsi Patricio et misi Ursini libellum »De notis«; scripsi D. Kochanovio⁸ poetae officiosas. D. Palatino Podoliae Mielecki scripsimus omnes provisores hospitalis agentes gratias de 200 ducatis elemosinae pro hospitali missis. Aliquot epistulas ad Regem misi a cardinalibus et

¹ Marszałek W. K. Andrzej Opaliński otrzymał od króla dla Stanisława Kiszowskiego, (siostrzeńca biskupa Łukasza Kościeleckiego), proboszcza jeżowskiego, koadjutoryę poznąską (Bolognetti do kard. di Como, 2 grudnia 1582. Tek. rz. XVI, 393). Rzecz nie doszła do skutku, gdyż wytoczony w tej sprawie proces kanoniczny (o którym w tekście mowa) nie wykazał konieczności koadjutoryi (Arch. Wat. Nunz. di Pol. XV, 294—297; odpis w Tek. rz. n. V).

² Karol Borromeusz, kard. ś. Praksedy; list w rkpsie Jag. Nr. 41, k. 41', drukowany w Ciacconiego Vitae et res gestae Pontificum, t. IV, szp. 105.

³ Zob. wyżej str. 16, uw. 6.

⁴ Fulvius Ursinus, kanonik lateraneński, znakomity humanista; Zamoyski posyła dla niego z listem d. 22 stycznia 1584 medal z wizerunkiem króla Stefana (Grabowski, Star. hist. pol. II, 31).

⁵ Kanclerz — Jan Zamojski.

⁶ Mowa, zdaje się, o Jacku Młodziejowskim, który probostwo miechowskie wziął »ad fideles manus«, tj. zarządzał niem na rachunek Andrzeja Batorego (Bolognetti do kard. di Como, 13 września 1583, Tek. rzym. XV, 195).

⁷ Dziekanem krakowskim był Erazm Dembiński, przyjaciel Reszki.

⁸ Jan Kochanowski; list zawierał zapewne słowa pociechy po śmierci brata żony poety, Jakóba Podlódowskiego, zabitego przez Turków.

Castellano¹. Fasciculos inscripsi Montelupo et Maciolae; iussi hic portaturam persolvi.

29, *dies Dominica*. Missa apud S. Silvestrum², qua finita episcopus Asaphensis³ chrisma sacrum contulit D. Francisco Forgatz et Doci Gabrieli. nobilibus Ungaris⁴; illius compater fuit Illustrissimus Dominus, huius ego. In prandio aderat D. Bocapadula et Moretus et D. Lomellinus⁵. Venit in quaestionem, utrum dignior sit nobilitas ab avis et abavis accepta, an per se parta⁶.

30, *feria 2*.

Kalendae Februarii 1584.

1, *feria 4*. Capella ampliabatur et ornabatur.

2, *feria 5*. Capella cum processione solita candelarum⁷. Illustrissimus Dominus adfuit.

3, *feria 6*. Fuimus apud S. Silvestrum videre paramenta, inde apud P. Giacomum Hispanum, ubi vidimus mirabilia et artis et naturae opera.

4, *Sabbato*. Postam expēdivimus. Maiori secretario scripsi, ut in exemplo, de rebus variis. Domino cavaleiro Lini⁸ respondi.

5, *Dominica*. Pontifex ad montem Quirinalem secessit.

6, *feria 2*. Pontifex ad Grotaferratam ivit. Nos Grotaferratam sumus profecti animi gratia.

7, *feria 3*. Grotaferratae mansimus.

¹ Castellanus, zob. str. II, uw. 6.

² Są dwa kościoły ś. Sylwestra: na Kwirynale i »in Capite«.

³ Ostatni biskup St. Asaph w Anglii, Tomasz Goldwell, umarł na wygnaniu w Rzymie, wedle Gamsa (*Series episcoporum*) w r. 1581; albo więc rok śmierci jest mylny, albo był to już jego następca, biskup in partibus infidelium.

⁴ Dwaj młodzieńcy, odbywający nauki w Rzymie na koszt króla Stefana.

⁵ Nazwany niżej *commissarius*, zapewne Lofredus Lomellinus, »suppl. libellorum magister, Cam. Apost. Clericus et commissarius Generalis« na pomniku kardynała Benedykta Lomellina (Ciacconi: *Vitae Pontificum III*, 970).

⁶ Jestto jedna z owych »gier rozumnych« albo »rozumowych«, któremi w »Dworzaninie« chce biskup Maciejowski zastąpić polskie karty. »Czemuby też kto nie wniósł owego obyczaju do nas, który jest we Włoszech, iż szlachta zacna, polerując rozumy swoje, wynajduje na biesiedzie gry rozumne i tych używa, w których się nierówno większa pociecha i pożytek nadaje, aniżeli w karciech«.

⁷ W d. 2 lutego, Oczyszczenia N. M. P., odprawia się zwyczajne nabożeństwo papieskie, capella, jedna z 50 stałych »con benedizione, distribuzione e processione delle candelae et Te Deum dopo la messa« (Moroni Gaetano, *Le cappelle pontificie*. Venezia 1841, str. 180).

⁸ Antonio Lini, szlachcic boloński, starał się i otrzymał (dopiero w r. 1589) »quarantadę« bolońską; może więc korespondencya dotyczyła tej sprawy, gdyż Reszka wstawiał się za nim naprzód imieniem króla Stefana, a następnie Zygmunta III.

8, *feria 4.* D. Bernardus Maczieiowski Romam venit; ego sum ad eum profectus et a S. Andrea¹ mecum iterum Grottaferratam reduxi.

9, *feria 5.* Illustrissimus Dominus fuit apud Pontificem in villa². Inambulavit aliquamdiu de variis rebus loquendo; cum Castellano³ quoque locutus est. Cardinalem S. Sixti visitare voluit, sed is dicebat se occupatum. Cardinalem Comensem in itinere habuit obvium.

10, *feria 6.* Ludebant et saltabant iuvenes.

11, *Sabbato.* Pontifex venit Grottaferratam. Illustrissimus Dominus abiit ad videntum Albanum⁴. A prandio Romam rediimus. Postam expedivimus; D. Baranovio pauca scripsi, ut in exemplo.

12, *dies Dominica.* Domi mansimus.

13, *feria 2.* Carnis privium; ad 7 ecclesias⁵ pedibus ivit Illustrissimus. Apud S. Clementem⁶ comedimus; erant omnes peregrini pauperes, quibus Illustrissimus ad mensam inserviebat humillime. Vesperi domum rediimus.

14, *feria 3.* A prandio ivimus ad hortum Domini Patrici elegantem, ubi cardinalis Senonensis venit et simul inambulaverunt; postea discessimus facta collatione fructuum.

15, *feria 4.* Capella Cinerum solita; Illustrissimus adfuit. Pontifex ad S. Sabinam⁷ profectus est. Nos a prandio...

16, *feria 5.* P. Panigarolae⁸ concionem audiui. Posta venit, litterae ex aula nullae fuerunt. Publica nova nescio quid de liga contra Turcas aiebant. Dominus Dzialynsky excusabat se de deletio suo nomine.

17, *feria 6.* Lectio de Sacramentis habebatur.

18, *Sabbato.* Postam expedivimus. Ego Cancellario de reditu, de profectione Bononiensi, de Neapolitana⁹, de cardinalatu¹⁰ scripsi; D. Baranovio eadem fere omnia, de architecto quoque, quid scriptum sit de quodam ad comitem Tasonem, de resolutione eius, quem iam habeba-

¹ Kościół ś. Andrzeja na Kwirynale, gdzie był nowicyat Jezuitów; Bernard Maciejowski, wielki zwolennik i dobrodziej Jezuitów, widocznie tam zajechał.

² Mowa zapewne o słynnej willi kard. Altempsa, Mondragone, w Frascati, gdzie Grzegorz XIII chętnie przebywał.

³ Kasztelanem jest Giacomo Buoncompagni, syn papieski; zob. uwagę 6 do str. 11.

⁴ Albano na zachód od Grottaferrata w pięknym położeniu nad jeziorem tegoż nazwiska.

⁵ Por. wyżej str. 17, uw. 6.

⁶ Starożytny kościół ś. Klemensa przy via di s. Giovanni in Laterano na wschód od Colosseo.

⁷ Papieże przybywali zwykle w dzień popielcowy do kościoła ś. Sabiny na Awentynie.

⁸ Franciszek Panigarola, Franciszkanin, późniejszy biskup Asti, słynny kaznodzieja.

⁹ Andrzej Batory chciał zrobić wycieczkę do Neapolu.

¹⁰ Mowa o kardynalskiej godności dla Andrzeja Batorego.

mus pro manibus. Misi nova Coloniensia, Italica, Anglica. Scripsi D-o Ferrens¹, ut procuret, ut nobis aliquis semper diligenter omnia scribat; idem D. Varsavicky, idem Liliae², ut in exemplis. Scripsi archiepiscopo Leopoliensi³, misi nova et tabulam cardinalium novorum; Plasio quoque. Fasciculus Montelupo inscriptus; solvi Romae. Erat etiam fasciculus D-i Cotkovicz⁴ ad D-um Vilenski⁵.

19, *dies Dominica*. Capella solita⁶. Monachus quidam inepte concionatus est.

20, *feria 2*. Consistorium fuit.

21, *feria 3*. Illustrissimus visitavit cardinalem Fernesium et Sermonetam⁷, cui litteras Regias reddidit. D. Iaroszewsky, capellanus Polonus, petita licentia ab Illustrissimo D-o discessit a servitio et ex domo exivit. Dicebat se velle studia sua continuare.

22, *feria 4*. P. Albertus Iesuita concionatus est in Oratorio bene latine. Cardinalis Spinola visitavit Illustrissimum D-um. Consignavi D-o Tomae⁸ △ d^o m^o 206 ex elemosina a D. Palatino Podoliae¹⁰ missa pro hospitali Polonico.

23, *feria 5*. Male coepi habere ex pede. Ex aula nullae litterae.

24, *feria 6*. Litteris scribendis vacavimus.

25, *Sabbato*. Postam expedivimus. Regi scripsit Illustrissimus de

¹ Franciszek Wesselenyi, ulubieniec króla Stefana »il gran favorito del Rè«, zauważył Bolognetti (w liście do kard. di Como 22/4 1583. T. R. XV, 235).

² Piotr Lilia, Jezuita, autor wydanej w tym roku »Responsio Petri Liliae... ad cuiusdam Nicolai Regii Germani epistolam, qua Christophori clariss. Varsevicii pro Christo, fide et Petri sede orationes reprehendit«.

³ Jan Dymitr Solikowski, arcybiskup lwowski.

⁴ Jerzy Chodkiewicz (por. niżej pod d. 16 sierpnia), krajczy lit., późn. starosta żmudzki (Niesiecki III, 61). Pisze o nim Bolognetti do kard. di Como d. 20 marca 1583: »Credo, verrà (do Rzymu Andrzej Batory) con assai grossa compagnia et fra gl'altri pensa S. M. mandar seco il Giorgio Chodkiewicz, giovine di molta speranza, richissimo et delle prime case di Lituania, il quale per esser catolico si grava assai d'esser sotto la tutela del castellano di Vilna heretico«. Dodaje, że ma lat 19, a opieka wedle praw litewskich może trwać tylko do 18 roku.

⁵ Hieronim Chodkiewicz, kasztelan wileński, brat powyższego.

⁶ T. j. ordinaria, zwykle nabożeństwo papieskie w pierwszą niedzielę postu.

⁷ Mikołaj Gaetano z książąt Sermoneta, kard. tit. s. Eustachii, um. d. 1 maja 1585.

⁸ Tomasz Treter, kanonik s. Maria in Trastevere, ołomuniecki i warmiński, sekretarz Andrzeja Batorego, rysownik i malarz dyletant, autor kilku dzieł (zob. Bibliografię Estreichera) m. i. tłumaczył na łacinę i wydał Peregrynację jerozolimską Krzysztofa Radziwiłła Sierotki.

⁹ Skrócenie d^o m^o albo div^o mo^o rozwiązujemy na *in diversa moneta*, jak to raz wyraźnie powiedziano, pod d. 19 sierpnia 1584.

¹⁰ Mikołaj Mielecki, wojewoda podolski.

D-i Maczieowsky negotio in casu mortis D-i Zebrzidowsky; ego Cardinali Boloneto.

26, *Dominica*. Capella solita¹.

27, *feria 2*. Cardinalis Salvatus² visitavit Illustrissimum D-um. Ego in vineam secessi cum dolore pedis.

28, *feria 3*. Illustrissimus fuit in hospitali S. Spiritus³.

29, *feria 4*. Illustrissimus ivit ad 7 Ecclesias; ego in horto mansi.

Kalendae Martii 1584.

1, *feria 5*. A Rege nullae litterae fuerunt; ab aliis parum. Fuit unus in Banchi⁴ interfectus.

2, *feria 6*. Illustrissimus ivit ad S. Crucem⁵ in Hierusalem cum cardinale Caraffa. In itinere Sacramentum ex curru descendentes deduxerunt. Cardinalis scidit iussu Pontificis particulam S. Crucis pro Serenissimo Rege, aliam pro Illustrissimo. Inde in reditu apud Iesuitas congressus est cum D. Paulo Iordano⁶, qui se suaque omnia sua obtulit.

3, *Sabbato*. Postam expedivimus; ad Regem, Cancellarium Baranovium scripsimus. Misi Regi litteras D-i cardinalis Montis Regalis⁷. Fogleveder (s)⁸ scripsit ex Hispaniis de Mailato puero. Illustrissimus fuit in vinea D-i Portici⁹.

4, *Dominica*. Illustrissimus non fuit in capella ob dolorem capitis et pustulas.

5, *feria 2*. Interfectus est barisello¹⁰ compagniae nescitur a quo.

¹ Przez wszystkie niedziele wielkiego postu odpowiadają się zwyczajne nabożeństwa papieskie (capelle). Por. Moroni l. c. str. 34.

² Antonio Maria Salviato, kard. tyt. S. Maria in Pace, używany do poselstw zagranicznych, okazał się również dzielnym administratorem.

³ Do dziś istniejący *Ospedale s. Spirito* w Borgo nad Tybrem.

⁴ Via dei Banchi nazwa ulicy w pobliżu Tybru od banków, które się tam mieściły.

⁵ Kościół *s. Croce in Hierusalemme*.

⁶ Paulo Giordano Orsini duca di Bracciano, moralny sprawca głośnego morderstwa, jakiego się dopuszczono na siostrzeńcu kard. Montalto, póź. papieża Sykstusa V. (Hübner: Sykstus V t. I, 262 i 364 i współczesny A. M. Graziani: De scriptis invita Minerva I, 121).

⁷ Wincenty Laureo, były nuncyusz papieski w Polsce (1576–1578); był poprzednio biskupem Mons Regalis (Mondovi w Piemontcie) i ta nazwa już mu została.

⁸ Stanisław Fogelweder ks., kan. krak., późn. proboszcz miechowski, był wówczas posłem w Madrycie w sprawie sum neapolitańskich.

⁹ Nie wiadomo, czy tu mowa o Wincentym Portici, byłym arcybiskupie raguzańskim i nuncyuszu w Polsce za Zygmunta Augusta i Henryka Walezego; będzie to raczej brat jego Hieronim, gdyż niżej, mówiąc o Wincentym, dodaje nasz autor wyraźnie »archiepiscopus«.

¹⁰ Właściwie bargello, dowódca zbiorów policyjnych; był nim Wincenty Vitelli (Hübner, Sykstus V, I, 265).

Iudaeum voluerunt alii latrones perfocare, alius, Capisuco¹, interfecit quendam.

6, *feria* 3. Illustrissimus Dominus fuit in vinea Portici.

7, *feria* 4. Concio P. Alberti. Nova vidimus de piissima morte reginae Suetiae Catherinae².

8, *feria* 5. Ex aula nil litterarum. Turcae in armis esse dicuntur, Transsilvanos infestant, D-um Podlodowsky equos ducentem trucidaverunt. Abbas Vagrovienensis Dzierzanowski obiit. In eius locum D. Zajączkowski, vicecapitaneus Poznaniensis, suffectus est, homo saccularis. Illustrissimus visitavit cardinalem Scirletum, qui exhibuit librum de laudibus Serenissimi Regis impressum Venetiis latine et italice³.

9, *feria* 6. Epistulam in lectulo contra litteras ioci et occupationis causa⁴.

10, *Sabbato*. Postam expeditivimus. Soli Baranovio pauca scripsi, nova Italica misi. D. Ioanni Hosio⁵ misi commendaticias. D. Principis ad Regem, Cancellarium, Thesaurarium, Referendarium⁶; meas quoque ad Regem adiunxi, fasciculum D i Kotkevicz⁷ misi, D. Cromero et Konarsky⁸ scripsi.

11, *dies Dominica*. Illustrissimus in capellam ob pustulas in facie non ivit. Ego ad missam ascendi cum dolore pedis. Deliberabamus de profectione ad Civitatem Veterem⁹; dicebatur tutum non esse ob praedones et piratas. Volebamus ad Castellum Gandolfo,¹⁰ sed inde Sabelius eduxit lectos omnes ad Portum¹¹, ubi Pontificem exspectabat. Fuit apud me D. simplicista¹²; dedi illi partem minerae aureae. Vina Gallica multa venerunt in Ripam¹³, sed cara: *barile* 22 jul. Pro audientia rogamus, in crastinum diem dilata est.

¹ Capisucco Tarquinio, później, za Urbana VIII »S. R. E. generalis praefectus«.

² Katarzyna Jagiellonka umarła 13 września 1583.

³ Zapewne »Viridarium poetarum... in laudes ser. atque pot. D. D. Stephani, regis Poloniae« lib. II. Del giardino de' poeti in lode del ser. rè di Polonia... in Venetia appresso i Guerra fratelli 1583« 4°, pag. 64 (Por. Wierzbowski, bibliografia XVI w. t. II, Nr. 1602).

⁴ Ma na myśli żartobliwy list do Krzysztofa Warszewickiego z d. 11 marca 1584. (Por. Rescii Epistolarum liber, Neapoli 1594, str. 213).

⁵ Jan Hozyusz, rodzony brat kardynała.

⁶ Mikołaj Firlej.

⁷ Zapewne Chodkiewicz Jerzy; por. wyżej str. 21.

⁸ Konarski może Jan kan. krak., zmarły w r. 1588.

⁹ Civita Vecchia, miasto portowe nad morzem Tyreńskim.

¹⁰ Castel Gandolfo, letnia siedziba papieska nad jeziorem Albańskim.

¹¹ Zapewne Civita Vecchia.

¹² Simplicista — ten, co się zna na ziołach leczniczych i sprzedaje je, a więc aptekarz i lekarz w jednej osobie; zob. niżej pod d. 15 t. m.

¹³ T. j. porto di Ripa Grande w Rzymie.

12, *feria 2*. Hora 15. Illustrissimus habuit audientiam. Egit de confirmatione Societatis S. Annae¹; concessit Pontifex. De retentione parochiae ad alios sex annos pro episcopo Chelmski²; concessit. De esu carnum feria 4 iussit, ut episcopi conveniant, ea de re quid facto opus esset. De Bononiensi³ profectione dixit se de die nil certi habere constitutum, post Pascha aliquid decreturum. D. Maczieiowsky⁴ osculatus est pedes Pontificis. Misimus litteras in Hispaniam ad Fogelvedrum, ad Mulfritium⁵. Cardinali quoque Montis Regalis respondi et Teseo dedi. Cardinali Vercellensi⁶ officiosas scripsimus; dedimus D. Vergilio⁷. Volebamur exire foras animi gratia. Misi ad D. Paulum Sforza pro Rufinae⁸ suae usu. Libenter concessit. P. Laurentius Magius⁹ fuit apud me officii gratia. Illustrissimus fuit in »Salve« apud S. Trinitatem¹⁰ Pontis Sixti.

13, *feria 3*. Tempus asperum; voluit nihilominus exire Illustrissimus Dominus et ita a prandio sumus Tusculum ad palatium D. Pauli Sforza profecti, D. Maczieiowsky nobiscum. Iussi mihi pulvinar parari pro rebus missae servandis.

14, *feria 4*. Missam dixi apud Iesuitas Tusculi. Nostri fuerunt apud Capucinos, ubi D. Modliszewsky degit, angelicus adolescens. Feci computum cum D. Plemęcký expensarum in itinere.

15, *feria 5*. Mansimus ibidem. Pluvia ingens toto die fuit. Accepi litteras D-i Anersa de Stabio¹¹, quibus agit gratias pro marcessita¹² et misit mihi lapillos a se paratos et vinum.

16, *feria 6*. Tusculo Romam rediimus. Nix magna decidit nocte praecedenti, quam gelu consecutum est. Ex posta venerunt litterae a D.

¹ Mowa zapewne o bractwie ś. Anny w kościele miechowskim, o którym jeszcze dwukrotnie będzie wzmianka.

² Biskupem chelmskim był Pilichowski. Adam, były sekretarz Bony, »multarum ecclesiarum praelatus« (w »Monumenta« Starowolskiego).

³ Zob. str. 13, uw. 10.

⁴ Bernard Maciejowski.

⁵ Zapewne wspomniany wyżej »nobilis aulicus« Filip Molfritz.

⁶ Jan Franciszek Bonomo, biskup Vercelli, bawiący w r. 1584 jako nuncjusz we Flandryi.

⁷ Virgilio Crescenzo, o którym wyżej str. 9, uw. 1.

⁸ Por. str. 15, uw. 11.

⁹ Jezuita, były prowincjał w Polsce.

¹⁰ Kościół Trinità de' Pellegrini niedaleko Ponte Sisto.

¹¹ Anersa di Stabio jestto ów simplicista, o którym była mowa powyżej (str. 23).

¹² Marcessita, markasyt, dziś dwusiarczek żelaza, nazwany przedtem ogólnikowo »minera aurea«, był używany do celów alchemicznych. Anersa di Stabio był widocznie także alchemikiem.

Cancellario Cracoviae datae¹, quibus significat de Turcarum minis et ut expiscari contendam, quantum praesidii exspectandum sit a principibus in bellum contra Turcas. Misit 6 numismata aurea pro Moreto, Fulvio Ursino et Gambaro. Ex aula nil habuimus. Cardinalis Bolonetus Vilna scribens commendat D. Martium² nobilem. D. Cromerus commendat coadiutoriae expeditionem pro D. Rosembergio ad canonicatum Varmiensem³.

17, *Sabbato*. Missam domi expedivi. Litteras scripsimus D. Cancellario bene longas de rebus omnibus, ut in exemplo; nova quoque misi, D. Baranovio parum. D. Cardinali Boloneto, P. Possevino respondi, Plasio, capitaneo Niepol[omicensi]⁴, Varsevicio longas de non scribendis litteris⁵ misi ad postam.

18, *dies Dominica Passionis*. Capella solita; Illustrissimus adfuit.

19, *feria 2*. Consistorium fuit. Pontifex ad Montem Quirinalem secessit. Concio domi. Cardinalis Fernesius misit commendare capellam Dalmatam. Illustrissimus D. Princeps recepit. Nomen habet.

20, *feria 3*. Lectio theologica.

21, *feria 4*.

22, *feria 5*. Nullae prorsus fuerunt litterae ex Polonia. Quibusdam scriptum est, quod Niemoiewsky sublatus sit a nescio quibus mascaratis. Fui apud Sabellum cardinalem, de domo consului. D. Magius impetravit a Pontifice coadiutoriam pro canonicatu Varmiensi Rosembergio et menstruum subsidium pro Cochlevsky⁶.

23, *feria 6*. Fui in audientia Pontificis. Dixi mandata D. Cancellarii de auxilio principum Christianorum contra Turcas. Pontifex respondit se deliberaturum. Egi de administratione Ratisbonensi⁷; iussit

¹ List z d. 22 stycznia 1584, drukowany u Grabowskiego *Star. hist. pol.* II, 390.

² Marzio Malacrida, przeszedł później (16 listop. 1586) w służbę Annibala z Kapuy, arcyb. neapolitańskiego, a w r. 1599 został sekretarzem konsystorza kardynalskiego. (Korzeniowski, *Analecta Romana* w *Script. rer. Pol.* t. XV, str. 41, tu jednak z imieniem Martinus).

³ O co tu chodziło, dowiadujemy się z listu Kromera do Bolognettego z d. 15 grudnia 1583 z Heilsbergu: »Persuasi etiam Rosembergio canonico, ut hunc ipsum (Martinum) Duntium, praeteritum civem et necessarium suum Gedanensem, coadiutorem sibi dari consentiat et mitto instrumenta ad eam necessaria ad manus P. Laurentii Maggii ac D-ni Stanisłai Rescii« (*Tek. rzym.* XVII, 353). Duntius był poprzednio heretykiem: i dlatego były potrzebne starania w Rzymie o zniesienie »irregularitas«.

⁴ Starostą niepołomskim był Grzegorz Branicki.

⁵ Por. str. 23, uw. 4.

⁶ Może niewymieniony z imienia u Niesieckiego (V, 143) późniejszy pleban osiecki, »mąż uczony i ludzki, w Rzymie w wyższych się naukach polerował«.

⁷ W r. 1579 wybrała kapituła ratybońska biskupem trzechletniego syna księcia bawarskiego Wilhelma V, Filipa. Ponieważ elekt dyecezyą zarządzać nie mógł, ustanowiono

de ordinibus informari. Quaesivit multa de Illustrissimo Domino. Pontifex non venit ad S. Petrum propter pluviam.

24, *Sabbato*. Pauca scripsi Cancellario de sermone cum Pontifice, Baranovio, quod nil scribant. Misi nova Indica de Crucifixo, qui faciem vertit a conspicientibus, quo miraculo fuit regnum universum conversum. His praeteritis diebus pluvia semper fuit ingens. Pontifex venit ex monte Quirinali in Palatium¹.

25, *Dominica Palmarum*. Capella solita cum distributione palmarum. A prandio ego fui cum cardinale S. Sixti apud S. Ioannem Lateranensem.

26, *feria 2*. Pluvia ingens, tonitrua, grando, nix, tempestas et fulgura insolita.

27, *feria 3*. Ego fui apud 7 ecclesias. Pedem ambulando valde laesi.

28, *feria 4*. Illustrissimus ivit ad 7 ecclesias; rediit ante capellam in qua fuit cardinalis Maior Poenitentiarius², apud S. Ioannem Lateranensem. Pluvia his diebus quotidiana ingens.

29, *feria 5*. Capella solita, lectio bullae, lotio pedum solita. Omnibus interfuit Illustrissimus Dominus. Litteras a P. Possevino per Comensem accepi. Ludit de capellis, it ad Caesarem, ut pacem de arcibus ungaricis componat³. Rex oratorem Constantinopolim misit questum de caede Podlodowsky. Turcae superbe respondebant. Nostri nil cedebant; D. Nicolaus Herbolt orator. Cum Rege Hispaniae iterum foedus pactum est. Rex noster dicebatur cum Moscis, Scythis contra Turcas conspirasse. D. Decanus Cracoviensis⁴ valde erat aeger. Socolovius agit gratias pro martyribus⁵. Compagnia S. Trifonis⁶, cum nostris ivit D. Maczieiowski. Illustrissimus lavit pedes pauperum.

---

dwóch administratorów: in temporalibus Wilhelma Schliderera, in spiritualibus legata papieskiego Felicjana, którego w r. 1583 zastąpił Sbinko Bercka baron von Duba i Leipppa; o nim tu mowa, jak tego dowodzi wzmianka pod d. 18 listopada t. r., gdzie go Treter nazywa »Borga Sbigneus, suffraganeus et administrator Ratisbonensis«.

¹ T. j. do Watykanu.

² Wielkim penitencyarzem był wtenczas Filip Buoncompagni, kard. ś. Syksta.
³ T. j. Nemet i Szatmar, stanowiące własność króla Stefana, a zajęte przez cesarza (Por. Heidenstein: Rerum Pol. ab excessu divi Augusti, Francofurti a/M 1672, str. 214 nstp. i Spannocchi: Relazione, ed. Korzeniowski w Scriptores rerum Pol. t. XV, str. 354 nstp).

⁴ Por. str. 18, uw. 7.

⁵ Niżej pod d. 10 kwietnia »martyres et alias imagines«. Będą to więc obrazki, przedstawiające męczeństwa angielskich katolików, może rysowane przez Tretera i rytowane na miedzi, z objaśnieniami Reszki.

⁶ O bractwie ś. Tryfona znajdujemy niżej (7 maja i 5 czerwca) jeszcze dwie wzmianki. Wypada z nich, że »Kompania« miała od końca XVI w. swą siedzibę w kościele ś. Augustyna, o czym nawet Armellini zdaje się nie wiedzieć, który w swem dziele »Le

30, *feria 6.* Magna. Pluviosa. Capella solita. Ego ex pede iterum coepi laborare graviter, non potui assistere cardinali S. Sixti apud S. Petrum. D. Dzialinsky egit mecum de suo in Poloniam reditu. Causas attulit domesticas rationes intricatas, alias alibi.

31, *Sabbato Magno*. Litteras expedivi ad Cancellarium et Possevinum, ut in exemplis utriusque. D. Canobio commendavi, qui Viennam ad P. Possevinum misit. Aliud non scripsi.

Kalendae Aprilis.

1, *dies Dominicae Resurrectionis*. Missam domi dixi. Illustrissimus Dominus communicavit et magna pars familiae. Inde itum est in capellam ad S. Petrum. Ego apud S. Spiritum. Benedictio fuit sollemnis, magna vis populi adfuit. Apud nos in prandio D. Poloni. In vesperis fuimus apud Anglos¹; aderat cardinalis S. Crucis², musica pulcherrima.

2, *feria 2*. Capella solita. Ego Tibur profectus sum ad cardinalem Estensem³, cum quo de multis rebus egi: de liga, de cardinalatu⁴, de Neapolitana⁵ profectione. D. Dembinsky mecum fuit.

3, *feria 3*. Capella solita. Redii Tiburo(s). De itinere Bononiensi varii hominum sermones.

4, *feria 4*. Signatura fuit coram Illustrissimo. D. Michael Dzialinsky discessit in Poloniam a servitio Illustrissimi; causam nescio, nisi quod illi non omnia licebant domi nostrae. Dedi illi litteras ad Regem et Cancellarium.

5, *feria 5*. Illustrissimus fuit in audientia Pontificis in monte Quirinali. Egit de liga, de Cochlevski, de scholari pro Capranica, de collegio Iuristarum. Quid de liga, in exemplo habetur litterarum in Poloniam scriptarum. De Collegio iussit ad se praesentem Vallicellae⁶ venire; succurrere se velle nuntiabat. Litterae ex posta Veneta venerunt

---

chiese di Roma del secolo IV al XIX», Roma 1891, str. 349 tak pisze: »S. Salvatore in Primicerio. Questa antichissima chiesuola sta presso la piazza Fiammetta, benchè oggi sia più comunemente conosciuta col nome di s. Trifone, poichè nel 1604 vi prese stanza la compagnia del s. s. Sacramento denominata dei s. s. Trifone e Camillo, dopo che fu distrutta la chiesa di s. Tritone posseduta dalla medesima« (notatka wypisana przez Dra J. Ptaśnika). Pokazuje się jednak z naszego Dyaryusza, że po zburzeniu kościółka ś. Tryfona »Kompania« przeniosła się naprzód do kościoła ś. Augustyna, a następnie dopiero w r. 1604 do s. Salvatore in Primicerio.

¹ T. j. w »collegium Anglicanum« założonem przez Grzegorza XIII.

² Albert austriacki, kard. tit. s. Crucis in Ierusalem.

³ Alojzy d'Este, kard. tit. s. Mariae in via Lata; w Tivoli sławna willa d'Este.

⁴ Por. str. 20, uw. 10.

⁵ Por. str. 20, uw. 9.

⁶ Por. str. 13, uw. 1.

a D. Cancellario Regni binae¹, quibus mihi mentem Regiam de cardinalatu aperit et mandata quaedam dat; item de Bononiensi profectione. A Rege nil fuit. Cursor, qui ex Polonia revertebatur cum litteris, erat Venetiis. Ioannes *lokaŭ* Polonus discessit insalutato me nec relictis vestibus; iussi detineri hominem in Terni, dum restituat.

6, *feria* 6. Illustrissimus fuit apud Comensem cardinalem; egerunt multa de liga. Ego postea exhibui litteras Cancellarii ea de re scriptas. Dixit mihi Comensis totam historiam secreto. A prandio visitavimus D. Caesarinum et coniugem eius. Inde ad stationem² ad Rotundam³ ivimus. Inde ad domum D. Crescentii descendimus, ubi instruxit musicam, colationem et munuscula distribuit. Illustrissimus visitavit cardinalem Vastavillanum et Scirletum.

7, *Sabbato*. Capella solita, post quam fui apud Comensem, ostendi, quae Cancellario scribebamus de negotio. Iussit mutari nonnulla. Quae-rebat, num per cifras scriberemus; dixi nos Polonos et linguam et mentem liberam habere. Admonuit, ut uter⁴. Postam expeditivimus. Cancellario Illustrissimus scripsit de iis, quae cum Comensi acta sunt. Ego de cardinalatu omnia respondi. Misit ad me Comensis suum fasciculum ad cardinalem Bolonetum. Ego scripsi Venetias, ut cursorem proprium Viennam usque mittant cum hoc fasciculo, inde per ordinarios Cracoviam. Misi fasciculum D. Fogelveder, Montelupo inscriptum.

8, *dies Dominica*. Capella fuit apud Minervam⁵ pro festo Annuntiationis haberi solita. Illustrissimus adfuit. Inde ad vineam Madamae⁶ profectus est ad prandium. Sub vesperum rediit.

9, *feria* 2. Consistorium fuit breve. Vidi hortos aliquot, ut eligamus, ubi deberet Illustrissimus commorari aestate. D. Caesarinus visitavit Illustrissimum Dominum.

10, *feria* 3. Pluvia et grando ingens et tempestuosa; praeter solitum lectio fuit theologica. Illustrissimus *a spasso*⁷ exivit. Scripsi litteras

¹ Oba listy wydrukowane u Grabowskiego Wiad. hist. pol. II, 391 i 393; Reszki odpowiedź tamże, str. 361.

² W pewne dni roku udawały się procesye z papieżem lub kardynałem na czele do pewnych kościołów na uroczyste nabożeństwo; takich kościołów, w których odprawiano stacye, było w Rzymie 65.

³ S. Maria della Rotonda, Panteon.

⁴ Donosi o tem Reszka Zamoyskiemu pod. d. 18 kwietnia 1584 (Grabowski, Wiad. hist. pol. II, 361 nstp.).

⁵ T. j. w kościele S. Maria sopra Minerva.

⁶ Villa Madama, arcydzieło Giulia Romana, u stóp Monte Mario, niedaleko Ponte Molle na prawym brzegu Tybru, własność podówczas kard. Aleksandra Farneseego.

⁷ Na przechadzkę.

ad fratrem Nasum, suffraganeum Brixinensem¹, misi illi Martyres..² et alias imagines, et exempla litterarum ad Socolovium³ et »Colloquium animae«⁴ et »Meditationem de morte«⁵ et epistolam ad Crezmerum⁶; fasciculum tradidi in manus Patris de Roy, Flandri Bernardini, ut illi tuto deferret, quod promisit. D. Ludovicus Hosius Capucinus cum professionem religiosam emittere deberet, venit ad me, ut testamentum faciat et omnia sua resignet. Itaque sic constituit: omnium rerum suarum tam stabilium, quam mobilium haeredes instituit fratres quattuor germanos: Ulricum, Stanislaum, Iostum⁷ et obligat eos tamen, ut monasterio S. Spiritus, ubi sunt fratres Dominicani, dent elemosinam florenos 300, ut dicant missas pro Hosiorum familia. Executores constituit D. Vonym⁸ et D. Makoviecky⁹; catenulam auream 30 ducatos pensantem donavit hospitali Polonico in Urbe. Super his rebus factum est publicum instrumentum per D. Gian Giamo notarium praesentibus D. Vulcanio, Dottore, Toma¹⁰, Scarga et aliis. Dominus det illi spiritum fortitudinis et constantiae!

11, *feria* 4. Posta venit. Litterae ex aula nullae.

12, *feria* 5. D. Thomas ex oculis laborare coepit.

13, *feria* 6. Litteras parabamus in Poloniam.

14, *Sabbato*. Scripsi Cancellario¹¹, D. Secretario Maiori, Reginae, Patricio, de decanatu Varsaviensi¹², litteras D. Fulvii Ursini

¹ Jan Nass, Franciszkanin, był sufraganem brixieńskim 1580—1590.

² Wyraz nieczytelny. Por. uw. 5 str. 26.

³ Zapewne dwa listy pisane w r. 1577, a drukowane później w *Epistolarum liber*, str. 56 i 112.

⁴ Dokładniej: *Animae paenitentis et Christi miserentis colloquium*, drukowane w *Piarum meditationum progymnasmata*, Neapoli 1594, str. 3.

⁵ *Meditatiuncula de morte*, drukowana w »*Progymnasmata*« str. 30.

⁶ List z pochwałą Hozyusza do Jana Kreczmera, kanonika warmińskiego z Rzymu. Idibus Decembr. 1579, drukowany w *Epistolarum Liber.*, str. 87.

⁷ Czwarty brat nie wymieniony. Wydawcy listów Hozyusza (*Acta historica*, t. IX) znają tylko z braci kapucyna: Stanisława z Rubna, kanonika warmińskiego, i Wojciecha ze znakiem zapytania, który zapewne będzie owym czwartym bratem, nie wymienionym przez Reszkę. Ludwik był synowcem kardynała, t. j. synem Ulryka, brata Stanisława Hozyusza kardynała.

⁸ Zapewne Benedykt Wojna, późn. proboszcz trocki, infułat wileński, prałat bardzo światobliwy, um. 1616.

⁹ Może Stanisław Makowiecki, kanonik warmiński, późn. opat koronowski, z sejmu 1601 komisarz do lustracyi dóbr królewskich w Prusiech (Niesiecki).

¹⁰ Tomasz Treter, sekretarz Andrzeja Batorego.

¹¹ List w Grabowskiego »*Starożytnościach hist. pol.*« II, 361.

¹² Por. str. 12, uw. 6, 7.

ad Cancellarium misi, ut in exemplis. Misi per Maciolam ad Montelupum.

15, *Dominica dies*. Domi se(s) continuimus.

16, *feria 2*. Nil dignum notatu occurrit.

17, *feria 3*. Illustrissimus pransus est cum D. Scipione Gonzaga privatim. Inde profectus visitavit D. Paulum Iordanum, Braccani ducem, apud quem multa varia vidimus, fuitque illi visitatio haec valde grata.

18, *feria 4*. Fui cum Volcanio in Anguillara¹ ad videndum situm loci. Placuit, sed habitatio incommoda. Eadem die redii.

19, *feria 5*. Magnus fascis litterarum allatus est a Regia M-te per postam Venetam. Fuerunt gratulationes ad aliquot cardinales, ad Pontificem una, qua gratias agit de bona voluntate, quam de cardinalatu per Ticinum² nuntiavit. Mihi quoque ad omnia quaesita Maiestatis eius respondit: de reditu, de cardinalatu³, de Bononia⁴, de sumpta etc. Ego a prandio Tusculum⁵ profectus sum ad reddendas litteras. Non visum postea est ante coenam cum Pontifice tractare. Decubui in Palatio D.⁶ cum Vulcanio. Secretarius Maior⁷ de reditu meo et cardinalis Bolonetus regiis mihi verbis scripsit, ut omnino revertar.

20, *feria 6*. A prandio Pontificis habui privatam audientiam. Reddidi Regis litteras. Dixi sensum earum de cardinalatu, legi quoque litteras Cancellarii⁸ latine versas, quod exemplum Pontifex accepit et servavit. Quae sint ultro citroque acta, in copia litterarum habentur. Dixit se facturum in gratiam Regis omnia; ad nonnulla risit. Obtuli postea litteras et librum »De Ecclesia« Andreae Patricii⁹. Inspexit et fecit Socolovii¹⁰ mentionem. Dixi, quod Rex mandet Principi, ut Bononiam commitetur, inserviat. Risit Pontifex; sic ab illo discessi. Salutavi cardinalem S. Sixti, postea Sabellum, postea Romam redii.

¹ Nad Lago di Bracciano.

² Ks. Jerzy Tyczyn, agent polski w Rzymie.

³ Por. str. 20, uw. 10.

⁴ Por. str. 13, uw. 10.

⁵ T. j. Frascati, gdzie się papież znajdował.

⁶ Z nazwiska nie wymieniony.

⁷ Wojciech Baranowski: list do Reszki w sprawie powrotu do Polski z datą Grodu 20/2 1584 w Grabowskiego »Starożytościach hist. pol. II, 407.

⁸ Zapewne list Zamoyskiego z Knyszyna d. 15/2 1584 w Grabowskiego »Starożytościach hist. pol.« II, 393.

⁹ Mowa o książce Andrzeja Patrycego Nideckiego »De ecclesia vera et falsa« Cracoviae apud Lazarum 1583 fol.

¹⁰ Stanisław Sokołowski, kaznodzieja króla Stefana.

21, *Sabbato*. Scripsi in Poloniam multa Regi de acceptis redditisque litteris et sermone cum Pontifice, ut in exemplo. Misi causas de mansionem Principis in urbe. Scripsi Cancellario multa et Secretario¹ Maiori, ut in exemplo.

22, *dies Dominica*. Illustrissimus pransus est in vinea Madamae² Pluvia cepit. Erant ibi quoque galli cum tympanis etc. Vesperi domum rediimus. Deliberavimus exire Urbe animi gratia. Praeivit Vulcanius Capranicam³.

23, *feria 2*. Bene mane cum tribus curribus exivimus. Pransi sumus in Monterosa⁴, Capranicam pervenimus. D. Crescentius, D. Maczievsky et musicus venit nobiscum. Osculatus sum cubiculum et locum, in quo obdormivit cardinalis meus Hosius.

24, *feria 3*. Capranicae mansimus tota die; placuit locus Illustrissimo Domino.

25, *feria 4*. Ex Capranica ivimus ad Caprarolam⁵ Fernesii, ubi nos lautissime, hoc est, Fernesiane exceperunt.

26, *feria 5*. Pransi sumus Caprarolae, postea Bagnaram⁶ ivimus ad oppidum cardinalis Gambarae.

27, *feria 6*. Bene mane ad Montem Flasconum⁷ ivimus; ibi sumpto prandio ad lacum Bolzenum descendimus et navi conscensa pervenimus ad oppidum ducis Parmensis Capo di Monte⁸.

28, *Sabbato*. Navigavimus ad insulam⁹, in qua est monasterium Bernardinorum. Piscati sumus cum musica.

29, *dies Dominica*. Missa ibidem. A prandio ivimus ad oppidum Martae¹⁰, ubi piscationem anguillarum valde ingeniosam vidimus. Inde Viterbium¹¹, inde Bagnaram discessimus.

30, *feria 2*. Bagnara ivimus ad monasterium de la Crequa¹², ubi sumpto prandio Caprarolam per Viterbium ivimus.

¹ List drukowany w Grabowskiego »Starożytnościach hist. pol.« II, 369.

² Por. str. 28, uw. 6.

³ Miasteczko w Toskanii na północ od Lago Bracciano, pamiętne śmiercią Hozyusza.

⁴ Miasteczko nieopodal Kapraniki.

⁵ Miasteczko w pobliżu Lago di Vico ze słynnym palazzo Farnese, zbudowanym przez Vignollę dla kardynała Aleksandra Farneseego.

⁶ Miasteczko Bagnaia w pobliżu m. Viterbo.

⁷ Miasteczko Montefiascone nad jeziorem Bolszańskim w Toskanii.

⁸ Miasteczko na cyplu jeziora Bolsńskiego.

⁹ Wysepka Bisentina.

¹⁰ Miasteczko Marta na południowym brzegu jeziora Bolsńskiego.

¹¹ Viterbo.

¹² Miejsce odpustowe S. Maria della Quercia między Bagnaia a Viterbo.

Kalendae Maii 1584.

1, *feria 3*. Caprarola bene mane exiimus et sumpto in Bacano¹ prandio Romam pervenimus; quo die etiam Pontifex ex villa sua rediit. Litteras a D. Fogelvedro accepi. De hortis et domo conducenda tractatum est.

2, *feria 4*. Illustrissimus fuit in capella exsequiarum Pii V pontificis. Signatura fuit, in qua adfui. Cardinalis Cornarus² dicebatur periculose laborare. Consultationes sunt contra banditos institutae, milites evocati.

3, *feria 5*. Dies valde fuit pluviosa. Litterae multae ex aula venerunt in negotio coadiutoriae Varmiensis, ad quam D. Cromerus episcopus assumit nepotem Serenissimi Regis, D. Andream Batori. Missum est instrumentum consensus D. Cromeri, consensus Capituli, Regiae litterae ad Pontificem, ut deputet et approbet, litterae quoque ad plerosque cardinales in eodem negotio.

4, *feria 6*. Ivi ad audientiam Pontificis, antequam iret ad Montem Quirinalem; rogavi de coadiutoria. Multa multis egimus, ut in exemplo litterarum, quas Regi scripsi. Remisit me Pontifex ad cardinalem Farnesium protectorem. Ego statim ivi, litteras Regis reddidi. Petivi auxilium, consilium. Dixit, ut fiat processus. Sabellus consuluit, caverem, ne fiat, ne in consistorio cardinalium vocetur in dubium de aetate, inhabitate Principis etc. Fui apud Comensem, reddidi Regis litteras. Promisit operam suam.

5, *Sabbato*. Mu[1]tas litteras expeditimus ad Regem, Cancellarium, Baranovium, episcopum Varmiensem³, capitulum de hac ipsa coadiutoria. Ego quoque illis scripsi gratulando de coadiutoria. Abbati Soleioviensi scripsi, quid de illo egerim cum Pontifice, qui iussit sibi dari memoriale de episcopatu Dalmatiae⁴.

6, *dies Dominica*. Domi missa. A prandio voluit visitare cardinalem Albanum, sed aberat domo.

7, *feria 2*. Albanum visitavit. Ego cardinalem Senonensem, qui mihi dixit deploratam esse valetudinem D. Foxii⁵, oratoris Galliae.

¹ Miasteczko na wschód od lago di Bracciano.

² Alojzy Cornaro, kard. tit. s. Marci, camerlengo Kościoła.

³ List drukowany w Grabowskiego »Starożytnościach hist. pol.« II, 372.

⁴ Opatem sulejowskim był wtedy Dalmatyńczyk Giorgio Fabio, były spowiednik królewski (Por. Spannocchi Relazione, ed. Korzeniowski w Scriptores rerum Pol. t. XV, str. 340 i Bolognetti do Kard. di Como d. 6 września 1583. Tek rz. XVI, 77); chodziło widać o wyjednanie dlań jakiegoś biskupstwa w Dalmacji, którego jednak nie otrzymał (w spisie Gamsa go niema).

⁵ Paweł de Foix, arcybiskup narboneński, poseł króla francuskiego.

Misimus invitare praelatos ad S. Augustinum¹ ad festum S. Stanislai, quod compagna S. Triphonis celebrabat.

8, *feria 3.* Ill-mus ivit ad S. Augustinum. Ego Missam cantavi. Concio de S. Stanislao cum indulgentiis habita est. Post missam ivit processio sollemnis ad S. Petrum in qua ducebantur 12 pauperes peregrini Poloni vestibus albis ex elemosina compagniae vestiti. Omnes Poloni aderant. Sequebatur Ill-mus Dominus Andreas, D. Porticus archiepiscopus², D. Scipio, D. Bevelaqua usque ad S. Petrum, ubi ostendebatur Veronica³ et caput S. Andreae. Quo viso Ill-mus mansit domi et hospites alii reduxerunt compagniam.

9, *feria 4.* Vesperae sollemnes fuerunt; Ill-mus D-us adfuit.

10, *feria 5.* Capella Ascensionis Domini solita. Ill-mus adfuit. Cardinalis Cornarius, camerarius ecclesiae Romanae, obiit; officium eius habuit cardinalis Vastavillanus.

11, *feria 6.*

12, *Sabbatum.* D. Cancellario scripsi, ut in exemplo, et praesertim quae acta sunt de coadiutoria. Expedivimus litteras multas de hospitali Polonico ad ducem Slucensem⁴, D. Boianowsky, cui misi tria paria chirothecarum dono, ut elemosinam 1000 talaros, quam Dux promisit pro festo S. Martini, persolvat, sicut promisit. Scripsi D. palatino Podoliensi cui misi Martyres et historiam Anglicorum martyrum; D-o Iazłowecky, D-o Herbort de Hospitali; D. Maczieiowski suas adiunxit. Secretario Maiori scripsi.

¹ Kościół ś. Augustyna w okolicy Piazza Navona.

² Był nuncyusz w Polsce, Wincenty Portico, zrzekłszy się w r. 1579 swego arcybiskupstwa raguzańskiego, był obecnie gubernatorem Rzymu, jak to czytamy na epitafium położonem dla obu braci (Sebastjana i Wincentego) przez brata Hieronima w kościele św. Romana w Luce: »Sebastiano Anconae guber. episcop. Tulgin. Archiepisc. Ragusino (Gams zna tylko Wincentego arcyb. raguz.) et Vincentio Portico archiepisc. Ragusino, Urbis Veteris, Campaniae, Picensi, Anconae, Almae Urbis Guber. et vicegerenti... Horumque duor. consult. fratribus amantiss. patriciis Luccens. longe maiores honorum gradus, nisi immatura morte obiissent, consecuturis Hieronymus Port. frater posuit VII mensis Augusti A. 1590« (Ughellius, Italia sacra I, 713).

³ T. j. Oblicze Chrystusa P. na chuście.

⁴ Jerzy Olelkowicz, książę słucki, ostatni z rodu, † 6 maja 1586 (Wolff, Książowie litewsko-ruscy, str. 335). Czytamy o nim w »Acta hospitalis Polonici«: Ill. D. Georgius, dux Slucensis, deductus a D. Rescio ad ecclesiam s. Stanislai, quae tum aedificabatur, ibidem sponte sua promisit et recepit verbo suo ducali, cum primum in Poloniam revertetur, dare et mittere pro fabrica eiusdem hospitalis mille taleros, idque post aliquot annos in ipsa civitate Cracoviensi regis Stephani tempore confirmavit eidem D. Rescio, et denuo se soluturum promisit; sed paulo post in eodem, quo vivebat, Graecorum schismate mortuus est nec quicquam ab heredibus fuit persolutum. Tentabunt futuri provisores, si quid adhuc ab heredibus poterit extorqueri« (Papiery po Darowskim w Ak. Um.).

13, *Dominicus dies*. A prandio ivit Ill-mus Princeps ad Oratorium Vallicellae, ubi Martinus Kolacky, Posnaniensis, alumnus meus, conclusiones in utroque iure publicatas defendit magna cum laude in concursu praestantium virorum. Disputavit contra illum D. Sciskovsky¹ et Rudomina². Conclusiones impressae habentur. Vesperi ob electionem Pontificis ignes excitati. D. Foix Gallus, archiepiscopus Narbonensis³, orator regis Christianissimi, obiit ex apoplexia.

14, *feria 2*. Invitatus a patre rectore collegii Angliae, Ill-mus D-us ivit ad collegium. Ibi missam et musicam audivit, pransus est, reliquias novorum martyrum vidit, orationes, carmina in laudem Regis et suam recitatas audivit⁴.

15, *feria 3*. Scripsi D-o Fogelveder in Hispaniam de pecunia transcribenda Crac. Misi de compositione facta cum Turcis litteras ad postam.

16, *feria 4*. In hortis nostris novis Magnanapoli⁵ tuimus toto die. Venit fascis litterarum a Brzezinicone⁶ cum processu de coadiutoria Poznaniensis episcopatus; visum est suppressere ad tempus litteras.

17, *feria 5*. Tibur profecti sumus videndi gratia. D. Scipio Gonzaga et D. Crescentius adfuit. Litterae venerunt a Iurko⁷ et aliis, ex aula nihil.

18, *feria 6*. Sumpto prandio Romam rediimus visis videndis.

19, *Sabbato*. Scripsi Regi de Collegio et Hospitali iuvando; item Cancellario, ut in exemplis. Misi conclusiones disputatas⁸ omnibus Regni episcopis et supplicavi pro auxilio Regi, cardinali Boloneto, cardinali Vilmensi⁹, Cancellario, Cracoviensi¹⁰, Varmiensi¹¹, Plocensi¹², Vladi-

¹ Marcin Szyszkowski, późn. biskup krakowski, »w Rzymie pod profesorami Markiem Antonim Muretem i Bencyuszem, a w teologii pod Bellarminem tyle postąpił, że między uczonymi ludźmi tamtego wieku był niepośledni, szczególnie się w nim prawa tak duchownego, jako i świeckiego, też teologii moralnej umiejętność wydawała« (Niesiecki).

² Zapewne Jędrzej Rudomina, Jezuita, który »w Rzymie teologii słuchał« (Niesiecki).

³ Wedle artykułu w »Grande Encyclopédie« miał umrzeć 28 maja t. r.

⁴ Reszka opowiada o tem szerzej w liście do Baranowskiego z d. 18 maja 1584. drukowanym w Grabowskiego »Starożytnościach hist. pol.« II, str. 376.

⁵ Dziś Piazza Magnanapoli, część via Nazionale, na wzgórzu Kwirynalskiem; mieszkał tam w najętym domu z ogrodem Andrzej Batory.

⁶ Brzeźnicki Jakób, archidyakon gnieźnieński, kanonik poznański, późn. biskup eneński, sufragan poznański; do niego list Reszki w »Epistularum liber« I, 444. Koadiutoria Kissowskiego, o której tu mowa, nie doszła do skutku; por. wyżej str. 18, uw. 1.

⁷ Zapewne wymieniony powyżej ks. Jerzy Słucki.

⁸ Zob. wyżej pod d. 13 t. m.

⁹ Jerzy Radziwiłł.

¹⁰ Piotr Myszkowski.

¹¹ Marcin Kromer.

¹² Piotr Wolski.

slaviensi¹, Archiepiscopo², Marsalco³. Scripsi Brzeznicio, Kolacky; misi etiam nova Lusitanica de stigmatibus monialis Dominicanae⁴.

20, *die Dominica*. Pentecostes. Missam in capella dixi. Ill-mus communicavit cum nonnullis. Missam magnam apud S. Spiritum audiui. In vesperis apud Annuntiatam⁵ fuimus.

21, *feria* 2. In horto nostro⁶ fuimus. Ego fui apud 7 Ecclesias.

22, *feria* 3. In horto fuimus cum musica.

23, *feria* 4. 4^r temporum. Emimus porcellanam.

24, *feria* 5. Expedivimus D. Papinianum Leopardum Romanum⁷ ad Serenissimum Regem, ut illi pro architecto inserviat in castris et munitionibus. Debet illi dare div^o m^o annuos 600. Nos pro viatico dedimus 200 monetae et alia promisimus, ut in conditionibus acceptatis, approbatis et subscriptis. Dedimus illi paratam pecuniam et litteras ad varios. Fuit testis D. Crescentius et D. Maczieiowski, quomodo res cum eo transacta est. Pransus est cum Ill-mo; postea vale dixit omnibus nobis et abiit. Egi cum P. rectore collegii Anglicani de musicis accipiendis.

25, *feria* 6. Curavi confici instrumentum constitutionis procuratorum meorum in Polonia ad resignandum decanatum Varsaviensem: D. Albertum⁸, auditorem cardinalis Boloneti, Stanislaum Socolovium et Iacobum Brzeznicium; fecit instrumentum Ioannes Iacobus de Fabis notarius, testis fuit Petrus Maria⁹ et N...¹⁰ Misimus per D. Papinianum architectum unam scatulam pro Regia M-te, in qua inclusimus 8 vasa porcellanea, quae Ill-mus Dominus dono M-ti Suae mittit¹¹. Capella fuit ratione coronationis Pontificis.

¹ Hieronim Rozdrażewski.

² Stanisław Karnkowski.

³ Marszałkiem w. k. był Andrzej Opaliński.

⁴ Stygmaty okazały się fałszywe, a Dominikanka oszustką, jeżeli o niej mowa w Encyklopedyi kościelnej t. 44, str. 27.

⁵ S. Maria Annunziata di Torre de' Specchi na forum Augusta.

⁶ Na Magnanapoli, zob. str. 34, uw. 5.

⁷ Wyraźniej o nim Andrzej Batory, podówczas jeszcze proboszcz miechowski, do Stan. Sokołowskiego w liście z d. 2 maja 1584 z Rzymu: »Magister Papini Leopardus Romanus... mittitur, ut operam illi (regi) suam in artificio militari et praesertim in erigendis muniendisque arcibus navaret« (Rks jag. 160, k. 36).

⁸ Albert Moglio.

⁹ Pier Maria Volcanio, zob. o nim na str. 3, uw. 2.

¹⁰ Nie wymieniony.

¹¹ Może był pierwotnie taki zamiar; z listu Reszki do króla Stefana z d. 26 maja 1584 (drukowanego w Grabowskiego »Starożytnościach hist. pol.« II, 378) wynikałoby, że owych »ośm naczonek« posłał Reszka od siebie w darze królowi.

26, *Sabbato*. Ill-mus fuit in audientia. Gratulatus est Pontifici annum 13 pontificatus. Egit gratias de coadiutoria Varmiensi et obtulit conclusiones Kolacky¹ disputatas in oratorio. Litteras expedivimus. Regi scripsit Ill-mus manu sua de architecto misso. Misit in litteris conditiones cum eo constitutas manuque utriusque signatas et recognitionem de 200△ pro viatico a me acceptis. Misit etiam orationem Anglicorum ad Ill-mum habitam. Ego cardinali Boloneto de resignando decanatu Varsaviensi scripsi et instrumentum misi constitutionis procuratorum; D. Alberto, eius auditori, scripsi eadem de re, D. thesaurario Młodzievsky de pecunia multis verbis. D-o Veselini respondi. Maciolae Venetias misi cedulam bancariam de 100 ducatis a Brzeznicio pro coadiutoria Poznaniensi transcriptis. Puer parvus 5 annorum fuit apud Ill-mum, loquebatur latine, Hebraea, Germanica lingua exacte.

27, *dies S. Trinitatis Dominica*. Capella fuit solita, qua finita Ill-mus ad hortos suos² est ad prandium profectus. Consilium de Napi agitari coeptum est. Consului P. Magium.³ Remisit ad Pontificem. Dormivit in horto

28, *feria* 2. Consistorium bene longum. In hortis mansimus.

29, *feria* 3. Missa apud S. Trinitatem⁴. Inde visitavit Illustrissimus D. Navarram quod illi fuit valde gratum. Sub vesperum venit P. Camillus Franciscanus conventualis, Serenissimi Regis Poloniae theologus⁵, ex Polonia et cum illo Caspar Horvat rediit puer Ill-mi, attulit mihi litteras Regis de cardinalatu et coadiutoria, ab aliis etiam multas.

30, *feria* 4. Visum est esse ex dignitate, ut Ill-mus non eat ad crastinam processionem propter locum oratoris, qui videbatur personae Principis inconveniens et non posset totam seriem processionis considerare, si loco suo tantum se contineret. Vesperae fuerunt solitae. Pontifex adfuit.

31, *feria* 5. Dies processionis Corporis Christi. Ill-mus ex fenestra palatii cardinalis Comensis prospectabat. Non fuerunt omnia bene ordinata. Finita processione migravit ad novam domum in monte Magnanapoli ibique in Dei nomine copit manere, quod felix et faustum sit.

Kalendae Iunii.

1, *feria* 6. Familia migrabat ex Palatio ad montem Quirinalem. Ego a prandio fui in audientia Pontificis. Exhibui litteras Regis, quibus

¹ Zob. wyżej str. 34 pod d. 13, t. m.

² Na Magnanapoli.

³ Maggus Laurentius, Jezuita, był prowincyałem w Polsce w r. 1573.

⁵ Spowiednik królewski, Franciszkanin Camillo Tacchetti z Werony, otrzymał był trzecziesięczny urlop i przyjechał do Rzymu na kapitułę generalną swego zakonu. (Por. list Bolognetego do kard. di Como z Wilna d. 18 marca 1584 w Tek. rz. XVII, 165).

⁴ S. Trinità de' Monti.

respondet de creatione cardinalis Vilmensis. Dixi postea vel legi potius litteras Regis ad me, ut data litterarum coadiutoriae Varmiensis posterior sit, quam data litterarum cardinalatus etc., ut in exemplo litterarum.

2, *Sabbato*. Scripsi Regi de iis, quae acta sunt cum Pontifice, et de pecuniis valde diligenter D. Secretario Maiori¹, Thesaurario. Ill-mus scripsit Regi de non alienandis villis ab ordine Miechoviensi. Misimus litteras via ordinaria.

3, *dies Dominica*. Domi mansimus. Invitatus erat Princeps ad processionem Germanicam, sed non visum erat, ut iret.

4, *feria 2*. Domi se (s) continuimus.

5, *feria 3*. Fuimus in processione Corporis Christi apud S. Augustinum in compagna S. Trifonis. Erant aliquot cardinales.

6, *feria 4*. D. Marcantonio Columna² ingressus est urbem pompose. Misimus illi nos quoque obviam D. Crescentium, D. Macieiovsky etc. quos leniter excepit. Divertit ad oratorem Hispanum. Dicitur vocari a rege Philippo, ad quem triremibus proficiscitur; alii dicunt, ut ab officio viceregis amoveatur, alii, ut in Flandriam mittatur. Ex Hispania litteras accepimus de D. Baltasaro de Somlio³.

7, *feria 5*. Ex aula nullae litterae fuerunt. D. Columna fuit in audientia Pontificis. Confirmatur de morte episcopi Premisliensis D. Borukovsky⁴. (s).

8, *feria 6*. In cena aliquot Iesuitae fuerunt.

9, *Sabbato*. Scripsimus Regi, de pecunia Thesaurario⁵, D. Baranovio, ut in exemplo; misi epistolam D. Fogelvedri ex Hispania. Misi fasciculum D-i Kotkevicz⁶, D-i Scarga⁷.

10, *dies Dominica*. In prandio 4^r patres, D. Moretus, qui suam orationem funebrem de D. Foxio oratore Galliae donavit Illmo.

11, *feria 2*. Fuimus *a spasso* in praedio Bondensi; rediimus eodem die.

12, *feria 3*.

¹ List drukowany w Grabowskiego »Starożytnościach hist. pol.« II, 385.

² Marcantonio Colonna, ks. Palliano, zwycięzca z pod Lepanto, wicekról Sy-cylii; † 2 sierpnia 1584.

³ Baltazar Batory de Somlio, synowiec króla Stefana, brat kard. Andrzeja.

⁴ Boruko wski Jan, podkanclerzy.

⁵ Do Jacka Młodziejowskiego, podskarbiego nadw. kor., wydrukowany w Grabowskiego »Starożytnościach hist. pol.« II, 384.

⁶ Zapewne Jerzy Chodkiewicz (por. niżej pod d. 16 sierpnia t. r.) późn. krajczy lit., wreszcie starosta żmudzki.

⁷ Jan Skarga (brat ks. Piotra Jezuity), dworzanin Andrzeja Batorego.

13, *feria* 4.

14, *feria* 5. Ex aula nullae litterae. Visitavit Sfortiam et S. Sixti, qui illi nescio quae vana dixerunt, quae me audisse dolebat.

15, *feria* 6.

16, *Sabbato*. Scripsimus Regi de mansione Mediolani per hiemem. Misi exempla bullarum de praepositura Mechoviensi. Scripsi Secretario Maiori, ut in exemplo. Scripsi aliis quoque.

17, *feria* 2.

18, *feria* 3.

19, *feria* 4.

20, *feria* 5.

21, *feria* 6. Accepimus magnum litterarum fascem a Regia Mte, quibus eadem, quae ante, mandat, ut Septembri mense Cracoviae simus, Venetias divertamus etc., ut in litteris. D. Baranovius multa quoque scribit. De morte Basilii (s), Magni Moschorum ducis, Secretarius Regis scribit nec vult deesse occasione regni sui amplificandi, de morte palatini Vilnensis Radzivil¹ haeretici et episcopi Premisliensis. Hoc mandatum Regis de discessu occultabamus, dum Pontifex ex villa Tusculana² Rotmam reverteretur.

22, *Sabbato*.

23, *Dominica*. Vestivimus parafrenarios 8 novis vestibus.

24, *feria* 2. Male habui. Habita est Missa in ecclesia Hospitalis Polonici S. Stanislai. Venerunt litterae Regis secundae de discessu in Poloniam, quas tamen adhuc pressimus. Fuimus apud S. Ioannem e Populum³.

25, *feria* 3. Ego in Palatio libros revidens me laesi pondere quodam et exiverunt intestina.

26, *feria* 4. Scripsimus Regi, Cancellario, Baranovio et aliis. Male habui; vocavi D. Michelem⁴ chirurgum et Iulianum. Valde me cruciarunt nec reponere intestinum potuerunt.

27, *feria* 5. *Sabbato* (s).

28, *feria* 6.

29, *feria* 6 (s). Capella S. Petri solita, Pontifex missam celebravit.

¹ Mikołaj Radziwiłł Rudy, kanclerz i hetman w. lit.

² Słynna willa Mondragone kardynała Altaempsa, w której Grzegorz XIII chętnie przebywał.

³ Zapewne pomyłka zam.: apud s. Ioannem et Paulum przy ulicy tejże nazwy na połudn. wschód od Palatynu

⁴ Michał Mercati był lekarzem Piusa V, Grzegorza XIII i Sykstusa V. Por. Marini, Degli architri Pontefici t. I, 459—461 (*Notatka dra J. Ptasnika*).

Ill-mus non adfuit ob multas causas. Voluit videre equum Hispanum¹ duci ad Pontificem, sed alia ivit via.

30, *Sabbato*. Scripsimus Regi.

Kalendae Iulii 1584.

1, *dies Dominica*. Ill-mus habuit audientiam apud Pontificem hora 12 et dixit de mandato Regio, ut in Poloniam revertatur. Respondit Pontifex, quod oportet oboedire Regi, qui summo omnia facit consilio. Egit postea de collegio Ungarico et Polonico, ut fiat simul. Respondit Pontifex, quod »considerabimus et suo tempore fieri poterit«. Egit de collegio Canonistarum, ut sublevet. Promisit. Ita omni spe bona plenus audientiam expedivit. A prandio coepit cardinalibus valedicere et expedivit ser[vitores]. Omnes mirabantur, quod ita dimitteretur sine cardinalatu. D. Crescentius me urgente egit acriter cum nonnullis. Ego in lecto decubui.

2, *feria 2*. Valedixit 8 cardinalibus. Omnes de repentino discessu mirabantur.

3, *feria 3*. Valedixit aliis cardinalibus. Rumor magnus erat in Urbe, quod ita subito discederet et multi ea de re acturos se cum Pontifice obtulerunt. Ego dolores colicos vel laterum passus sum gravissimos, quales in vita mea nunquam sum passus maiores. Sit nomen Domini benedictum.

4, *feria 4*. Consistorium fuit apud S. Marcum². Egerunt cardinales aliquot cum Pontifice de discessu Ill-mi D-i in Poloniam. Tandem pontifex Gregorius XIII Ill-mum D-um Principem Andream Batorium S. R. E. cardinalem creavit nemine prorsus in collegio cardinalium contradicente, sed omnibus applaudentibus et multa in laudem tum Regis Ser-mi, tum Principis dicentibus. Aperto consistorio cardinalis S. Sixti misit suum nobilem, Caesarem Ariminensem, cum isto novo; qui cum ad domum nostram Vitellorum in Monte Magnanapoli venisset sudans, invenit Principem dicentem officium divinum et specialiter illa verba: »Constitues eos principes super omnem terram« cum D. Bernardo Maczieiovsky. Paulo post secutus est cardinalis Sabellus, Medices³, Madrucius, Sfortia et alia innumera turba gratulantium. A prandio ivit Ill-mus maximo comitatu ad Pontificem, a quo cum

¹ Posel neapolitański corocznie oddawał uroczyście papieżowi konia na znak zależności królestwa neapolit. od Stolicy apostol.

² T. j. w kościele ś. Marka przy palazzo Venezia.

³ Ferdynand de' Medici, brat panującego W. ks. tokańskiego Franciszka, po którego śmierci sam objął rządy, zrzekłszy się kardynałstwa.

summa vultus...¹ beretum rubeum accepit domumque est iterum magna cum caterva reductus. Ego meliuscule valui; cardinalis S. Sixti me visitavit.

5, *feria* 5. Multi cardinales ad visitandum veniebant. Tota urbe mira quaedam omnium hominum gratulatio videbatur, ita ut Pontifex diceret Ill-mo: »Nos putabamus rem gratam fecisse Ser-mo tantum Poloniae regi; nunc videmus, quod toti urbi. Est quod Dominatio Vestra agat gratias Deo omnipotenti pro tanto amore hominum et iudicio«.

6, *feria* 6. Cardinales veniebant ad visitationes.

7, *Sabbato*. Consistorium fuit publicum, in quo Pontifex galerum cardinalitium capiti Ill-mi D. cardinalis imposuit magno cum omnium applausu. Convivium sollemne institutum est in horto cum musicis et tympanis. Pauperes multi interfuerunt. Ad me multi visitationis gratia veniebant. Scripsimus Regiae M-ti omnia copiose de toto negotii progressu, D. Cancellario et aliis.

8, *dies Dominica*. Coepit visitationes Cardinalis. D. Hortadus mecum multa egit.

9, *feria* 2. Visitavit multos. Coepimus nos itineri apparare, multa providere et ordinare.

10, *feria* 3. Visitavit aliquot cardinales.

11, *feria* 4. Egimus de parandis medaglis Ser-mi Regis.

12, *feria* 5. Nullae prorsus ex aula litterae venerunt, sed rumor erat per urbem de magna quadam in Polonia seditione post mortem Zborovii² consecuta; alii dicebant ictum esse Regem bombarda, alii Cancellarium, alii coniugem eius interfectam, alia alii.

13, *feria* 6. Ego incipiebam convalescere.

14, *Sabbato*. Scripsimus Regiae M-ti de iis, quae sunt cardinalatum consecuta, ut in exemplo. Misi nova Germanica de Rege et tumultibus, idem Cancellario et Secretario Maiori.

15, *dies Dominica*. Fuimus in collegio Romano in Missa, prandio, vesperis et oratione D. Ssiskovsky³. Ego cum D. Maczieiovio in cena apud D. Crescentium.

16, *feria* 2. Consistorium fuit, in quo Ill-mo clausum est os a Pontifice; nil aliud actum. Fuit Ill-mus melancolicus, putabat se expeditum iri in fatum.

17, *feria* 3. Cardinalis Sabellus ad me misit, ut ne urgeamus Pontificem de altero consistorio sequentis hebdomadis, sed tertiam hebdo-

¹ Brak jednego wyrazu.

² Mowa o Samuelu Zborowskim, ścietym 26 maja 1584.

³ Marcin Szyszkowski.

madem expectemus, quae habitura esset tempus itineri commodius. Cardinalis obequitabat visitando maximo semper comitatu.

18, *feria 4*. Litterae a Rege venerunt, in quibus eadem omnia, quae antea, de itinere praecipit. De Mosci morte significat, de dissensione gubernatorum inter se et oratoribus nobilitatis ad se missis et convocatione senatorum pro mense Augusto. Ego laborabam cum D. Crescentio de conquirenda pecunia. P. Iesuitae promiserunt 4 millia, in Compagnia officiose accepi 1200 Δ .

19, *feria 5*. Fui apud Comensem, qui mihi dixit Pontificem decrevisse consistorium habere feria 2 ob hanc solam causam, ut Ill-mum D-um expediat. Rogavi sententiam de discessu ex Urbe, utrum periculosum iudicet. Dixit, si continuatur, non existimari noxium, si continuo procedamus nec revertamur in Urbem; de reditu mecum egit Cardinalis in Urbem.

20, *feria 6*. Cardinales visitabat. Fui apud Pontificem, egi gratias pro collato cardinalatu. Visitationes cardinalium absolvimus.

21, *Sabato*. Visitationes non fecimus. Ser-mo Regi scripsi de discessu nostro et imaginem Cardinalis misi. Fuimus occupatissimi in rebus expediendis et parandis.

22, *dies Dominicus*. Missa apud S. Silvestrum.

23, *feria 2*. Consistorium fuit, in quo Pontifex dedit Cardinali annulum, assignavit titulum S. Adriani et os aperuit. Ibidem Cardinalis licentiam accepit ab omnibus cardinalibus abeundi summa cum gratia. D. Scipio Gonzaga mensam Indicam donavit rarissimam.

24, *feria 3*. Audientia apud Pontificem. Egit Cardinalis multis de rebus et benedictionem pro itinere accepit. Dixit illi Pontifex de reditu in Urbem. Postea nos omnes osculati sumus pedes tota familia, coronas etiam benedixit. Secessit ad hortum Caesarini, qui illi donavit reliquias multas.

25, *feria 4*. Ad 7 ecclesias ivimus, ubi nostrum iter Deo commendavimus. Prandium apud S. Andream¹ apud Iesuitas, ubi nihilominus multi conveniebant. Praenestinus musicus² obtulit Ill-mo cantus suos. Dedi inscriptionem Iesuitis de 4 millibus d⁰ v⁰.

¹ S. Andrea in Quirinali, nowicyat Jezuitów.

² Giovanni Pierluigi da Palestrina, znany więcej pod mianem Palestrina, słynny muzyk († 1594 r.). Owe *cantus* jest to 3 księga motetów, wydana w tym właśnie roku (1584), poświęcona kardynałowi Andrzejowi Batoremu; pierwszy motet jest muzycznie ułożoną dedykacją:

»Laetus hyperboream volet hic concentus ad aulam! Polonia felix! Saecula longa servet Deus utrumque« (t. j. Andrzeja i Stefana). Notatkę zawdzięczam uprzejmości dra Z. Jachimeckiego.

26, *feria* 5. Bene mane audita Missa et sumpto ex manibus meis Eucharystiae Sacramento cardinalis Batorius discessit ex Urbe Capranicam versus. Ego ad solvenda debita remansi cum D. Crescentio.

27, *feria* 6. Solvebamus debita. Res Bononiam praemisimus. Fuerunt 14 summae¹ cum magno curru Romano. Misi apud illas novum servitorem Italum Mathei da Carrara.

28, *Sabbato*. Breviter perscripsi Regi de discessu nostro. Misi sigillum Poenitenciarium² Volcanio per D. Orlandum³. Remisit mihi nolens recipere. Ego retuli hoc R. D. Regenti rogans, ut illud dare possim D. Borgesio⁴ datario. Idem rogavi Ill-mum Cardinalem⁵, qui consensit. Egi apud S. Marcum cum P[etro] Maria⁶, sed noluit loqui; recessit a me furibundus. Cistas currum Bononiam versus expedivi.

29, *dies Dominica*. Misi sigillum S. Officii D. Borgesio, qui illud libentissime in curam suam accepit. Creditoribus expediendis et acquietandis dedi operam. D. Crescentius reliquum in se recepit. Reliqui domi D. Orlandum ad custodiam et Antonium dispenserum. Valedixi aliquot cardinalibus.

30, *feria* 2. Rationibus et expeditionibus vacabamus.

31, *feria* 3. Missam audivimus apud S. Mariam in Montibus⁷. A prandio in summo solis ardore ex urbe cum D. Crescentio discessi, quod felix faustumque sit, et Montem Rosam⁸ intempesta nocte perveni cum magna parte familiae.

Kalendae Augusti⁹.

1, *feria* 4. Missa audita in Monte Rosa, venimus Capranicam ad Ill-mum et prandio una sumpto hora 19. inde exeuntes pervenimus Caprarolam ad Cardinalem Farnesium cum Ill-mo, qui nos humanissime

¹ Summa — wedle Ducange'a: tłomok.

² Reszka był pieczętarszem (sigillator) Wielkiej Penitencyaryi, mianowany przez Hozyusza.

³ Orlando Pozzuolo, dworzanin kardynała. Por. niżej.

⁴ Zapewne Camillo Borghese, przyszły papież Paweł V.

⁵ T. j. wielkiego penitencyarza, którym był podówczas Filip Buoncompagni.

⁶ T. j. Pier Maria Volcanio, o którym zob. przypisek 2 na str. 3.

⁷ S. Maria de' Monti, przy ulicy tejże nazwy, w pobliżu S. Pietro in Vincoli.

⁸ Monte Rosa t. j. Monterosi. Miejscowość nie leżała na szlaku, którym zwykli byli Polacy jeździć do Rzymu i z Rzymu. Nasi podróżni jednak zamiast puścić się via Flaminia przez Prima Porta i Civitā-Castellana do Borghetto, gdzie był przewóz przez Tyber, kołowali na Monterosi, Capranica i Caprarola, ażeby się widzieć i pożegnać z potężnym i wpływowym protektorem Polski, słynnym kardynałem Aleksandrem Farnese.

⁹ Odtąd (aż do ostatniego września t. r.) pisze dyaryusz ks. Tomasz Treter, sekretarz kardynała Andrzeja Batorego.

excepit et tractavit lautissime. Scripsit Ill-mus Capranica ad cardinalem Altaemptum¹ intercedens pro Pompeio quodam capitis ob furta quaedam minutiora damnato; idem ego quoque feci per litteras ad R-mum D. Hieronimum Avilam, vicarium ecclesiae meae².

2, *feria quinta*. Mansimus tota die in Caprarola apud cardinalem Farnesium tractati opipare. Discessit D. Orlandus nobisque valedixit.

3, *feria sexta*. Missa audita in Caprarola Ill-mus valedixit cardinali Farnesio, deinde omnibus, qui nos deduxerant, in Poloniam abeuntes Caprarolam usque, videlicet D. Vergilio Crescentio, Doctori Hurtado, P. Alberto et Ioanni Bianco Iesuitis, D. Forgaz et Iosica Ungaris³ atque ita [in] Dei nomine iter Poloniam ingressi per Burgettum Utricolos⁴ pervenimus post horam 15, ubi totam diem integram posuimus. Prope Burgettum habuimus obviam presbyterum Ioannem de Crodes⁵, Polacum eremitam, nobis dudum in Urbe notum, ad Civitatem Castellanam ad suum eremitorium S. Susannae euntem. Cardinalis Farnesius discedenti Ill-mo elegantem mulam donavit.

4, *Sabbatum*. Ill-mus post horam septimam Utricolis discessit et cum ante civitatem Narniensem⁶ apud Beatam Virginem Mariam missam audivisset, pervenit ad civitatem Terni (sunt milliaria 14) ibique in domum D. Siphonii⁷ divertit ab eodem humanissime exceptus prandio et coena. Scripsi Perusium D. Stanislao Hosio⁸ et nomine Ill-mi D-ni episcopo Assaphensi⁹ de adeunda possessione tituli sancti Adriani.

5, *Dominica*. Undecima post Pentecosten. Ill-mus Interamna¹⁰ ante diem discedens, venit Spoletum; ego Missam apud S. Mariam¹¹ extra

¹ Marcus Siticus Hohenembs (co Włosi zmienili na Altaemps) kard. tit. s. Maria Trastevere; miał słynną willę Mondragonę w Frascati, w której lubiał przebywać Grzegorz XIII.

² Treter był kanonikiem kościoła s. Maria trans Tiberim, dlatego »ecclesiae meae«, gdyż Avila był wikaryuszem tego kościoła.

³ Obaj zostali w Rzymie dla dalszych studyów. Por. Grabowskiego »Starożytności hist. pol.« II, 386.

⁴ Otricoli przy via Flaminia w Umbryi.

⁵ Treter przez długoletni pobyt w Rzymie do tego stopnia zwłozzał, że już przekręca i pisze z włoska polskie nazwiska, jak jeszcze tego w dalszym ciągu liczne znajdziemy przykłady. Tu np. Polaka nazywa z włoska Polacum zam. Polonum, a nazwisko podał w takiej pisowni, że trudno zgadnąć, co się właściwie pod nim kryje (Crodes = Chroberz?)

⁶ Narni nad rz. Nera. Widocznie nie wstępowali do miasta, położonego wysoko na grani górskiej, lecz po mszy pojechali dalej, do Terni.

⁷ Dworzani kard. Batorego.

⁸ Stanisław Hozyusz. Było z Stanisławów Hozyuszów, synowców kardynała, kanoników warmińskich (jeden syn Ulryka, drugi Jana); tu zdaje się mowa o S. H. de Bezdan.

⁹ Por. str. 19, uw. 3. Andrzej Batory otrzymał tytuł kardynalski kościoła ś. Adryana.

¹⁰ Interamna (nazwa staroż.) Terni, m. w Umbryi nad rz. Nerą.

¹¹ Madonna di Loreto, kościół zbudowany w r. 1579 przez Annibala Lippi.

civitatem positam celebravi, D. Maccieiovio quoque communicante: Ill-mus exceptus a Iacobo Zachaei, nobili Spoletino, lautissime ibique tota die mansit. Ego vero cum D. Maccieiovio et Perzchlinio et Rogerio Anglo¹ a prandio Fuglinum profecti sumus, ubi D. Stanislaum Hosium nos expectantem repperimus.

6. *feria 2.* Mane cum D. Rugiero Fuglino exivi eques ad S. Mariam de Portiuncula seu de Angelis², ubi S. Franciscus obdormivit in Domino, et in capella Beatissimae Virginis missam celebravi. Prandio sumpto veni Assisium et quae sunt ibi digna visu, inspexi, vestigia et monumenta s. Francisci et s. Clarae veneratus. Subsecutus est nos Cardinalis hora 21 Assisium et memorata s. Francisci inspexit. Reliquiae omnes ostensae, inter alias velum Beatissimae Virginis, quo Christum natum in praesepio contextit. Cenam ibi sumpsit Ill-mus et hora circiter vigesima quarta egressus carozza rediit prima et media Fulignum, ubi hoc isto die pransus erat. Vidimus etiam Assisi capellam s. Stanislai et reliquias eius in quodam tabernaculo inclusas.

7, *feria 3.* Fuligno summo mane exeuntes per Sacram Vallem³, ubi Ill-mus missam audivit ubique unus equus Ill-mi mortuus est, per ardentissimum solem hora prope 17 venimus Camortum⁴, vulgo Camerinum dictum, a D-i Hieronimi Bovii, episcopi Camerini, nuntii in Poloniam designati, vicario⁵ lautissime tractati. Visitavimus ecclesiam s. Venantii advocati civitatis illius.

8, *feria 4.* In aurora egressi Camorte, venimus Tolentinum. Ante civitatem ipsam progressus est obviam Ill-mo D. Hieronymus Bovius, episcopus Camerinus, gubernator Maceratae⁶, nuntius in Poloniam designatus. Missam venientes in civitatem apud fratres Augustinianos audierunt et ostensa fuerunt Ill-mo brachia S. Nicolai Tolentini, quae Germanus quidam monachus, qui sacristae officio fungebatur, cum zelo quodam reliquias in patriam suam asportandi dicitur a corpore ipso praecidisse; post quadraginta annos cruor abundantissimus effluxit ex sacro corpore et sudaria, quibus involverat sacras reliquias, abundan-

¹ Rogerius Bayno Anglus z jednym sługą jest wymieniony między dworzanami kardynała Andrzeja Batorego (Rps. Jag. Nr. 161, ark. 181).

² S. Maria degli Angeli pod Assyżem; kościół zaczęty w r. 1569 według planów Galeazza Alessiego, ukończony dopiero w r. 1640.

³ T. j. Serravalle.

⁴ Treter się myli: miasto nazywało się już w starożytności Camerinum.

⁵ Był nim messer Gasparo Orsini dalla Roccacontrada (List de Buoi do kard. Rusticucci z d. 21 listop. 1585, Warszawa w tek. Rz. XIX, 167).

⁶ Macerata na wschód od Tolentino, stolica wtedy prowincyi.

tissime reperuit(s), cuius rei digna manifesta ibidem visuntur. Ipse vero sacrilegus cum tota nocte progredereetur, in claustro monasterii eiusdem repertus, facinus detexit et veniam obtinuit.

Pransus est ibidem Ill-mus in praetorio cum D. Camerinensi et a prandio venit Maceratam ab eodem R-mo Camerinensi lautissime tractatus; aderat ibidem et episcopus Recanatensis¹, qui Ill-mo occurrerat.

9, *feria 5*. Ill-mus Macerata discedens mane cum D. Camerinensi et Recanatensi episcopis venit Lauretum ibique Missam audivit; ego indignus in sacra aede ad altare Beatissimae Virginis celebravi. Tractatus est bene Ill-mus a gubernatore loci. Vesperi accessit ad mare ad piscationem.

10, *feria 6*. Ill-mus mane missam audivit et communicavit in sacra capella Lauretana ex manibus D. Reschi. Ego ante capellam celebravi. Postea cum R-mo Camerinensi et gubernatore Lauretano Ill-mus Laureto discessit Anconam versus et in medio itinere a gubernatore Anconitano salutatus, ad urbem honorificentissime deductus est in palatium; e castello bombardae explosae. Hora circiter vigesima post prandium laute apparatus ivit ad ecclesiam cathedralem Ill-mus et reliquias sanctorum, quorum insignis(s) ibi habentur, illi ostensae sunt, videlicet dexteræ p[ars] S. Annae, aviae Domini, brachium s. Antonii, abbatis Aegyptii illius magni, caput s. Iacobi Minoris, apostoli, fratris Domini, digitus S. Thomae, caput S. Candidae et alterius quoque Virginis et Martyris, particula clavis Domini etc. Postea ivit ad portum et navicula conscensa piscationem in portu Anconitano aspexit; bombardae in propugnaculis et navibus in gratiam illius explosae. Rediit post horam 13 ad palatium. Meus servitor in gravissimum morbum incidit cum ardentissima febris, quae tamen eum prima noctis relinquit.

11, *Sabbatum*. Ill-mus Missa mane audita in capella palatii Ancona discessit, ubi ei valedixerunt gubernator Maceratensis, D. episcopus Camerinensis, gubernator Lauretanus et Anconitanus, tum etiam D. Bernardus Maczieovsky cum D. Stanislao Hosio de Bezdan, qui Perusium erant reversuri. Nos vero bona via usi pervenimus Senogalliam 20 millia a ministris ducis Urbini laute tractati.

A prandio visitavit epi[scopum] loci² et cum eo ivit ad litus maris piscationis videndae causa; viderunt deinde ecclesiam cathedralem et picturam Friderici Borocii³ pictoris, qua sepulturam Christi artificiose expressit.

¹ Galeazzo Moroni.

² Franciszek Marya Henryk Barchia, biskup Sinigallü 1577—1591.

³ Federigo Baroccio, malarz rzymski, 1528—1612.

12, *Dominica* duodecima post Pentecosten. Missam summo mane in ecclesia cathedrali ante diluculum audivit Ill-mus. Assumptus est in familiarem nobilis Simon Zenga¹ architectus in praesentia D. episcopi Senogallensis ab Ill-mo in ecclesiae cathedralis sacristia iis conditionibus, ut secum iret pro famulari aulico in Poloniam, quem Ill-mus Regi postea praesentaret, qui si opera illius uti voluerit, tum demum de ratione salarii constituatur; sin minus, dato illi viatico et donativo aliquo liberum illi erit in Italiam redire; debet autem Bononiae nobis occurrere. Venimus postea Pisaurum et ad horam 13 in palatium Ducis² deducti et ab eius officialibus laute ac liberaliter tractati scripsimus in Urbem; ego Ticinio et Petro Mariae Vulcanio. Hora 2 Ill-mus curru civitatem Pisaurum perlustravit et hortos vicinos³. Ducis, tum ecclesias aliquot inspexit, in palatio autem ipso bibliothecam, armamentarium et guardarobam Ducis ibidem inspexit.

13, *feria* 2. Ill-mus Missam audivit *alla* Catholika⁴; egressus Pisauro paulo post horam octavam deinde Ariminum venit. Ante ipsum civitatis ingressum occurrit ei R-mus D. Ioannes Andreas Caligarius⁵, episcopus Britorionensis (s) cum gubernatore Britorionensi etc. et cum in hospitium publicum cum (s) divertisset Ill-mus a nemine exceptus, procuratum est ei ab episcopo Britorionensi dum (s) in (s) hospitium in domo Bernardini Discalici Ariminensis, pro quo etiam litteras scripsimus ad Cardinalem S. Sixti, ut in senatum Ariminensem adlegi posset. Venit ibidem auditor archiepiscopi Ravennae⁶ ad Forum Iulii⁷. Ill-mum invitans. Ill-mus fuit ad mare et lotus est.

14. *feria* 3. Ill-mus mane audita missa in ecclesia vicina Arimino discessit. Transivimus Rubiconem et locum Caesaris memoria notatum inspeximus cum epithaphio. Venimus postea ad monasterium Benedictinorum prope Cesennam⁸ S. Mariae de Monte ibique pransi

¹ Szymon Genga; por. Rocznik krak. IX, 123; Wierzbowski: Krzysztof Warszawicki, str. 258; A. Przeździeckiego: Listy Hannibala z Kapuy, str. 25, gdzie ma dodatek »z Urbino«; Ciampi, Bibliographia critica pod Genga.

² Dziś prefektura; pałac zaczęty przez Lucyana da Laurana (twórcę pałacu urbińskiego) w XV w., skończony w XVI przez Hieronima Gengę.

³ Zdaje się, że przez »hortos vicinos« rozumieć należy piękny ogród, otaczający słynną willę Imperiale w pobliżu Pesaro.

⁴ Miasteczko nadmorskie s. Giovanni Cattolica.

⁵ Był w latach 1578—1581 nuncyuszem w Polsce i odtąd przyjacielem Polski i Polaków.

⁶ Arcybiskupem Rawenny był wówczas Aleksander Cananius.

⁷ Forlì.

⁸ Cesena, na pobliżkiem wzgórzu piękna świątynia renesansowa (dzielo Bramantego?) s. Maria del Monte.

sumus. Franciscus cancellarius, Cesennas, me per patriam duxit. In cathedrali ecclesia vidi manum sinistram absque pollice tamen s. Gregorii papae, cute adhuc copertam, pedem eundem s. Alexii confessoris, tum libros chori elegantes admodum, podere¹ et auro dictatos, apud conventuales autem fratres biliothecam manuscriptis libris refertam et bene ordinatam. A prandio Ill-mus per monasterium deambulavit, postea vespers auditis per Cesennam transivit et Britoniorium post horam 13: advenit omni humanitatis genere a D. episcopo exceptus, in suburbio a populo oratione latina salutatus anteque civitatem a clero, ab ipso vero R-mo D. episcopo in castrum deductus et laute cum familia tractatus et explosu bombardarum, ignium accensione honoratus; multus etiam populus cum bombardariis et vexillis foro processerat Ill-mo. obviam cum summa totius civitatis laetitia. Familiae maior pars cum curribus remansit Cesenae.

15, *feria 4.* Ill-mus cum bona familiae parte communicavit ex manibus R-mi D. episcopi in capella arcis. Ego in ecclesia s. Mariae arci vicina, D. Reschius apud monialibus (*s*) vicinas Missas celebravimus. Postea Ill-mus rochetto dumtaxat mucceta vestitus ad ecclesiam cathedralam cum R-mo D. episcopo descendit ibique in Missa sollemni per canonicos decantata episcopales caeremonias primum (quod felix Deus faustumque ecclesiae suae esse velit) peregit et benedictionem finito sacro publicam dedit assistentibus a dextris R-mo D. episcopo, a sinistris vero D. Reschio etiam rochetto tum primum induto; ad prandium itum est quod lautissimum D. episcopus exhibuit cum summa hilaritate. Ad horam 22 descendit Ill-mus in aream arcis et lepore uno emisso catellis sum insectantibus oblectatus est. Venit ante cenam D. Alexander Bolognettus, frater cardinalis, cum Scadinari² ad Cardinalem. Scripsit Ill-mus manu sua Pontifici de ratione vicarii et commendoris³ R-mi D. Britonoriensis, cardinalibus etiam S. Sixti et Caraffae scripsimus eadem de re. Fui apud Capucinos cum D-o Clincști⁴ et ex prospectu illo Britonioricum delineavi.

16, *feria 5.* Ill-mus diluculo discedens Britonio (*s*) per Forli Piccolo⁵, ubi Missam audivit, septem miliaria confecit ad civitatem For-

¹ Odczytanie niezupełnie pewne.

² Scadinari, dom kupiecki w Bolonii. »A iż tym czasem doznaliśmy też wielkiej i chętniejszej uczynności p. Marc'Antoniego Scadinarego ślacheica bonońskiego... przeto w takimże jego staraniu (o kwarantadę) za okazyą zlecamy wam, abyście temu to p. Scadinaremu u Ojca ś. pomocni byli«. Zygmunt III do Reszki 15 stycznia 1590. Rkps. Jag. 1135 ark. 28.

³ Caligari miał, zostawiwszy w Bertinoro zastępcę (vicarium), przenieść się do Rzymu, gdzie się też z nim później w kancelaryi papieskiej spotykamy.

⁴ Ks. Krzysztof Kliński był kapłanem kardynała Andrzeja Batorego.

⁵ T. j. Forlimpopoli.

liniensem¹, quam priusquam ingrederetur, occurrit illi equitatus satellitum archiepiscopi Ravennatis, praesidentis Romandiolae², quem subsecutus ipse archiepiscopus in curru Ill-mum accepit et ad curiam episcopalem deduxit, ubi etiam prandium exhibuit. Venerunt eo ad Cardinalem Ungari Bodonicus et Salankameni. Post horam 19 discessit inde Ill-mus archiepiscopo eum extra civitatem deducente et pervenit ad civitatem Faventinam³, decem miliaribus distantem, ubi episcopus⁴ ei obviam progressus in curiam suam deduxit et humanissime tractavit. Venit etiam eo D. Georgius Chodcevicz⁵, D. Mielecz⁶.

17, *feria 6*. Ill-mus post horam octavam Faventia discedens Missam audivit in Castello S. Petri et ibidem pransus est. Venit eo nobilis, a duce Ferrariensi missus, qui Ill-mum invitavit Ferrariam, cui etiam respectum (*s*) est, quod Ill-mus eo veniet. Hora 19 exivit inde Ill-mus et venit Bononiam. Progressi sunt illi obviam currus plurimi nobilitatis Bononiensis, frater et nepos Pontificis⁷, gubernator, cardinalis Paleotti⁸ frater, cavallegieri, hallabarderii. Honorificentissime Ill-mus exceptus est campanarum, tympanorum sonitu et tormentorum bellicorum explosione in foro salutatus in palatium amplissimum postea deductus et laute habitus quamvis in cubiculo privato comederit.

18, *Sabbatum*. Ill-mus hora 12 fere profectus est ad ecclesiam S. Petri, in qua cum toto clero Ill-mus cardinalis Paleottus, archiepiscopus Bononiensis, illi occurrit et una missam audierunt. Postea ad domum archiepiscopalem diverterunt invitavitque Ill-mum D. cardinalis Paleottus ad prandium crastinum. Salutavit etiam Ill-mum D. Theodorus Laczgi⁹, qui sponsalia contraxit cum quadam nobili virgine Bononiensi cum dote 25 millium Δ -torum. Scripsimus Romam ad cardinalem Far-

¹ T. j. Forli.

² Arcybiskup raweński był zarazem legatem (namiestnikiem papieskim) w Romanii.

³ Faenza.

⁴ Annibal de Grassis, Bolończyk, zrzekł się w następnym roku (1585) biskupstwa († 1590) na rzecz synowca Jana de Grassis.

⁵ Jerzy Chodkiewicz, krajczy lit., późniejszy starosta żmudzki.

⁶ Zapewne ten sam »Melezi, filius palatini Podoliae« niżej pod d. 22 tm. Tu jednak Treter, nie znający zresztą stosunków polskich, stanowczo się myli: Mikołaj Mielecki, koadjutor a następnie opat tyniecki (Niesiecki VI, 396), nie był synem »wojewody podolskiego« (Mikołaja, hetmana w. k. † 1585), lecz Jana, »dziedzica na Trzciany, pana spokojnego, pobożność i sprawiedliwość kochającego, o żadne godności nie ubiegającego się«. Kard. di Como nazywa go też synowcem (nipote) wojewody (do Bolognettego d. 30 czerwca 1584. Tek. rz. V).

⁷ Mowa zapewne o Hieronimie, bracie papieskim, i jego synu.

⁸ Gabryel Paleotto kard. tyt. św. Nereusza i Achilleusa, arcybiskup boloński.

⁹ Teodor Lacki, słynny siłacz; wspomina o nim także Maciej Rywocki w swych »Księgach peregrynackich« (Archiwum do dziejów lit. i ośw. T. XII, str. 237).

nesium, Sabellum, Medices, Gambaram, Sfortiam de progressu itineris et de D. Britorionensi, ego D. Mariae Carosti, Hieronimo de Avila, referendario, vicario Transtibronii (s), D. Ticinio, Orlando Pozzuolo. D. Reschius de negotio pecuniario tractavit et 3 millia cum fideiussione D. Britorionensi consecutus est.

19, *Dominica XIII. post Pentecosten.* Ill-mus hora undecima discessit ex palatio cum D. gubernatore et R-mo Britoniorensi (s), ducentibus illum multis nobilibus Polonis et Bononiensibus ivimus ad ecclesiam cathedralem; in itinere occurrit illi Ill-mus cardinalis Paleottus et curru conscenso ventum est ad ecclesiam cathedralem, ubi decantata est Missa sollemnis, Ill-mis cardinalibus sub baldachimo loco eminenti residentibus. Finito sacro processio cum s. Sacramento est habita, quam Ill-mi cardinales cum cereis secuti sunt in maxima populi frequentia. Demum Ill-mus ivit cum Ill-mo Paleotto ad curiam episcopalem et ibi prandio laute apparato exceptus est. Interfuit postea vespers et dono accepit pulcherrimas Sanctorum reliquias ab Ill-mo Paleotto. Fui in prandio apud D. cavallerium Lini. D. Reschius accepit nummos pro usu Ill-mi Cardinalis in diversa moneta a D. Alexandro Bolognetto libras Bononienses 3050, quae reductae ad ducatos Ungaricos computando quinque libras pro ducato facient ducatos Ungaricos sexcentos et decem, quos Ill-mus cardinalis solvere debet Cracoviae fratri ipsius D. Bolognetti, Ill-mo cardinali Bolognetto, legato Apostolico in Polonia

20, *feria 2.* Venit ad Ill-mum post horam XI cardinalis Paleottus et curru conscenso comitantibus multis aliis profecti sunt ad monasterium S. Angeli del Boscho, ubi Missam audierunt. Conventus is est Benedictinorum loco amoenissimo extra portas civitatis positus, unde patet prospectus elegantissimus, qui Bononiam ob oculos posuit. Circumspexit Ill-mus, quae digna sunt visu eo in loco, sacristiam, bibliothecam et monasterium S. Catharinae Bonon[i]ensis ordinis S. Clarae, ubi vidit corpus istius sanctae adhuc integrum, quae floruit circa annum Domini 1464. Composuimus res, Isprukum mittendas. Accepit D. Reschius mutuos ad usum Ill-mi a Iacobo Maria Gelli (s) auri in auro scutos quingentos, quos Ill-mus dato chirographo promisit se infra sex menses proxime futuros restitutum.

21, *feria 3.* Ill-mus hora octava Bononia discessit et venit ad locum dictum Poggio¹, distantem 20 milliaribus, ubi Missam audivit et pransus est. Reliquimus Bononiae familiae partem Domini, videlicet Philipum Molfriz cum Iosepho meo, Stanislao et aliis, qui res, sarcinas et cistas Ill-mi deducerent per Tridentum ad Halam² et insequenti die

¹ Poggio Benatico w poblżu Ferrary.

² Hall w Tyrolu.

discedere debebant; pro conducendis rebus dati sunt ad 200 Δ . Emit D. Reschius equos pro *carozza* Bononiensi quattuor 90 Δ tis. Discessimus a Poggio hora 19, venimus Ferrariam ante horam 24. Dux Ferrariensis, Alphonsus II prius praemisit ad confinia ad 300 archabugieros et equites multos, qui Ill-mum exciperent et deducerent. Ipse paulo post etiam subsecutus et cum cardinali Cananio¹ Ill-mum excepit et in carrozzam suam assumptum pluribus curribus aliis comitantibus in arcem ad cubicula deduxit et laute admodum tractavit, licet solus tantum Ill-mus cum suis propter quietem cenaverit. Equus unus Ill-mi in ipso statim ingressu in civitatem mortuus est.

22, *feria 4*. Post horam undecima[m] venit ad Ill-mum D. dux Ferrarensis cum cardinali Cananio et recreationis causa curru profecti sunt per vallum civitatis usque ad pontem, inde ad ecclesiam Carthusianorum² elegantem, ubi missam audierunt, et postea in arcem reversi, una prandium laute apparatus sumpserunt. A prandio pulsarunt testudinem duo pueri valde eleganter, postea invenit quidam valde suaviter. Post interiectas horas aliquot iterum musici venerunt, qui recreabant Cardinalem in praesentia Ducis et cardinalis Cananii. Ea finita iverunt una ad visitandam ducissam Ferrarens³, filiam ducis Mantuani, et ducissam Urbini⁴ ibique⁵ in palatio in praesentia illorum nana et nana choreas eleganter duxerunt. Postea valedixit ducissis Ill-mus et profecti sunt recreationis causa cum Duce et cardinali Cananio, reversi tarde. Postea valedixit Ill-mus Duci et cardinali Cananio, **cras** summo mane discessurus. Cenam sumpsit privatim⁶ musica tamē ubique personante. Allatae sunt litterae a Rege in negotio coadiutoriae Tinicensis pro D-o Melecz⁷ filio palatini Podoliae. Et missa fuit ista expeditio a D. Rescio ad D. Ticinium Romam, a Grelli (*s*) mercatore Bononiensi illi transmittenda. Commendavimus negotium hoc D. Ticinio et monumenta ac litterae Regiae ad Pontificem et cardinales ea de re omnia illi sunt transmissa. Rugierius Anglius (*s*) missus est ad Ruigo⁸ cum curribus et rebus Ill-mi, Marcus⁹ vero Venetias, ut necessaria pararet.

¹ Juliusz Cananio, kard. tit. s. Eusebii, poufaly przyjaciel domu Este.

² S. Christoforo na dzis. Campo Santo, jedno z piękniejszych dzieł renesansu.

³ Małgorzata Gonzaga, trzecia żona Alfonsa II.

⁴ Lukrecja d'Este za Franciszkiem Maryą II Rovere, księciem Urbinu.

⁵ Odczytanie niepewne.

⁶ W rkpsie: *privanti*.

⁷ Mikołaj Mielecki, koadjutor, później opat tyniecki. Por. str. 48, 6.

⁸ Rovigo.

⁹ Martius Malacrida.

23, *feria 5*. Hora octava discessit Ill-mus Ferrara et confecit uno itinere usque ad Ruferi¹ et Ostia², dua loca sibi e regione ad Padum correspondentia sub dicione ducis Mantuani³ milliaria 30, post quindecimam horam ven[i]ens. Nihil parati eo loco repertum est pro prandio, quod dictum esset ei, qui missus a duce Mantuae fuerat, pernoctaturos nos in isto loco; itaque nihil praeparatum fuit, sed vesperi venit omnium rerum affluentia a duce Mantuano ad excipiendum Ill-mum Dominum et quoniam tardior erat hora et sparsus fuerat rumor de adventu principis⁴ Mantuae, qui ad rem nunquam ferebatur, Ill-mus cenavit ipsemet cum D. Britoniorensi et in ea mensa, quae fuerat publice praeparata pro Ill-mo, sederunt hospites⁵, qui Ill-mum comita[ba]ntur et quoniam Itali erant praelati loco, nostri id aegre ferre sunt visi. Venit postea Princeps paulo ante secundam horam noctis et salutavit Ill-mum; postea cum suis cenam sumpsit.

24, *feria 6*. Ill-mus audivit Missam cum Ill-mo D. Principe circa horam decimam. Postea itum est ad Padum, ubi erat apparata una navicula elegans armata incis in fornice lignea ornamentis variis et pannis aureo intertextis adornata; in quam ingressus est Ill-mus cum Principe et traiecerunt Padum, ubi multae *carozze* iam exspectabant, quas ingressi pervenimus Mantuam post horam quartam decimam; confecimus 20 milliaria. Prodierunt obviam equites et hallabardieri Ducis. Deductus est Ill-mus ad palatium Ducis, qui Ill-mum in cubiculis, iam sella delatus⁶, salutavit, Princeps autem Ill-mum deduxit ad cubicula omnino elegan[t]issima aureis laquearibus, picturis aulaeis elegan[t]issimis adornata. Paulo post prandium est exhibitum sub baldachimo, Cardinali dumtaxat et Principe ad mensam sedentibus, musicis canentibus. Interiecto nonnullius temporis spatio repraesentata est comoedia quaedam in aula eadem, quam tunc Ill-mus ex parte superiori privatim inspexit cum D. Principe et cum subiectum illius non admodum illi placeret, descendit inferius cum D. Principe et finiri comoedia iussa perfecti sumus ad palatium ducale *fuor del Te*⁷, extra portam civitatis positum, ubi inter picturas elegantes, quas habet locus ille, est cubiculum, in quo Gigantes a Iove oppressi ingentis magnitudinis depicti sunt.

^{1 2} Revere i Ostiglia, dwa miasteczka naprzeciw siebie na brzegach Padu leżące.

³ Wilhelm Gonzaga.

⁴ Panujący książę Wilhelmin; princeps Mantuae — książę następca, syn Wilhelma, Wincenty.

⁵ Por. str. 48, 5, 6.

⁶ W rkpsie: delatus, quem Illustrissimum salutavit.

⁷ Palazzo del Tè przed Porta Pusterla, dzieło Giulia Romano.

Habet autem hoc cubiculum illud mirabile, cuius causa praecipue visitur, quod si quis in angulo cubiculi positus insusurret muro, quam maxime poterit, clanculum aliquid in alio angulo, licet cubiculum sit satis magnum, aure admota vocem susurrantis aliquis percipere potest ita, ut secum optime colloqui possint. Cubiculum est quadrangulare, testudine suspensum, quae plus quam ad (s) dimidia parte in angulis dumtaxat initium sumit et sensim complanatur; res certe digna visu. Inde profectus est Ill-mus cum D. Principe ad ecclesiam S. Barbarae, palatio contiguam, quae egregie a Duce moderno est ornata, dotata; erant in altari positae insignes diversorum sanctorum reliquiae, omnes thecis argenteis elegantibus inclusae, utpote: caput s. Silvestri papae, caput s. Adriani martyris, brachium s. Iulitae martyris et manus ipsius, cute adhuc coperta, duodecim alia brachia, thecis argenteis inclusa, manus etiam ex unius (s) Innocentibus, cute coperta. In sacristia autem secretiori ostensae fuerunt duae spinae ex corona Domini nostri, sanguis etiam in ampulla reconditus ac si recenter refusae (s) esset. Visis reliquiis istis iam plane vesperi D. Princeps duxit Ill-mum ad salutandam coniugem, Magni Ducis Hetruriae filiam¹, quam post divortium cum filia ducis Parmensis² uxorem accepit; eam Ill-mus salutavit et collocuti sunt aliquamdiu. Postea cenam sumpsit Ill-mus in cubiculo solus cum D. Britonorio. Eodem die venerunt Mantuam D. Philippus Molfriz cum rebus, quae Isprugum praemittuntur, et dedimus ei³ litteras Ill-mi ad D. Michaellem Maluzechsi⁴, magnum procuratorem arcis Cracoviensis, quibus ei commendat Ill-mus res suas, ut eas in arcem recipiat et loco securo deponat et familiares commendatos habeat usque ad adventum ipsius. Hac quoque die transivit Bononiam nobilis, a duce⁵ Bavariae⁶ Romam magnis itineribus missus, qui Ill-mo litteras attulit ab illo Duce, quibus eum ad se invitat; retulit etiam idem, quod allatum fuerit novum in curiam principis sui Moscovitas Ser-mum Poloniae Regem in suum dominum et ducem elegisse, se tamen confirmationem novi istius non haberi.

25, *Sabbatum*. Ill-mus valedixit D. Duci et cum principe Mantuae hora undecima profectus est ad ecclesiam collegiatam s. Andreae, ubi Missam una audierunt in capella subterranea sub altari maiori. Ea finita cum maxima caeremonia per praelatos ostensae fuerunt

^{1 2} Mowa o 2 synowych Wilhelma Gonzagi, żonach Wincentego: Malgorzacie parmeńskiej i Leonorze Medici, córce W. ks. tokańskiego, Franciszka.

³ W rkpsie mylnie: eius.

⁴ Maleczkowski Michał, wielkorządca zamku krakowskiego.

⁵ W rkpsie mylnie: ad ducem.

⁶ Wilhelm V Pobożny (1579—1597).

Ill-mo tres guttae sanguinis¹ Domini nostri Iesu Christi in cruce pro redemptione humani generis effusae, pulcherrimo tabernaculo inclusae, in alio eiusdem (s) tabernaculo pars bona spongiae, qua fuit felle et aceto potatus in cruce Redemptor noster — insignes sane reliquiae. Visis his discessimus Mantua Principe Ill-mum deducente et pervenimus Gazzollam², sexdecim milliariibus a civitate Mantuana distantem, ubi etiam substitimus pernottaturi. In itinere ostendit Ill-mo D. Princeps nucem, quae omnibus frondibus cum exspoliata fuerit, quemadmodum aliae similis generis, mense novembri semper plane nuda et spoliata remanet usque ad vigiliam Nativitatis s. Ioannis Baptistae, nocte autem festum hoc praecedente et folia resumit et fructus habet statim, cuius rei experientiam se fecisse D. Princeps asseruit. Hora circiter 21 iverunt ad flumen castrum hoc alluens, quod Olio³ vulgariter dicitur, quod leniter et placide fluat. Ill-mus D. Cardinalis cum D. Principe et ibidem cum pluribus aliis nobilibus in flumine hoc corpus abluerunt et natarunt cymba eos semper comitante et pervenerunt ad locum, ubi grex equarum asservatur ducis Mantuae, ex iis unam donavit Ill-mo D. Princeps. Ego quoque vespero cum capellano Ill-mi in flumine lavi, quod a 14 annis non feci.

26, *Dominica 14 post Pentecosten*. Ill-mus hora nona discessit Gazzola cum D. principe Mantuae, cui cum ad tria milliaria progressus esset, Ill-mus valedixit et gratias egit pro tanta humanitate sibi atque adeo Ser-mo Regi, patruo suo, exhibita. Pervenimus deinde ad oppidum S. Martini⁴ D. Scipionis Gonzagae, ubi missam audivimus et a fratre ipsius ientaculo excepti sumus. Scripsimus inde ad D. Scipionem nomine Ill-mi, prandium sumpsimus in quadam austeria 28 milliariibus a S. Martino distante. Inde Cremonam octo milliaria confecimus hora quasi decima septima in summo solis ardore et pulveris molestia. Progressus est ad tria milliaria obviam Ill-mus D. Nicolaus Sfondratus⁵, cardinalis episcopus Cremonensis. Deinde gubernator civitatis cum illo, postea castellanus civitatis pertransiit etiam aperto capite in curru et salutavit Ill-mum. Cum ventum esset ad ecclesiam cathedralem, clerus cum suo vexillo ad valvas ecclesiae progressus excepit cardinales ingredienti, quibus praeferebatur parva crux duplicata deaurata patriarchalis hoc modo †

¹ Miał je tam przynieść ś. Longin, którego ciało spoczywa w górnym kościele w capella s. Longino.

² Miejscowość na drodze ku Kremonie z pałacem Gonzagów.

³ Oglio, lewy dopływ Padu.

⁴ S. Martino, gdzie spoczywa wspomniany w tekście kardynał Scipio Gonzaga.

⁵ Późniejszy papież Grzegorz XIV.

Habet autem hoc cubiculum illud mirabile, cuius causa praecipue visitur, quod si quis in angulo cubiculi positus insusurret muro, quam maxime poterit, clanculum aliquid in alio angulo, licet cubiculum sit satis magnum, aure admota vocem susurrantis aliquis percipere potest ita, ut secum optime colloqui possint. Cubiculum est quadrangulare, testudine suspensum, quae plus quam ad (s) dimidia parte in angulis dumtaxat initium sumit et sensim complanatur; res certe digna visu. Inde profectus est Ill-mus cum D. Principe ad ecclesiam S. Barbarae, palatio contiguam, quae egregie a Duce moderno est ornata, dotata; erant in altari positae insignes diversorum sanctorum reliquiae, omnes thecis argenteis elegantibus inclusae, utpote: caput s. Silvestri papae, caput s. Adriani martyris, brachium s. Iulitae martyris et manus ipsius, cute adhuc coperta, duodecim alia brachia, thecis argenteis inclusa, manus etiam ex unius (s) Innocentibus, cute coperta. In sacristia autem secretiori ostensae fuerunt duae spinae ex corona Domini nostri, sanguis etiam in ampulla reconditus ac si recenter refusae (s) esset. Visis reliquiis istis iam plane vesperi D. Princeps duxit Ill-mum ad salutandam coniugem, Magni Ducis Hetruriae filiam¹, quam post divortium cum filia ducis Parmensis² uxorem accepit; eam Ill-mus salutavit et collocuti sunt aliquamdiu. Postea cenam sumpsit Ill-mus in cubiculo solus cum D. Britonorio. Eodem die venerunt Mantuam D. Philippus Molfritz cum rebus, quae Isprugum praemittuntur, et dēdimus ei³ litteras Ill-mi ad D. Michaelem Maluzechsi⁴, magnum procuratorem arcis Cracoviensis, quibus ei commendat Ill-mus res suas, ut eas in arcem recipiat et loco securo deponat et familiares commendatos habeat usque ad adventum ipsius. Hac quoque die transivit Bononiam nobilis, a duce⁵ Bavariae⁶ Romam magnis itineribus missus, qui Ill-mo litteras attulit ab illo Duce, quibus eum ad se invitat; retulit etiam idem, quod allatum fuerit novum in curiam principis sui Moscovitas Ser-mum Poloniae Regem in suum dominum et ducem elegerit, se tamen confirmationem novi istius non haberi.

25, *Sabbatum*. Ill-mus valedixit D. Duci et cum principe Mantuae hora undecima profectus est ad ecclesiam collegiatam s. Andreae, ubi Missam una audierunt in capella subterranea sub altari maiori. Ea finita cum maxima caeremonia per praelatos ostensae fuerunt

^{1 2} Mowa o 2 synowych Wilhelma Gonzagi, żonach Wincentego: Małgorzacie parmeńskiej i Leonorze Medici, córce W. ks. tokańskiego, Franciszka.

³ W rkpsie mylnie: eius.

⁴ Maleczkowski Michał, wielkorządca zamku krakowskiego.

⁵ W rkpsie mylnie: ad ducem.

⁶ Wilhelm V Pobożny (1579—1597).

Ill-mo tres guttae sanguinis¹ Domini nostri Iesu Christi in cruce pro redemptione humani generis effusae, pulcherrimo tabernaculo inclusae, in alio eiusdem (s) tabernaculo pars bona spongiae, qua fuit felle et aceto potatus in cruce Redemptor noster — insignes sane reliquiae. Visis his discessimus Mantua Principe Ill-mum deducente et pervenimus Gazzollam², sexdecim milliariibus a civitate Mantuana distantem, ubi etiam substitimus pernoctaturi. In itinere ostendit Ill-mo D. Princeps nucem, quae omnibus frondibus cum exspoliata fuerit, quemadmodum aliae similis generis, mense novembri semper plane nuda et spoliata remanet usque ad vigiliam Nativitatis s. Ioannis Baptistae, nocte autem festum hoc praecedente et folia resumit et fructus habet statim, cuius rei experientiam se fecisse D. Princeps asseruit. Hora circiter 21 iverunt ad flumen castrum hoc alluens, quod Olio³ vulgariter dicitur, quod leniter et placide fluat. Ill-mus D. Cardinalis cum D. Principe et ibidem cum pluribus aliis nobilibus in flumine hoc corpus abluerunt et natarunt cymba eos semper comitante et pervenerunt ad locum, ubi grex equarum asservatur ducis Mantuae, ex iis unam donavit Ill-mo D. Princeps. Ego quoque vespero cum capellano Ill-mi in flumine lavi, quod a 14 annis non feci.

26, *Dominica 14 post Pentecosten*. Ill-mus hora nona discessit Gazzola cum D. principe Mantuae, cui cum ad tria milliaria progressus esset, Ill-mus valedixit et gratias egit pro tanta humanitate sibi atque adeo Ser-mo Regi, patruo suo, exhibita. Pervenimus deinde ad oppidum S. Martini⁴ D. Scipionis Gonzagae, ubi missam audivimus et a fratre ipsius ientaculo excepti sumus. Scripsimus inde ad D. Scipionem nomine Ill-mi, prandium sumpsimus in quadam austeria 28 milliariibus a S. Martino distante. Inde Cremonam octo milliaria confecimus hora quasi decima septima in summo solis ardore et pulveris molestia. Progressus est ad tria milliaria obviam Ill-mus D. Nicolaus Sfondratus⁵, cardinalis episcopus Cremonensis. Deinde gubernator civitatis cum illo, postea castellanus civitatis pertransiit etiam aperto capite in curru et salutavit Ill-mum. Cum ventum esset ad ecclesiam cathedralem, clerus cum suo vexillo ad valvas ecclesiae progressus excepit cardinales ingredientes, quibus praeferebatur parva crux duplicata deaurata patriarchalis hoc modo †

¹ Miał je tam przynieść ś. Longin, którego ciało spoczywa w górnym kościele w capella s. Longino.

² Miejscowość na drodze ku Kremonie z pałacem Gonzagów.

³ Oglio, lewy dopływ Padu.

⁴ S. Martino, gdzie spoczywa wspomniany w tekście kardynał Scipio Gonzaga.

⁵ Późniejszy papież Grzegorz XIV.

in ligno, scipio partim coloribus partim auro depicto¹. Deinde oratione facta ante Sanctissimum Sacramentum et altare maius eleganter adornatum et cruce magnae altitudinis argentea et pluribus sanctorum reliquiis refertum, organo et duobus choris musici[s] suaviter canentibus, Ill-mus D. cardinalis Sfondratus deduxit Ill-mum ad domum suam episcopalem cum omni humanitate et prandio excepit. Hora 21 duo cardinales cappis rubeis vestiti iverunt ad ecclesiam cathedralem et vespers sollemniter cantatis interfuerunt, sub baldachino cum caeremoniis debitis Ill-mo D. benedictionem sollemnem dante post finitas vespers et etiam populo praeierunt. Postea post horam 22 finitis divinis redierunt in palatium clero cum crucibus eos deducente. Ostendit D. cardinalis Sfondratus Ill-mo Cardinali oratorium suum secretum, elegantibus sanctorum reliquiis ornatum, passione Durreri², hebano inclusa et cristallo coperta etiam decoratum inter alia. Ill-mus privatim postea cenam sumpsit. Cardinalis Sfondratus vir certe optimus et pius. Princeps Mantuanus duas carructas (*s*) dedit, quae Ill-mum Cremonam deducerent, duas suas archibusieris refertas, quae Ill-mum comitarentur, plures alias pro familia etiam procurari iussit.

27, *feria 2*. Ill-mus ante horam octavam Missam audivit in cathedrali ecclesia cum cardinali Sfondrato, qui Ill-mum ad duo vel tria milliaria comitatus est extra civitatem Cremonensem. Venimus ad oppidum Picigiton³ duodecim milliariibus a Cremona et transimus flumini (*s*) Ada vulgo dictum, latine Adduam; postea confecimus sex milliaria ad oppidum Castiglione, ubi prandium sumpsimus. Hora 19 exeuntes inde, venimus Lodi alias ad civitatem Laudensem. Ill-mus absente episcopo a clero receptus est cum cruce in valvis ecclesiae et concentu organi et cum aliquamdiu genu flexus orasset, deductus est ad curiam episcopalem; nos ad hospitium publicum divertimus. A Castiglione ad Lodi sunt 12 milliaria. Venerat ad Cardinalem auditor cardinalis Borromaei, qui rogabat nomine D-i Cardinalis, ut Ill-mus subsisteret in Margnano et Mediolanum non veniret, nisi circiter horam 24, ut necessaria pro illo excipiendo tanto melius possent praeparari. Itaque decretum fuit non valde mane discedere.

28, *feria 3*. Venit familiaris a cardinali Borromaeo summo mane, qui post resolutionem hesternam de ingressu vespertino Mediolanum rettulit: cardinalem Borromaeum instare, ut veniat Ill-mus ad prandium Mediolanum. Itaque paritum est illi. Discessimus ex Lodi post

¹ Ma być zapewne: depictus.

² Dürer Albrecht, malarz, rytownik, rzeźbiarz i architekt († 1528).

³ Pizzighitone.

horam nonam. Missam audivimus in Marignano Ambrosianam post confecta 20 milliaria et venimus Mediolanum hora quartadecima circiter. Ill-mus cardinalis Borromaeus ad unum milliare extra 'portas civitatis progressus est obviam Ill-mo vectus mula, familiares omnes equites erant, habuit etiam comitatum duorum episcoporum et praelatorum aliquot aderant et alii à gubernatore urbis obviam ibidem missi.

Ubi ad congressum deventum fuit, cardinalis Borromaeus ex mula descendit, Ill-mus ex curru atque ita invicem amanter se salutarunt. Postea cardinalis uterque ingressus est lecticam cardinalis Borromaei priorem locum Ill-mo nostro obtinente et benedictionem populo genu flexo per totam urbem dante: ita summis precibus obtinuit Ill-mus D. cardinalis Borromaeus. Lecticam crux praecedebat, hanc autem equitatus; sequebantur lecticam episcopi et praelati equitantes, hos carrucae nostrae duodecim plus minus et aliae, quae Mediolano venerunt obviam. Descensum est ad cathedralem vel metropolitaneam potius ecclesiam canonicis rubeis cappis indutis et toto clero ad valvas progresso. Ubi cum orassent aliquamdiu Cardinales ante Sanctissimum Sacramentum, deduxit Ill-mum D. cardinalis Borromaeus ad palatium, ecclesiae vicinum, et suis cubiculis cessit. Deinde pransi sunt una cum rochetis¹ et tribus episcopis in eadem mensa; alia mensa etiam erat instructa, in qua D. Reschius et nobiles Poloni familiares sedebant, tertia ex alia parte, ubi ego cum reliquis familiaribus Ill-mi. Legebatur ad mensam primus liber D[ivi] Bernardi² »De consideratione«. A prandio cum D. Reschio ivimus per urbem ad conferenda (s) negotia et emendas res. Paulo ante vesperum itum est ad oratorium in palatio, ubi cantatae sunt litaniae, oratiuncula brevis a Butero³ habita de pascendo grege Dominico. Dicto »salve« Ill-mus aspersit aqua benedicta omnes praesentes in oratorio et Collectas cantavit. Cenam sumpsit in cubiculo privatim inservientibus familiaribus cardinalis Borromaei et uno praelegente »Stimulum pastorum«⁴.

29, *feria 4*. Praemissus est Iulius⁵ Cremonam et scriptae litterae ad principem Mantuae, ut de navibus ad diem 2 Septembris nobis provideret apud Ostiam, quae nos Venetias usque perducant. Hora unde-

¹ T. j. z kanonikami w rokietach.

² Ś. Bernard z Clairvaux (1091—1153).

³ Butero Jan, opat klasztoru s. Michele della Cloture w Piemencie, sekretarz kardynała Karola Borromeusza, autor cenionych dzieł, jak: Imperiorum mundi catalogus, Della ragione di stato libri 10, De praedicatore verbi dei libri 5, Del ufficio del cardinale itd.

⁴ Może »Pastorum instructiones« ś. Karola Borromeusza, wydane dopiero w r. 1762 w Augsburgu.

⁵ Giulio Decano, parafrenarius (woźnica).

cima Ill-mus cum D. cardinali Borromaeo mulabus vecti cruce praecedente subsequentibus episcopis et praelatis itidem equitantibus, profecti sunt ad ecclesiam s. Celsi valde elegantem, ubi Ill-mus audivit Missam Ambrosianam cardinalis Borromaei, inspexerunt deinde hospitale orphanorum e regione positum, deinde hospitale Maius¹; sumpserunt postea prandium, reversi ad palatium archiepiscopale. A prandio visitavit Ill-mus ducem de Terra Nova, gubernatorem Mediolani. Inde profectus est ad arcem Mediolanensem munitissimam, quam diligenter inspexit tormentis bellicis optime instructam. Dies erat pluviosa valde.

30, *feria 5*. Ill-mus profectus est cum cardinali Borromaeo ad ecclesiam S. Nazarii, ubi Missam Ill-mi cardinalis Borromaei audivit et ex eius manibus Sacrosanctam Eucharistiam percepit. Deduxit deinde Ill-mum cardinalis Borromaeus ad collegium Nobilium, quos suo sumptu alit, et ibidem prandium Ill-mo exhibuit, orationem recitante quodam cum laudibus Ill-mi coniunctam. Post horam 17 reversi sunt domum. Ill-mus cardinalis Borromaeus familiaribus Ill-mi rosaria distribuit cum granis benedictis benedictionis loco. Deinde circiter horam 19 conscensa lectica uterque Cardinalis cruce praecedente praelatis subsequentibus et curribus Mediolano exivit et cum ad unum plus minus milliare deduxisset Ill-mum extra civitatem Borromaeus, post valedictiones ab invicem discesserunt, ille in civitatem, nos iter nostrum prosecuti sumus et pervenimus ad civitatem Laudensem, confecimus 20 milliaria. Vicarius episcopi prodiit Ill-mo obviam cum primoribus civitatis et ad ecclesiam cathedralem primum deduxerunt; ubi ostensa sunt illi paramenta ecclesiae et calices, tum tabernacula argentea, elegantia. Postea divertit Ill-mus ad domum episcopalem, palatium, familia ad diversorium publicum.

31, *feria 6*. Ill-mus audita Missa in ecclesia cathedrali post horam nonam inspexit reliquias plures Sanctorum, quae sub altari maiori in ecclesia Laudensi asservantur. Deinde itum est in capellam subterraneam sub choro ipsius ecclesiae et ostensum fuit corpus in altari marmoreo, loculo inclusum, sancti Bassiani, episcopi et confessoris contemporanei sancti Ambrosii, quod ex veteri civitate Laudensi translatum ibi cum magna veneratione asservatur. In diluculo discessimus ex civitate Laudensi et pervenimus ad oppidum Pizzigiton, ubi etiam prandium sumpsimus et traiecto flumine venimus circiter horam vigesimam quartam Cremonam. Prodiit Ill-mo obviam D. cardinalis Cremonensis ad duo milliaria et excepit honorifice, in palatium suum deduxit.

¹ Słynny Ospedale Maggiore, rozpoczęty w r. 1457 przez Antoniego Filareta z Florencyi.

Erant ad 20 currus, qui Ill-mum comitabantur tam ex nostris, quam ex iis, qui cum Cardinali prodierant. Fui in turri¹ Cremonensi et inde civitatem et situm inspexi cum D. cappelano Klinschio et Preschlinchio.

September, habet dies XXX.

1, *Calendae. Sabbatum*. Ill-mus Missam in Cathedrali audivit hora circiter undecima cum Ill-mo cardinali Cremonensi, qui postmodum Ill-mum deduxit extra civitatem usque ad flu[v]ium Padum, ubi preparatae erant tres naviculae Cremonae conductae; quibus consensis secundo flumine pervenimus usque ad Viadana², oppidum ducis Mantuani, qui familiarem suum, ut primum didicit Ill-mum illac transiturum, eo misit, qui Ill-mum tractavit; confecta sunt eo die navigio ad 10 miliaria Italica.

2, *Dominica quintadecima post Pentecosten*. Ill-mus hora nona Missam audivit apud Minoritas, deinde ivit ad naves et profectus est per Padum usque ad Ruere et Ostiam, oppida ducis Mantuani; sunt plus quam 30 miliaria. Ego cum D. Hieronimo, nobili ducis Mantuani, qui Ill-mum Viadanae excipiebat, curru sum profectus etiam cum D-o Schutzi³ ad monasterium nobilissimi (s) s. Benedicti prope Mantuam, ut illud perlustrarem. Pervenimus eo hora circiter decima nona. Paulo post venit etiam Ill-mus ad litus, ad monasterium tamen non descendit, ab episcopo Albae⁴ et Abbate invitatus. Descenderunt tamen familiares Ill-mi, ut locum viderent. Pervenimus ad Ruiore⁵ circa horam noctis primam, ubi Princeps Mantuae minor⁶ Ill-mum exspectabat et lautissime splendidissimeque tractavit cum omni vultus frontisque hilaritate.

3, *feria 2*. Ill-mus hora undecima cum Domino Mantuae principe Missam in ecclesia vicina audivit; postea deductus est ad Padi[r]ipam, ubi tres elegantes naves D. Ducis preparatae erant. Ibi valedixit Princeps Ill-mo et barchas Ill-mo permisit, uti uteretur, quamdiu visum illi foret. Consensis navibus prandium fuit instructum lautissimum et navigantes tota die pervenimus ad oppidum Venetorum Polisela⁷, ubi praefectus Rodigi⁸, Venetus nobilis, obvia[m] ad litus Ill-mo prodiit et

¹ Mowa o Torrazzo, 121 m. wysokiej wieży na piazza Grande, zbudowanej w latach 1261–1284.

² Miasto nad Padem, w prowincyi Mantua, stolica powiatu.

³ Szczucki Andrzej, podczaszy kard. Andrzeja Batorego.

⁴ Ludwik Michele, Mantuańczyk, biskup Alby w Pemoncie.

⁵ Revere, wieś na prawym brzegu Padu, w prowincyi Mantua.

⁶ Syn Wilhelma, Wincenty.

⁷ Polesella, na lewym brzegu Padu, w prow. Rovigo.

⁸ Rovigo.

petiit, ut descenderet Rodigium venerit (s), unde aberat XII milliaribus. Quoniam autem currus ex Ruigo non supervenerant, prout ordinatum fuit, Ill-mus consilio eundi Patavium mutato recta Venetias navibus ducis Mantuani pergere decrevit. Itaque profecti sumus usque ad villam Popozza¹ dictam; confecimus eo die sexaginta milliaria. Divertimus ad publicum diversorium non commode tractati, ut qui insperato istuc veneramus.

4, *feria* 3. Ill-mus diluculo discedens Popozza navigio et venimus Loreo², ubi Missam Ill-mus audivit. Pransi sumus in barcha et pervenimus Clodiam alias Chioggia, ubi venit obviam a duce Venetorum³ clari[ssimus] Ioannes de Legge, podestas Clodiae, una cum episcopo civitatis istius, Fiamma⁴ ex ordine Canonicorum Regularium s. Augustini, praedicator insigni[s], et summa contentione id perfecerunt, ut Ill-mus remaneret Chiozzae ibique pernoctaret. Quod eo libentius fecit, quia nullam significationem a nostris habuimus Venetiis, ubi divertendum esset, alioquin Ill-mus recta Venetias proficisci volebat, etiam noctu, ut publicas pompas evitaret. Hora fere 23 rediit Iulius parafrenarius Venetiis et significavit preparatam esse stationem Ill-mo in monasterio S. Georgii⁵ prout desiderabat; litteras etiam missas attulit et Polonas et Romanas. Ego ex Polonia nullas, ex Urbe missas accepi.

5, *feria* 4. Nocte praecedente maxima in mari tempestas est oborta, ita, ut navigare Venetias versus nulla ratione potuerimus. Itaque mansimus Clodiae tota hac die et litteris scribendis operam dedimus. Missam in palatio audivit Ill-mus.

6, *feria* 5. Tempestas in mari tota etiam die nos detinuit in Fossa Clodia. Ill-mus a prandio cum D. episcopo et praetore fuit apud S. Mariam di Navicella, ubi extra civitatem nova construitur ecclesia in honorem Beatae Virginis, quae anno 1508 in litore maris insidens cuidam trunco apparuit cuidam hortulano, admonens eum, ut ne blasphemaret, et pallium discoperiens, ostendit ei in ulnis Christum Dominum mortuum, de cruce depositum; quod propter peccatores talia passus esset Dei filius, ne eum lingua blasphema iterum vellet vulnerare. His dictis disparuit Beatissima Virgo. Hortulanus indicavit visionem episcopo; qui truncum illum in ecclesia deposuit, quem nos vidimus

¹ Popozza na lewym brzegu Padu niedaleko Adryi.

² Loreo, nad Padem, w prowincyi Rovigo, na wschód od Adryi.

³ Mikołaj da Ponte.

⁴ Fiamma Gabryel, mąż uczony, zostawił w języku włoskim mowy, żywoty świętych, tom poezyi i i.

⁵ Opactwo benedyktyńskie, s. Giorgio Maggiore, na wyspie tejże nazwy, na przeciw Piazzetty »e regione s. Marci« (niżej).

sub altari maiori, et ecclesiam fundavit, in qua multa fuit (s) miracula et plurimi reportant consolationes [ob] intercessionem Beatissimae Virginis. Venit ad Ill-mum D. Angliae Prior Venetiis et dixit mihi de Horatio¹ meo apud Plantinum impresso. Me fluxus alvi nocte praecedente et die tota invasit. Scripsimus plures litteras.

7, feria 6. Tempestas nocte praecedente cessavit et dies cum primis serena illuxit. Quam ob rem ad navigandum Venetias nos comparavimus. Missa audita et prandio sumpto praetor Clodiae, Ioannes de Legge, naves quindecim adornavit, quarum plures decem remis erant instructae. Post horam quintam decimam conscendit Ill-mus navem Bucentaurum Mantuae ducis, quem nihilominus quattuor naves Clodianae trahebant, et progressus ad portum Clodiae cum esset, adiunctae fuerunt naves, quae traherent navem Ill-mi. Pertransimus per Dei gratiam prospere m[are] et portum Malomochi² et pervenimus, usi navigatione prospera, hora circiter 20 ad Monasterium S. Spiritus³ prope Venetias, quo praemiserant Veneti duas naves grandiores, *piate*⁴ dictas, quibus Illustrissimum deducerent. Caeterum ex ipsis senatoribus Venetiis nullus adhuc eo venerat. Itaque constituerat omnino Ill-mus Venetias illis non exspectatus proficisci, nisi summa contentione potestas Clodiae obtinuisset, ut exspectaret Ill-mus senatum, cum in ea re versaretur periculum ipsius maximum, si tam secreto ingressus fuisset Ill-mus Venetias. Gratificatum est illi itaque et exspectavit Ill-mus partim in navi, partim in refectorio monasterii deambulans ad unam horam. Venerunt postea decem Veneti senatores, rubeis vestibibus de raso aut damasco induti, a principe Venetorum missi, qui Ill-mum exceperunt, et post factas salutationes Ill-mus cum senatoribus in Bucentorum Mantuae ducis ingressus, Venetias pervenit et ad monasterium S. Georgii e regione s. Marci divertit exceptusque est lautissime. Domini Firley⁵, Narussewicz⁶ et multi alii nobiles Poloni et Lithuani, qui Patavii manent, Ill-mo etiam obviam processerunt. Repperimus etiam et D. Martinum Scisskovski, qui nobiscum in Poloniam proficisci debebat, sed litteris R-mi D. Cracoviensis subsistere adhuc in Italia per aliquot

¹ Mowa o »Index in Horatium« Tomasza Tretera; znane w bibliografii polskiej są tylko wydania z r. 1567, 1575, 1576, 1579 i 1600.

² T. j. Malamocco.

³ Na wyspie tegoż nazwiska.

⁴ Piatta (po włosku). — statek płaski.

⁵ Zapewne Mikołaj i Jan, synowie Mikołaja, wojewody krakowskiego, zmarłego w r. 1599. (Niesiecki IV, 35).

⁶ Którzy to byli z licznych Naruszewiczów, nie podobna oznaczyć, gdyż metrykę nacyi polskiej w Padwie znamy dopiero od r. 1592.

menses est iussus¹. Accepimus litteras multas ex Polonia, sed vetustas. Opera Ill-mi cardinalis Hosii² cum tomo secundo, nunquam antea edito, tum primum Venetiis invenimus Coloniae a Materno Solino (s) impressa.

8, *Sabbatum*. Ill-mus in Missa privata communicavit et alteram solemnem cantatam a monachis audivit in ecclesia. Ego absoluta mea Missa interfui capellae³ Ducis Veneti, quae habita est in sancto Marco. Visitarunt Ill-mum orator Caesaris, ducis Sabaudiae, ducis Mantuae, patriarcha Aquilegiensis seu Venetus. Visitavit Ill-mus aliquot ecclesias, ut Iesuitarum, Capucinatorum, fuit etiam apud equitem Michaellem⁴, familiae suae cum primis addictum pluribus abhinc annis. Misit etiam Ill-mus ad ducem Venetorum cupiens eum visitare; sed is nulla ratione voluit, cupiens Ill-mum prior ipse visitare, et horam 13 crastinam sibi ad eam rem assignari obtinuit. Scripsimus Romam D. Crescentio, misimus scriptum de causa Sborovii Samuelis, ut communicaret, cum quibus illi videretur, exemplum tamen inde sumi non permetteret. Misimus eidem litteras, quas Regia Maiestas scripsit ad R-mum Britorionensem (s), de rebus Polonicis certiore eum faciens, ut eas ostendat Pontifici. Scripsimus etiam in Poloniam et multas multorum litteras in fasciculos tres colligavimus, sed cum non prius quam post tertiam noctis horam scriptionem finivissemus et ad Mazzuolam misissemus, discessit posta et litterarum fasciculi penes nos remanserunt per aliam occasionem mittendi.

9, *Dominica sexdecima post Pentecosten*. Ill-mus hora circiter quattadecima et ultra visitatus a Ser-mo duce Reipublicae Venetae, Nicolao de Ponte, homine prope centenario, magnarum rerum usu praedito. Progressus est ei Ill-mus obviam ex suis cubiculis ultra refectorium Fratrum usque ad curitorium et cum ascenderent superius, ante cubicula Ill-mi in sala oblonga erant appositae duae sedes in medio, grado uno supra pavementum elevatae, in quarum una ducem Venetum a sinistris antehac semper euntem, ad dextram Ill-mus [se] collocavit. Dux locutus est, quantum per aetatem poterat, clara voce, testatus studium Ser-mae Reipublicae, Ser-mo Regi et D-tioni suae Ill-mae. Respondit eidem Ill-mus

¹ W rkpsie: missus.

² St. Hosii S. R. E. Cardinalis Mai. Poen. et eppi Varm. Opera omnia in duos divisa tomos, quorum primus ab ipso autore plurimis subinde locis integris et dimidiis paginis sic auctus et recognitus, ut novum opus fere censi possit. Secundus autem totus novus nunc primum typis excusus... Coloniae apud Maternum Cholinum A. 1584.

D. Stanislai Hosii etc. operum tomus secundus, quae nunc primum in lucem prodeunt opera et studio Stanislai Rescii (przyp. król. Stefanowi w Rzymie we wrześniu 1582).

³ Uroczyste nabożeństwo.

⁴ Michał Marchio, poniżej jeszcze kilkakrotnie wymieniony.

gratias agens pro tam propensa voluntate et collocuti sunt per dimidiam fere horam partim de Ser-mo Rege, partim de Turcha, de Moscho. Discessit postea ab Ill-mo Dux, quem Ill-mus comitatus est usque ad curitorium inferius. Missam postea audivit. A prandio Ill-mus assumpto habitu nigro profectus est ad s. Marcum et consilio interfuit Reipublicae Venetae, ubi maxima nobilium vis concurrit et calculis nota sua enuntiat. Ubi posteaquam unam horam et paulo plus posuisset, descendit ad ecclesiam s. Marci et inde per fori partem ad turrem s. Marci, unde ex loco eminenti situm Venetae civitatis commode inspexit; postea profectus est ad hortos elegantes in Canareo¹ Antonii Buselli, ubi sacрати confetiones conficiuntur et casa dealbatur. Inde profectus est Muranum, ubi etiam hortos non inelegantes cum fontibus eleganti artificio ad spectatores madefaciendos accomodatis inspexit et officinas aliquot eorum, qui vasa vitrea diversa vendunt. Transactum est negotium de 2000 Ungaricis a Montelupio ad Altovitos² transcriptis, quos Otto vel Marcus Fuggerus³ litteris Venetiis Ill-mo numerarunt, ut Altovitii Romae eandem sumam Olgiato⁴ consignarent. Confectae sunt ea de re tres *pollizze* conformes ad Altovitium.

10, *feria* 2. Nocte praecedente sub diluculum plu[v]ia maxima cum grandine decidit. Ill-mus hora 13 duabus navibus elegantioribus *piate* dictis a senatu Veneto deductus est ad ecclesiam s. Marci, ubi cum clerus ei progressus obviam est, deductus fuit in chorum, ut Missam audiret, quam audivit egregie apparatus tribus musicorum choris ad organa duo cum variis instrumentis suavissime concinentibus. Finito sacro Ill-mus ascendit palatium Ducis, qui ei obviam progressus est et ad salam collegii deduxit cum omnibus caeremoniis et sollemnitate. In sede eminenti ad dextris consedit Ill-mus cum Duce. Assidebant et Decem viri. Aderat et aliorum senatorum purpuratorum et nobilium...⁵ vis ingens. Usus est Ill-mus eleganti et brevi oratione ad Ducemet senatores. Respondit ei Dux valde humaniter et collocuti sunt satis longo temporis spatio. Finito colloquio deduxit Ill-mum Dux ad porticum inferiorem, in qua est inscriptio regi Galliae⁶ posita. Ivit postea Ill-mus superius ad inspiciendum armamentarium, quod est

¹ Canareio albo Canareggio — jedna z dzielnic (sestiere) Wenecyi.

² Altoviti, dom bankowy w Rzymie, z którym Sebastyan Montelupi miał związki.

³ Znani bankierowie w Augsburgu, posiadający swe kantory prawie we wszystkich stolicach Europy.

⁴ Bankier rzymski.

⁵ Wyraz nieczytelny.

⁶ Królem francuskim jest Henryk III, który porzuciwszy Polskę, wracał przez Wenecję do Francyi.

in palatio; postea descendit ad ecclesiam s. Marci et introductus fuit, ubi thesaurus asservatur insignis. Sunt vasa plurima grandia ex agatis, granate et aliis lapidibus pretiosis inaestimabilis pretii; sunt duodecim coronae aureae, margaritis magnis et lapidibus pretiosissimis ad stuporem refertae, duodecim ibidem pectoralia ornamenta regum seu regnantium lapidibus pretiosis maximi pretii ornata, duo cornua unicornis, corona maximi ponderis ob uniones maximas et lapides pretiosissimos, qua duces Veneti inaugurantur, cruce ex smaragdis et rubinis magnis super frontem condecorata; quattuor rubini maximi modo non ovi magnitudine, qui aestimari non possunt; lilium aureum cum magno diamante a rege Galliae Henrico, cum ex Polonia discederet et Venetias venisset, Reipublicae donatum, quod quinque millibus aestimatur. Ubi inspeximus omnia ista diligenter, in alio cubiculo e regione posito vidimus reliqu[i]as sanguinis Domini nostri Iesu Christi, capitis sancti Ioannis Baptistae, Crucis Sanctae et clavum integrum, quo affixus cruci Salvator Dominus noster. Visis omnibus his rediit Ill-mus domum et prandium sumpsit. Ad videndum thesaurum sancti Marci vix decem cum Ill-mo tantum fuimus intromissi. A prandio profectus est Ill-mus ad Arsenale, locum certe omni admiratione et Veneta maiestate dignissimum. Ingressus vidit officinam, ubi anchorae¹ et omnia ferri instrumenta, quae ad naves pertinent, a plurimis fabris ferrariis conficiuntur, ubi ligna seu trabes pro remis reponuntur, ubi tormenta bellica funduntur, ubi ~~funes~~ pro navibus complicantur, ubi remi dolantur, ubi idem ad ignem ~~admoti~~, ut recti sint, contorquentur et complanantur, ubi decem octo spatiis distinctis triremes novae conficiuntur, ubi tormenta bellica magna asservantur, ubi mediocria seorsum reponuntur, ubi **minora** pro usu triremium et defensione reconduntur. Inde itum est ad superiores salas et tabulata, ubi lanceae, hastae omnis generis **galeae**, thoraces seu *corazze*, sclopeta et arma pro duobus millibus hominum armandis reponuntur, ubi rotae pro maioribus tormentis bellicis **confi**ciuntur, ubi Turcicae triremes servantur, ubi temones navium parantur, ubi naves onerariae maximae fiunt. Vidit et aliam longam seriem triremium vetestrorum(s), quae reficiuntur, tum, ubi barchae seu navicellae, quae triremes sequuntur, servantur, ubi naves maximae, *galleazze* dictae, sunt positae, quae victoriam navalem ex Turcis Deo auxiliante anno 1571 reportarunt. Vidit et tertiam seriem triremium novarum, quae fabricantur, tum, ubi *galeazze*, nave[s] ingentis magnitudinis, fiunt. Vidit et quartum ordinem triremium elegantium tum, ubi nominata senatus Veneti navis deaureata et artificiose fabricata, *Bucentoro* dicta, asserva-

¹ W rkpsie: anchorum.

tur, ubi remorum paratorum vis ingens reposita est, ubi *girelle*¹, ut vocant, pro navibus ex omni genere fiunt, ubi funium numerus infinitus habetur, ubi vela a mulieribus consuuntur; in qua parte sunt aliquot salae, armis omnis generis instructae. In quorum medio fuit appa-
rata mensa pro Ill-mo Cardinali ex succariis et fructibus variis merenda loco magno certe apparatu et longissima, ubi post duarum vel trium horarum deambulationem refectionem sumpsimus atque ita post horam vigesimam tertiam rebus pulcherrimis ad stuporem inspectis, domum rediimus caelo valde turbido et ventis insurgentibus.

11, *feria 3.* Ill-mus D-nus summo mane cum D. Reschio habitu mutato per civitatem inter mercatorum cellas obambulabat, ut quod ei placeret, emeret. Pransum venit tardus ad S. Georgium. A prandio profectus est Muranum et vitreorum vasorum conficiendorum artificium inspexit. Nos interea cum D. Reschio huc illuc per Venetias discurrendo, necessaria coemebamur.

12, *feria 4.* Venit D. Dominicus Ferri ad Ill-mum, canonicus Mediolanensis, ab Ill-mo cardinali Borromaeo theologus Ill-mo destinatus. Sumpto maturi[u]s prandio post quintam decimam horam Ill-mus Venetiis discessit deducentibus illum clarissimis Venetis cum multis cymbis seu gundulis (ut vulgo dicunt) usque ad Lucefusinam², ubi exceperunt postea Ill-mum multi currus ad conducendum nos praeparati Patavium, quo pervenimus post horam vigesimam primam. Patavio multi currus obviam Ill-mo processerunt, partim a rectoribus urbis, partim ab aliis missi, numerus ad viginti sex attigit. Deductus est Ill-mus ad curiam episcopalem tractatus lautissime. Ivi ad monasterium³ s. Iustinae⁴.

13, *feria 5.* Ill-mus Missa audita collationem sumpsit et licet plueret vehementius, tamen Patavio exivit Tervisii⁵ pernoctaturus. D-nus Latzkhi, Prizienostki⁶, Kotkevicz, Volavicz⁷ et multi nobiles Poloni, qui Ill-mum Bononiam comitati sunt, Ill-mo valedixerunt, Itali ibidem, cavalier⁸, comes Bentivoglius⁹ etc. Nos cum D. Reschio mansimus Patavii nihilominus *all'austeria del Sole* et litteras multas expedivimus Romam, Mediolanum, in Poloniam, Venetias, *carozza* ibidem empta 110△ pro

¹ girelle — kółka, bloczki.

² Dziś Fusina, na łądzie stałym nad Brentą.

³ Klasztor Benedyktynów.

⁴ W rękopisie: s. Iustiniani.

⁵ Treviso na północ od Padwy.

⁶ Może Przyjemski.

⁷ Zapewne Wołowicz, lecz niewiadomo który, może Hieronim, późn. starosta żmudzki, zmarły w r. 1620.

⁸ Zapewne kawaler Marcantonio Lini, z którym się jeszcze niżej spotkamy.

⁹ W rkpsie: Bentimoglius. Znana rodzina hr. Bentivoglio z Bolonii.

Ill-mo. Cenam sumpsit nobiscum P. Camillus Tachetti, concionator Ser-mi Regis ex ordine Franciscanorum Conventualium.

14, *feria 6*. Ivimus mane cum D. Reschio ad ecclesiam s. Antonii et Missam audivimus in oppido Navale¹; Tervisum ante horam vigesimam quartam pervenimus ad Ill-mum, qui in curia episcopali honorifice fuit exceptus. Litteras sigillavimus et perfecimus, quas Patavii conscripseramus.

15, *Sabbatum*. Missa audita et collatione facta Treviso discessimus cum Ill-mo; extra civitatem valedixit nobis R-mus D. Ioannes Andreas Caligarius, episcopus Britonoriensis, qui cum Ill-mo Arimini occurrisset, deduxit eum, praeter ea humanitatis officia, quae illi in episcopatu suo exhibuit, hoc insuper eum afficere volens, ut et apud principes Italos semper assisteret, honorem et reverentiam, famam differret, consilio et re iuaret, vir certe optimus et erga S-mum Regem nationemque Polonam optime affectus. Valedixerunt etiam Ill-mo omnes Poloni, qui Patavio venerant, praecipue D-ni Firley fratres, Ssiskovio excepto, qui nos ulterius comitatus est. Transivimus Coneglianum² et pervenimus usque Siciglio³, conficientes 25 milliaria eo die, ibique in palatio amoenissimo supra flumen posito Rogaznae familiae Venetorum mercatorum pernoctavimus, lautissime tractati ab officialibus Venetorum.

16, *Dominica decima septima post Pentecosten*. Ill-mus Missa audita et prandio maturi[u]s sumpto Siciglio discessit et pervenit Spilembergum⁴ 28 milliaria; exceptus ibidem a comitibus, Dominis loci competentibus. D. Reschium fluxus alvi invasit.

17, *feria 2*. Spilembergo nos maturius discessimus cum D. Reschio. Missam audivimus a S. Daniel⁵ post confecta sex milliaria Italica. Pervenimus postea Venzonam⁶ hora 20. Ill-mus non nisi vesperi subsecutus est, venatione detentus. Habuimus in itinere obviam Palazzolo, camerarium Pontificis, qui beretam cardinalitiam Ill-mo Vilmensi detulerat, ex Polonia revertentem, qui etiam litteras D. Reschio nonnullas tradidit; de convocatione Lublinensi propter senatorum absentiam non habita retulit. Habuimus paulo post obvium currerum Italum aegrum, qui ex Urbe profectus erat, ut novum Ser-mo Regi de creatione Ill-mi Cardinalis [perferret]. Venzonae Ill-mus exceptus est expensis Venetorum,

¹ Noale, na północ od Padwy.

² Conegliano, m. na północ od Treviso, dziś stacya kolei Udine-Wenecya.

³ Sacile, m. nad rz. Livenza, dziś stacya kolei Udine-Wenecya.

⁴ Spilembergo m. nad rz. Tagliamento, dziś stacya kolei Casarisa-Spilimbergo.

⁵ S. Daniele del Friuli m. na północ od Spilimbergo.

⁶ Venzona m. nad rz. Tagliamento, dziś stacya kolei Pontebba-Udine.

interdicente hospiti, ubi familia Ill-mi divertit, equite Michael¹, ut ne quidquam acciperet ab Ill-mo. A S. Daniele Venzonam 12 milliaria.

18, *feria 3*. Ill-mus tota die mansit Venzonae cum familia universa propter reparationem curruum, quorum rotae propter viam saxosam conquassatae fuerant. D-nus Scarga male valere coepit ex intenso capitis dolore.

19, *feria 4*. Audita Missa discessit Ill-mus Venzona deducente eum extra portam cavalliero Michael¹, qui Ill-mo hinc valedixit et quoniam servitorem suum in Transsilvaniam ablegabat D. Michael, Ill-mus scripsit ad D. Stephanum Battorii, fratrem suum, litteras et ad alios amicos per Michaelis servitorem deferendas. D-nus Martinus Sszisskovski, qui Ill-mum eo usque deduxerat, valedixit Ill-mo, Bononiam rediturus. Dedit ei Ill-mus litteras ad cardinalem Borromaeum commendatitias, quod constituisset is, antequam ex Italia pedem efferret, visere Mediolani suam dominationem. Dixit mihi D. Skuski² de die Maii 20 Ung. D. A. S. Confecimus eodem die ieiuni viginti milliaria Italica Poretanam³ usque itinere saxoso et plane pessimo, ut maiore ex parte pedester(s) illuc absolvere fuerimus coacti. Currus onerarii non pervenerunt Partenam. D. Scarga male valuit.

20, *feria 5*. Ill-mus mane Missam audivit et quoniam currus onerarii non venerant, necessum fuit subsistere Portenae, quousque venirent. Ivit itaque Ill-mus deambulatum ad flumen⁴, familiae pars praemissa ultra Tarvis⁵, nos cum quattuor curribus cum Ill-mo substitimus usque ad horam fere 18, oneratos currus exspectantes, qui quod fracti essent, prius venire non poterant. Hora itaque 18 exeuntes pervenimus Tarvis plane vesperi itinere non valde incommodo; confecimus 10 millia[ria] Italica bene longa. Habuimus obviam peregrinos Polonos Romam euntes.

21, *feria 5*. Tarvisio circiter horam 12 egressus, Ill-mus periculum magnum praecipitii evasit per Dei gratiam. Missam nullibi audire potuimus. Substitimus ad villam Pols⁶, collationem sumpturi, et pervenimus Villacum⁷ vesperi.

¹ Marchio Michał.

² Szczucki.

³ Poretana, niżej Portena, Partena — zapewne Pontebba, miejscowość graniczna między posiadłościami weneckimi a Karyntyą.

⁴ Rzeczka Fella, prawy dopływ rz. Tagliamento.

⁵ Tarvis m. w Karyntyi.

⁶ Pols, miejscowości podobnej nazwy ani słownik geograficzny Rittera nie podaje ani też na szczegółowej mapie (1:75 000) nie mogliśmy odnaleźć, może to będzie St Paul nad Drawą w drodze do Villach.

⁷ Villach m. w Karyntyi

22, *Sabbatum*. Missam Ill-mus audivit in monasterio Franciscanorum Conventualium, ubi unus tantum monachus manet. Currus reparabantur, quo factum est, cum(s) non potuerimus Villaco exire, nisi post horam 25. Pervenimus ad Feldkirchen¹ 25 milliaria Italica.

23, *Dominica decima octava post Pentecosten*. Hora nona audivit Missam Ill-mus in ecclesia parochiali a D. Theologo² habitam; postea confecit tria milliaria ad oppidum Sancti Viti³ itinere non incommodo. Prandio sumpto confecit alia tria milliaria cum dimidio Friesakhum⁴ usque, ubi noctem transegimus.

24, *feria 2*. Missam in diluculo audita in ecclesia collegiata Ill-mus profectus est duo milliaria usque ad oppidum Naumarkt⁵, ubi prandium sumpsit. Antequam autem oppidum ingressus esset, cum familiae pars praecessisset libere, solum Ill-mum crate demissa intromittere custos noluit. Sed tamen ubi Ill-mus ex curru prospexit, statim admisit. D. Reschius statim misit conquestum ad consulem seu iudicem oppidi, qui custodem publice collo ad palum in foro alligari iussit et intercedente Ill-mo, ut dimitteretur, remisit paulo post ad Ill-mum, ut veniam pro culpa deprecaretur, quod etiam fecit, Ill-mus autem etiam donatum a se dimisit. A prandio confecit Ill-mus tria milliaria usque ad Hundsmarkt⁶, ubi quievimus noctu. Habuimus obvium Morski, nobilem Polonum, Patavium proficiscentem, cuius auriga dixit mihi Viennae puerum exspectare adventum Ill-mi Cardinalis, ut certiores faciat de eo, a quibus missus est.

25, *feria 3*. Ill-mus discessit ex Hundtsmarket non valde mane; pervenit ad Poels⁷, villam catholicam, ubi Missam audivit et prandium sumpsit; sunt duo milliaria usque ad Knittenfeldt⁸, ubi dormivimus.

26, *feria 4*. Ill-mus discessit Missa audita ex Knittenfeldt, fecit collationem ad S. Michael⁹ post confecta duo bona milliaria, inde uno milliari pervenit, ubi prandium sumpsit. Carossa Bononiensis, in qua cum D. Dominico Ferri, canonico Mediolanensi, doctore theologo Ill-mi, sedebamus, axem fregit; itaque pedibus iter conficere necesse habuimus usque ad prandium, ubi assecuti sumus Ill-mum. Confecit postea

¹ Feldkirchen m. w Karynti.

² Dominico Ferri.

³ St. Veit m. powiatowe w Karynti nad rz. Glan.

⁴ Friesach w powiecie St. Veit w Karynti.

⁵ Neumarkt, miasteczko w Styri.

⁶ Unzmarkt nad Murem, w Styri.

⁷ Poels, wieś w Styri, w powiecie judenburskim.

⁸ Knittelfeld, miasto w Styri nad Murem.

⁹ St. Michael w Styri, pow. Leoben.

Ill-mus duo milliaria usque ad Bruckh¹, ubi dormivit; de peste Viennensi et locis vicinis aliquid fuit inauditum. Itaque D. Reschius praemisit D. Sszutzi, qui rei veritatem intelligeret. Conscripsimus et litteras patentes sub data Romae 26 Julii. D. Simon Zenga accepit facultatem abeundi ad Graz.

27, *feria 5*. Ill-mus Missam audivit de s. Stanislao in ecclesia parochiali. Postea discessit. Nos remansimus in Bruckh propter reparationem curruum usque ad 15 fere horam; postea confecimus tria milliaria et Ill-mum consecuti sumus in Kinberkh², ubi pransus est. D. Scustci mane Prukho profectus est Viennam versus. A prandio confecimus tria alia milliaria et pervenimus noctu ad Merzunschlag³.

29, *feria 6*. Ill-mus Missam audivit in parochiali et postea collatione sumpta confecit bona tria milliaria itineris valde molesti, mula Farnesiana vectus, usque ad Sszodvinum⁴, ubi etiam substitit, dum equi recreantur et familia; postea confecit duo milliaria usque ad Neukirche⁵, ubi dormivit.

29, *Sabbatum*. Nos cum D. Reschio mane exivimus ex Neukirche et venimus duo milliaria usque ad Neustatt⁶. Ibi Missam cantatam audivimus. Subsecutus est nos paulo post Ill-mus, qui Missam in Neukirch audiverat. Constitutum quidem fuerat, ut Ill-mus tardius perveniret ad Neustatt propter rumores pestis diligentius perscrutandos; sed quoniam supervenit eo Ill-mus, ubi etiam nundinae fiebant et populi magna vis undequaquam confluxerat, visum est magis esse tutum progredi usque ad Drhysigkirch⁷ quinque milliaria, quo pervenimus satis mature. In itinere venit obviam D. Samuel Dembinski⁸ cum litteris Regi[ae] Maiestatis et D. Curiae thesaurarii. Venit ibidem ad Dreisigkirch D. Sszuski⁹ cum D-o Mathia Schudlikh¹⁰ Karczowski, quem cum 12 equis misit D.

¹ Bruck m. powiatowe nad rz. Mur w Styrii.

² Kindberg nad rzeczką Mürz w pow. Bruck.

³ Mürzzuschlag w Styrii u stóp Semmeringu w pow. Bruck

⁴ Schottwien w Dolnej Austrii w pow. Neunkirchen

⁵ Neunkirchen miasto pow. w Dolnej Austrii nad Schwarzą.

⁶ Wiener-Neustadt, m. pow. w Austrii Dolnej.

⁷ Traiskirchen w Dolnej Austrii w pow. Baden.

⁸ Dworzanin (scalco, krajczy) kardynała Andrzeja Batorego.

⁹ Andrzej Szczucki.

¹⁰ Maciej Szczudlik Karczowski, pierwotnie poddany Jana Bużeńskiego, sekretarza i dworzanina królewskiego, odznaczony się chlubnie przy dobywaniu Połocka, a zwłaszcza przy wzięciu zamku Sokola, został przez króla Stefana d. 14 września 1579 nobilitowany i przyjęty do herbu przez swego pana; żałoby zaś została w jego rodzinie osobiwa jaka pamiątka jego męstwa, zamiast róży, którą rzeczony ród w hełmie nosi, nadajemy mu — słowa aktu nobilitacyjnego — i prawowitym jego potomkom siedzącego na hełmie i oto-

curiae thesaurarius ad Ill-mum Viennam usque. Vesperi facta fuit resolutio de profectione mea per Moraviam, ut visitare possem R-mum D. Ep pum¹ et ecclesiam meam Olomucensem.

30, *Dominica 19 post Pentecosten*. Ill-mus profecturus ipse Posonium², ut per Ungariam iter in Poloniam prosequeretur, me per Moraviam cum duobus curribus onerariis, lectica et carossa Patavina prae-misit Viennam, quo cum D. Dominico, theologo³ Ill-mi, et D-o Stsala⁴ pervenimus hora vigesima prima et divertimus in suburbio ad hospitium »Aurei Struthionis«. Viennam veniens ivi statim ad Patres Societatis Iesu et ex Rectore expiscatus sum de peste, quid inaudiret. Narravit mihi Viennae non esse timendum, sed magis per Moraviam esse periculi; D. ep-pum Vitivaldum⁵ esse didici non Cremsieri⁶ vel Vescoviae⁷. Conduximus Kurman Andream Paulum taleros(s) 44, qui currus onerarios (s) Cracoviam deferret; currus reparandos dedimus pro die crastina, cum D. doctore civitatis aliquid perlustravimus.

† 1584. September.

27, *Septembris*⁸. Audita Missa in Bruk de s. Stanislao discessimus et in [Kindberg] oppido prandium sumpsimus. Ex Pruk prae-misi Viennam D. Sscucky, ut intelligat de peste, de Caesare, de Archiducibus, de curribus, de litteris Regiis et nos de tota re in Naustad⁹ faciat certiores. Dedi illi de omnibus rebus informationem. D. Simon¹⁰ architectus ivit ad archiducem Carolum in Gratz visitandi gratia. Vesperi pervenimus in Mercuslag mil. 6. In curru multa locutus sum Ill-mo de con-

---

czonego płomieniami sokoła, jako wspomnienie zamku Sokół». Pawiński, Źródła dziejowe t. XI, str. 63. Teraz jest koniuszym kard. Andrzeja

¹ Pawłowski Stanisław; Treter był kanonikiem ołomunieckim.

² Preszburg m. na górn. Węgrzech.

³ Dominik Ferri.

⁴ Piotr Strzała, dworzanin kard. Andrzeja B.

⁵ Będzie to zapewne jakiś biskup in partibus infidelium, gdyż w Gamsa »Series« nie jest wymieniony.

⁶ Kromieryż miasto pow. na Morawach nad Morawą; w Wyszkwowie i w Kromieryżu zamki biskupa ołomunieckiego.

⁷ Wyszków (Vischau) m. pow. na Morawach.

⁸ Po 30 sierpnia następują znowu zapiski z dni 27—30 sierpnia, co się tłumaczy okolicznością, że w tem właśnie miejscu kończą się zapiski Tretera, a po nich następują Részki, który widocznie przez nieuwagę zaczyna od 27.

⁹ Wiener-Neustadt.

¹⁰ Szymon Genga.

federatione haeretico(s)¹, de iuramento regio, de Elbingensi obstinatione², de vocatione munereque suo episcopali et cardinalitio. Legi epistulas cardinalis Varmiensis ad Stephanum regem de religione et meum »Colloquium Christi et animae«³. Pervenimus in Mercuslag.

28, *feria* 6. Ex Mercuslag pervenimus ad Naukirche⁴ mil. 4, ubi pernoctavimus.

29, *Sabbato*. Ex Naukirche pervenimus ad Naustad, ubi prandio sumpto ivimus ad Dreisigkirche⁵. Nemò ex nostris veniebat cum litteris. Ego volebam manere pro nocte et exspectare, Cardinalis noluit. Itaque ivimus versus Dreisigkirchen. In itinere occurrit nobis D. Dembinsky⁶ cum litteris Regiae M-tis, quibus significabat malle se, ut per Posonium eamus, si pestis suspitio esset Viennae et si invitaremur ab Archiducibus Austriae, ut eamus. Scribit etiam, se nolle aliam pecuniam deinceps mittere, tamen nunc pro viatico mittere 2 millia. Accepi etiam simul policam bancariam Montelupi ad Altovitos in Urbem. Venit Vienna D. Szcudlig⁷ missus cum 12 equis obviam et puer cum litteris et cursor cum litteris D. Thesaurarii, qui nos Cracoviae exspectat

30, *Dies Dominica*. Missam non potuimus habere. Erasmus in deliberatione, utrum Viennam esset eundum, an Posonium. Ibi nemo invitabat. Pestis periculum erat. Secreto transire non decebat. In Moravia pericula denuntiabantur et Thesaurarii et Regiis litteris. Conclusum tandem est Posonium eundum esse inter suos amicos et ibi praesidia quarendi securi itineris. Itaque recta Cracoviam praemisimus D. Tomam⁸, Theologum⁹, Strzalam et alios aliquot cum impedimentis, lectica, multis equis etc., ut nos ipsi possemus expeditius per Ungariam currere. Iverunt itaque illi in Dei nomine Viennam, nos autem cum Ill-mo Cardinali Posonium versus et pervenimus pro nocte ad oppidum [Bruck]¹⁰ ubi pernoctavimus in hospitio publico.

¹ Mowa o konfederacyi z r. 1573, której Reszka stanowczym był przeciwnikiem; por. »Confederaciei w Varssovie r. 1573... Rozbieranie dla przestrogi pobożnych i starożytnych Polaków Stanisłai Rescii, abbatis Andreoviensis« Rps Jag. 82, str. 419—430.

² Elbląkanie przyjęli zasady Lutra i wypędzili Jezuitów. Miasto należało do dyecezyi warmińskiej, której przyszłym biskupem miał być kardynał Andrzej Batory. Obie sprawy były roztrząsane w świeżo wyszłym (pod redakcją Reszki), II tomie pism Hozyusza; por. wyżej str. 60, I.

³ Por. str. 29, 4.

⁴ Neunkirchen m. Austrii Dolnej.

⁵ Traiskirchen m. w Austrii Dolnej.

⁶ wspomniany powyżej (str. 67) Samuel Dembiński.

⁷ wspomniany powyżej (str. 67) Maciej Szczudlik.

⁸ Tomasz Treter.

⁹ Dominik Ferri.

¹⁰ Bruck nad Litawą, w dolnej Austrii, pograniczne miasto od strony Węgier.

Kalendae Octobris 1584.

1, *feria* 2. Audita Missa in [Bruk] pervenimus transmisso Danubio Posonium; in publicum hospitium divertimus. Misi ad D. episcopum Agriensem Stefanum Radreum(s)¹, Caesaris in Ungaria locum tenentem. qui de adventu D. Cardinalis significet. Is alacriter, cum aeger ipse esset, suos ministros misit ad hospitium, qui serviebant Ill-mo et necessaria suppeditabant. Eodem vesperi venit ad hospitium puer quidam, qui dicebat se habere litteras D. Cristofori Zborovii² ad Ill-mum et quod abesset 6 mil. in Czervonikamien³. Res ea me valde terruit; totam noctem custodias faciebamus circa Ill-mi personam, nisi quod ebrius factus puer ille vacillabat et alia atque alia dicebat.

2, *feria* 3. Ill-mus D. ivit ad Missam; postea ad D. Locumtenentem visitandum, inde deductus est ad aliam privatam civis domum, ubi mansit, postea Domino⁴ episcopi Vesprimensis⁵ et Vaciensis⁶ semper aderant et honorabant Ill-mum. Misimus tres pueros ad vocandos amicos Cardinalis D. Nadasdy⁷, D. Dobo et D. Cobar. Itaque conclusimus exspectandum esse [potius] aliquem illorum in loco tuto, quam continuandum iter cum periculo.

3, *feria* 4. Venit Vienna D. Ssczudlig cum equis et curru novo. Attulit magnum litterarum fascem a Regia M-te, sed Venetiis ad me remissum, in quo erat processus et reliqua necessaria pro expeditione episcopatus Premisliensis⁸, litterae ad Pontificem, cardinales etc. Ego statim Romam scripsi et expedivi fasciculum Regium magnum ad Macolam⁹ Venetias; cum expeditione episcopatus misi Viennam ad rectorem Iesuitarum, ut postae commendet. Tradidi D. Locumtenenti, ut per certum hominem Viennam perferri curet. Commendavi litteris meis Patri Rectori.

¹ U Gamsa (Series episcoporum) Stefan Radetius, biskup jagierski (Erlau).

² Samuel Zborowski dał gardło w maju t. r. (1584); odtąd wicherzą Zborowscy a zwłaszcza Krzysztof.

³ Zapewne Vöröskő (Rottenstein), zamek w komitacie nitrzańskim.

⁴ t. j. Cardinali.

⁵ Stefan Fejerköny (Gams, Series).

⁶ Marcin Pethe de Hetes (Gams).

⁷ Zapewne Franciszek Nadasdy, ożeniony z cioteczną siostrą kardynała, Elżbietą, słynną z procesu o okrucieństwo (Por. genealogię Batorów w Wielkiej Encyklopedyi ilustrowanej).

Nadasdy »longa sede profectus« zapewne z Kerestur, przybył do Preszburga nazajutrz po wyjeździe kard. Andrzeja Batorego i dlatego się już z nim widzieć nie mógł. Hunniadinus, Itinerarium, o którym por. przypisek 5 na str. 71, k C₄.

⁸ Dla Wojciecha Baranowskiego.

⁹ Bankier wenecki.

4, *feria* 5. Cum nemo ex amicis vel ex pueris, quos misimus, veniret, non putavimus esse diutius expectandum, cum praesertim offerret D. Locumtenens 50 bombardarios, quos acceptavimus. Qui etiam mandavit duobus episcopis supradictis, ut nos comitarentur. Itaque audita Missa discessimus in Dei nomine. In itinere venit nobis obviam D. Dobo, affinis Cardinalis, cum quo pervenimus Tirnaviam¹, ubi capitulum Strigonense sedem habet. Persuasit Ill-mo D. Dobo, ut ad Levam² eat ad videndam sororem³. Qui statim consensit. Ego aliquamdiu restiti propter periculum Turcarum.

5, *feria* 6. Audita Missa profecti sumus Nitriam⁴ versus. In castro⁵... apud comitem de Salm pransi sumus. Episcopus Nitriensis⁶ misit equitatum obviam.

8, *Sabbato*. Audita Missa in Nitria et visitato episcopo cum comitatu 800 militum Levam vesperi pervenimus, arcem satis munitam a Buda 12 mil., a Strigonio 7 tantum distantem.

7, *Dies Dominica*. Expedivi puerum D. Thesaurarii in Poloniam. Scripsi Regi de adventu deque itineris ratione; Cancellario, Thesaurario omnem rationem itineris descripsi. Mortuus est unus ex meis, Damecky, servitor D. Dembinsky, sine confessione, cum mihi nil de gravi eius morbo dixissent. Vesperi non bene habui. M. D. Dobo et domina mirabiliter urserunt, ut toto die Lunae maneamus.

8, *feria* 2. D. Ep-pi duo discesserunt Posonium versus. Scripsi Romam D. cardinali S. Sixti et D. Crescentio; rogavi illos, ut Viennae postae Venetae committerent. A prandio animi causa in campis militibus stipati exivimus; hastiludium factum est. D. Dobo donavit Ill-mo lagenas argenteas; mihi unam tacam.

¹ Tyrnawa miasto na Węgrzech w komitacie preszburskim, po węgiersku Nagyszombat.

² Zamek Léva w dolinie Hronu (Gran) należał w XVI w. do rodziny Dobo (Öst Ungarn in Wort u. Bild Ungarn V, 2 Abt str. 36).

³ Będzie to zapewne jakaś dalsza »siostra«. Hunniadinus nazywa ją w swoim Itinerarium (C₄') »Iudith, avis atavisque potens Keresenia proles«.

⁴ Neutra, m. komitatowe nad rzeką tegoż nazwiska, lewym dopływem Dunaju.

⁵ Zamek nie wymieniony. Posiadamy poetyczny opis tej podróży z Rzymu do Polski p. t.: »Ephemeron seu itinerarium Bathoreum, continens reditum ab urbe Roma in Poloniam illustrissimi principis ac D. Domi Andreae S. R. E. cardinalis ampliss. Authore Francisco Hunniadino Transilvano M. Cracoviae, in officina Lazari, Anno Domini MDLXXXVI«. Nawiasem dodamy, że ten Franciszek Hunniadinus mógłby być Franciscus musicus, wymieniony między dworzanami kardynała w r. 1585, a więc już po powrocie z Rzymu. »Itinerarium« wymienia (C₃') między Tyrnavą a Nitrą »turrita moenia Senci«. Będzie to zapewne zamek Szenthe nad Wagiem.

⁶ Zacharyasz Mossoczy († 10/4 1586).

9, *feria* 3. Mane exivimus ex Leva militibus stipati, per castrum S. Benedicti¹ pervenimus ad Zernocse², ubi nos mater D. Doci³ pueri. prandio excepit. Pro nocte pervenimus ad balnea⁴... ubi Ill-mus et nostri omnes in aquis calidis lavabant. Ego non bene habui.

10, *feria* 4. Ex balneis pervenimus per argenti fodinas⁵ transmisso [Grano] fluvio multoties ad Bistrzice⁶, oppidum satis magnum. Missa non potuit his diebus aliquot inter haereticos haberi. D. Dobo nos reliquit, misit nobiscum 40 hastarios milites suos praesidii gratia.

11, *feria* 5. Ex Bistrzice pessimo itinere pervenimus ad Lehota oppidum, habuimus ubique custodiam militum Caesarianorum.

12, *feria* 6. Ex Lehota, ubi maxime pluit, per duos montes altissimos⁷, saxosissimos, lutosissimos, pessimos, sumpta parva collatione in Bocabagnia⁸ pervenimus ad Hybe⁹ oppidum, ubi male habui, mil. 5 maxima

13, *Sabbato*. Ex Hybe pervenimus ad Kesmark, D-i Lasky quondam oppidum, nunc D-i Tekeli. Ibi nobis dictum est de spionibus. Itaque misi ad Vicecapitaneum Spisky, ut nobis adesset cum militibus. Venit praepositus ex ordine Miechoviensi. Misi Casparum¹⁰ Cracoviam, ut D. Thesaurario de nobis significaret. Eram valde anxius de longiori itinere propter pericula et incertas hominum voluntates.

14, *Dies Dominica*. Missa haberi non potuit ob profanatas ecclesias. Mansimus toto die in Kezmark.

15, *feria* 2. Ex Kezmark venimus ad Ssorstin¹¹ castrum Regis Poloniae, ubi nos D. Dembinsky¹² capitaneus hilari animo excepit, prandio prius sumpto in villa Landek¹³ apud Praepositum.

¹ S. Benedek nad Hronem w kom. barskim

² Żarnowice (po węg. Zsarnocza) pow. S. Benedek nad Hronem.

³ Hunniadinus (l. c. Cs) nazywa ją Sarnovia. Zamek Revistye z Żarnowicami należał do rodziny Dóczy, którzy w Żarnowicach zbudowali dotąd zachowany zamek.

⁴ Te cieplice — to zapewne Vihnye-Herviz z temperaturą 38.3° C (po niemiecku Eisenbach).

⁵ Widocznie nasi podróżni skrócili na lewo i przeprawiając się kilkakrotnie przez prawy dopływ Hronu, przybyli do kopalni srebra Kremnicy (Körmöcz-bania) a stąd do Bystrzycy (Bestercze-bania, Neusohl) nad Hronem w kom. zwoleńskim.

⁶ U stóp Niżnich Tatr w kom. zwoleńskim.

⁷ Niżnie Tatry.

⁸ Bocsa, kopalnia złota, żelaza i miedzi na północnym stoku Niżnich Tatr, w kom. liptowskim.

⁹ Hybie m. w dolinie Wagu na Liptowie.

¹⁰ Kasper Horwat, dworzanin (komornik) kardynała.

¹¹ Czorsztyń nad Dunajcem.

¹² Jakób Dębiński, syn Walentego, kasztelana krak.

¹³ Landek w. pod Magurą spiską na północ od Białej spiskiej.

16, *feria 3*. Misi D. Sscudlig ad Novitarg, ut inquireret, an ibi tuto possemus divertere. Rediit, quod nos D. Pieniāzek¹ exspectat. Ita sumpto prandio exivimus; venerunt nobis obviam D. Thesaurarius, D. Zupnik², D. Pieniāzek et alia multitudo magna. In palatium divertimus.

17, *feria 4*. Audita Missa in Novitarg per pessimum et lutosum montem et per Ribkam³ pagum pervenimus ad [Mszana]⁴ pagum D-ni Pieniāzek, ubi fuimus hilariter accepti.

18, *feria 5*. Ego recto itinere Cracoviam profectus sum ad paranda necessaria in adventum. Ill-mus vero rogatus a D. Zupnik profectus est Vieliczkam cum multo comitatu. Concluserimus, ne *feria 6* Cracoviam ingrediatur nec Sabbato ante prandium, ut fugiat tumultus.

19, *feria 6*. Paravi Cracoviae necessaria. D. Cardinalis mansit Velicka.

20, *Sabbato*. Ego ivi Vieliczkam. Ill-mus Dominus sese ad salinas demisit. Prandio sumpto Cracoviam in Romano curru cum aliquot canonicis sedens vectus est magno et splendido comitatu. In ecclesia S. Stanislai⁵ descendit, caput illius osculatus est. Inde ad cubicula D. Cancellarii divertit bene et splendide ornata.

21, *Dies Dominica*. Ill-mus Missae summae in arce interfuit cum cappa rubea. Hospites multos habuit. Ego male coepi valere. Cives salutatum venerunt et poculum obtulerunt. Magnus fuit multorum concursus.

22, *feria 2*. Ivit Cardinalis ad Scalcam ad Missam. A prandio Universitas visitavit. Accepi litteras Regis de 610 ducatis D. cardinali Boloneto solvendis et mandatum ad D. Zupnik. D. Christorovsky fuit Cracoviae.

23, *feria 3*. Profectus est Cardinalis ad capitulum generale Miechoviense, quod iam erat congregatum; deduxit D. Thesaurarius, Zupnik, Pieniāzek et alii. Erat resolutum post longam consultationem, quod ibi secure et cum dignitate posset manere et vivere. Ego aeger remansi.

¹ Pieniāzek Jan, starosta nowotarski.

² Sebastyan Lubomirski, żupnik wielicki.

³ Zapewne pomyłka zam. Rabka, znana miejscowość kąpielowa u stóp Obidowej (»lutosus mons«).

⁴ Wieś w rkpsie nie wymieniona; przytacza ją jednak Hunniadinus (l. c. C₈):

Inde (Novitarga) laboriferos tenui discrimine saltus

Egressi, Um p s a n a longos requiete labores

Pensamus...

Obie Mszany (Górna i Dolna) należały w XVI wieku do Pieniążków, w r. 1581 posiadał ją Mikołaj Pieniāzek (Pawiński, Źródła dziejowe, t. XIV, str. 49).

⁵ Jak widać z następnego zdania, rozumie się kościół katedralny.

Regi de pecunia scripsit manu sua Cardinalis. Ego breve misi cum multis Cardi[nalium] litteris; fasciculum dedi Montelupo cito mittendum.

24, *feria 4*. Fuit in capitulo cum monachis. Dixit se conditionibus satisfacisse olim propositis, habere de rebus omnibus Pontificis resolutiones. D. Laurentius Goslicky¹ illi adfuit. Ego male valebam, mansi Cracoviae.

25, *feria 5*. Ivi Mechoviam, ubi cum D. Thesaurario de ordine domus disponendae multa egimus et scripsimus, ut cum dignitate fierent.

26, *feria 6*. D. Goslicky et D. Zavacky² Cracoviam redierunt.

27, *Sabbato*. Cracoviam redii valetudinis affectae causa. D. Zavacky rediit ad Cardinalem.

28, *Dies Dominica*. Missam dixi apud Iesuitas. Concionem patris Scarga audiui. Pransus sum apud D. Goslicky. Accepi litteras a D. Crescen[tio] 8 Octobris datas. D. Caligarius fuit Romae vocatus a Pontifice.

29, *feria 2*. Apud D. Decanum³, cui res Ill-mi pulchras ostendi.

30, *feria 3*. Misi multas cistas et res ad Ill-mum Dominum. Fui in balneo apud Montelupi. D. Voyna discessit in Italiam. Volui mittere pelles D. Crescentio, sed noluit accipere. Ita nec litteras dedi. Visitavi cognatos omnes Ill-mi cardinalis Hosii mei.

31, *feria quarta*. Rediit D. Reschius Cracovia.

November.

Habet Dies XXX.

Kalendae, feria 5. Missa in praesentia Ill-mi solemniter cantata est a D. Reschio, me⁴ in diaconatu ministrante. Fuerunt tres nobiles vicini in prandio. Interfuit Ill-mus ve[s]peris, a D. Reschio decantatis et processioni, D. Martinus Roscestuki⁵ venit

2, *feria 6*. Interfuit Ill-mus processioni et Missae pro defunctis. D. Zavaski discessit Cracoviam. D. Ep-pus Cracoviensis misit familiarem

¹ Wawrzyniec Goślicki, podówczas proboszcz plocki i kanonik krakowski, sekr. król., umarł biskupem poznańskim.

² Bartłomiej Zawadzki, kanonik krakowski, plocki i pułtowski, sekr. król. »Batory, gotował mu pierwszą wakującą infułę, ale śmierć (króla) stanęła w drodze do tego« (Łętowski, Katalog IV, 302).

³ Dziekan krakowski Erazm Dembiński.

⁴ t. j. Treter, gdyż ustęp 31/10—2/11 pochodzi z jego ręki; dalej aż do 18 grudnia notatki Tretera przepisane nieznaną ręką.

⁵ Może Marcin Rusiecki, jak go nazywa Niesiecki (VIII, 195), choć sam się podpisuje M. Izdbieński z Ruśca (Korytkowski i Łętowski) 70-letni wówczas scholastyk krakowski, archidyakon poznański i kanonik gnieźnieński.

suum cum litteris gratulatoriis de adventu et cardinalatu; responsum per eundem, qui a prandio dimissus est.

3, *Sabbatum*. Mane audita Missa ivimus cum D. Rescio ad praedium, ubi lavimus; diem postea totam in scribendis litteris in Italiam consumpsimus. Ill-mus etiam ibidem ad nos veniens lavit.

4, *Dominica 24 post Pentecosten*. Missam maiorem sollemnem in ecclesia cantavi praesente Ill-mo. D. Staszkowski¹ vicinus cum tribus filiis fuit in prandio. Nos diem totam in scribendo consumpsimus.

5, *feria 2*. Fecimus expeditionem litterarum in Italiam nomine Ill-mi et scripsi Pontifici, cardinalibus: Fernesio, Sabello, Comensi, Sfortiae, Medices, Estensi², Albano, Scherlieto, Borromaeo, Paleotto, Cremonensi, Vastavillano, S. Sixti, duci Ferrariensi, duci Veneto, duci Mantuano, principi Mantuano, duci Sorae, D. Scipioni Gonzagae, Marchioni, Camillo Caetano³, Generali Ihesuitarum, M. Antonio Mureto, Patri Iuvenali⁴, D. Virgilio Crescentio, episcopo Britonoriensi, Vincentio Portico, D. Ticinio, ego vero D. Virgilio Crescentio, D-o Orlando, D. Petro⁵, D. Petro M. Vulcanio⁶ etc. Cum litteris eiusmodi ego a prandio Cracoviam veni negotiorum meorum causa. Hora 24 veniens diverti ad D. Thomam Plasa. Montelupio litteras tradidi in Italiam mittendas.

6, *feria 3*. Fui apud Montelupium et res ab eo pro meo vestitu accepi; de pellibus etiam tractavimus. D. Philippus⁷ a prandio Miechoviam discessit cum pellibus nonnullis; a prandio cum sartoribus negotium habui et necessaria confeci.

¹ Stanisław Staszkowski; do niego list z Rzymu z d. 28 lipca 1586 (Epist. lib. str. 242), w którym R. donosi o posłaniu kilku łokci szkarlatu i pozdrawia synów.

² W rkpsie: Ostensi — błąd łatwy do zrozumienia, gdyż z notatek Tretera, piszącego dość niewyraźnie przepisywał ten ustęp ktoś nie bardzo znający stosunki rzymskie; tem się też tłómaczą i inne błędy, jak Scherleto Scirleto i niżej Vincleo (Vulcanio) dwukrotnie, Stigneo (Sbigneo), Szlaski (Szczucki).

³ Camillo Gaetano widocznie przyjaciel Polski i Polaków, kiedy Reszka później w r. 1588 usilnie zabiega, żeby go dodano za pomocnika legatowi Hipolitowi Aldobrandiniemu. »Illi (Aldobrandino adiungetur nuncius, qui istic maneat. Laboramus, ut is sit ex dignitate, Camillum Caietanum propono« (Reszka do Baranowskiego »in cifris«; rks. Jag. 159, k. 25). Sprawa, jak wiadomo nie przysłała do skutku, gdyż Annibal z Kapuy nie został odwołany. Gaetano musiał umrzeć młodo, gdyż w »Italia sacra« Ughellego pomiędzy biskupami go nie znajdujemy.

⁴ Jan Juwenalis Ancina z Fossano w Piemontcie, był naprzód lekarzem Fryderyka Madruzzii, posła sabaudzkiego, potem cesarskiego w Rzymie; następnie uczył się teologii i został Oratoryaninem Posłany do Neapolu, obcował z Reszką (por. Epist. II, 169); umarł biskupem Saluzzo. W młodości pisał piękne wiersze łacińskie.

⁵ Petro powtórzył pisarz zapewne przez pomyłkę

⁶ W rkpsie: Vincleo; por. uw. 2.

⁷ Filip Molfritz, dworzanin kard. Andrzeja.

7, *feria 4*. Pransus sum cum D. nostro Scarga convalescente, fui apud D. decanum Cracoviensem, D. Suffraganeum¹, P. Petrum Scarga, ad ecclesiam S. Stanislai circa vitas sanctorum laborantem. Accepi litteras a D. Ticinio, a D. Ssiszkovio.

8, *feria 5*. Missa apud Patres, cum quibus etiam prandium sumpsi, deinde negotia procurata. Expedivi fasciculum D. abbati Mogilnensi², ad quem scripsi, ad parentem ibidem, ad D. Brzezničky, ad P. Iohannem Conarium³. Accepi litteras a patre meo per civem quendam Poznaniensem.

9, *feria 6*. Missa in arce in capella Dominae Miechowskiae⁴ superiori ex concessione Patris Scarga, qui illo decesserat, ut quietius vitis Sanctorum conscribendis vacare posset. Pransus sum apud D. decanum Cracoviensem, reliquum diei cum Montelupio. Scripsi D. Petro Mariae Vulcanio⁵ et casum utroque machinante misi a Patre Scarga commendatum. Scripsi itidem D-o Maczieowsky et D. Virgilio Crescentio. Venit vesperi currus pro me.

10, *Sabbatum*. Missa apud Iesuitas. Visitavi D. decanum Cracoviensem, qui se ob invaletudinem excusavit, quod Miechoviam proficisci non posset. Fui apud D. Suffraganeum ab eo arcessitus⁶; volebat mecum colloqui, si per tempus licuisset, de Abbacia⁷. Visitavi D. Sołolovium, Zавacium etc., D. Scarga. Pransus sum apud Sebastianum

¹ Jakób Milewski.

² Jan Gniazdowski, późn. sufragan gnieźnieński.

³ Jan Konarczyk (Conarius), sławny Jezuita, był w latach 1579–1593 »rektorem kaznodzieją i apostołem Poznania i Wielkopolski« (Załęski, Jezuita w Polsce I, 756).

⁴ Zagadka archeologiczna: kaplicy »pani Miechowskiej« w katedrze na Wawelu nie było i niema. Zdaje się, że przepisywacz Polak oryginał Tretera, piszącego dość niewyraźnie, źle zrozumiał i z »capella Domini Miechowitae« zrobił »capella Dominae Miechowskiae«. Wypadałoby z tego miejsca, że kaplicę Szafranców nazywano w XVI w. potocznie kaplicą Miechowity, tu bowiem spoczął słynny medyk i historyk Maciej Miechowita, zmarły w roku 1523.

⁵ W rkpsie: Vincleo, por. str. 75, 2.

⁶ W rkpsie mylnie: accissitus.

⁷ Sprawę o opactwo objaśnia nam skarga, wniesiona przez Norbertanów hebdowskich przed forum nuncjusza Bolognettego w r. następnym (1585) w styczniu. Na naznaczonej przez biskupa krakowskiego (Myszkowskiego) elekcji, wybrali mnisi opatem Wojciecha Croze, proboszcza zwierzynieckiego, mimo że deputaci biskupi polecali sufragana krakowskiego (Jakóba Milewskiego). Deputaci ogłaszają swego kandydata opatem, a Croze wezwany przed biskupa i wtrącony do więzienia na Lipowcu, przesiedział tam 23 tygodnie, »znosząc zimno, smród i inne dla swego zdrowia uciążliwości«. (Teki Rz. XVI). Wypuszczony, wytoczył proces, którego dalszych szczegółów nie znamy. To pewna, że Milewski się przy opactwie nie utrzymał, gdyż tak Korytkowski, jak i Łętowski, tej godności mu nie przyznają, zresztą umarł wkrótce, dnia 20 listopada 1586 r.

Montelupi. Discessi Cracovia hora 20 cum Szlaski¹, venimus Miechoviam hora noctis prima.

11, *Dominica 25 post Pentecosten.* Missam cantavit D. Rescius me in diaconatu ministrante. Venit ad Ill-mum D. Thiliczki² paulo ante vesperum. Ill-mus donavit pro Martinalibus³ pelles mardurinas⁴ omnibus Italis et mihi etiam.

12, *feria 2.* D. Thiliczki mane discessit. D. Rescius Cracoviam profectus est. Litterae multae in Ungariam scriptae tam ab Ill-mo ipsomet lingua Ungarica, quam ab aliis; ego latinas scripsi ad Ill-mum Principem Transsilvaniae⁵, ad Ioannem Palfi⁶, eius consiliarium, ad D. Stephanum Battori⁷; Wolffgangum Kowaczowowsky(s), Wladislaum Szombri, ad Stephanum de Batthor, Alexandrum Kendi⁸, P. Ioannem Lelesium, Patrem Undo etc. Pransus est cum Ill-mo unus ex filiis D-ni Staszkowski.

13, *feria 3.* Venit ad Ill-mum salutationis causa Pater Camillus Tachetti, Veronensis, concionator Regius; profectus est in Transsilvaniam Caspar Horvath ab Ill-mo cum multis litteris et munusculis missus.

14, *feria 4.* Discessit mane P. Camillus, rediit Cracovia ante vesperam D. Rescius et novam pelliceam mardurinam mihi attulit. Ill-mus fuit a prandio diutius cum Fratribus in refectorio et praelegi illis iussit Constitutiones Capituli Generalis, quod ego feci, antequam ad mundum describerentur. Ad articulum de Vicariis fuerunt plures Fratrum obiectiones. Itaque iussit Ill-mus advocari consiliarios viciniore, praefectos et plebanos, ut ad diem Lunae Miechoviae adessent, ad quos etiam illico litterae sunt conscriptae. Venerat etiam ad Ill-mum mane cubicularius Regius, qui litteras 4. Novembris Grodna a M-te eius scriptas attulit, quibus recipit se M-tas Regia 11806 florenos soluturam in Italia, quae debita Ill-mus ibi contraxerat et thesaurario suo id iam se commississe signare. De pietate etiam et studiis admonet, utque maneat Miechoviae, dum illi significatum aliter non fuerit. Venit Iesuita ad Ill-mum

¹ Ma być zapewne: Szczucki, por. 75, 2.

² Tylicki Piotr, wówczas sekretarz królewski i kanonik poznański i krakowski i proboszcz gnieźnieński, późn. biskup krakowski.

³ Martinalia, podarki dawane na św. Marcina; por. Br. Gustawicz: O zwyczajach świętomarcińskich (Lud. t. IV, str. 75).

⁴ W rkpsie: martorinas.

⁵ Panujący książę Siedmiogrodu, Zygmunt, stryjeczny brat kardynała.

⁶ W rkpsie: Galfi.

⁷ Żył w tym czasie dwóch Batorych tego imienia: Stefan Batory, rodzony brat kardynała, i St. B. z linii Ecséd, iudex curiae regiae, brat cioteczny kardynała (a rodzony Elżbiety za Nadasdym).

⁸ W rkpsie: Kedi.

a Patre Possevino Praga missus; attulit reliquias s. Adriani, a duce Mantuae transmissas, libros itidem de persecutione Anglica.

15, *feria 5*. Discessit Cracoviam Anglus Iesuita et D. Theologus cum eo.

16, *feria 6*. Rediit Cracovia D. Theologus¹; accepi litteras a D-o Galczinsky² de symbolis ipsius per me concinandis.

17, *Sabbatum*. Ill-mus scripsit cardinali Caraffae in Urbem et prae-monitionem Gorscii contra blasphemias Christiani Franckien³ eidem misit. Scripsimus itidem Bavariae duci, duci Mantuano, principi Mantuae. Litterae omnes ad P. Possevinum Pragam missae per Thomam Iesuitam Anglum, ut eas transmittendas curet in Italiam. Scripsimus Romam D. Crescentio et litterae(s) per...⁴ exempla eidem missa de persolutione debitorum. Scripsi D. Borga Sbigneo⁵ suffraganeo et administratori Ratisbonensi. Lavimus in praedio in balneo et ibidem pransi sumus. Accepi litteras a D-o Lempiczki, cancellario archiepiscopali⁶.

18, *Dominica 26 post Pentecosten*. Missa maior cantata per me. D. Rescius nomine Ill-mi convocavit senatum oppidi et percunctatus est, num aliquis in oppido deprehensus sit, qui in rebus fidei novas opiniones aliquas sequatur. Responderunt nullum plane esse per Dei gratiam. Quaesivit item de societate S. Annae, antiquitus instituta, de hospitalis rationibus; responderunt de utrisque, quae sciunt, quae sunt. Num in absentia Ill-mi aliquibus iniuriis subditi affecti fuerunt? Responderunt: nullis. Auditis vesperis ivimus cum Ill-mo in campos spatiatum.

19, *feria 2*. Ill-mus mane Missam audivit; ivimus postea ad venationes, sed nihil cepimus. Venerunt ad Ill-mum D. Ioannes Craszinsky cantor Cracoviensis⁷ et M-cus D. Dobrzikowsky, capitaneus Pultovien-

¹ Dominik Ferri.

² Jan Gałczyński, kantor gnieźnieński, scholastyk kujawski, kanonik krakowski i sekr. król. Prosił zapewne naszego Tretera, rysownika i malarza dyletanta o wymalowanie mu jego herbu («symbola») Sokoła.

³ Właściwy tytuł brzmi: »Iacobi Gorscii Pro tremenda et veneranda Trinitate adversus apostatam Francken apologeticus« Coloniae, apud Cholinum 1585. Albo więc było wcześniejsze wydanie, albo dziełko posłał Treter w rękopisie.

⁴ Wyraz nieczytelny, może Rogulski, a w takim razie byłby to komornik królewski, którego poznamy później.

⁵ W rkpsie: Stigneo; o sprawie por. str. 25, 7.

⁶ Jakób Łempicki, kanonik gnieźnieński i krakowski, opat lubiński, kanclerz arcybiskupa Karnkowskiego, sekretarz król. »w ekspedycyi królewskich listów do postronnych monarchów biegły«. (Niesiecki).

⁷ Jan Krasieński, synowiec biskupa, kantor krakowski, scholastyk łęczycki i kielecki, kanonik gnieźnieński i łowicki, sekretarz król., autor dwóch dziełek; »Oratio... de electione Henrici Valesii Bononiae 1573 i »Polonia« tamże 1574, które napisał w młodym wieku, bawiąc na naukach w Bolonii; † 1612. Łętowski (Kat. III, 171) mylnie twierdzi, jakoby kantorem krak. został dopiero w r. 1595.

sis¹ visitationis et salutationis causa. Fuit utriusque adventus Cardinali gratissimus.

20, *feria 3.* Ill-mus fuit a prandio in venatione.

21, *feria 4.* Discessit mane D. Craszinsky, cubicularius Regius expeditus; scripsit Ill-mus per eum ad Regem, gratias agens pro solutione debitorum. Missa audita ivit Ill-mus cum D. Dobrzikowsky Cracoviam versus ad venationem, ubi totam aliam diem consumpsimus. Pransi sumus in una villa uno milliari a Miechovia; a prandio D. Dobrzikowsky Cracoviam discessit, nos vesperi rediimus Miechoviam. Venit ad Cardinalem D. Adam Gorski,² aulicus Ser-mae Reginae. Scripsi Petro Lilio³ in Aulam.

22, *feria 5.* Venit ad Ill-mum D. Iacintus Mlodzieiowski, thesaurarius Ser-mi Regis. Misit Cardinalis reliquias Ser-mae Reginae tam suo, quam D. Ioannis Georgii Caesarini⁴ nomine cum epistula per aulicum eiusdem Ser-mae Reginae D. Adamum Gorski, qui a prandio Warszawiam versus discessit. A prandio consumpsimus aliquot horas cum Ill-mo in conventu revidentes privilegia antiquissima Pontificum Romanorum etc. et monumenta varia conventus Miechoviensis. Venit Chotelsky, famulus D. Thomae Plasa certiores nos faciens de eius in Prusiam in⁵... discessu et statim Cracoviam rediit.

23, *feria 6.* Ill-mus in conventu absolvit ab excommunicatione duos novitios, qui invicem se percusserant publice, iniuncta eisdem poena. Venit D. Strzala diu absens ab aula. Constitutiones Capituli Generalis praeteriti a me descriptae in librum Regulae. De vestienda familia cum D. Thesaurario tractatus habiti.

24, *Sabbatum.* Rediit Cracoviam D. Dobrzikowski, capitaneus Pul-toviensis. Vesperae sollemnes de Resurrectione Domini decantatae.

25, *Dominica 27 post Pentecosten* et ultima commemoratio Resurrectionis Dominicae sollemniter habita cum omni cantu et caerimoniis die Sanctissimo Paschae haberi solitis ex antiquo [canonicorum] S. Sepulchri instituto. D. Rescius missam contavit, ego in diaconatu ministravi. Secundas vesperas itidem cantavi.

26, *feria 2.* D. Thesaurarius mane discessit domum; eum subse-

¹ Stanisław Dobrzykowski, starosta (biskupi) pułtusi, z matki Wolskiej, siostry biskupa płockiego urodzony, w wielu językach biegły, od Zygmunta Augusta na wiele funkcji narażony, wszędzie dzielność swoją pokazał (Niesiecki).

² Górski Adam, umarł młodo, mając lat 37 (Starowolski, Monumenta Sarm. str. 148).

³ Por. str. 21, 2.

⁴ Por. str. 17, 5.

⁵ Pisarz zapomniał wymienić miejscowość.

cutus est paulo post D. capitaneus Pultoviensis Dobrzykowsky, quem cum Ill-mo deduximus curru ad unum milliare. D. Rescius itidem Cracoviam discessit.

27, *feria 3*. Discessit in Prussiam D. Christopherus Klinsky suorum visitandorum causa. Scripsit Ill-mus ad eius propinquum, D. Dulski Ioannem, Regni thesaurarium. Venit D. Philippus¹ Cracovia, nuntiavi[t] de adventu hospitum pro festo S. Andreae. Ill-mus lectiones theologicas audire coepit in conventu cum Fratribus caeteris praelegente D. Dominico Ferreo theologo. Coepit autem tractare materiam de gratia.

28, *feria 4*. Audito sacro, lectione itidem peracta et collatione facta ivit Ill-mus venatum et cepit duos lepores; ego tum primum in vita mea venationem vidi in campis. Misimus currum Cracoviam pro adducendis hospitibus.

29, *feria 5*. Venerunt Cracovia P. Petrus Scarga cum D. Rescio, noctu autem D. Christopherus Podoski, canonicus Cracoviensis, visitandi Ill-mum Cardinalem gratia; venit et D. Ioannes Scarga familiaris Ill-mi Cardinalis convalescens.

30, *feria 6*. Missa maior cantata per me. P. Petrus Scarga habuit concionem elegantem de s. Andrea; absolutis autem vesperis habuit sermonem de catechismo ad iuventutem Miechoviensem. Adfuerunt aliquot nobiles in prandio.

December anni 1584.

Kalendae Sabbatum. P. Petrus Scarga discessit Cracoviam cum socio mane Missa ad altare s. Mariae [lecta]. Iaroslavia[m] misimus »Agnus Dei« P. Christophero nomine Ill-mi.

2, *Dominica 1*. Adventus. Cantavi Rorate primum. Venērunt ad Ill-mum D. capitaneus Nepolomiensis² cum D. Zuppario³ Cracoviensi. Adfuerunt et nonnulli alii nobiles.

3, *feria 2*. Discesserunt Cestochoviam D. capitaneus Nepolomiensis [et D. Zupparius]. Ill-mus autem audita Missa discessit Miechovia et pervenimus Vrocierisiam⁴ hora 22, conficientes quinque milliaria, ibique pernoctavimus.

4, *feria 3*. Audita missa Rorate, D. Rescius et ego discessimus Vrocirisio, visittauri R-mum D. ep-pum Cracoviensem⁵ et transeuntes

¹ Filip Molfritz, dworzanin kardynała.

² Grzegorz Branicki.

³ Sebastyan Lubomirski.

⁴ Wrocierz, wieś nad rz. Mierzawą i Nidą, w pow. jędrzejowskim, własność Bożogrobców miechowskich.

⁵ Piotr Myszkowski.

per oppidum Pinczow, venimus ad villam Gothartovicze¹ Ill-mi ibique prandium sumpsimus post confecta duo milliaria; a prandio cum nos itineri commissemus, declinavimus ex itinere et aberrantes hora secunda noctis tandem pervenimus ad oppidum Kielce post confecta 4 milliaria. Excepti sumus a R-mo Cracoviensi humanissime.

5, *feria 4*. Mansimus tota die cum R-mo Cracoviensi, de variis rebus colloquentes. A cena illi valediximus, cras profecturi, et libros Martyrum s. Stephani Romanorum et Anglorum illi donavimus.

6, *feria 5*. Finitis Rorate discessimus ex Kielce et venimus hora 21 ad Gothartowice, villam Ill-mi, ubi eum reperimus, cum quo postea Vroczirèzium usque pernoctaturi venimus.

7, *feria 6*. Audita Missa in aurora discessimus cum Ill-mo Vroczirizio et venimus Mechoviam hora 21. Accepi litteras cum assertionibus a patre Conario Posnania missas.

8, *Sabbatum*. Missam solemnem cantavit D. Rescius me in diacognatu ministrante. Ill-mus pransus est in conventu cum fratribus; litterae ad D. Thesaurarium² expeditae.

9, *Dominica 2 Adventus*. Missam maiorem cantavi. Venerunt litterae multae ad Ill-mum ex Italia, in his valde luctuosum novum allatum de morte maximi in ecclesia Dei viri, Ill-mi D. Caroli Borromaei, S. Prae-xedis cardinalis et archiep-pi Mediolanensis, qui Mediolani tertia hora noctis diem Commemorationis omnium defunctorum subsequenter in Domino obdormivit, magnae sanctitatis et innocentiae laude celeberrimus et ecclesiasticae disciplinae instaurator clarissimus, cuius similem aetas nostra vix habitura videtur. Requiescat in sancta pace et sanctus pro peccatoribus nobis Deum exoret. Misit D. Rescius Warschaviam Ioannem Szrodka propter rationes decanatus³ sui. Accepi litteras complures ex Urbe inter alias a D. Bernardo Maczieiowski, qui etiam mihi etiam (s) novum perscribit, quod P. Edmundus a Cruce, summus amicus meus, sit creatus Generalis ordinis sui Cisterciensis in Gallia.

10, *dies Lunae feria 2*. Ego ex pede graviter laborare coepi.

11, *feria 3*. P. Scarga venit Cracovia, ad exequias cardinalis Borromaei vocatus.

12, *feria 4*.

13, *feria 5*. D. Plemecky ex Prussia rediit.

14, *feria 6*. Exequiae celebratae sunt cardinalis Borromaei. D. Thomas missam cantavit, P. Scarga concionem habuit pulcherrimam de

¹ Dziś Gartatowice, wieś wówczas klasztoru miechowskiego w pow. pinczowskim.

² Jacek Młodziejowski, podskarbi nadw. kor.

³ Por. 12, 6.

virtutibus cardinalis Borromaei. Aderat D. Misskovsky¹, D. Craszinsky², canonici Cracovienses, et D. Zavacky³. Commode autem venerunt litterae Mediolano cum historia mortis Cardinalis, quam recensuit P. Scarga.

15, *Sabbato*. P. Scarga Cracoviam rediit et cum eo D. Thomas ob pingendam Cracoviam. Canonici quoque discesserunt. D. Thesaurarius venit vesperi cum uxore profecturus ad nuptias D. Szidlovsky⁴.

16, *Dies Dominicus*. Audita Rorate, D. Thesaurarius profectus est ad villam ad nuptias D. Ssidlow[ski]. Misi eodem poculum nomine Ill-mi offerendum sponsae, totum inauratum, a civibus Cracoviensibus in adventu Ill-mi Cracoviam donatum. Oblatum est sponsae per D. Plemecky.

17, *feria 2*.

18, *feria 3*. Rediit D. Thesaurarius. Tractavimus de transscribenda pecunia debita in Italiam. Deposuit pecuniam apud D. Montelupi florenos 11.800 millia et tot, qui (s) debet exsequi meam ordinationem. Sed quia transcriptio multum valet et in moneta magna fit iactura, visum est prius cardinali Boloneto offerre, si forte ea is hoc comitiorum tempore et deinde pro itinere indigeret. Et quia computati erant ducati per 13 Iulios et scuti Italici per 11 Iulios, cum plus valeant, ne iterum cogantur ad Regiam M-tem referre, visum est, ut Montelupi iubeat de suo reliquum persolvi et inde adferre testimonia, quantum in monetae dispendio deesset.

19, *feria 4*. D. Thesaurarius discessit. Scripsit Ill-mus Regiae M-ti de persoluta pecunia pro debitis Italicis. Ego quoque scripsi et misi per eundem R-mo D. ep-po Premisliensi Baranowsky reliquias⁵ ab Ill-mo et a me unam imaginem S. Alberti in ebano dono. Dedi etiam D. Thesaurario memoriale de diversis negotiis cum Regia M-te conferendis, de Ill-mo Cardinale; de poenis infligendis constituimus pro errantibus. Accepi litteras a Regia M-te 4. Decembris, quibus scribit de suo ad co-

¹ Zapewne Myszkowski Mikołaj, kan. krak. i proboszcz pultuski. † 1590, (Łętowski, Katalog, III, 357).

² Por. 78, 7.

³ Zapewne Stanisław Zawadzki z przydomkiem Picus, sławny lekarz, profesor i po dwakroć rektor Uniw. Jag.

⁴ Może Krzysztof Bernard Szydłowski, pisarz skarbowy, za okazane męstwo przy dobywaniu Pskowa przez Zamojskiego przyjęty do herbu i przez króla Stefana «między rycerstwo polskie policzony» (Niesiecki VIII, 641). Obecność podskarbiego na weselu pisarza skarb. byłaby w takim razie całkiem naturalna, tak samo, jak ofiarowanie kubka ze strony kardynała bohaterowi z pod Pskowa.

⁵ Przymawiał się o te relikwie Baranowski w liście z Grodna d. 4 listopada 1584, drukowanym w Grabowskiego Starożytnościach II, 410.

mitia adventu deque mea evocatione et ut ordinem in familia constitutum servemus et quod Suchorzevium¹ evocavit.

20, *feria 5*. Misi Varsaviam Xsiażnicky ad cardinalem Bolonetum, si vult pecuniam Bononiam mittendam hic recipere, ibi solvere. Iussi ibidem dari strenam a meo arendario Prusczinsky pro Vicedecano² florenos 10, pro vicariis 10, pro cantoribus 5, pro hospitali florenos 5. D. Sebastianus Montelupi rediit Cracoviam. Iussi parare sottanam.

21, *feria 6*.

22, *Sabbato*.

23, *dies Dominica*. D. Hyeroni[mus] Povodovsky³ ex Tribunali Petricoviensi venit. Retinuit illum Ill-mus pro festis Natalis Domini.

24, *feria 2*. Vesperae sollemnes fuerunt.

25, *feria 3, Dies Natalis Domini*. Ill-mus fuit in matutino media nocte. In secunda Missa D. Povodovsky sermonem habuit et in Maiori.

26, *feria 4*. Officia divina obivimus. Multi nobiles erant ad mensam ob festum Regii nominis S. Stephani. D. Theologus⁴ sermonem habuit post vespas.

27, *feria 5*. In Missa et officio dies abiit. Ego post vespas catechismum pueros docui et imagines distribui.

28, *feria 6*.

29, *Sabbato*.

30, *dies Dominica*. In Missa inspiravit Dominus, ut iremus ad Iesusitas Cracoviam ad celebrandum cum illis festum Circumcisionis. Itaque iussi omnia parari statim, ut fierent ordinate.

31, *feria 2*. Discessimus Miechovia Krzeslavicam⁵ uno a Cracovia milliaro. Aulaea et ecclesiastica ornamenta misi Cracoviam cum Mar-

¹ Stanisław Suchorzewski, Kaliszanin, kanonik krakowski (bez święceń), był upatrzony na marszałka dworu kardynała Andrzeja. Później zrzekł się kanonii i pojął żonę w r. 1594 lub 1595, gdyż w liście z Neapolu (Epist. lib. I, 174, Saturnalibus) tytułuje go Reszka już tylko »eques polonus« a w innym liście die s. Luciae 1595 (Rps Osol. Nr. 228, k. 45) już wyraźnie do jego małżeństwa przypija: »Sed tu (Suchorzewski), mi frater, uxorem duxisti, prae qua tibi cardinales, abbates, amici sordes. Faciat, qui te fecit, ut te pulchrae prolis parentem videamus, inde possem ziemskim, inde castellanum, inde palatinum Amen«. Życzenia Reszki się nie spełniły: Suchorzewski doprowadził tylko do stolnikowstwa kaliskiego.

² Reszka był, jak wiadomo, dziekanem warszawskim, lecz zastępował się płatnym wicediekanem.

³ Słynny kaznodzieja i pisarz, późniejszy kanonik krak. i archipresbyter kościoła P. Maryi w Krakowie, był wtedy (1584 r.) kanonikiem gnieźnieńskim, archidyakonem kaliskim i sekretarzem królewskim.

⁴ Teolog kardynała, Dominik Ferri.

⁵ Krzesławice pod Krakowem, własność podówczas Bożogrobców miechowskich.

tino¹. Ipse sub noctem ivi, ut omnia rite parentur, et fuit ecclesia ornatissime ornata S. Barbarae.

Hic annus 1584.

†

1585.

In nomine Domini Amen.

1. *Ianuarii, feria 3, dies Circumcisionis.*

Ill-mus D. Cardinalis ex Chreslavice bono comitatu Cracoviam ingressus est bene mane. Ad Iesuitas descendit, ubi salutatum multi venerunt: D. Friley (s), castellanus Biezensis, D. Starosta krzepicky², D. Minski³, palatinus Syradiensis, D. Lasky⁴. Missam summam ego cantavi. P. Scarga concionem habuit. Prandium sumpsit ibidem. A prandio vespers adfuit. Post vespas rediit in Krzeslavice. Populus valde fuit ista Cardinalis praesentia recreatus et Iesuitae consolati.

2, *feria 4.* Missa in monasterio Mogilnensi (s), ubi D. ep-pus Camenecensis⁵ salutavit Ill-mum D. Cardinalem. A prandio ivimus ad Niepolomice D. Tomam Cracoviam ad pingendum misi.

3, *feria 5.* Ill-mus ad venationes est profectus.

4, *feria 6.* Ibidem mansimus; fui in Missa in monasterio monialium in Staniątka⁶.

5, *Sabbato.* Ibidem. Rediit meus Ioannes⁷ Varsavia cum responso legati Boloneti de pecunia, quod vult 2 millia accipere.

6, *dies. Dominicus.* Ibidem. Missa in parochiali⁸ et concio boni viri parochi.

7, *feria 2.* Rediimus ad Krzeslavice

8, *feria 3.* Ill-mus mansit in Krzeslavice; ego Cracoviam ivi in domum D. Decani⁹. Fui in prandio apud Socolovium. Emi *skerzypicas* 4 pro 12 talaris.

9, *feria 4.* Ill-mus rediit Mechoviam. Ego litteras in urbem expedi divi fasciculos 7 grandes. Misi D. Crescentio policam Montelupi pro 4

¹ Może Marcin Kolacki, nazwany w r. 1590 »intimus camerarius« Reszki (Rps Jag. Nr. 162, k. 123.

² Mikołaj Wolski, miecznik kor., starosta krzepicki, późn. olsztyński i rabsztyński i marszałek nadworny koronny.

³ Stanisław Miński, późn. wojewoda łęczycki i podkanclerzy kor.

⁴ Olbracht Łaski.

⁵ Wawrzyniec Goślicki, biskup kamieniecki i opat mogiński.

⁶ Wieś z klasztorem PP. Benedyktynów w pobliżu Niepolomice.

⁷ Jan Książnicki; por. str. 83.

⁸ Staniątka należą do parafii Brzezina.

⁹ Erazm Dębińskiego.

millibus aureorum ad Altovitos, ut ipse accipiat et PP. Iesuitis reddat; misi Cardinalis mandatum ad Altovitós, ut D. Crescentium muni-
rent¹. Misi eodem secundam policam pro 2 millibus ducatorum, si forte
prima, Posonio missa, intercidisset. Ex his debet solvere Lucae Betti
Sclarato, aliis minutis. Misi D. Giacomo Mariae Gelli policam Montelupi
ad Capones, Venetianos mercatores, ut illi solvant Δ aureos 500. Misi
aliam policam in manus D. Scapi², ut D. ep-po Britonoriensi solvant
Capones Δ aureos 500. De 2500 aureis scripsi Boloneto cardinali, ut
valorem recipiat a Montelupo et tantundem iubeat numerari Bono-
niae; dedi Montelupo litteras. In eisdem fasciculis erant litterae Regiae
M-tis ad Pontificem, ad multos cardinales, quas in manus D. Crescentii
misi, ut distribuât. Misimus meas quoque litteras ad ducem Ferrarien-
sem, Mantuanum, ad multos cardinales.

10, *feria* 5. Ivi ad villam ad D. Decanum in Kobelani³.

11, *feria* 6⁴. Mansimus in Kobelani; a prandio rediimus Cracoviam
eo animo, ut postridie iremus Miechoviam.

12, *Sabbato*. Ivimus Miechoviam cum D. Decano et D. Starzensky⁵.

13, *Dies Dominica*. Missa sollemnis; D. Decanus aderat.

14, *feria* 2. D. Decanus insalutato Cardinale discessit cum D. Starensky.

15, *feria* 3. Pes meus coepit male habere. Fui apud D. Oraczewsky⁶.

16, *feria* 4. Oratorium coepit congregari. Orationes a pueris reci-
tatae. Litaniae cantatae. Det Dominus, feliciter ut succedat.

17, *feria* 5.

18, *feria* 6.

19, *Sabbato*.

20, *dies Dominica*. Scripsi leges societatis S. Annae.

21, *feria* 2. Misi Cracoviam D. Philippum⁷ pro necessariis ad ora-
tionem 40 horarum.

¹ W rkpsie zapewne przez pomyłkę: munerent.

² Zapewne ten sam, co niżej pod d. 29 czerwca 1588, Marcus Scapi, mercator Bo-
noniensis.

³ Kobylany pod Krakowem była »villa praestimonialis« dziekana katedralnego
krak., którym był wtedy Erazm Dębiński.

⁴ W rpsie przez wypuszczenie daty 11 pomyłono następne dni aż do 15, co jednak
w tekście poprawiono.

⁵ Staręski Erazm kanonik krakowski (i poznański wedle Łętowskiego i Niesieckiego,
Korytkowski go jednak nie zna). Wysłany od duchowieństwa polskiego wkrótce potem (w r.
1586) do Rzymu w poselstwie do Sykstusa V, umarł tamże i pochowany w S. Maria del
Popolo, gdzie mu przyjaciel, Erazm Dębiński, dziekan krak., postawił nagrobek (Por. Staro-
wolski, Monum. Sarm. str. 810 i Ciampi, Bibl. crit. I str.)

⁶ Może Piotr Oraczewski, pisarz ziemski krak. († 1610) »mąż zdrową radą, wy-
mową i ludzkością wszystkim miły« (Niesiecki).

⁷ Filip Molfritz, dworzanin kardynała.

22, *feria 3*. Accepimus litteras ex Urbe de 22 Decembris. Cardinalis Comendonius¹ mortuus est. Banditi damna faciebant. Pontifex bene habebat.

23, *feria 4*. Venit ex aula puer D. Thesaurarii². Reduxit equos sex nostros et alios 6 a Rege datos. Omnia tum erant in comitiis quieta, Missa de Spiritu S. cantata, propositio facta.

24, *feria 5*. Illustrissimus fuit in piscatione sub glacie cum Theologo³.

25, *feria 6*.

26, *Sabbato*. Venit Cracovia D. Podosky⁴, Dembsky⁵ et Kocevius⁶ concionator.

27, *dies Dominica*. Oratio 40 horarum habita est pro pace comitiorum, pro Rege et Regno; magna visa est devotio populi. Ego hac nocte in dolorem laterum acerbum incidi. In ecclesiam venire non potui. Coepta est oratio ab hora 10.

28, *feria 2*. Ego peius habui. Oratio continuabatur.

29, *feria 3*. Cracoviam lectica ivi, pessime habui; ad D. Decanum⁷ descendi.

30, *feria 4*. Medicinam sumpsi et clisteros.

31, *feria 5*. Dolor remisit.

Kalendae Februarii.

1, *feria 6*. Mechoviam redii melius habens.

2, *Sabbato*. Cardinalis more Romano distribuebat candelas benedictas; habita sollemnis processio.

3, *dies Dominica*.

4, *feria 2*. Ivimus animi gratia ad villam Ill-mi Oluza⁸.

5, *feria 3*. Venerunt Regis litterae et Cancellarii et Thesaurarii de fuga D. Christoferi Zborosky. Rediimus Mechoviam. Expedivi Scargam ad Regem in *podwoda*, ut rationem daret suscepti consilii Cracoviam eundi.

¹ Por. 7, 4.

² Jacek Młodziejowski, podskarbi nadw. kor.

³ Dominik Ferri.

⁴ Podoski Krzysztof, kanonik gnieźnieński, krakowski i plocki † 1587; (Korytkowski).

⁵ Paweł Dembski, kan. krak., późn. sufragan i po trzykroć administrator biskupstwa krakowskiego.

⁶ Nicolaus Koczevius collega maior, disertus concionator in arce Cracoviensi (Muczkowski, Liber promotionum str. 218).

⁷ Erazm Dębiński.

⁸ Olędza, wieś w pow. włoszczowskim, własność Bożogrobców miechowskich.

6, *feria 4.* Praemisimus res Cracoviam.

7, *feria 5.* Profecti sumus Cracoviam, deduxerunt D. Turbka, D. Piasecky, D. Pieniążek. Suffraganeus¹, Decanus² et alii obviam venerunt. Litterae ex Italia venerunt de data 12 Ianuarii.

8, *feria 6.* Missa in ecclesia Cathedrali, ego dixi in Scalka apud S. Stanislaum.

9, *Sabbato.* Mansimus Cracoviae. Ill-mus fuit apud S. Hedvigem³ in missa.

10, *dies Dominica.* Missa in Arce.

11, *feria 2.* Cracoviae mansimus.

12, *feria 3.* Cracoviae mansimus. Fuimus in ecclesia apud S. Trinitatem ad sepulchrum S. Hyacinti; monachi processionaliter exceperunt.

13, *feria 4.* Cracoviae.

14, *feria 5.* Cracoviae. Fuimus in Missa apud ecclesiam Corporis Christi in processione. Monachi sollemniter exceperunt.

15, *feria 6.* Nil. Accepi adamascum a Montelupo violaceum pro baldachino.

16, *Sabbato.* Audivimus D. Bovium⁴, episcopum Camerinensem, nuntium novum, advenisse Osvieczim. D. Scarga ex aula rediit; probat Rex, quod ego Varsaviam non iverim.

17, *dies Dominica.* Profectus sum Zator versus obviam nuntio novo. Dormivi in villa D. Strzala⁵.

18, *feria 2.* Cum non inveniret, redii Cracoviam et ab Ill-mo cognovi, quod est in Tiniecz.

19, *feria 3.* Ivi in Tiniecz ad Nuntium. Multa contulimus. Salutavi Abbatem⁶ aegrum ex podagra. Constituimus de die ingressus Cracoviam. D. canonici duo capituli nomine visiterunt et salutarunt.

20, *feria 4.* Parabamus pompam pro ingressu Nuntii.

21, *feria 5.* Ingressus est D. Nuntius cum magno comitatu, quem illi Cardinalis misit obviam. Erant ad 20 currus et lectica. Ad S. Franciscum⁷ deduximus, ubi eum Cardinalis expectabat. Ibi audita Missa

¹ Jakób Milewski; por. 76, 7.

² Por. 86, 7.

³ Nieistniejący dziś kościół ś. Jadwigi na Stradomiu należał do Miechowitów.

⁴ Hieronim de Buoi (Bovius) był po Albercie Bolognettim w latach 1585–1587 nuncyuszem w Polsce.

⁵ Piotr Strzala był dworzaninem kardynała Andrzeja: Według Pawińskiego Źródeł dziejowych t. XIV posiadał w r. 1581 Piotr Strzala (może ojciec naszego) trzy wsie w pow. «śląskim» (pod Zatorem): Marczówkę, Facimiech i Krzęcin; tu zdaje się, mowa o Krzęcinie.

⁶ Andrzej Brzechwa, opat tyniecki † 1593.

⁷ Klasztor OO. Franciszkanów w Krakowie.

prandium illi sollemne apposuimus et multis praelatis, quo finito Cardinalis in Arcem rediit. Litteras in Italiam multas expeditimus, duos fasciculos. Misi eos D. Maza¹. D. Vicecancellario² scripsi, quae D. Crescentius de sua expeditione³ [scripsit].

22, *feria* 6. Rediimus Mechoviam pessimo itinere.

23, *feria Sabbati*.

24, *dies Dominica*.

25, *feria* 2.

26, *feria* 3.

27, *feria* 4.

28, *feria* 5.

Kalendae Martii.

1, *feria* 6.

2, *Sabbato*.

3, *dies Dominicus*. Orationem scripsi pro religiosis Miecho[viensibus] ad invitandum Regem.

4, *feria* 2. Praecessit servus D. Thesaurarii⁴ ad coemenda necessaria pro Rege.

5, *feria* 3. Litterae ex Urbe venerunt satis recentes.

6, *feria* 4. Coepi ex pedibus laborare.

7, *feria* 5. His diebus praeparationes fiebant pro adventu Regis Mecoviam.

8, *feria* 6. Guardarobam instruxi, D-o Scarga commisi.

9, *Sabbato*.

10, *dies Dominicus*.

11, *feria* 2. Profectus sum cum D. Scucky obviam Regiae M-ti; perveni Andrzeioviam.

12, *feria* 3. Perveni in Malogosz, ubi Rex vesperi quoque advenit. Accessi, salutavi iis fere verbis, ut in libro negotiorum. Accepit me humanissime; egi pro navata opera gratias, multa de rebus in Urbe gestis quaesivit, de viris piis et doctis, de haereticis in suo regno, de

¹ Mazzuola, kupiec wenecki, przez którego przesyłano listy do Rzymu; por. II, I.

² Wojciech Baranowski, biskup nominat przemyski.

³ Zdaje się, że tu chodzi o ekspedycję biskupstwa przemyskiego i dyspensę względem utrzymania probostwa plockiego dla Baranowskiego; sprawę załatwiono na konsystorzu papieskim 11 lutego 1585 (zob. Korzeniowski *Analecta Romana* w *Scriptores rer. Pol.* t. XV str. 131).

⁴ Jacek Młodziejowski, podskarbi nadw. kor.

ubiquitistis¹; ad duas horas me detinuit, male adhuc pedibus consistentem.

13, *feria 4*. Redii Mecoviam. Dixi omnia Ill-mo Cardinali. Venit quoque D. *biecky* castellanus², D. Veselini³, D. Minsky⁴, D. *crzepicky*⁵ et multi alii viri nobiles, ut Cardinali assisterent in obviam itione Regiae M-ti.

14, *feria 5*. Ill-mus Cardinalis prodiit obviam S-mo Regi ad medium milliare cum honestissimo comitatu. Fuerunt ad 30 currus et equites multi. Ipse vectus est Romano magno curru. Cum Rex appropinquaret cum suo comitatu, Cardinalis e curru descendit, quem ut Rex vidit, ipse quoque, quamvis adhuc longius esset, e suo simplici et positivo curru descendit et ita uterque in utriusque amplexum proruit. Cardinalis salutatione usus est concinna, ut in libro negotiorum, cum summa vultus orisque dignitate. Regia M-tas sic affecta isto sermone et actione modestiaque videbatur, ut verba facere non posset. Ungarice respondit: »Mi frater, agamus Deo gratias, quod nos mutuo incolumes conspicimus. Postea inter nos agemus pluribus«. Ita vicissim currum quisque suum ascendit ac Mecoviam pervenit. Rex in ecclesiam descendit, aquam benedictam a Cardinale accepit. »Te Deum laudamus« cantatum est. Rex stabat. Postea religiosi omnes manum osculati sunt. Unus orationem habuit, a me conscriptam. Ex ecclesia ad prandium itum est. Rex comedit cum Cardinale et suis nobilibus. A prandio cum Cardinale et mecum multa collocutus est. Cardinalis obtulit illi dono vitrum cristallinum pulchrum, quod animo gratissimo accepisse videbatur. Sub vesperum introduximus in guardarobam, ubi multa vidit singularia et musicam nostram audivit. Postea tota familia nostra manus eius est exosculata, quibus ego testimonium perhibui de fide, diligentia, quam in servitiis Cardinalis adhibuerunt. Rex vicissim egit illis gratias et remunerationem promisit. Petivimus, ut aliquot diebus quiesceret post comitiales pulveres et sudores. Sed D. Thesaurarius dissuadebat; D. Vicecancellarius in superioribus cubiculis mansit.

---

¹ Tak się nazywali ci ewangelicy, którzy twierdzili, że ciało Jezusa Chrystusa obecne jest w Eucharystyi już na mocy boskiej jego natury, która obecna jest wszędzie (ubique), wszechobecność — ubiquitas. »Brencyusz zasię i rota jego ubiquitarska trzyma, że ciało Pana Chrystusowe i w niebie jest i na ziemi jest i wszędzie go pełno, w ziołach, w kamieniach, drzewach prawdziwie a istotnie« (Reszka w liście do króla ex monasterio Pratalensi (pod Padwą) w lipcu 1588; rkps Jag. 159, k. 73).

² Mikołaj Firlej.

³ Wesseleni Franciszek, ulubieniec króla.

⁴ Por. 84, 3.

⁵ Por. wyżej str. 84, 2.

15, *feria 6*. Cracoviam uterque profectus est. Currus Cardinalis currum Regium immediate praecedebat. Armati Cracovia obviam effusi sunt. In Arcem ad regia cubicula divertit Cardinalis, Rex ad ecclesiam descendit, oratione et solitis caerimoniis acceptus est. Nobis prandium suum misit. Sub vesperum fuit, apud illum Cardinalis.

16, *Sabbato*. Fui apud Regem, a prandio de multis negotiis egi et responsum accepi. Ill-mus etiam fuit sub vesperum.

17, *dies Dominica*. Rex fuit in Missa maiori cum Cardinale et in concione. Ego claudicabam. D. Bovius, ep-pus Camerinensis, nuntius Apostolicus, audientiam primam apud Regem ante Missam habuit et bene se expedivit. Cardinalis eum deduxit et prandio sollemni excepit.

18, *feria 2*. Universitas Regem salutavit.

19, *feria 3*.

20, *feria 4*. S-mus Rex Niepolomicios discessit ad venationes. Cardinalis mansit propter funus D. Dembinsky¹, castellani Cracoviensis. Regem usque ad currum deduxit.

21, *feria 5*. Sepultum est corpus D. Castellani. Praecedebant omnes religiones, pauperes vestiti 100, equi serico coperti 12, pheretra 12. Corpus curru, veluto nigro tecto, sequebantur filii et affines. Cardinalis cum D. nuntio Apostolico Bovio processit obviam usque ad portam; inde secutus est currum. Missa fuit cantata. Concionem habuit P. Scarga. Eques cathafractus deiecit se ex equo. Galea proiecta est. Hasta fracta. D. palatinus Sendomiriensis² egit Cardinali gratias affinium nomine, quod praesentia sua cohonestaverit actum istum; finita missa Miecoviam reversi sumus, ut cardinalem Bolonetum Varsavia venientem exciperemus.

22, *feria 6*. Ego profectus sum obviam D. cardinali Boloneto; perveni ad Ogrodzieniec³.

23, *Sabbato*. Perveni Czestochoviam. Ibi dictum mihi est, quod Cardinalis ibi fuit et discessit ante dies aliquot. Diverti ad Monasterium, ubi quidam Posnaniensis erat provincialis. D. Voroniecky⁴ dixit mihi D. Christopherum Zborovsky captum a Caesare esse.

24, *dies Dominica*. Dicta Missa ibidem discessi et iterum in Ogrodzieniec perveni, ubi hospes est Italus.

25, *feria 2*. Dies Annuntiationis. Missam audiavi in⁵... cantatam et concionem. Miecoviam reversus sum.

¹ Walenty Dębiński.

² Stanisław Szafraniec, zięć zmarłego kasztelana.

³ Miasteczko i zamek (dziś w ruinach) w pow. olkuskim.

⁴ Jakób Michał Jędrzej Woroniecki był kapelanem króla Stefana (Niesiecki IX, 430) późn. biskup nominat kijowski.

⁵ W rkpsie miejscowość nie jest wymieniona.

26, *feria 3.* Misimus ad Regem, ubi convenire cum D. cardinale Boloneto possumus. Respondit, ut Niepolomicios veniamus; misimus D. Scargam ad Legatum, ut excusaret officiose. Fui cum D. Thesaurario; multa ordinavimus pro domus constitutione.

27, *feria 4.* Niepolomicios ad prandium ivimus. Inopinate Rex mihi dixit: »Militariter proficiscimini«. Ego respondi: »Quo properabimus, si ad M-tem vestram non properabimus«?

28, *feria 5.* Cardinalis Bolonetus venit Niepolomicios. Cardinalis Batoreus prodiit illi obviam cum toto aulico comitatu; accepit in currum suum, ad Regem deduxit, cum quo locuti sunt aliquamdiu. Postea prandium sumpserunt. In capite mensae sedebat Rex, duo Cardinales e regione sibi, in fine mensae D. Vicecancellarius¹ et castellanus Leopoliensis, Sieniński², haereticus. A prandio invitavit eos Rex ad venationem. Ipse suo curru vectus est; Cardinales alio, cum quibus ego. Vidimus feras multas, praeterea nil actum est.

29, *feria 6.* Audita Missa in templo parochiali cardinalis Bolonetus Regi valedixit, abeuntem ad venationes usque ad equum prosecutus est. Postea ipse quoque discessit; Cracoviae Nuntius³ mansit.

30, *Sabbato.* Missam cum Rege audivit. Profecti sunt ad venationem; occiderunt aprum et aliquot dorcas. A prandio Cardinalis profectus est Cracoviam. Aula Regia deduxit sollemniter, ad Arcem descendimus, ubi cardinalis Bolonetus et Nuntius Apostolicus exspectabant et salutato Cardinale redierunt ex Arce.

31, *Dominica.* Cardinalis uterque Missam apud Iesuitas audivit cantatam; qua finita in Arcem redierunt magno comitatu, ubi prandium apposuit Cardinalis regalissimum et quietissimum. Erat cardinalis Bolonetus, Batoreus, Nuntius³, Vicecancellarius⁴, Veselinus, Minsky, *Oboźny*⁵, *Podskarby* et alii multi. A prandio deduxi Legatum domum, ubi mecum egit de visitatione Czestoch[viensi], ut munus hoc susceperem, et ego de multis aliis negotiis; ostendit mihi coria, quae dono Czestocoviam mittit.. Mensis hic fuit serenissimus usque ad miraculum et siccus.

¹ Wojciech Baranowski.

² Jan Sieniński.

³ Por. str. 87, 4.

⁴ Wojciech Baranowski.

⁵ Stanisław Krasicki, star. lubomski (zob. *Źródła Dziejowe* XI 298), późn. kasztelan przemysli. Wittyg mylnie nazywa go Kasińskim. (Znaki pieczętne str. 75).

Kalendae Aprilis.

1, *feria* 2. Cardinalis ex Arce ad cardinalem Bolonetum descendit, valedixit illi et Miecoviam profectus est. Ego mansi, ut de negotiis cum Boloneto transigerem.

2, *feria* 3. Transegi de omnibus cum D. Boloneto. Memoriale reliqui, valedixi. Ad Regem de equo albo scripsi et cum D. Decano¹ profectus sum ad Kobelani ad balneum.

3, *feria* 4. Lavi in balneo in Cobelani; postea ivi Mecoviam, ubi litteras inveni, quibus ad Regem evocabar Napolomicium.

4, *feria* 5. Dormivi in Krzeslavice.

5, *feria* 6. Ivi Niepolomicium. Vidi falcones Regi allatos a duce Prussiae, ibidem captos. Unus habebat tabellam aeneam cum inscriptione »Sivilla« et alter cum litteris Arabicis. A prandio egit mecum Regia Maestas de ordine, quem habere vult in familia Cardinalis. Assignata salaria multa, alia constituta. D. Stanislaus Suchorzewsky assertus est in familiam pro marsalco. Rex multa dixit de suis exiguis redditibus et moderatione servanda. Post Pascha iussit in Prussiam proficisci. Post audientiam ivi in Krzeslavice cum D. Suchorzewsky. Equum album mihi Rex donavit, ut cardinali Boloneto offeram.

6, *Sabbato*. Ivi Cracoviam. Equum album accepi, donavi cardinali Boloneto, cui accidit omnino gratissimus. De visitatione monasterii Czystochoviensis mecum egit. A prandio profectus sum Mecoviam; misi statim duas planetas meas ad videndum D. episcopo Przemisliensi.

7, *dies Dominica*. Misi Morum puerum cardinali Boloneto, qui fugerat, et duos fascis litterarum in Italiam in manus D. auditoris Moglio, ut eas Vienna Venetias perferendas curet. Item alias ad ducem Mantuae, archiducem Ferdinandum², ducem Bavariae, ducem Sorae³, ducem Bracciani⁴. Ego ad D. Crescentium longas, cardinali Sabello, S. Sixti⁵.

8, *feria* 2. Exivi Mecovia ad visitationem Czystochoviensem; per Lelow perveni ad villam...⁶ mil. 9.

9, *feria* 3. Czystochoviam perveni ad Missam. Accepit me in Monasterio hilariter P. provincialis Adamus. Coriorum inauratorum pelles 732 mecum attuli, quas donat capellae sanctae cardinalis Bolonetus.

¹ Erazm Dębiński.

² Ferdynand tyrolski, brat Maksymiliana II.

³ Giacomo Buoncompagni, syn Grzegorza XIII.

⁴ Paolo Giordano Orsini duca di Bracciano; por. 22, 6.

⁵ Filip Buoncompagni, synowiec papieski.

⁶ W rkpsie nazwa wsi nie podana.

10, *feria 4.* Post Missam de Spiritu Sancto congregavi religiosos. Mandata visitationis protuli, cui se libenter submiserunt. Coepi de multis examinare. Coepimus a prandio ornare ecclesiam, coria applicare, vota super tabulas affigere aurea et argentea, tabulas disponere, aliam sanctae capellae formam inducere.

Hac die mortuus est Romae Gregorius XIII pontifex maximus et laudatissimus.

11, *feria 5.* Post Missam alteram congregationem habui, ubi reliquum expedivi, monasterii loca inspexi. Subditos examinavi D. *starosta krzepicki*¹ transivit meque salutavit. Scripsi Ill-mo Cardinali litteras Romanicas. Privatim in camera seniores fratres sub iuramento examinavi.

12, *feria 6.* Post Missam iterum congregationem habui, quaedam laudavi, quaedam emendanda proposui. Adhortatus sum ad regularem observantiam. Ita valedixi omnibus et ad Lelow oppidum perveni. D. episcopus Cracoviensis Misskowsky visitavit Ill-mum Cardinalem Mecoviae et statim abiit.

13, *Sabbato.* Mecoviam reversus sum. Ser-mus Rex Cracoviam venit Niepolomiciis.

14, *dies Dominica Palmarum.* Missa, processio, passio more solito.

15, *feria 2.* Nil singulare.

16, *feria 3.* Inchoatum est altare novum elegans Romano opere in ecclesia Mecoviensi.

17, *feria 4.*

18, *feria 5.* Ill-mus Cardinalis lavit 12 religiosis Mechoviensibus pedes summa cum humilitate. Servivit 12 pauperibus ad prandium. Ser-mus Rex hoc die communicavit in ecclesia Cathedrali ex manibus episcopi Cracoviensis.

19, *feria 6. Parasceves.* Officia omnia Romano more.

20, *Sabbato.* D. Cracoviensis ep-pus et Premisliensis miserunt invitatum ad consecrationem et prandium. Misimus ad regem, quid agendum.

21, *dies Dominicae Resurrectionis.* Multi fuerunt ad communionem.

22, *feria 2.* A prandio Cracoviam ivimus iussu Regis. Tota aula prodiit obviam. In Arce divertimus.

23, *feria 3.* D. Ep-pus Cracoviensis in Arce consecravat in ep-pum Premisliensem D. Albertum Baranowsky assistente D. ep-po Camenecensi² et suffraganeo Cracoviensi³. Rex adfuit, Cardinalis, Nuntius et reliqua aula. Post missam Rex eques ivit ad D. ep-pi palatium ad pran-

¹ Por. str. 84, 2.

² Wawrzyniec Goślicki.

³ Milewski Jakób, † 20 listopada 1586.

dium. Cardinalis cum Nuntio in curru. Fuit sollemne epulum. Rex prae-bibit multa pocula pro sanitate Pontificis, Nuntii, Ep-pi, Cancellarii. Rex inde ivit ad Promnik. Nos in Arcem reversi sumus. Egi multa cum Rege.

24, *feria 4*. Cardinalis salutavit ep-pum Cracoviensem domi suae et Nuntium in monasterio S. Francisci. Pransus est in Arce. A prandio ivit Niepolomicios. Egi vesperi multa cum Rege de itinere Prussico. Constituimus, ut Cardinalis ibi ad diem Dominicum maneat et se cum Rege recreet.

25, *feria 5*. Ego prandium sumpsi Cracoviae. Mecoviam ivi pro nocte. Valetudinem curabam.

26, *feria 6*. Revidi diligentius *Przestrogam*¹ ad Varsavienses et epistulam de anno sancto Iubilaeo ad D. Lasky scriptam².

27, *Sabbato*.

28, *dies Dominica*.

29, *feria 2*. Ill-mus Cardinalis Niepolomiciis a Rege rediit in Prusiam profecturus.

30, *feria 3*. Ad iter adornabamus omnia.

Kalendis Maii.

1, *feria 4*. Ser-mus Rex celebrabat Nepolomiciis festum suae in regnum Poloniae coronationis. Erat hilaris. Venit famulus D. Stephani Batori³ petens a Rege decimas per Cardinalem. Itaque me misit ad Rebem, ut impetrarem.

2, *feria 5*. Discessi ad Krzeslavice.

3, *feria 6*. Egi cum Rege vesperi de multis et discessi in Krzeslavice.

4, *Sabbato*. D. Thesaurarius male valebat ex febris et D. ep-pus Cracoviensis.

5, *dies Dominica*. Per Cracoviam redii Mecoviam. Novum percreguit Cracoviae de morte pontificis Gregorii XIII sed incerto auctore.

6, *feria 2*. Pro nostro discessu nondum erant parata omnia. D. Sebastianus Montelupus litteras missas Lincio exhibuit de morte eiusdem pontificis. Ego alias Vienna ab auditore D. cardinalis Boloneti accepi;

¹ Mowa o piśmie »Przestroga pastyrska do miasta warszawskiego«, które Reszka tegoż roku wydrukował w Poznaniu u Wolraba.

² Do »Przestrogi« przydane jest krótkie opisanie nabożeństwa rzymskiego pierwiej potocznego a potym osobnego w przeszly jubileusz albo miłościwe lato pokazanego» w formie listu do Olbrachta Łaskiego, wojewody sieradzkiego.

³ Stefan Batory, synowiec królewski, syn Andrzeja, ojciec Gabryela, późn. księcia siedmiogrodzkiego.

statim ad Regem expeditivimus D. Thomam¹, utrum Romam eundum esset. Dedi Montelupo quinque magnos fas[c]es litterarum, in quibus erant Regiae ad multos principes et cardinales et duo Brevia ad reformandum.

7, *feria 3*. D. Thomas profectus est; egit in Promnik cum Rege. Constitutum, quod non veniret in tempore², itaque in Prussiam eat. Ego quoque abundi facultatem Romam cum D. Thoma petivi. Noluit Rex concedere, sed scribere voluit de officiis nostris³, ad quoscunque vellemus.

8, *feria 4, dies S. Stanislai*. D. Thomas rediit cum responso. Pro festo S. Stanislai iussi nobilibus vini copiam apponi.

9, *feria 5*. Discessimus in Dei nomine Prussiam versus. Andreioviam pervenimus. Abbas⁴ noluit recipere. discessit ipse. In hospitio divertimus. Scripsi D. Crescentio, ut curam de officiis nostris habeat, D. Premisliensi⁵, ut Regias litteras mittat Romam.

10, *feria 6*. Audita Missa, ad Olessno⁶ ivimus D. palatini Sendomiriensis. Accepimus litteras, quibus historia mortis Gregorii XIII pontificis perscribitur. Die Dominico, quem vocant Iudica, fuit in capella bene sanus. Die Lunae habuit consistorium. Die Martis indixit signaturam, sed cum pridie in sole sub vesperum inambulasset, coepit languescere. Itaque in signatura adesse non potuit.

11, *Sabbato*. Venimus Soleioviam⁷, accepti humaniter et laute tractati. Reliquam partem comitatus reliquimus in Prziborz⁸, ut postridie subsequatur.

12, *dies Dominica*. Totum diem mansimus in Soleiov.

13, *feria 2*. In Volborz⁹ tractati sumus iussu Ep-pi laute per D. Varsicky arendatorem, qui mihi solvit florenos 24 ad rationem maioris debiti, quod mihi filius eius Romae tenebatur. Reliquum promisit postea solvere.

14, *feria 3*. Audita Missa ivimus in oppidum D. Abbatis...¹⁰ quod D. Opalinsky, marsalcus Regni, nunc tenet.

¹ Tomasz Treter

² t. j. na conclave.

³ Jeżeli »nostris« odnosi się nie tylko do Reszki, lecz także i do Tretera, to urzędy rzymskie (officia) były: Treter był »scriptor apostolicus« i kanonik w S. Maria trans Tiberim, Reszka sigillator Maioris Paenitentiariae i Referendarius utriusque signaturae.

⁴ Stanisław Białobrzęski.

⁵ Wojciech Baranowski.

⁶ Oleszno, wieś kościelna w pow. włoszczowskim.

⁷ Sulejów, opactwo cysterskie nad Pilicą pod Piotrkowem.

⁸ Przedbórz m. nad prawym brzegiem Pilicy w pow. koneckim.

⁹ Wolborz, osada miejska pod Piotrkowem, własność i czasowa rezydencja biskupów włocławskich.

¹⁰ Do klasztoru sulejowskiego należały dwa miasteczka: Sulejów i Mogielnica (w pow. grojeckim). Tu może być mowa jedynie o Mogielnicy, ale w takim razie nasi po-

15, *feria 4*. Audita Missa bene mane discessimus. Ante Lovicium¹ uno milliari prodiit obviam D. archiep-pus Stanislaus Kar[n]kovsky cum maximo comitatu, rochetto et cruce. Gratulatus est cardinali Bat-toreo de adventu, dignitate etc oratione efficacissima, deduxit in arcem Lovicz; bombardae explosae. Lautissime tractavit.

16, *feria 5*. Mansimus ibidem Archiep-po rogante. A prandio exivit Cardinalis animi gratia. Cenam sumpsimus in palatio novo amplis-simo, nondum finito. Ibi perpotatum est nimis hilariter cum tympanis et musicis.

17, *feria 6*. Audita Missa donavit Cardinali equum, pelvim argen-team, monstrantiam ex succino, mihi 4 pocula argentea parva. Ita dis-cessimus ipso non deducente propter pluviam. Pervenimus ad Socha-czow² et ibidem pro nocte mansit Cardinalis; ego cum D. Scarga ivi ad D. Ioannem Pudlowsky³ ad villam eius.

18, *Sabbato*. Ill-mus Cardinalis ex Sochaczow ivit ad Blonie⁴ ad prandium, ubi ego quoque veni cum D. Pudlovsky. Ibi novum venit per litteras Italicas, a camerario Regio allatas, de electione cardinalis Mon-talto in pontificem, qui vocari voluit Sixtus V, quem D-nus spiritu suo gubernet in administratione huius ecclesiae universalis conturbatae. Ratio electionis describetur postea. Sumpto prandio ivimus Varsaviam, ubi venit obviam Ill-mo Cardinali Magnificus D. castellanus Lencicensis, Sczavinsky⁵ cum aula Ser-mae Reginae, cuius nomine salutavit et de-duxit in domum meam decanalem vel potius ad ecclesiam S. Ioannis Ba-ptistae, ubi clerus universus salutavit.

19, *dies Dominica*. Ante Missam visitavit Ill-mus Cardinalis Ser-mam Reginam Poloniae, Annam Jageloniam, postea eam ad ecclesiam deduxit, in sua capella reliquit, ipse ad chorum ad suum locum ivit. Ego Missam cantavi. Processio fuit et concio. In prandio aderat D. Ochmistrz⁶, capitaneus Varsaviensis⁷, canonici et alii multi. A prandio ivit iterum ad Reginam officii gratia, donavit illi crucem ex corallo, a cardinali Borromaeo habitam, et cistulam ex *madre perla* Questa illi

---

dróżni kołowali znacznie, gdyż najkrótsza droga z Wolborza do Łowicza prowadzi na Rawę i Skierniewice.

¹ Łowicz z zamkiem i dobrami — własność arcybiskupów gnieźnieńskich.

² Miasto nad Bzurą.

³ Jan Pudłowski, wojski sochaczewski, miles sepulchrę Christi Hierosolymitanus et per Poloniam terrae sanctae procurator, odznaczył się wraz z bratem Melchiorem przy do-bywaniu Pskowa (Niesiecki).

⁴ Błonie, miasto na drodze z Sochaczewa do Warszawy.

⁵ Paweł Sczawiński, kasztelan łączycy, ochmistrz dworu królowej Anny.

⁶ T. j. Paweł Sczawiński.

⁷ Bartłomiej Zaliwski.

est Regina, quod contempta et neglecta sit a Ser-mo Rege, suo marito. Cardinalis excusabat et negabat, ut sciebāt, et discessit. Suadebant nonnulli Reginae, ut Ill-mo Cardinali maiorem humanitatem exhiberet, ad prandium invitaret. Dixit initio: *A co my potym?* Tamen postea misit D. Castellanium¹, qui rogavit pro die Lunae Cardinalem et nos omnes ad villam Uyazdovo prope Varsaviam. Orator Moscus rediens a Caesare ex legatione venit etiam Varsaviam. Ibi ebrius eius interpretes aperuit summa legationis capita et responsi, hoc est, quod Mosci miserunt ad Caesarem, ut unum ex fratribus suis ad illud imperium mitteret, volebant autem Ernestum. Caesar respondisse dicitur, quod mittet prius oratores in Moscoviam, qui transigant. Monuit idem interpretes, cum sit Polonus, ut Poloni vigilant. Eum sermonem illico Cardinalis et D. Castellanus Regi perscripserunt et camerarium miserunt. Interim orator Moscus debuit bonis modis Varsaviae per dies aliquot detineri. A prandio fuit capitulum, in quo de negotiis oeconomicis actum est. Ego clerum prandio accepi. vinum aulae toti apposui.

20, *feria 2*. Ser-ma Regina cum Ill-mo Cardinale profecta est ad Missam ad ecclesiam Bernardinorum, inde ad villam sumptuosissimis aulaeis ornatam. Ibi sollemne fuit prandium, perpotationes iucundae, saltatio. Mihi multa dixit Regina cupere se, ut resideam in decanatu. Dixi ut hanc mihi veniam a Rege impetret, me facturum. Donavit Ill-mo Cardinali annulum pulchrum.

21, *feria 3*. Ill-mus Cardinalis audita Missa Poltoviam² discessit. Ego mansi, cum D.... canonico confratre, Ser-mae Reginae confessore³,

¹ Piotra Szczawińskiego.

² Pułtusk nad Narwią, na półn. wschód od Warszawy.

³ Ioannes Sremensis, późn. archid. krak. wedle Wielewickiego (l. c. VII, 10).

Był on długoletnim teologiem i spowiednikiem Anny Jagiellonki («multis iam ab annis»), a w r. 1590 kustoszem warszawskim i plebanem zambrowskim. Kiedy w tymże roku biskup krakowski nadał mu na prośby królowej kanonię krakowską, wstawia się za nim Anna u kardynała Montalto, żeby mógł obok świeżo otrzymanej kanonii zatrzymać kustodyę warszawską, gdyż Zambrów już był dobrowolnie puścił (Theiner, M. H. P. III, 169). Jeżeli niżej pod d. 11 września 1588 r. wymieniony doctor Cochler Szemus jest tą samą osobą, co nasz spowiednik królowej, w takim razie byłby to wymieniony w Muczkowskiego Liber promotionum (str. 218) pod r. 1578 dziekan wydziału filozoficznego Uniw. Jag. »Mgr Ioannes Cochlerus Sremensis«, który następnie z kaznodziei św. Szczepana został spowiednikiem królowej Anny. Rzecz ciekawa, że Łętowski archidyakona tego nazwiska (Cochlerus lub Sremensis) nie zna; wymienia zato (Katalog II, 11) archidyakona Jana Barskiego, który był wedle nagrobka »ser. Annae Jagelloniae... theologus« i »pisał się Sremensis«. Zagadkę tłumaczy podanie Łętowskiego, że »Radziwił, biskup krakowski podaje go kapitułę na archidyakona wraz z Janem Foxem. Kapituła przyjąć nie chce, iż oba »ignobiles są«. Rzecz załagodził dopiero Bernard Maciejowski. Otóż widocznie w tym czasie gwoli szlacheckim uszom kanoników, których raziło plebejstwo Szremskiego, nastąpiła metamorfoza naszego doktora

transegi, ut munus vicedecani susciperet; suscepit. Convocatis omnibus vicariis et aliis officii admonui et ut Vicedecano oboedirent, denuntiavi. D. capitaneus Varsaviensis debet mihi ratione decimarum florenos 64 per biennium. Misit mihi 20 florenos. Renui, ille nil fecit aliud. Meus arendator noluit mihi retentos 200 florenos dare dicens se non exegisse. Visitavi meas villas. Causas subditorum audivi et terminavi.

22, *feria 4*. Discessi Varsavia. Pransus sum in Solecz¹. Sub vesperum veni Poltoviam, ad Iesuitas diverti. Collegium excepit Ill-mum orationibus multis et comoedia.

23, *feria 5*. Ep-pum² salutavi, pransi sumus; ostendit nobis suam bibliothecam et alia. Donavit Ill-mo Cardinali poculum deauratum. Volebat Cardinalis per aliquot ibi dies manere, sed intelleximus ep-pum debuisse proficisci ad nuptias ducis Slucensis Georgii³. Itaque conclusimus citius esse discedendum.

24, *feria 6*. Ibidem haesimus.

25, *Sabbato*. Expedivimus camerarium Régis cum litteris in Urbem gratulatoriis ad Pontificem et multos cardinales. Profecti sumus ad Crasno⁴, villam, ad D. Craszinsky, qui invitarunt et tractarunt hilariter.

26, *dies Dominica*. In Crasno Missa et concio et prandium. Postea ivimus ad Przasnysz⁵.

27, *feria 2, dies rogationum*. Sumpto post Missam prandio cum carnibus tamen propter defectum piscium, quamvis me repugnante, profecti sumus ad Ianov⁶, oppidum in finibus Prussiae.

28, *feria 3*. Ex Ianov ivimus ad villam capituli Varmiensis, ubi sunt advecta omnia necessaria ex Alstyn⁷.

29, *feria 4*. Ivimus in Alstyn. Cives prodierunt armati, bombardas eiaculari sunt, honorifice exceperunt. Ad ecclesiam descendimus, inde

---

U. I. i z pospolitej poczwarki wyłonił się szlachetny motyl — Barski, człowiek zresztą uczony, doktor praw obojga i »zapewne wirtuoz na lutni, skoro na pochwałę jego ułożono wiersz (w rkpsie Akademii krak.), w którym między innemi powiedziano:

A na swej lutni kiedy gra ksiądz Barski,
Bywa do nauki i pacierzy darski«.

(Artykuł »Barski« w Wielkiej Encykl. Powsz. Illustr.).

¹ Solec: ulica i przedmieście Warszawy, dawniej odrębne miasteczko.

² Biskupem płockim był Piotr Dunin Wolski; o bibliotece »bardzo licznej« wspomina także Niesiecki (IX, 402). W Pułtuskach mieli biskupi płoccy zamek, w którym nieraz przesiadywali.

³ Por. str. 33, 4.

⁴ Krasne, wieś w pow. ciechanowskim, odwieczne gniazdo Ślepowronów Krasieńskich.

⁵ Przasnysz, miasto powiatowe w gubernii płockiej.

⁶ Janowo, osada w pow. przasnyskim.

⁷ Olsztyn albo Olsztynek, m. w Warmii.

in arcem. D. Henricus Semplavsky¹ administrator tractabat capituli nomine.

30, *feria 5, dies Ascensionis Dominicae*. Ibidem Missa, concio et tota dies die festo data.

31, *feria 6*. Gutstadium² ivimus ad Missam. Cives itidem prodierunt et exploserunt bombardas. Ibi Missa audita profectus est Cardinalis Smolanum ad D. Ioannem Hosium³, cardinalis Hosii fratrem germanum; pars comitatus mansit in Gu[t]stad.

Kalendae Iunii.

1, *Sabbato*. Ex Smolano discessimus. Ante Heilspergam⁴ prodiit obviam D. Cromerus ep-pus cum honesto comitatu, in arcem deduxit. Cives et feminae ante portam obviam effusae sunt Pars familiae mansit in arce, pars in oppido.

2, *dies Dominica*. Missa, processio, concio in ecclesia oppidi, uterque adfuit. A prandio consilium habuimus, quomodo negotium coadiutoriae assequendae aggrediendum esset. Visum erat D. ep-po, ut uterque ad ecclesiam proficisceretur pro die Pentecostes, ibi coram tractaret negotia cum venerabili capitulo; praesentiam leonis futuram terrori, si quid conari aut tergiversari capitulum vellet. Ego dixi videri mihi prius esse mittendos nuntios et de omnibus transigendum, maxime de articulis iurandis, in quibus cum esse nonnulli viderentur concilii Tridentini decretis contrarii, Cardinalem non posse bona conscientia et salva estimatione iurare in eos aut subscribere. Idem visum est D. Episcopo. D. Theologus⁵ noster suggestit, ut in subscriptione addatur, »quatenus sunt conformia concilio Tridentino«. Itaque conclusum est, ut D. Thomas⁶, Cancellarius et Theologus eant ad capitulum, ego vero et D. Cretzmerus capitulo intersimus, tanquam canonici et ut D. nuntii petant se admitti ad possessionem coadiutoriae nomine Cardinalis.

2, *feria 3*. Ivimus a prandio ad Vormidum⁷ nos 4.

¹ W liście do Sokołowskiego (apud ecclesiam Varmiensem 16 cal. Octob. 1591) nazywa go Reszka »confrater carissimus« (Epist. l. I, 371), a więc kanonik warmiński, zarządzający zamkiem.

² Gutstadt, Dobremiasto, m. w pow. lidzbarskim, nad rz. Łynią. W pobliżu Schmolainen, z zamkiem tejże nazwy biskupów warmińskich.

³ Jan Hozyusz, starosta smolański.

⁴ Heilsberg. Lidzbark, m. w Warmii, rezydencja biskupów warmińskich.

⁵ Dominik Ferri.

⁶ Tomasz Treter.

⁷ Wormditt, (Orneta), m-ko w Warmii, w pow. brunsberskim.

4, *feria* 3. Braunsbergam¹. Ind[e] ego ad P. Possevinum² ad praedum excurri, ut consilium caperem.

5, *feria* 4. Ivimus ad ecclesiam Varmiensem³. Prandio nos excepit D. praepositus Cos⁴; a prandio Regis nomine salutavi decanum Sampsonem. Praeposito dixi, ut rem alacriter coeptam ad finem optatum hilariter deducant.

6, *feria* 5. Post Missam B. Mariae capitulum fuit. Admissus D. Thomas et Theologus pluribus verbis, productis litteris mandatorum, petiverunt Cardinalis nomine admitti ad possessionem coadiutoriae. Capitulum dixit se facturum, si conditiones promissas Cardinalis approbaverit, iuraverit, subscripserit. Nuntii petiverunt produci. Producti sunt subscripti et signati a D. Tilicky⁵, Maiore regni secretario. Nuntii acc[e]ptare se omnes dixerunt, sed in iuramento et subscriptione addi petiverunt haec verba: »quatenus sunt articuli conformes concilio Tridentino«. Iussi sunt exire. Vota capituli divisa fuerunt. Omnes rem novam et periculosam dixerunt; melius esse, ut de singulis articulis disputaretur et subscriptio pura et simplex fieret. Sed hoc non libuit. Conclusum ibidem post multos sermones, ut nuntii rogentur, ne res novas in subscriptionem invehire patiantur et melius deliberent; se quoque deliberaturos. Ita solutum est capitulum. Nuntii a prandio obiverunt aliquos canonicos rogantes, ut aequissimae Cardinalis petitioni ne resistent.

7, *feria* 6. Congregatum capitulum. Post multos u[l]tro citroque sermones habitos consensit tandem, ut addantur haec verba in iuramento et subscriptione »quatenus non sunt directe contraria decretis concilii Tridentini«. Ibidem D. nuntii lectis articulis de verbo ad verbum genuflexo iuraverunt; postea ad altare deacti sunt et in stallum et cathedram episcopalem introducti in signum possessionis. Campanae pulsatae, organa »Te Deum laudamus« etc. Qua re per Dei gratiam felicissime expedita Brunsbergam discessimus. Ibi prandio sumpto Vormidum sumus profecti pro nocte.

8, *Sabbato*. Vormito(s) audita Missa Heilspergam rediimus et utrique, Principi Cardinali et Episcopo, acta transacta retulimus omnia.

9, *dies Dominicus Pentecostes*. Ad ecclesiam, concionem, processionem itum est. Visum etiam est, ut Ill-mus D. mitteret oratores suos ad

¹ Braunsberg, (Brunsberga), m. powiatowe w Prusiech Wschodnich; było tu kolegium jezuickie, założone przez Hozyusza.

² Possewin bawił widać wtenczas w klasztorze jezuickim w Brunsberdze.

³ T. j. katedra biskupa warmińskiego we Fromborgu, (Frauenburg) n. zatoką Świeżą.

⁴ Mikołaj Koss, proboszcz warmiński, kanonik kujawski i warszawski, sekretarz królewski.

⁵ Tylicki Piotr, późniejszy biskup krakowski.

marchionem in Prussia ducem, per quos bonam illi vicinitatem denuntiaret et ut de limitibus cum episcopatu controversis amice et cito transigi vellet, rogabat. Itaque deputatus est D. Suchorzevsky marsalcus et D. Plemecky, ut eant Regiomontum.

10, *feria* 2. De reditu statuimus discedendum esse feria 4. Consultatum etiam est, utrum Cardinalis debeat iuramentum recipere a subditis, tam nobilitate, quam plebeis. Dixit D. ep-pus Cromerus non videri sibi necessarium nec etiam fieri ita cito posse. Nobilitas antequam convocari possit, 20 diebus indiget, fortasse etiam vivente vero ep-po nollet iurare sine expresso Regis mandato; itaque periculum esse, ne cum indignitate res ea cadat. Desiimus itaque ab hoc consilio. Visum tamen est Episcopo, ut burgimagistris oppidorum intimetur de coadiutoria et futuro episcopo, et sic conclusum est.

11, *feria* 3. Donavit Ill-mo poculum argenteum antiquum.

12, *feria* 4. Sumpto prandio Vormitum profecti sumus, sed ante prandium intimavit D. Ep-pus consuli et senatui Heilspergensi futurum ep-pum, qui receperunt et fidelitatem promiserunt.

13, *feria* 5. Vormditi (s) post Missam consuli itidem et senatui D. Ep-pus intimavit futurum episcopum et oboedientiam indixit. A prandio discessimus. Ante Brunsbergam obviam venerunt ad 100 equites bene instructi, ad 500 pedites sclopetarii et Barscz consul, qui salutaverunt Cardinalem. Bombardae eiacularae sunt densissimae. Ante portam civitatis erant praecipuorum civium filiae et uxores ordine dispositae, quae salutaverunt Cardinalem venientem, qui in arcem descendit.

14, *feria* 6. Patres Societatis Iesu per P. Possevinum pro toto die ad se invitaverunt Ill-mum Cardinalem. Itaque ivimus ad Missam ad alumnos pontificis Gregorii XIII., ubi erant pueri et adulescentes Mosci, Svedi, Dani, Scoti, Gothi, Itlandi, Curones, Rutheni, Tartari, qui in pietate et bonis litteris educabantur sub disciplina Societatis Iesu. Salutaverunt Ill-mum Cardinalem suis linguis. Prandium ibidem apud Societate[m]. Inde vidimus seminarium ep-pi et capituli Varmiensis multorum adulescentum.

15, *Sabbato*. Braunsbergae baptisati sunt assistente patrini loco Ill-mo Cardinale duo adulescentes Tartari, quibus donavit ducatos 10 et ego ducatos 5. A prandio ivimus Framburgam ad ecclesiam cathedrallem, ubi ad portam usque Venerabile capitulum cum toto clero obviam prodiit cum dalmutis(s), postea per portam maiorem in ecclesiam cathedralem introduxit. In ingressu dedit Ill-mus Cardinalis aquam benedictam et incensum benedixit assistente D. Cromero ep-po; ita processionaliter deduxerunt Cardinalem ante maius altare. Ibi genibus flexis manserunt, dum finiretur »Te Deum laudamus«; quo finito dixit orationem de Spi-

ritu Sancto D. praepositus Varmiensis Kos, qua finita ingressi sumus in capitulum, ubi Ill-mus Cardinalis rogatus subscripsit articulis iuxta formulam praescriptam, ut supra. Ibi Venerabile capitulum suam observantiam et oboedientiam testatum est. Inde deductus est Ill-mus Cardinalis comitante semper Ep-po ad cathedram ep-palem et ibi a duobus praelatis installatus est. D. Ep-pus cecinit sollemnes vespervas de Sanctissima Trinitate.

16, *dies Dominica*. Missam cantavit D. Ep-pus. Prandio omnes canonici excepti. D. Ep-pus dedit memoriale negotiorum ecclesiae cum Regia Maiestate tractandorum. O, quantam voluptatem capiebamus, quod superiora saecula vidimus, quod ep-pus non sua suorumque, sed ecclesiae tantum negotia curabat et commendabat.

17, *feria 2*. Sumpto prandio discessimus Framburga deducente D. Ep-po ad medium milliare, sed prius reconciliavimus D. Ep-po D-um Czarlinsky, nobilem. Egit etiam D. Cardinalis de Duncio¹, canonico futuro, ut a capitulo admitteretur; sed Capitulum noluit et Ep-pus irascebatur. Pervenimus Elbingam, ubi 50 equites, magna vis peditum venit obviam et bombardarum magnus fuit strepitus. Consul lungssotz prodiit obviam cum summa humilitate. Divertimus in praetorium.

18, *feria 3*. Missa non fuit in regia civitate, cum nullum esset templum Catholicum, quod nobis vehementer displicuit. Dixit Ill-mus Cardinalis consuli se velle ius suum episcopale tueri et templa repetere. Postea nos navi usque ad Habum² deduxerunt et reduxerunt. A prandio profecti sumus ad arcem Mariburgensem³. Ill-mus Cardinalis canonicatum suum Varmiensem D. Thomae Tretero obtulit, qui gratias egit. Obviam cives prodierunt et poculum donaverunt.

19, *feria 4*. A prandio vesperae in arce et processio cum Sacramento sollemnis in oppido quoque. D. Plemecky, canonicus Culmensis, venit nomine Reverendissimi D. ep-pi Culmensis⁴ et invitavit.

20, *feria 5*. Ego Missam cantavi. Sacramentum in processione tuli.

21, *feria 6*. Missa et processio. Cum D. Plemecky transegimus, ut omnia ad victum necessaria Ill-mo Cardinali suppeditentur et notentur, de pretio rerum statuatur Magnificus D. Regni Thesaurarius⁵. D. Thomas profectus est Varmiam, ut de possessione canonicatus Varmiensis adeunda tractaret cum capitulo et ep-po Cromero. Litteras Cardinalis accepit.

22, *Sabbato*. Missa et processio.

¹ Por. 25, 3.

² Frischer Haff, Świeża zatoka.

³ Marienburg, po polsku Malbork.

⁴ Biskupem chełmińskim był wtedy Piotr Kostka.

⁵ Jan Dulski, podskarbi w. kor., kasztelan chełmiński.

23, *dies Dominica*. D. Thomas significat se valde aegrotum esse ex feбри; misimus medicinas.

24, *feria 2, dies S. Ioannis*. A prandio profectus sum Gedanum sub specie curandarum rerum mearum necessariarum, sed re vera, ut dispicerem, utrum eo venire tuto et cum dignitate posset Ill-mus Cardinalis.

25, *feria 3*. Mansi ibidem. Missa apud monachos¹.

26, *feria 4*. Mansi ibidem. D. Scotus² discessit Gedano.

27, *feria 5*. Ibidem. Gedanenses miserunt Syndicum, qui Ill-mum D. Gedanum invitaret.

28, *feria 6*. Redii Marieburgam; misimus statim D. Scargam ad D. Thomam, quem pessime valuisse audivimus. Misi illi meos 10 ducatos nomine D. Klinsky, qui illi debebat.

29, *Sabbato, festum Petri et Pauli*.

30, *dies Dominica*. Scripsimus Romam et in aulam multa. Datus est fasciculus camerario. Regio.

Kalendis Iulii.

1, *feria 2*. Ad reditum nos parabamus. D. Hanovius³, canonicus Varmiensis, nomine capituli venit, quem nobiscum Gedanum invitavimus.

2, *feria 3*. Computa faciebamus. De novis in Livonia tumultibus audivimus. D. Scargam Gedanum propter hospitia praemisimus.

3, *feria 4*. Post prandium exivimus et Dirssaviam⁴ pervenimus.

4, *feria 5*. D. Borzević⁵, Ungariae cancellarius, excepit nos lautissimo prandio in sua villa Bojanow⁶. A prandio Gedanum versus progressi sumus. Obviam duo consules et 300 equites prodierunt. Bombardae eiaculatae sunt. Magna vis hominum spectatum prodierat. In domum amplissimam civis cuiusdam introducti sumus.

5, *feria 6*. Missa in ecclesia Dominicanorum cum magno hominum concursu. Burgimaystri cum aliis prandio excepti.

6, *Sabbato*. Audita Missa navi sumus ad Laternam⁷ arcem profecti

¹ Dominikanie.

² Niżej pod d. 28 lipca 1589 czytamy: »Introduxi (do papieża)... Scotum adolescentem cum litteris regis Poloniae«; a więc dworzanin królewski.

³ Jan Hanovius, kan. warm. (Rks. Jag. 28. II, 184).

⁴ Tczew, m. pow. nad Wisłą w gdańskim obwodzie regencyjnym.

⁵ Berżewicz Marcin.

⁶ Reszka musiał się przesłyszeć i zamiast Wojanów, napisał Bojanów. »Właścicielka Wojanowa, Katarzyna Wojanowska, wyszła za Marcina Bożewicza (s), przedtem kanclerza Stefana Batorego w Siedmiogrodzie«. (Słownik geogr.).

⁷ Latarnia.

cum summo bombardarum strepitu. Ibidem prandium. A prandio in mare Balticum progressi sumus. Sub vesperum in civitatem rediimus.

7, *dies Dominica*. Missa, ubi supra. A prandio extra civitatem spatiabamur. In reditu ad hortum burgimagistri von der Linden divertimus inde ad *Geldam*¹, ubi in librum coactus est precibus nomen suum Cardinalis inscribere: »Andreas Battorius de Somlio«. Inde templum parochiale ab haereticis profanatum vidimus. Donaverunt Gedanenses duo pocula grandia.

8, *feria 2*. Gedano exivimus et in Czczow² pervenimus, deducti itidem a consulibus. Ante distessum audivimus oratores ducis marchionis in Prussia de negotiis limitum. Responsum reiecit ad Czczew.

9, *feria 3*. Audita Missa responsum dedimus oratoribus Ducis in eam sententiam, quod gratum sit, quod Dux ad omnia pacis et bonae vicinitatis conservandae consilia paratum se ostendat, commissariosque designari velit ad limites ecclesiae revidendos; sed quoniam aliquoties commissarii antea quoque designati rebus infectis discesserunt, ne idem hoc tempore eveniat, inibuntur cum Ep-po et Venerabili capitulo consilia. Regiae quoque Maiestatis sententiam perquiremus, sine cuius auctoritate nil ne in privatis quidem rebus tentare Ill-mus Cardinalis consuevit; interim fient delineationes, messis absolvetur. Ita responsum est et prandio sunt excepti. A prandio discessimus ad Peplinum; ubi nos D. Abbas³ hilariter excepit.

10, *feria 4*. Sumpto prandio discessimus. D. Hanovius valedixit, nos pervenimus ad Nove⁴, ubi nos D. capitaneus Vaier⁵ hilariter accepit et donavit me argenteo poculo.

11, *feria 5*. Ex Nove Grodziądzum pervenimus magna pluvia.

12, *feria 6*. Missa non erat, nisi in Chelmza⁶, ubi pervenimus ad prandium (D. Plemecky canonicus nomine D. Ep-pi⁷ excepit et tractavit), ad D. Kostka⁸ in Lipnik a prandio in Chelmza.

¹ Giełda, czyli Artushof.

² T. j. Tczew.

³ Opatem pelplińskim był Leonard Rembowski.

⁴ Nowe, (po niem. Neuenburg), m. w pow. świeckim, na lewym brzegu Wisły.

⁵ Ernest Weiher, starosta pucki, nowski i sobowicki; w tym właśnie roku (1585) wedle Niesieckiego (IX, 267) za staraniem ks. Piotra Skargi S. I. z kościołem katolickim pojednany, uczestnik wypraw moskiewskich Batorego, umarł wojewodą chełmińskim.

⁶ Chelmża (po niem. Kulmsee), m. w pow. toruńskim.

⁷ Biskupem chełmińskim był wtedy Piotr Kostka († 1595).

⁸ Zapewne Jan Kostka, starosta świecki i lipieński, syn Jana, wojewody sandomierskiego, wychowanek rzymskiego kolegium jezuickiego — stąd znajomość z Reszką i Treterem; wieś nazywała się właściwie Lipniczki (po niem. Lipnitzken), a od r. 1868 zwie się urzędowo Lindenhof.

13, *Sabbato*. Sumpto prandio Toruniam ivimus. Cives cum equitatu honesto et bombardarum strepitu nos introduxerunt. D. ep-pus Vladislaviensis¹ misit D. Kretkovsky invitatum ad se Raczażium².

14, *dies Dominica*. Missa apud monachos³. Ibidem reliqua dies; vesperi ignes artificiosi fuerunt excitati.

15, *feria 2*. Torunia Raczażium pervenimus. D. Ep-pus obviam prodiit. Ibidem Missa. D. Thomas Treter Posnaniam parentes videndi gratia profectus est. Dedi illi *Przestrogam*⁴ ad imprimendum et epistulam ad Lascum⁵, dedi etiam mutuos talaros 40 ex his, quos mihi solvit D. Ioannes Hosius.

16, *feria 6*. Post Missam prandio sumpto donavit horologium Ill-mo et mihi parvum caballetum. Ita discessimus in Brzesczie⁶.

17, *feria 4*. Ill-mus ivit versus Vroczirisz, oppidum suum, devio itinere, ego recta via Cracoviam versus ob incommodam valetudinem; perveni in Lenciciam.

18, *feria 5*. Ibidem Missa et a Patruo libros aliquos emi, erant enim nundinae.

19, *feria 6*. Ex Lencicia Petricoviae⁷ prandium. A prandio ad abbatem Soleioviensem⁸ processi.

20, *Sabbato*. Soleiovia discessi. Ante Przedborz equus concidit, ita coactus ibi sum manere.

21, *dies Dominica*. Audita Missa in Przedborz processimus ad...⁹ oppidum.

22, *feria 2*. Pervenimus per Dei gratiam Mecoviam incolumes.

23, *feria 3*. Dedi litteras ad Reverendissimum D. vicecancellarium D. Baranovsky sub data ex Racziąsz, quibus dimissionem ad Urbem petivi propter periculum amissi officii¹⁰; misi litteras per D. Branicky¹¹, puerum Ill-mi¹².

24, *feria 4*.

¹ Biskupem kujawskim był Hieronim Rozdrażewski.

² Dziś Raciążek w pow. nieszawskim; był tam zamek biskupów kujawskich.

³ Dominikanie.

⁴ Por. 94, 1.

⁵ Por. 94, 2.

⁶ Brześć Kujawski.

⁷ Piotrków trybunalski.

⁸ Opatem sulejowskim był dawny spowiednik królewski Jerzy Fabio, Dalmatyniec.

⁹ Nazwa opuszczona.

¹⁰ Tym urzędem była sygillatura Maioris Paenitentiariae.

¹¹ Jan Branicki, zapewne syn Grzegorza, starosty niepołomskiego; Reszka wyrobił dlań starostwo niepołomskie, por. niżej pod d. 16 sierpnia t. r.

¹² Mowa o kardynale Andrzeju.

25, *feria* 5. Profectus sum Cracoviam medicorum gratia. Diverti in hortum D. Ziglerova commodissimum.

26, *feria* 6.

27, *Sabbato*. Clysterum sumpsi.

28, *dies Dominica*. Misit ad me D. Vicecancellarius aulicum suum, qui mihi diceret, quod Rex mihi facultatem abeundi Romam concedit.

29, *feria* 2. Medicinam sumpsi. Fui a prandio apud Vicecancellarium, qui idem de meo discessu confirmavit.

30, *feria* 3. Ill-mus Cardinalis rediit ex Prussia Mecoviam, ego Cracovia, ubi operam dedi curandae valetudini. Dixi Ill-mo me facultatem impetrasse discedendi in Urbem a Regia Maiestate, quod illi mirum accidit.

31, *feria* 4.

Kalendae Augusti.

1, *feria* 5. Ser-mus Rex significavit, ut Ill-mus Cardinalis veniat Nepolomicios die Lunae.

2, *feria* 6.

3, *feria Sabbati*.

4, *dies Dominica*.

5, *feria* 2. Ill-mus profectus est Niepolomicios ad Regem. A prandio salutavit et [de] multis egit.

6, *feria* 3. A prandio dedi Regiae Maiestati rationem totius profectionis Prussicae, quomodo exceptus sit Cardinalis, quomodo possessionem coadiutoriae acceperit.

7, *feria* 4.

8, *feria* 5.

9, *feria* 6.

10, *Sabbato*.

11, *dies Dominica*. Egi gratias Regiae Maiestati, quod mihi facultatem redeundi in Urbem concesserit. Respondit multis verbis, quod non me dimisit, sed sive habeam negotium sive non habeam, »mihi« ait, »expedit, ut vadas. Inveniam ego rationem, ut iterum redeas«. Ibidem obtulit gratiam suam.

12, *feria* 2. Quaesivit ex me Rex sententiam meam de cardinale nepote. Dixi, quae videbantur. Iussit porrigi in scriptis causas. Porrexi; summa erat: suadebam, ut remitteretur in Urbem, interim absenti de episcopatu provideatur.

13, *feria* 3. Fui in venatione iussu Regiae Maiestatis. Sedimus in silva ad 4 horas in summo silentio et patientia.

14, *feria* 4. Misit Rex rationes meas D. cancellario Zamoisky, ut

sententiam exquireret de profectione Cardinalis in Urbem. Constituit Rex, ut Scarga sit oconomus Mecoviensis, qui renuebat initio, sed coactus est cedere.

15, *feria 5, dies Assumptionis*. Ser-mus Rex fuit in templo Nepolomiciis in sacro cantato. P. Camillus¹, Franciscanus monachus, concionem pulchram habuit. Vidit Ill-mus Regiae M-tis gemmas.

16, *feria 6*. Discessimus Nepolomiciis Mecoviam. Volui valedicere Regi. Noluit. Videbimus adhuc, ait, sub meum discessum. Impetravi a Rege nomine Cardinalis capitaneatum Niepolomicensem pro filio D. capitanei Branicky².

17. *Sabbato*.

18, *dies Dominica*.

19. *feria 2*. Venerunt litterae ex Urbe. Multa de tenacitate summa scribebantur.

20, *feria 3*.

21, *feria 4*.

22, *feria 5*.

23, *feria 6*.

24, *Sabbato*.

25, *dies Dominica*.

26, *feria 2*.

27, *feria 3*.

28, *feria 4*.

29, *feria 5*. Fui Cracoviam vocatus a D. nuntio Bovio, ut conferret mecum de coadiutoria ep-patus Cracoviensis³, de qua cum Rege agere debebat ex mandato Pontificis. Dixi, quod mihi in hoc negotio videretur.

30, *feria 6*.

31, *Sabbato*.

Kalendae Septembris.

1, *dies Dominica*. His diebus parabam res meas ad iter Romanum, scripturas, libros revidebam, quid accipiendum sit, quid relinquendum. Nuntius fuit apud Regem. Egit de coadiutoria Cracoviensi Pontificis nomine; summa responsi Regii fuit: Dies dabit consilium; duodecim sunt horae diei.

¹ Camillus Tacchetti, spowiednik królewski.

² T. j. wspomniany wyżej Jan Branicki, dworzanin kardynała.

³ Mowa o krakowskiej koadjutorze kardynała Andrzeja, której papież był z początku przeciwny (Buoi do Rusticucciego 5/9 1584, teki rz. XIX, 91); później kilkakrotnie jeszcze podnoszona, po śmierci Myszkowskiego sama przez się upadła.

2, *feria* 2.

3, *feria* 3.

4, *feria* 4.

5, *feria* 5. Fui apud D. Oraczovsky et pransus sum cum eo. Cardinalis pransus est in villa. Rex venit Cracoviam ex Niepolom[iciis].

6, *feria* 6. Iesuitae expectabant Regem apud se pro die Dominico. Miserunt pro paramentis templi. Misimus statim Cracoviam.

7, *Sabbato*. Coepi subito, nescio ex qua causa, male habere et gravem febrim habui. Rex fecit iudicia cum Cracoviensibus.

8, *dies Dominica*. Non potui dicere Missam. Ill-mus D. communicavit in ecclesia publice, sed melius habui. Rex fuit in Missa in Cathedrali.

9, *feria* 2. Visitavit D. ep-pum Cracoviensem in Promnik¹. Existimabant homines, quod acturus erat de ep-patu Cracoviensi, sed nil scitur.

10, *feria* 3. Rex rediit Niepolo[micios] ad venationes.

11, *feria* 4. Scripsit Rex, ut Cardinalis veniat Niepol[omicios] feria 6.

12, *feria* 5. Ivi Cracoviam; diverti apud D. Decanum.

13, *feria* 6. Cardinalis prandium sumpsit in Crzeslavi[ce] villa, ego ad eum accessi. A prandio ivimus Niepolo[micios]. Ibi sub vesperum Cardinalis acces[s]it ad Regem, qui ante et post prandium iudicia exercebat. Dixit illi Rex sibi constitutum esse, ut Cardinalis Romam proficiscatur et ibi in rebus piis et magnis Reipublicae Christianae negotiis aetatem suam transigat, Pontifici serviat, in Septemtr[ionialia] negotia oculos intentos habeat, in rebus et functionibus ecclesiasticis se exerceat et Pontifici Sisto serviat. Cardinalis lubens acquievit.

14, *Sabbato*. Dies Exaltationis S. Crucis, meus natalis. Post Missam vocavit Rex Cardinalem ad se et me in interius cubiculum. Dixit de perfectione Romana, de fine illius, de impensis, de omnibus statim constituit et ut medio Octobri iremus, mandavit. Ego notaveram multa inter, roganda; ad omnia statim respondit. A prandio quoque longi iterum sermones de toto isto negotio fuerunt. In eodem sermone dixit mihi Rex, quod volebat, ut ego oratoris personam agerem, et oboedientiam praestarem S. Sedi Apostolicae. Non respondi quidquam illo tempore sed tacui.

15, *dies Dominica*. Rex fuit in ecclesia parochiali. P. Scarga concionatus est. A prandio iterum de multis egimus. Iussit sibi Rex dari notam familiae Cardinalis². Dedi. Supplicavi, ut aliquid detur viatici pro

¹ Na Białym Prądniku był dwór biskupi, który jeszcze Samuel Maciejowski »włoskim kształtem zmurować kazał«.

² Podajemy tu z papierów Reszki (rkps. Jag. 162, k. 136), projektowany skład dworu kardynała, który następnie nieznacznym tylko mógł ulec zmianom — Suchorzewski np. nie

aulicis. Promisit. Constituit, ut D. Suchorzewsky marsalcus remaneat in Polonia, oeconomiam curet, omnibus negotiis Cardinalis praesit, Mecoviae maneat. Cupiebat D. Scarga idem facere, sed visus est Suchorzewsky commodior ad hoc et Scarga commodior ire cum Cardinale. Assignavit autem Rex pro annuis impensis 30 millia florenorum. Nam Mecoviae cogeatur numerare pro sustentatione Cardinalis 24 millia. Maluit addere 6 milia et illum Romae sub disciplina Sisti V alere, sub quo minus libera peccata sunt in Urbe; visus est enim esse Gregorius indulgentior. In eodem sermone notatis 10 rationibus excusavi me Regi, quamobrem non possem oratoris personam suscipere, et ad pedes proiectus supplicavi, ne me hoc onere premere vellet: 1. »quod puer et infans sum et nescio loqui; 2. non esse regiae regnique huius dignitatis in hoc amplis-

pojechał do Rzymu — daje więc dobre wyobrażenie o zewnętrznej wystawie naszego dostojnika. Oto własnoręczna notatka Reszki z d. 14 września 1585 r.

Familia et salaria.

D. Rescius cum servitoribus	4	—	D. Kolaczekowsky cum servitore	1	—
D. Theologus cum »	2	fl. 400	D. Varsevicky	1	—
D. Suchorzewski mars. serv.	2	300	Eques D. Ffranciscus music.	»	1 —
D. Thomas Treterus secr. serv.	2	300	Credencero	»	1 40
D. Kliński, abbas futurus	»	1 —	Eques Caspar Horvat	»	1 40
R. Capellanus	»	1 100	D. Philippus	»	1
Eques 2 D. Skarga	»	1 200	Eques Istvan Diac camer.	»	1 40
» » D. Szucky	»	1 150	D. Georgius, magister stabuli	—	—
» » D. Dembiński	»	1 70	Kopcziovsky cum servitore	1	40
» » D. Martius	»	1 100	Nr. 50.		
» » D. Rogerius	»	1 100			
» 1 D. Matheus incisor	»	1 100	Pueri in curru.		
D. Szudlig mag. culinae			D. Doci, D. Branicki, D. Pierzchliński, D.		
cum servitoribus	1	70	Trossinsky, D. Alexander Italus, Matheus		
» 2 D. Strzala cum servitoribus	1	—	musicus, Miklusz Ungarus nunc abest, Mo-		
			rus, puer Moscus	—	Nr. 9.

Lakaii.

Julius, Antonius, Michel, Morus, Malatirus cum puero. — Nr. 5.

Od siebie dodamy kilka objaśnień: Klinsky, abbas futurus. Krzysztof Kliński był widać już wtedy nominatem na opactwo pelplińskie, »atoli za Rozdrażewskiego, biskupa kujawskiego, przemocą ustąpił Kostce« (Niesiecki V, 112). Inaczej przedstawia rzecz autor artykułu Pelplin w Słowniku geogr. (VI, 947).

Theologus — Dominik Ferri, kanonik medyolański.

Martius — Malacrida.

Rogerius — Bayno, Anglik.

Mathaeus incisor — Trincz.

Szudlig, mag. culinae — Maciej Szudlik; może pomyłka: był poprzednio i jest niżej koniuszym.

D. Philippus — Molfritz.

Por. zresztą »Ordinatio domus et familiae Ill principis Andreae card. Bath.« podaną niżej na str. 131.

simo munere non senatorem mittere; 3. periculum esse, ne mihi sigilli officium eripiat, cum viderint me hoc excelso loco collocatum; 4. non potero deinceps privatus Romae vivere et semper oratorem alere non expedit Maiestati Suae; 5. impensam non habeo, nam etsi domus, mensa, currus etc. possent esse mihi cum Cardinale communia, tamen in suppellectilem, in vestes, in famulos sumptu opus est; 6. dum Romae cum Cardinale essem, privatus vivere non possem; 7. in ipso ingressu oratorum summa pompa adhibetur et impensa opus est, locus in capella regius; 8. ab aurea mediocritate per hoc vitae publicae genus discedere me opportheret, quam tantopere et elegi et adamavi; 9. non possem ita assiduus esse ad latus Cardinalis, ut privatus facio; 10. sine Cardinale obeundi sunt omnes cardinales, legati, principes; ad audientias eundum est, quod praestare sine aliquo meo privato comitatu non possem. Ad has meas rationes nonnulla Rex replicavit, aliquas in libellum suum parvum inscripsit, dicens se velle rem cum D. Cancellario communicare, cui idem de me mittendo visum esset. Dixit etiam: »Video quod Dominatio Vestra non quaerit effugia, sed rationibus nititur, quas ego considerabo«.

16, *feria 2.* Rex missam ante diem audivit, qua finita cum Cardinale egit. D. Suchorzevsky oeconomum deputavit, D. Scarga proficisci iussit in Italiam. Aulicis familiaribus egit gratias pro navata opera Cardinali anno superiori; ut idem faciant hoc tempore, rogavit: tanquam sibi ipsi servirent, cum Cardinali servient. Ita omnes valedixerunt Regiae M-ti et ipse Cardinalis cum fletu. Rex dixit se D. Thesaurarium¹ ad nos remissurum cum necessariis. Iussit sibi dari capita scribendae instructionis² et summam et numerum litterarum scribendarum in Urbem.

¹ Jacek Młodziejowski.

² Instrukeya dotyczyła spraw publicznych; przezorny król nie omieszczał jednak dać także osobnych nauk i wskazówek dla kardynała i jego dworu, które sobie Reszka pilnie notował; znajdują się w tymże rkpsie Jag. co i skład dworu (por. str. 109). Oto ich treść dosłowna:

Privata ordinatio S. R. M-tis de his, quae ad Ill. cardinalem Batoreum pertinent, data die 16 septembris 1585 Niepolomiciis.

Ut primo quoque tempore in viam se det; ut quam securissima a peste quaerat; ut currus quam paucissimos accipiat; ut comitatus non excedat equos 50; ut R. D. Macziejowski Bern[ardum] in familiam suam Romae invitet; ut Ill. D. Crescentii consiliis in rebus omnibus utatur; ut Ill. D. Alexandrum Boletum S. D. N. diligenter commendet et omnes occasiones eius iuvandi occupet; ut Ill. D. Antonium Lini cavalorum eidem Pontifici commendet; ut Cardinalis lectiones theologicas non intermittat; ut aulici nobiles unum tantum servitorem habeant; ut nemo scandalosus, scortator, aleator, ebriosus, factiosus in familia post primam admonitionem toleretur; ut singulis septimanis de his, quae domi geruntur, ad nos perscribatur; ut non plures quam 14 equi alantur Romae; ut custodiam sive guardiam diligenter excepto nemine iuxta Romanae Curiae morem faciant; ut numerus personarum in familia non excedat personas 50.

Ita ad currum abiit et flentem Cardinalem amplexatus est et discessit Grodnam versus. Ascendit cum illo D. Veselini Ferens et D. Forgatz Ungari cum gravibus sclopetis. Varii fuerunt sermones hominum; alii probabant, alii improbabant profectionem istam. Mihi vero laudabile consilium hoc visum est, quod Dominus ben[e]dicat. Audita Missa discessimus Niepol[omiciis] ad Crzeslavice ad prandium. A prandio ivit Ill-mus Mecoviam, ego Cracoviam ad paranda mihi necessaria. Cum Ill-mo ivit Hungarus magnus vir, D. Kendi.

17, *feria 3.* Scripsi litteras Romam, Pragam, Viennam et ad D. Britonoriensem¹ de hoc itinere, tum, ut de ratione profectionis suscipienda intelligerem. Egi cum Montelupo, ut unum cursorem Viennam, alterum mitteret Pragam, ut sciamus, quod esset nobis iter suscipiendum.

18, *feria 4, Quattuor tempora.* Expedivi in domo Montelupi cursores: unum Pragam, alterum Viennam. Fasciculum meum Romam dedi D. Nuntio², ut in suo mittat. Ill-mus Cardinalis venit Cracoviam, in arcem descendit.

19, *feria 5.* Ill-mus Cardinalis venit Cracoviam. Ego apud D. Vicecancellarium³ cum D. Nuntio pransus sum. Promisit mihi gradarium, donavit medagliam; pro D. Crescentio misit alteram cum catenula et alteram pro D. Orlando.

20, *feria 6.* D. Vicecancellarius discessit ad suum ep-patum. D. Cardinalis audita Missa votiva de S. Stanislao cum collecta de itinere descendit etiam ad memoriam S. Hyacinthi et inde ad ep-pum Cracoviensem in Promnik. ubi prandio sumpto valedixit illi et Mecoviam rediit.

21, *Sabbato, festum S. Mathiae.*

22, *dies Dominica.* Expedivi Kopcziovsky⁴ ad Regem cum litteris subscribendis in Italiam. Idem ibit cum litteris ad Reg[i]nam et ad Archi-ppum de profectione Romana. Accepi litteras ex Urbe. Nil singulare continebant. Accepi litteras ducis Venetorum ad Regem, quas per D. Scucky ad aulam misi.

23, *feria 2.*

24, *feria 3.*

25, *feria 4.*

26, *feria 5.* Reverendissimus D. ep-pus Cracoviensis venit salutandi Cardinalis causa Mecoviam. Obviam ivit illi Cardinalis et in cufrum suum receptum deduxit, prandium apposuit. Ego post discessum ep-pi

¹ T. j. do Caligarego, biskupa Bertinoro.

² Hieronim de Buoi.

³ Wojciech Baranowski, biskup przemyski.

⁴ Dworzanin kardynała.

Cracoviam ivi propter festum S. Stanislai. Vesperi veni, ad D. Plasium diverti.

27, *feria* 6. Apud S. Stanislai sepulchrum Missam dixi. Prandium cum D. decano Cracoviensi. Apud D. Nuntium fui; dixit mihi se velle Ill-mum postridie convenire.

28, *Sabbato*. Propter homicidium quoddam civitas fuit clausa. Ad Cardinalem praemittere non potui significando de adventu Nuntii. Itaque exivimus Cracovia hora 18. Venimus Mecoviam, Cardinalis non aderat. Iverat Vroczirizum. Misi pro illo. D. Varsovicus¹ venit ipse quoque.

29, *dies Dominica*. Ill-mus venit ex Vrocziriss. D. Nuntius mansit hoc die.

30, *feria* 2. Discessit D. Nuntius Varsaviam versus.

Kalendae Octobris 1585.

1, *feria* 3.   2, *feria* 4.   3, *feria* 5.

4, *feria* 6. Profectus sum Cracoviam, Ill-mus Vroczirisos.

5, *Sabbato*. Cracovia ivi ad Crzeslavice, villam et praedium Ill-mi.

6, *dies Dominica*. Missa in Mogila.

7, *feria* 2. Visitavi D. episcopum Camenecensem, abbatem Mogilnensem (s). Eodem die mortuus est morte subitanea abbas Andreiovien-sis Bialobrzesky², cum veniret ad visitandum Ep-pum.

8, *feria* 3.

9, *feria* 4.

10, *feria* 5. In bibliotheca Cracoviensi inveni librum Gerimanicum grandem in folio »Tantztaufel« Choreia Daemonum³. Percurri totum.

11, *feria* 6. D. Tomas Treter rediit Posnan[ia] Meco[viam] cum patre suo, Iacobo sene, et D. Stanievsky⁴.

12, *Sabbato*. Ill-mus Cardinalis rediit Mecoviam ex Vrocziriss.

13, *dies Dominica*. Rediit Cardinalis in Vroczirisz.

14, *feria* 2. D. Thomas venit Cracoviam. Ego animi et recreationis causa epistulam ad Cardinalem de venatione⁵ meditabar.

¹ Zapewne znany pisarz i statysta Krzysztof Warszawicki.

² »Jędrzej, czyli według innych Stanisław« (Niesiecki), u Wielewickiego (l. c. 38) Stanisław, opat Jędrzejowski, brat rodzony Marcina, biskupa kamienieckiego.

³ Jest to znane dzieło pt. »Theatrum Diabolorum« wydane we Frankfurcie n. M. 1575 r. fol. Na str. 215^v—234 znajduje się przedruk dziełka pastora Daule pt. »Tantzteuffel das ist wider den .. Welttantz..« Frankfurt n. M. 1567. 8°.

⁴ Wojciech Staniewski, »clericus in minoribus ord. dioec. Poznan., canonicus Scarbimir, notarius«, występuje w Jędrzejowie jako świadek 18/II 1585 (Rps. Jag. 161 ark. 56). W roku 1581 bawił we Włoszech i tu jako mandataryusz Piotra Opalińskiego w. marsz. kor. zjechał dla niego Włocha ogrodnika, Iacobo Fiorentino (Rps. Jag. 1133, ark. 33).

⁵ Ma na myśli żartobliwy list o myślistwie, drukowany później w Epist. l. I, 248.

15, *feria 3.* D. Thomas cum patre et D. Stanievsky venerunt ad me ad villam Crzeslavice.

16, *feria 4.* Redierunt Cracoviam negotiorum causa.

17, *feria 5.* Redierunt ad me ad villam. Litteras in Urbem expedivimus.

18, *feria 6.* Cracoviam ex villa redii cum D. Thoma.

19, *Sabbato.* Dum in aurora missam audirem in ecclesia S. Stephani, allata est, nescio, a quo, ad me epistula D. Sebastiani Grabowiecky¹, secretarii Regii, qua me facit certiorum, data Varsoviae 13 Octobris, quod Regia M-tas mihi contulit vel potius me proponit ad vacantem abbatiam Andreioviensem. Ego celare novum volui, sed D. Picus² idem audivit et dixit D. Plasio. Mihi ea res somnio similis videbatur, cum nil tale a Rege petivissem nec quisquam pro me. Consului P. Scargam Iesuitam de multis in hoc genere. Lavi in balneo apud D. Has; sumpto ientaculo Mecov[iam] versus discessi cum D. Thoma Tretero relicto patre eius Cracoviae.

20, *dies Dominica.* Volui ad Ill-mum ire ad villam, sed significavit se velle venire et quod camerarius Regius apud illum fuerit et ad me cum litteris Regiis veniat, quibus ad me deferretur abbatia Andreioviensis. Itaque substiti.

21, *feria 2.* Ill-mus venit Mecoviam. Prodiimus obviam multi. Gratulatus est mihi de Abbatia et hortatus multo sermone, ut ne vocationi divinae resistendum putem, sed omnino accipiam.

22, *feria 3.* Venit ad me Sielnicky, camerarius Regius. Reddidit mihi litteras Regis in praesentia Ill-mi Cardinalis, quibus mihi, si cordi mihi esset, abbatiam Andreioviensem deferebat, ut in exemplo in librum inscripto habetur.

23, *feria 4.* Misimus ad D. ep-pum Cracoviensem in Kielce D. Stanislaum Suchorzevsky marsalcum et D. Thomam Treterum, cancellarium, Cardinalis nomine, ut de mente episcopi cognoscerent. Nos quoque ivimus a[d] Vrocirszisz et inde Gotartovice.

24, *feria 5.*

25, *feria 6.* Redierunt oratores ab Ep-po. Paratum illum dixerunt ad omnia et hortati sunt, ut ne omnino recusarem onus. Rediimus Mecoviam. Dedi litteras ad Regem D-o Lascz, puero Regis, eunti ad aulam ex Transilvania. Egi gratias pro Abbatia. Magnum fas[ci]culum cum expeditione Romana tradidi illis.

¹ Sebastyan Grabowiecki, późniejszy opat bledzewski, autor »Rymów duchownych«, wydanych przez dra J. Korzeniowskiego w »Bibliotece Pisarzy Polskich«, Nr. 26.

² Picus, zapewne Stanisław Zawadzki Picus, słynny doktor medycyny i wieloletni rektor Uniw. Jag.

26, *Sabbato*.

27, *dies Dominica*. Ivi Cracoviam cum camerario D. Cancellarii, ut ab illo gemmam quandam reciperem, in Italia reparandam. Diverti pro nocte in villa D. Decani Vitkovice¹, ubi ad me venit. Egimus de multis rebus ad Abbatiam pertinentibus. Suasit is quoque non esse refutandum onus.

28, *feria 2*. Bene mane ivi Cracoviam, ad Iesuitas descendi. Ipsi quoque suaserunt, ut accipiam onus. Egi de gemma D. Cancellarii cum aurificibus. Discessi Cracovia ad Michalovice². D. Ep-pus diem electioni Abbatis assignavit feriam 4 futuram.

29, *feria 3*.

30, *feria 4*. Venerunt Andreioviam D. commissarii episcopales: D. Carsnický cancellarius, D. Staręsky, D. Skarszevsky, D. Suchorzevsky, canonici Cracovienses. Productis mandatis Episcopi instituerunt visitationem ad hunc finem, ut inventis aliquibus inhabilibus excluderent ab electione. Venerunt multi nobiles qui praemonebant P. Iasiński religiosum; vociferabantur de patriae iuribus, minabantur. D. Zamoysky, secretarius³, competitor, multa quoque clamabat inter alia, quod regem Stephanum pro rege agnoscere Romae noluerim vivente Maximiliano imperatore, et similia. Pro me nemo loquebatur, nisi D. commissarii Ep-pi. Religiosi reformationem et rigorem timebant. Oppidum vicissim vehementer me expetebat.

31, *feria 5*. In contentione cum nobilitate dies abiit; quorum nonnulli volebant interesse electioni, sed commissarii non admiserunt. Religiosos de mea persona informabant. Quidam D. Palatini Sendomiriensis familiaris multa oblocutus est acerbè.

Kalendae Novembris 1585.

1, *feria 6*. Post Missam de Spiritu Sancto religiosi conventus Andreioviensis in praesentia D. Commissariorum elegerunt me unanimiter in suum praelatum et abbatem et in ecclesia publice pronuntiaverunt, quod utinam non sit contra me in die iusti iudicii! Sub vesperum rediit Mecoviam D. Suchorzevsky, qui omnia retulit acta.

2, *Sabbato, dies mortuorum* D. Kretkovsky⁴ fuit apud Cardinalem.

¹ Witkowice pod Krakowem, własność kapituły krakowskiej.

² Michałowice, w. o 8 klm. od Krakowa na granicy Król. Polskiego, własność wówczas klasztoru miechowskiego.

³ Zapewne Jan Zamoyski, późniejszy arcybiskup lwowski.

⁴ Może Erazm Kretkowski, późniejszy (w r. 1589) archidyakon gnieźnieński, kanonik kujawski † 1594 (Korytkowski).

3, *Dominica*. Venerunt ad me abbas Scrzizicensis¹, Iasiński administrator et Custos. Praemissa oratiuncula, obtulerunt mihi litteras electionis 8 patrum manibus subscriptas et sigillo conventus obsignatas. Petierunt, ut vocationi resistendum non putarem. Distuli responsum ad sequentem diem. Fui apud D. Oraczovsky. Inveni ibi D. Rey, qui se excusabat, quod Andreioviae multa dixerit non contra me, sed pro iuribus.

4, *feria 4*. Dicta Missa egi religiosis gratias pro ista benevolentia. Legi conditiones oblatas. Dixi me ad omnia deliberaturum diligenter et postea respsurum. Visi sunt non omnino contenti, quod absolute non acceptarem. Ill-mus discessit Vrocziricos (s). Ego religiosos cena excepi, multa Romana pulchra ostendi et imagines et Agnus Dei donavi.

5, *feria 3*. Patres discesserunt Andreioviam. Ego Vroczirizios ad Cardinalem.

6, *feria 4*. Ivimus Gotartovice.

7, *feria 5*. Ego ivi ad D. ep-pum Cracoviensem in K[i]elce. Egi gratias de prompta erga me voluntate, de officiis in hoc Abbatae negotio praestitis et similia multis verbis. Is mihi vicissim multa de quorundam nobilium sermonibus Krupka, Reio, Zamoysky, Osowsky.

8, *feria 6*. Reverendissimus D. Ep-pus non urgenti mihi nec petenti institutionem dedit et benedixit nec iuramentum nec professionem fidei recipere voluit, dicens, se esse de me fideque mea securum. Egimus multa de Rege, Regno, interregno, Cardinale etc. Omnino est vir prudentissimus. Donavi Agnus Dei ex crystallo D. cancellario Cristofero Carsznicky, quod valde recusavit initio; sumpto prandio reversus sum Gotartovicam. Fuit mecum D. Plemecky. Dedit Ep-pus mihi facultatem, quando volo, accipiendi possessionem Andreioviae; dixi me deliberaturum.

9, *Sabbato*. Rediimus cum Ill-mo in Vroczirzisz, ubi ego sumpto prandio ivi Mecoviam. Retinui puerum ad adventum D. Thesaurarii.

10, *dies Dominica*. Post Missam Ill-mus rediit.

11, *feria 2, dies S. Martini*. D. Nicolaus Zebrzidovsky ingressus est sollemniter Cracoviam ad accipiendam possessionem capitaneatus Cracoviensis, quem illi resignavit D. cancellarius Zamoisky. Venit ad nos Mecoviam D. thesaurarius Mlodzieiovsky. Dixit quaedam Regiae M-tis nomine de itinere Romano. Resolvimus ex illius consilio ire Andreioviam ad capiendam possessionem pro die Dominico futuro. Invitavimus ad eundem actum D. capitaneum Niepolomicensem Branicky, D. Zupnik Lubomirsky, D. Capitaneum Sandecensem Spitek Iordan,

¹ Piotr Borowski, h. Pilawa.

D. decanum Cracoviensem Dembinsky et D. Starzësky. Dedi litteras D. Kolaczko Cracoviam perferendas. Misi ad ep-pum Cracoviensem rogans, ut commissarios mittat ad capiendam possessionem; misi etiam Stanievsky ducatos 40 pro necessariis ad adventum meum. Montelupo dedi ducatos... ad rationem debiti. Computatis omnibus et saldatis remansi illi debitor florenorum 24 usque ad hanc diem. Misi tria vasa vini Andreioviam per meos equos.

11, *feria 3*. Expedivimus ad aulam puerum Kopcziovsky. Scripsi Regiae M-ti multa in gratiarum actionem et ut mihi litteras mittat praesentationis ad Ep-pum. Item litteras ad capitaneum Chęczinensem¹, ad D. Firley, ad capitaneum Cracoviensem novum, Zebrzidovsky. Misi illi copiam electionis fratrum, D. Vicecancellario de iisdem omnibus scripsi; misi copiam, qua vellem ad me scribi et ad Monachos. Scripsit Ill-mus ad ducem Slucensem² et ego ad D. Boianovsky de 1000 talaris pro hospitali Polonico promissis. Misi Varsaviam bullam poenitentiarum super quodam occulto casu. Misi Nuntio Apostolico conditiones a religiosis oblatas et consilium super illis petii. Scripsi D. Varsavicio³ et misi exemplum iocosae epistolae meae ad Cardinalem⁴. Discessit Kopcziovsky eadem die. Misit mihi Stanievsky copiam redituum Andreioviensium.

13, *feria 4*.

14, *feria 5*. Venit ad me rogatus R. D. Erasmus Dembinsky, decanus Cracoviensis, et D. Starensky et D. Hyeronimus Povodovsky, deducturi Andreioviam in Dei nomine.

15, *feria 6*. Quod Deus omnipotens faustum mihi et animae meae velit esse salutare, vocatus et rogatus ab ipsis religiosis conventus Andreioviensis, ut adventum meum ne diutius differrem, dicta Meccoviae Missa de passione Domini, profectus sum Andreioviam cum R. D. Decano, D. Starensky, Povodowsky; pervenimus hora 24. Religiosi me salutarunt et in ecclesiam deduxerunt. Te rogo, Christe, ut inspires quae agenda sunt, ne vocatio haec sit contra me in die iusti iudicii Amen.

16, *Sabbato*. Missam de Spiritu S. legi. Capitulum fratrum coegi. Egi gratias de electione, quam fecerunt me ne cogitante quidem ea de re. Ad singulos articulos propositos respondi; quaesivi; num acquiescerent. Acquieverunt in omnibus sine ulla contradictione, rogarunt etiam

¹ Starostę chęcińskim był wtedy Stanisław Szafraniec (Słownik geogr. I, 577), wojewoda sandomierski.

² Por. wyżej str. 33, 4.

³ Krzysztof Warszawicki.

⁴ Por. wyżej str. 112, 5.

ut possessionem acciperem et iura monasterii tueri incipiam. Egi vicissim gratias. Sic res transacta est pacifice. Sub vesperum venit Andreioviam Ill-mus D. Cardinalis meus cum D. thesaurario curiae Młodzieiowsky, D. *żupnik* Lubomirsky, D. Branicky, *starosta* Niepolomiensis. Venit etiam ab Ep-po missus D. Crasznicky cancellarius et D. Ciekliński¹, canonici Cracovienses, qui Ep-pi nomine darent mihi possessionem. Venerunt ad me cives Andreiovienses; nolui admittere ante acceptam possessionem.

17, *dies Dominica*. Missam de S. Trinitate cantavi. D. Povodovsky concionem habuit elegantem. Finita Missa D. Commissarii convocatis fratribus obtulerunt litteras fidei Ep-pi sui nomine, postea dixerunt, quod sicut olim administrationem commiserant patri Iaszinsky, ita eam vicissim adimunt et mihi, electo abbati, committunt. Postea lecta est D. Ep-pi institutio, qua finita deductus sum a priore et Iaszinsky ad altare maius, ubi facta oratione, possessionem apprehendi. Postea iusserunt me sedere et patres ad oboedientiam accedere, qui positis manibus inter manus meas dicebant: »Ego N. promitto vobis oboedientiam in bono; sic me Deus adiuvet et omnes Sancti«. Hoc perfecto accesserunt cives et manum porrexerunt, suam fidem et oboedientiam polliciti sunt. Ego quoque Commissariis egi gratias et meam fidem et oboedientiam D. Ep-po obtuli. Egi quoque gratias Ill-mo D. Cardinali pro opera et assistentia; ita ad prandium itum est. Ego cum religiosis sedi; lectum est ad mensam et hilariter bibitum. Cena itidem in longam noctem protracta, ego discessi cubitum. Nobiles vicini multi fuerunt.

18, *feria 2*. D. Decanus Cracoviensis, D. Starensky, Povodovsky, Commissarii noluerunt manere diutius, sed discesserunt. Ill-mum Cardinalem retinui. Fuerunt equi in universum hospitum 230.

19, *feria 3*. Ill-mus Cardinalis audita Missa sumptoque ientaculo dicessit Mecoviam, ego ad praedium Navarzice² cum aliquot servitoribus defuncti praepositi; D. Stanislaus Hosius³ mecum venit, ex Italia reversus.

20, *feria 4*. Rediit D. Hosius Andreioviam. Missa in villae ecclesia. Scripsi D. ep-po Plocensi, Dobrzikovsky⁴, Varmiensi⁵ de finibus

¹ Andrzej Ciekliński, brat Piotra, autora »Potrójnego«.

² Nawarzyce, wieś pod Jędrzejowem, własność tamtejszych Cystersów.

³ Por. wyżej str. 43, 8.

⁴ Stan. Dobrzykowski, starosta pułtowski.

⁵ Marcin Kromer.

regundis, D. Hosio Ioanni¹, D. canonico Hosio de Rubno². Litteras dedi D. canonico Hosio.

21, Mansi in Navarzice.

22, *feria* 6. Profectus sum Mecoviam.

23, *Sabbato*. Profecti sumus cum Ill-mo Domino ad Niepolomice animi gratia invitati a D-no Capitaneo³.

24, *dies Dominica*. Mansimus ibidem hilares; ego me in cubiculo continebam. Fuit D. *Zupnik*⁴, D. Thesaurarius⁵.

25, *feria* 2. Ibidem mansimus. Ego misi Cracoviam pecuniam, ut pro meis servitoribus 6 *barva* paretur pro adventu meo.

26, *feria* 3. Ivimus simul omnes ad Dobczice, arcem D. *Zupnik*, in praeupta specu positam.

27, *feria* 4. Ibidem mansimus. Venit ad nos abbas Sczircicensis.

28, *feria* 5. Ill-mus D. discessit ad Krzczow⁶, ego ad Chrzeslavice, pro nocte transivi Vieliczka.

29, *feria* 6. Ivi Cracoviam, ad patres Societatis descendi; sub vespere ivi ad domum D. Russie[c]ky, ubi diverti.

30, *Sabbato*. Missam dixi apud Iesuitas. Ibidem pransus sum et dormivi et diem S. Andreae celebraui.

Kalendae Decembris.

1. *Dominica*. Apud Iesuitas Rorate cantavi, familia m[e]a communicavit. Prandium apud D. decanum Cracoviensem. Fui in hospitali S. Crucis.

2, *feria* 2. Fuerunt apud me in prandio aliquot canonici Cracovienses; multa necessaria pro Andreiovia procuravi et magnas feci impensas.

4, *feria* 4⁷. Cum Socolovio⁸ cibum sumpsit. Libros emebam, suppellectilem et alia multa. Caspar Frank⁹ haereticus et S. Trinitatis blasphemator fecit publicam recantationem apud S. Barbaram pulchram.

5, *feria* 5. Missam audiui apud S. Trinitatem ad memoriam

¹ Jan Hozyusz, brat rodzony kardynała.

² Stanisław Hozyusz de Rubno, kan. warمیński, synowiec kardynała, syn Ulryka.

³ Grzegorz Branicki.

⁴ Sebastyan Lubomirski.

⁵ Jacek Młodziejowski.

⁶ Krzczów, wieś królewska pod Bochnią.

⁷ W rpsie: 3 *feria* 4. Ponieważ środa w r. 1585 przypadała na 4 grudnia, wszystkie więc daty aż do 25 są pomyłone i należało je poprawić.

⁸ Stanisław Sokołowski, kan. krak.

⁹ Wedle Wielewickiego Krystyan Francken (Scriptores rer. pol. VII, 85).

S. Hyacinthi, P. Scarga discessit ad capiendam possessionem villae a Domina Zarnovska¹ donatae Collegio.

6, *feria* 6. Accepi mecum Frankum, factum Christianum, et relicta Cracovia Mecoviam perveni. Litterae a Rege venerunt per Kopczesky: hortatur me.

7, *Sabbato*. Andreioviam perveni, pater Scarga ad me quoque venit.

8, *Dominica* 2. *Adventus*. P. Scarga in oppido sermonem habuit cum maximo populi concursu, alium a prandio.

9, *feria* 2. In Rorate sermonem habuit P. Scarga, confessionem audivit.

10, *feria* 3. Ibidem in oppido laboravit P. Scarga.

11, *feria* 4. Discessit P. Scarga² ad villam, donavi florenos 10.

12, *feria* 5. Coepi in res ecclesiasticas et oeconomicas animadvertere.

13, *feria* 6. Capitulum habui cum religiosis.

14, *Sabbato*.

15, *dies Dominica*. In oppido fui.

16, *feria* 2; 17, *feria* 3; 18, *feria* 4; 19, *feria* 5; 20, *feria* 6; 21, *Sabbato*; 22, *Dominica*; 23, *feria* 2; 24, 3³. In oppido cibum sumpsi, ut in vesperis adessem.

25, *feria* [4], *dies Natalis Domini*. Concionem primam publicam habui Andreioviae.

26, 27, 28, 29, 30, 31,

Annus Domini 1586.

In nomine Domini.

Kalendae Ianuarii. *Feria*..., 2, *feria*... 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31.

Kalendae Februarii 1586.

Kalendae, feria Sabbato. Pater Scarga ad me Varsavia rediit.

2, *Dominica*; 3, *feria* 2; 4, *feria* 3; 5, *feria* 4; 6, *feria* 5; 7, *feria* 6; 8, *Sabbato*; 9, *Dominica*; 10, *feria* 2; 11, *feria* 3; 12, *feria* 4; 13, *feria* 5; 14, *feria* 6.

¹ Tu się Reszka podwójnie myli: Dobrodziejką nowicyatu Jezuitów krak. była kasztelanowa nie żarnowska, lecz czchowska, Anna Kormanicka, która zapisała nie jedną, lecz dwie wsie: Stępcice i Przecławkę. Por. Wielewicz l. c. str. 71, 82 i 84.

² Ks. Skarga pojechał objąć na rzecz zakonu dwie wsie, darowane przez Kormanicką.

³ Wskutek pomyłki (str. 118, 7) dodano w rpsie mylnie 24 *feria*...

15, *Sabbato*. D. archiep-pus Leopoliensis¹ venit ad Ill-mum Mecoviam. Ego quoque illius causa veni.

16, *dies Dominica*. Audivimus de casu, quod Regia M-tas confracta glacie in lacu quodam apud Grodnam parum abfuit a periculo. Unus auriga et 2 equi submersi sunt. Rex sese deiecit ex vehiculo².

17, *feria 2*. Ill-mus D. fuit perturbatus propter Theologum³, quod quidam de illo diceret dicenda.

18, *feria 3*. Expedivimus in aulam D. Scargam propter multa et maxime propter petitionem D. Andreae Zborovsky, ut per Cardinalem possit reconciliari et alia, ut in instructione.

19, *feria 4, Cinerum*. D. archiep-pus Leopoliensis acceptis cineribus ab Ill-mo profecti sumus (s) Navarzice ad meam villam; habebat equo[s] 34.

20, *feria 5*. Andreioviam ivimus, Missam in oppido audivimus.

21, *feria 6*. Egimus multa cum D. Archiep-po de itinere Romano.

22, *Sabbato*. Ibidem mansimus.

23, *dies Dominica*. D. Dobrzikowsky venit. Egimus de concordia cum D. Pilczicky ineunda.

24, *feria 2*. In oppido celebravit D. Archiep-pus et ego. Conclusimus ire simul omnes. D. Pilczicky ostendit se alacrem ad concordiam. Brzesky adfuit.

25, *feria 3*. Ivimus ad Okalevice⁴, villam meam in terra Syradiensi.

26, *feria 4*. Exivimus in campos cum D. Archiep-po et D. Pilczicky cum suis. Revidimus veteres *kopcós* et signa novorum. Invenimus in longitudinem ademptum esse monasterio medium miliare, in latitudine ubi magis ubi minus aliquando 10 *staie*, aliquando unum. Volebat D. Pilcz[yc]ky decedere de iure suo praetenso unum *staie* in longitudinem et *stav zostavicz*; sed quia is nocuisset villae Grodzisko, nolui consentire et me retuli ad conventum; ita infecta re discessum est.

27, *feria 5*. D. Archiep-pus ivit Częstoch[owiam] et ego Andreioviam; reliquit apud me puerum, ut per illum de itineris ratione significem.

28, *feria 6*. Discessi ad ep-pum Cracoviensem pro valedictione et capienda licentia abeundi. Ivit mecum Stanevsky et pater lassinsky; perveni ad Kielce.

¹ Jan Dymitr Solikowski.

² O tym przypadku królewskim por. Wielewicki l. c. str. 97, który go jednak odnosi do 21 lutego.

³ Dominik Ferri, kan. medyolański.

⁴ Okalewice (dziś Okołówice) i Grodzisko, dwie wsie niegdyś klasztoru Jędrzejowskiego, dziś rządowe w pow. noworadomskim.

Kalendae Martii 1586.

Kalendae Sabbato. Ex Kielce Borzęcin¹ et postea Vąchock, ubi Abbas² noluit intromittere.

2, dies Dominica. Dicta missa in Vąchock ivimus, Ilzam³ ad Episcopum. Egi cum illo multa post prandium de variis. Dedit facultatem abundi. Visum est D. Povodovsky praeficere in monasterio ecclesiasticis rebus, secularibus D. Suchorzevsky. Donavi illi imaginem pulchram; in arce dormivi.

3, feria 2. Valedixi obtentis omnibus, quae volebam; perveni in monasterium S. Crucis⁴. Rumores de Christofero Zborovio spargebantur, quod vagabatur in Polonia cum comitatu latronum.

4, feria 3. Dicta Missa per silvam magnam perveni in Chęczin. Egi multa cum Iosepho⁵.

5, feria 4. Redii Andreioviam. Venit epistula ab Ill-mo, ut Mecoviam cito veniam.

6, feria 5. Mecoviam veni. Ostendit mihi Ill-mus scripta palatini Sendomiriensis⁶ de Zborovio, quod non credit fuisse in Polonia et armatum hinc inde vagari.

7, feria 6. Mansi Mecoviae. Conclusimus eundum esse Cracoviam propter expeditionem pro itinere. Venit ex aula Ser-mi D. Philipovsky⁷. Attulit litteras Regis ad me et ad Pontificem, cardinales aliquot de meo sigillaturae negotio⁸.

8, Sabbato. Cracoviam pervenimus hora 22. Palatinus Sendomiriensis misit obviam filium suum⁹. D. Thesaurarius venit.

9, dies Dominica. Ill-mus fuit in ecclesia Arcis. Litterae Regis venerunt ad D. capitaneum Cracoviensem¹⁰ et capitaneum Sądecen-

¹ Właśc. Bodzęcin z zamkiem biskupów krakowskich.

² Andrzej Karwicki. Dnia 22 lipca 1587 pisze Annibal z Kapuy, że »komenda opactwa wąchockiego niedawno z powodu śmierci opata Andrzeja Karwickiego zawakowała« (Listy Annibala z Kapuy, wyd. przez A. Przeździeckiego, str. 63).

³ W Ilży był również zamek biskupów krakowskich.

⁴ Klasztor Benedyktynów na górze Śto-krzyskiej.

⁵ Zapewne sługa Reszki »Iosepho servitori meo butiliro debeo salarii nomine Δ 22« (Iag. 162, k. 142').

⁶ Stanisław Szafraniec.

⁷ Zapewne znany ulubieniec króla Stefana, Hieronim Filipowski, krajczy kor. i łozniczy królewski, starosta nurski, ostrowski i ostrołęcki † 1587 (Wielewicki l. c. str. 113).

⁸ Wstawiennictwo przyszło zapóźno, gdyż tymczasem Reszka stracił już był pieczętarnstwo Wielkiej Penitencyaryi.

⁹ Jędrzej Szafraniec, starosta lelowski, syn Stanisława.

¹⁰ Mikołaj Zebrzydowski.

sem¹, ut deducant cardinalem Viennam usque. Utramque[s] dedi D. Thesaurario transmittendas.

10, *feria 2*.

11, *feria 3*. Venit ex aula D. Scarga. Attulit omnia responsa Regis ad singula capita: ire in Italiam iubet; de Zbórovio non videtur acquiescere; ad capitaneum Ssidloviensem² scripsit; abbatia Văcho-censis, quam petivimus pro archiep-po Leopoliensi, iam est data; electio principis dicitur fieri in Moscovia.

12, *feria 4, dies S. Gregorii*. Ill-mus profectus est Niepolomicios, ego mansi curare curanda; multa cum Thesaurario transegi de cambiis variis. Invenimus expedire, ut parata pecunia portetur.

13, *feria 5*. Misi litteras in Italiam ad Pontificem, Fernesium, Sabellum, S. Sisti, Montisregalis³ Cardinales in meo negotio registratorias, ad alios novos cardinales gratulatorias. Misi D. Crescentio polizam banchariam pro 3000 fl. ad Altovitos pro parandis necessariis domus. Scripsi oratori Veneto⁴ et ungulam misi alcinam⁵, D. Caligario, per eundem D. Crescentio, ut paret omnia, D. Sifonio⁶ de utensilibus etc. Duos fasciculos dedi Montelupo, ut statim mittat Pragam.

14, *feria 6*. Ill-mus rediit Cracoviam Niepolomiciis. Statim conclusimus supputatis diebus et cognita voluntate Regia discedendum esse Cracovia primo quoque tempore. Itaque statuimus diem 20 Martii, quo Mecovia exeundum erit. Ego statim discessi Cracovia et Mecoviam perveni.

15, *Sabbato*. Andreioviam veni. Coepi parare necessaria, scribere memoriale, ordinare monasterium et familiam.

16, *dies Dominica*. Fui in ecclesia oppidi. Nobiles apud me plerique. D. Suchorzevsky venit ad me. Rogavi, ut curam susciperet bonorum monasterii. Promisit.

¹ Spytek Jordan.

² Jakób Secygniowski, starosta szydłowski.

³ Kardynałem Mondovi (Montis Regalis) nazywano zwykle byłego nuncjusza w Polsce, Wincentego Laureo, od m. Mondovi (w Piemoncie), gdzie był biskupem.

⁴ Lorenzo Priuli, poseł wenecki w Rzymie.

⁵ Łosie kopyto miało być skuteczne na wielką chorobę. »Ungula earum (łosiów) curari comitalem morbum constans est fere apud omnes opinio. Quidam omnibus ungulis eandem inesse vim quocumque tempore aut modo caesis contendunt; quidam dextro posteriori crure viventi abscissam oportere esse tempore, quo maxime ardore libidinis saevit. Correptos morbo comitali cum visu sensuque sublato afflictantur, ungulae parte quantumvis parva tactos excitari credunt. Annuli ferme ex ea fiunt, quas item, qui in digito habent, corripit eo morbo negant et vulgo feruntur«. (A. M. Graziani: De scriptis invita Minerva, II, 137; por. Relacye nuncyuszów w Polsce Rykaczewskiego, II, 31; Niemcewicz: Pamiętniki o dawnej Polsce II, 270).

⁶ Sifonius Spada.

17, *feria 2*. Post Missam congregavi capitulum. Dixi de mea perfectione. Litteras Regis reddidi, quibus a religiosis postulat, ut me a monasterio abesse aliquandiu patiantur; egi de moribus, de cultu divino; dixi assignatum esse D. Hyeronimo Povodovsky ab ep-po Cracoviensi, ut in mores et facta illorum inspiciat; dixi quoque me constituere supremum oeconomum D. Stanislaum Suchorzevsky, praesentem etiam illis exhibui, in quem consenserunt; ultime donavi singulis per aliquot florenos. Fui cum D. Kmita in visione differentiarum de graniciebus; transegi cum illo iuxta intercisam.

18, *feria 3*. Res meas composui. Accepi a Stanislaŏ Spik ratione arendae florenos 200, dedi quietationem, a Lagovsky florenos 135, a Raysky florenos 200, a D. Borek florenos 100. Visitavi hospitale Andreioviense et Kochanowsky¹ aegrotum in Laskov et concessi illi Przeczlaw² et dedi supra hoc scriptum. Constitui etiam D. Suchorzevsky plenipotentem ad omnia. D. Ioseph scripsit.

19, *feria 4*. Post Missam de Spiritu S. dispositis rebus omnibus discessi Andreiovia et perveni Mecoviam, ubi inveni D. Thesaurarium Regis, a quo accepi vesperi per manus Ssidlowsky in numerata pecunia talaros 1729, ducatos Ungaricos 6419 — et polizam praeterea Montelupi ad Altavitos pro florenis 3000, ita quod in totum accepi a Thesaurario florenos 16 millia et addendo polizam cambii, quam ante misi pro praeparatione rerum, florenos 3000, ita faciet in toto 19 millia florenorum, super quibus etiam dedi recognitionem eidem D. Thesaurario. Idem etiam mihi ipsi dedit florenos 1000 dono a Regia M-te, pro quibus Regiae M-ti statim egi gratias. Multa alia sunt constituta. Nos per Kezmark debemus Presburgum ire, impedimenta, Itali cum aliis aulicis per Moraviam et ibidem convenire.

20, *feria 5*. Audita Missa de S[piritu] Sancto et concione Ill-mus Cardinalis in Dei nomine discessit Niepolomicios versus, maxima usum nivium et ventorum tempestate. Ego Cracoviam vix perveni, ad D. Povodovsky diverti. Pelles emi, Serenissimo expedivi, Symone[m] Treterium³ baccalarium pro scriba recepi, filium viduae cuiusdam Cracoviensis. Pelles emi. Computa feci. Montelupo remansi debitor florenorum 100. D. Strus pro pellibus florenos 44, Plasio florenos... D. Povodovsky commisi curam rerum ecclesiasticarum in monasterio, pleba-

¹ Jan Kochanowski, starosta (rządca) jędrzejowski (capitaneus Andreoviensis jako świadek 14/II 1595. Rks Jag. 161, ark. 56).

² Przeczław, wieś klasztoru jędrzejowskiego (w dziś. pow. jędrzejowskim).

³ Szymon Treterius został świeżo (w r. 1585) bakalarzem sztuk wyzwolonych; był później proboszczem w Dębnie (Muczkowski, Liber promotionum, str. 230).

natum in Andreiovia concessi Bartolomaeo Ssamotuliensi¹ baccalario, ut in commendam habeat ad unum annum et ita scripsi ad episcopum Cracoviensem. Stanievio curam monasterii commisi et iussi, ut sibi dono accipiat florenos 50. Assignavi D. Strzesskowsky annuos florenos 20, D. Kmita florenos 20. Scholares 8 iussi ali. Baccalarium accepi pro salario annuo fl. 20 et vestibus. D. decanus Cracoviensis, capitaneus Chęczinensis et alii multi me visitarunt. Rogatu D. Decani dedi litteras clausas ad D. Suchorzevsky, si pater D. Maczieiovsky Adami moreretur, ut ne filius loco moveatur ex Potok² usque ad meam informationem.

21, *feria 6*. Multa constitui de rebus variis. Coram notario capituli constitui procuratores ad resignandum decanatum Varsaviensem D. Brzezni³sky, D. Slavinsky⁴, D. Staniewsky et hoc ipsum instrumentum cum praesentatione Regiae M-tis et aliis inventariis ad bona decanatus pertinentibus omnia simul obsignata reliqui in manibus D. Socolovii, ut in manus D. Bernardi Maczieiovsky⁵ tradat, cum ex Italia redierit. Post prandium relicta Cracovia ivi Niepolom[icios], ubi Ill-mum Cardinalem offendi.

22, *Sabbato*. Multas commendationes ad Regem scripsimus. Cum Montelupo ita transactum est, ut quam pecuniam interesse nomine Bononiae et Romae persolvit, eam illi D. Suchorzevsky restituat, res autem pro vestitu acceptas D. Thesaurarius, cui dedi rationem. Sumpto prandio discessimus et per Bochniam pervenimus ad Lipczinam[s]⁶, oppidum D. Veselini, ubi pernoctavimus — mil. 4.

23, *dies Dominicus*. Audita Missa, relicto D. capitaneo Niepolomicense progressi sumus usque ad Sądecz pessimo itinere. Venit obviam D. capitaneus Spitek Iordan cum armatis peditibus et equitibus. Excepit sollemniter; mil. 4.

24, *dies Lunae*. Urgente D. Capitaneo mansimus tota die. Non dum enim totum equitatum suum paratum habebat ad deducendum. Conscripsi ordinem vivendi Romae; D. Thesaurarius subscripsit et meum vicissim accepit. Ego scripsi D. Suchorzevsky, capitaneo Ssi-

¹ Liber promotionum Muczkowskiego zna Bartłomieja z Szamotuł jedynie pod r. 1493 (str. 115); zapewne więc ten Bartłomiej zyskał stopień naukowy na innym uniwersytecie.

² Potok w. w pow. jędrzejowskim, własność=klasztoru jędrzejowskiego, wydzielona Maciejowskiemu, ojcu Adama.

³ Brzeźnicki Jakób, zob. wyżej str. 34, 6.

⁴ Michała Sławińskiego, kanonika gnieźnieńskiego, wymienia (z r. 1547) Niesiecki (VIII, 405); Korytkowski go jednak nie zna.

⁵ Bernard Maciejowski został po Reszce dziekanem warszawskim.

⁶ Lipnica, starostwo lipnickie, dzierżawa Franciszka Wesseleniego.

dlovsky, Brzezniczio. Lavi in balneo. Venerunt ad me nobiles multi commendantes filium hospitae meae, qui in Italia dat operam litteris.

25, *feria 3.* Audita Missa processimus longius. Prandium sumpsimus in Pivniczna¹, oppidulo parvo. Postea pessimo itinere transmisso septies fluvio² rapidissimo et monte Crapak³ asperissimo pervenimus in Lubovlam, oppidum Regis; D. Thesaurarius rediit ex Sądecz Cracoviam versus; mil. 4. Venit D. Forgatz senex salutatum Ill-mum D. Cardinalem.

26, *feria 4.* Ex Lubovla non audita Missa, quia sunt haeretici, ivimus ad Kezmark. D. Tekeli venit obviam, in arcem recepit. Contra D. Spitek nescio quid habuit, sed res est sopita. Ill-mus D. pro civibus intercessit; mil. 4. Fuit aquarum magna inundatio.

27, *feria 5.* Ex Kezmark pervenimus ad Hibe, non pessimo itinere; mil. 4.

28, *feria 6.* Ex Hybe oppido per S. Miclus⁴, ubi nobis tres rates donavit loci dominus, pervenimus lutosissima via ad oppidum Rosemberg⁵, ubi currus impositi sunt in rates, equi terra dimissi usque ad Fraistad⁶. Magnificus D. capitaneus Sądecensis, Spitek Iordan cum suo comitatu rediit in Poloniam nobis consentientibus, quod illius custodia navigantibus necessaria non videretur. Ill-mus scripsit Regi de sua perfectione, alteras de civitate Sądecensi. Ego scripsi D. Thesaurario.

29, *Sabbato.* Ex Rosemberg relicto D. Capitaneo pervenimus ad arcem D. Turczy Biczzy⁷, qui nos humanissime exceptit.

30, *dies Dominica.* Cum haberi Missa non potest propter haeresim passim ubique sparsam in his oris, navigio conscenso profecti sumus cum eodem D. Turzo et D. Forgatz iuvene ad arcem Trenczin, ubi D. Forgatz Emericus manet cum recens ducta coniuge, ducissa Teszinensi, quae fuit ad mensam cum filio et duabus filiabus, et vidimus ceremonias Tudeschanicae gravitatis; mil. 6.

31, *feria 2.* Sumpto ibidem prandio relicto Turzo et D. Forgatz navigio vecti sumus ad oppidum Novemiasto⁸, mil. 4, ubi magna fuit rerum omnium inopia.

¹ Piwniczna, miasteczko nad Popradem w Galicyi.

² Rzeka Poprad.

³ Tj. Krępak, przez co rozumie pasmo górskie oddzielające Polskę od Węgrow.

⁴ Ś. Mikulasz m. komitatowe na Liptowie.

⁵ Róžemberk miasto nad Wagiem na Orawie.

⁶ Freistadt (po węg. Galgocz) m. nad Wagiem w komitacie nitrzańskim.

⁷ Zamek niegdyś Turzonów Bice nad Wagiem w komitacie trenczyńskim.

⁸ Nowe miasto (po węg. Vág-Ujhely) m. nad Wagiem w komitacie trenczyńskim.

Kalendae Aprilis 1586.

1, *feria* 3. Cum equos nulla ratione possemus habere et nostri nondum pervenissent, coacti sumus subsistere ibidem sine Missa et ecclesia.

2, *feria* 4. Ibidem propter equorum inopiam mansimus.

3, *feria* 5. Tandem equi venerunt, fracti luto et montibus. Itaque ivimus ad Tirnava, ubi D. episcopus Telegdinus¹ Ill-mum excepit humanissime et pro Paschale invitavit; sed visum est Posonium pervenire, mil. 4. Audivimus matutinum in ecclesia.

4, *feria* 6, *Magna*. Posonium pervenimus, ut ibi dies festos ageremus. Episcopus Vaciensis venit obviam Ill-mo et semper assistebat. Officia divina in collegiata audivimus.

5, *Sabbato Sancto*. Misi Matheum in posta Viennam, ut meas litteras ad D. Caligarium postae traderet, alias Drascovitio² cardinali a Regia M-te.

6, *dies Sacratissimus Paschae*. Officia divina omnia in ecclesia. Ill-mus communicavit in Missa maiori ex manibus episcopi Vaciensis.

7, *feria* 2. Ibidem mansimus.

8, *feria* 3. Ibidem.

9, *feria* 4. Discessimus Posonio. Ill-mus ivit ad Cerestur³ castrum D. Nadaszdy, fratris sui. Ego cum reliquo comitatu pernoctavi in Bruck oppido, mil. 4. Danubium traieci apud castrum Hainburg.

10, *feria* 5. Ex Pruk perveni in Naustad, diverti ad monasterium S. Pauli Eremitae — mil. 4.

11, *feria* 6. Ibidem mansimus exspectando alium comitatum, qui per Moraviam ivit.

12, *Sabbato*. Venit D. Scarga cum reliquo comitatu; significavi statim Ill-mo, ut ipse quoque advolet.

13, *dies Dominica*. Ibidem.

14, *feria* 2. Ivi Viennam, ut occurrerem D. archiep-po Leopoliensi⁴, et inveni. Nostra impedimenta praemisi Ssadvinum⁵.

15, *feria* 3. Redii Naustadum. Ill-mus significat se adfuturum, ut nos praecedamus.

¹ Według Gamsa (Series episcoporum, Ratisbonae 1873) był Mikołaj Telegdy biskupem pięciokościelskim i umarł w tymże roku (1586).

² Jerzy Draskowicz, arcybiskup koloceński, został 18 grudnia 1584 kardynałem († 31 stycznia 1587).

³ Kerestur m. z zamkiem niegdyś Nadasdych w komitacie sopronskim (oedenburskim).

⁴ Jan Dymitr Solikowski.

⁵ T. j. Schottwien

16, *feria 4*. Ex Naustadio pervenimus in Ssadvin, mil. 4. Inde scripsi D. Crescentio et D. Caligario per servitorem D. Philipovsky, qui celeriter ibat Bononiam. Ill-mus D. Cardinalis ex Kerestur pervenit ad nos uno die. De bobus erat nobis cura, qui currus traherent.

17, *feria 5*. Curribus praemissis et sumpto cum D. archiep-po Leopoliensi prandio Mercuslagum pervenimus magna pluvia comitati; mil. 3. Ibidem invenimus litteras D. ep-pi Caligarii.

18, *feria 6*. Ex Mercuslag facta collatione in [Kindberg] pervenimus in Pruk, ubi fuit D... Corraduci, vicecancellarius Caroli Archiducis, qui salutavit Principis nomine, litteras passus obtulit etc.; mil. 6.

19, *Sabbato*. Audita Missa et D. Scarga cum curribus praemisso datoque responso ad Archiducem a prandio discessimus et pervenimus in Loien¹ oppidum, mil. 2. Ibidem valedixit Ill-mo D... et rediit in Poloniam, cum videret non esse sibi locum in familia Ill-mi, quem sibi dixit promissum fuisse a D. Thesaurario. Ibidem venit D... Turca per Ser-mum Regem baptisatus, revertens ex Urbe, cui aliquot talaros donavit Ill-mus, et per illum ad Regem scripsit. Ibidem cognovimus Malatestam cum 60 banditis profectum fuisse ad D. Christopherum Zborowsky; sed cum nullas litteras Villaci ostendere posset, remissum ab Archiduce fuisse usque ad fines Italiae. Vesperi ab aurigis fuerunt excitati rumores in hospitio.

20, *dies Dominica*. Audita Missa discessimus et pervenimus in Knitenfeld oppidum, mil. 4.

21, *feria 2*. Audita missa in ecclesia extra oppidum pervenimus cum Ill-mo ad Hundsmark oppidum, mil. 5. Ego longius processi eques usque ad Naumark, ubi D. Thomas cum curribus pervenerat, mil. 7 in totum.

22, *feria 3*. In Naimark exspectavi Ill-mum, qui eques ad balnea aquae calidae processit. Pervenimus pro nocte ad Frisach oppidum, mil. 2.

23, *feria 4*. Ex Frisach audita Missa pervenimus ad Felkkirchen mil. 6. Misi Venetias D. Scucky cum litteris ad ducem et Marchionem² pro transitu per Pontevam³.

24, *feria 5*. Ex Fel[d]kirchen pervenimus Villacum, mil. 3, ubi quoque venit D. Caligarius, episcopus Britonoriensis, nuntius Apostolicus apud archiducem Carolum, et locumtenens eiusdem, episcopus

¹ Zapewne Leoben, m. górnicze nad Murem; odległość między Bruck a Leoben wynosi 17 klm., więc odpowiada mniej więcej podanej w Dyaryuszu (2 mile).

² Marchio Michał.

³ Pontebba, miejscowość graniczna, dziś stacya kolejowa.

Lubianensis¹, officii visitationisque gratia. Ill-mus salutatis illis ivit ad balnea prope Villacum.

25, *feria 6*. Mansimus tota die Villaci, Ill-mus rediit in balnea.

26, *Sabbato*. Villaco venimus ad Tarviskam², ubi cognovimus, quod Veneti mandata Pontevae dederunt, ne Cardinalis admitteretur. Ego quoque misi exploratum et ita se rem habere inveni. Itaque coacti sumus ibidem subsistere dum Venetiis responsum veniret. Ibidem pervenit D. orator³ languens et substitit.

27, *dies Dominica*. D. Caligarius invitabat Goritiam, sed novas a Venetis difficultates metuebamus. Itaque conclusum est exspectandum esse ibidem responsum. Missam in Campo Rosso⁴ audiebamus quotidie. Lutherani de suo ministro timebant, ne a nobis caperetur et ecclesia occuparetur.

28, *feria 2*. D. Orator pessime valebat. D. episcopus Lubianensis Goritiam discessit. D. Caligarius nobiscum mansit.

29, *feria 3*. Ibidem. Litterae ex Sacele a D. Scucky venerunt, quod non est admissus in oppidum. Ita coactus est mittere D. Franciscum Veronensem.

39, *feria 4*. Ibidem haesimus.

D. Krzicky⁵ redibat ex Italia in Poloniam, per quem scripsimus ad aulam et D. Thesaurario de successu itineris nostri.

Kalendae Maii 1586.

1, *feria 5*. Ibidem Missa in Camporosso. D. orator lectica vectus est ad ecclesiam et communicavit, cuius etiam usum illi Romam usque concessimus.

2, *feria 6*. Ibidem.

3, *Sabbato*. Venit epistula a D. Francisco Venetiis, qua significabat, quod iam bis erat consultatum in senatu de nostra admissione. Quidam ex provisoribus sanitatis sese opponebant, tamen D. Marchio difficultates superabat et dux ipse vias ostendebat ad persuadendum aliis.

¹ Jan Tautscher (Gams).

² T. j. Tarvis.

³ Posel z obedyencyą Jan Dymitr Solikowski, arcybiskup lwowski.

⁴ Ze związku widać, że Campo Rosso leży jeszcze w granicach Austrii; miejscowość jednak musiała zmienić nazwę, gdyż jej ani w urzędowym spisie miejscowości Karynty ani na mapie sztabu generalnego odnaleźć nie mogliśmy.

⁵ Może Krzycki, Stanisław, kasztelan raciański (Arch. Zam. II, dok. 20).

4, *dies Dominica*. Venit D. Scucky et cum eo Venetus missus a Principe, ut Ill-mo Cardinali per Pontevam aditum aperiret. Attulit etiam litteras a curatoribus sanitatis. Solvimus in omnibus hospitiiis ad florenos 700 per hos dies 10.

5, *feria 2*. Discessimus Tarvisio, Pontevam transivimus assistente Veneto et omnes observante. Eodem die pessimo omnium itinere pervenimus equites tantum Venzonam; currus in diversis locis remanserunt, mil. 6.

6, *feria 3*. Mansimus toto die Venzonae. Currus reparabantur et relictis retro superveniebant.

7, *feria 4*. Audita Missa discessimus Venzona. D. Caligarius Gortiam rediit nobis relictis. Nos per oppidum S. Danielis pervenimus in Spilemberg, ubi invenimus D. equitem Don Marchio Michael. In arce nos excepit D. Horatius de Spilembergk, vir humanissimus.

8, *feria 5*. Audita missa per Comoglanum¹ transivimus et pervenimus ad Sacele, ubi in palatio mercatorum divertimus.

9, *feria 6*. Pervenimus in Castelfranco², unde expeditivimus D. Plemecky cum Francisco Mantuam versus, ut principi Mantuae offerret nannum et nannam parvulam, succinea vascula; ego quoque misi pedem alcis³ Principi.

10, *Sabbato*. Ex Castelfranco transivimus Patavium penes muros civitatis et pervenimus partim in *barka*, partim terra usque ad oppidum Moncelese⁴, ubi summa fuit omnium rerum penuria.

11, *dies Dominica*. Audita Missa, transmissis duobus fluviis pervenimus Rogigum [s]⁵, ubi gubernator obviam processit, in palatium recepit, comoediam instruxit; et est gener D. Cavaleri.

12, *feria 2*. Audita Missa in palatio Ferrariam tra[n]smisso Pado pervenimus. Dux aberat. Cardinalis alia via ductus ad portam insolitam pervenit et aliquandiu subsistere coactus est, dum ingrederetur. In monasterium Carmelitarum divertit. Dux litteras misit offerens omnia sua. Naves obtulit, quas acceptavimus.

13, *feria 3*. Navibus Ducis consensis pervenimus in oppidum

¹ Conegliano, tu przez pomyłkę wymienione, gdyż leży na południu od Sacile; por. niżej pod 27 czerwca.

² Castelfranco m. na wschód od Treviso; nasi podróżni objeżdżają więc Wenecję dalszą drogą na Padwę.

³ Por. wyżej str. 122, 5.

⁴ Monselice m. na południe od Padwy.

⁵ Pomyłka zam. Rodigium. Rovigo m. dalej na południe od Monselice przy gościńcu do Ferrary.

Argenta¹. D. Tomam et Scucky cum impedimentis et nannis per Bononiam et Florentiam ire Romam iussimus.

14, *feria 4*. Ex Argenta remissis navibus terra profecti sumus Ravennam, ubi legatus, cardinalis Cananus aderat, sed finxit se nescire de adventu Ill-mi. Divertimus in monasterium Benedictinorum.

15, *dies Ascensionis Dominicae*. Cardinalis Cananus bene mane venit, Ill-mum Cardinalem visitavit, simul missam audivit; me ad suum prandium accepit. A prandio visitavit Cardinalis ecclesiam antiquam uno lapide maximo tecti loco contactam². Visitavit et Cardinalem in palatio, ubi rumor de fusta Turcarum percrebuerat.

16, *feria 6*. Audita Missa Ravenna discessimus deducente cardinale Canano. Ibidem venit Bononia D. Scadinari et D. Ssiskovsky officii gratia; pervenimus Ariminum facta collatione in porto Censatico³.

17, *Sabbato*. Cardinalis Gonzaga⁴, Mantuam proficiscens, visitavit Cardinalem nostrum. D. Plemecky rediit Mantua. Egit Dux gratias pro nannis et ungula alcina. Pervenimus Pisaurum, ubi dux Urbini obviam prodiit et in palatium⁵ nos recepit. Inde ego scripsi in Poloniam.

18, *dies Dominica*. Audita Missa pervenimus Senogagliam, ibidem quoque a Duce recepti. Scripsi Vicecancellario, Thesaurario, Stanevio, Suchorzevio, Montelupo; ad Mazolam misi.

19, *feria 2*. Pervenimus Loretum. Gubernator obviam prodiit cum Iesuitis. Divertit Ill-mus in palatium⁶, cum apud Iesuitas occupasset princeps quidam Neapolitanensis. Erexit autem Sixtus V pontifex de novo episcopatum Lauretanum translata dioecesi ex Recanata, ut tanto faceret Lauretanam devotionem insigniorem.

20, *feria 3*; 21, *feria 4*; 22, *feria 5*; 23, *feria 6*; 24 *Sabbato*. Romam perveni, Deo sit gratia, incolumis. In montem Napoli⁷ diverti. Multi statim ad me confluxerunt. Accepi litteras Regis de militibus in Frurulii⁸ a Zborovio coactis. D. Thomas et Scucky cum reliqua familia per Florentiam missa venerunt.

¹ Argenta m. na południe od Ferrary nad Po di Primaro.

² S. Maria della Rotonda za Porta serrata; pierwotnie mauzoleum Teodoryka W., kopuła (średn. 11 m) stanowi jeden ogromny głaz, wagi podobno 9400 centnarów.

³ Między Cervią a Rimini.

⁴ Jan Wincenty Gonzaga, kard. tit. s. Mariae in Cosmedin, brat stryjeczny panującego księcia mantuańskiego Wilhelma.

⁵ Dziś Prefektura, dzieło Lucyana da Laurana 1465, dokończone w XVI w.

⁶ Palazzo Apostolico, zaczęty przez Bramante 1510, budowany dalej przez Andrea Sansovino i Antonio da S. Gallo, niedokończony.

⁷ T. j. do dawnego mieszkania na Magnanapoli.

⁸ Friaul — północno-wschodnia część posiadłości weneckich na stałym lądzie.

15, *dies S. Pentecostes*. Missam dixi apud S. Agatam¹. Coepi statim incommode ex pede valere. Venit ad me D. Petrus Maria Vulcanius amicissime. D. Crescentius venit et patriarcha Gonzaga. Ill-mus fuit per Pentecoste in Terni apud fratrem Maioris domus².

16, *feria 2*. Ivi in Palatium et inspexi cubicula. Ill-mus discessit ex Terni ad Otricoli. D. Crescentius primus dixit mihi de adempto officio sigilli³, quod nondum sciebam.

17, *feria 3*. [Ill-mus] venit ad Civitatem Castellanam.

18, *feria 4*. Res domesticas ordinabamus⁴. D. Crescentius fuit apud

¹ Kościół ś. Agaty na via Panisperna w pobliżu Magnanapoli, w r. 1633 z gruntu przebudowany.

² T. j. Sifonio Spada.

³ Sigillatura Magnae Paenitentiae.

⁴ Jak wyglądał w tym czasie dwór kardynała, w tekście nasz autor nie wspomina. W papierach jednak Reszki znalazła się (Rks Jag. 161, ark. 281) ręką jego spisana »Ordnatio domus et familiae Ill. principis Andreae cardinalis Batorei Romae Iunio inchoata«. Ponieważ Andrzej Batory jako kardynał tylko raz jeden w czerwcu, t. j. w r. 1586 bawił w Rzymie, przeto ordynacja odnosi się do tego właśnie roku. Ciekawy ten dokument kulturalny podajemy dosłownie:

R. D. Rescius comedet in mensa Cardinalis, habebit servitores 4; tribus dabitur singulis panis libras 3, bocale 1, companalium *b* (bajoki) 5 in diem, quartus comedet in tinello.

R. D. Thomas Treterus secretarius comedet in mensa Cardinalis, servitores 2; habebunt singuli libras 3 panis, vini boc. 1, companalium *b* 5 in singulos dies

D. Sifonius, maestro di casa, comedet in tinello, habebit serv. 1, cui datur panis, vinum, companalium ut supra.

D. Nicolaus caudatarius habebit serv. 1; utrique dabitur in singulos dies panis lib. 5, vini boc. 2, compan. *b* 15; una hebdomada dicet Missam et altera leget ad mensam.

D. Capellanus habebit serv. 1; utrique dabitur in singulos dies panis lib. 5, vini boc. 2, compan. *b* 15.

D. Ioannes Skarga habebit serv. 1; utrique dabitur (jak wyżej).

D. Fabianus Plemęcki... (jak wyżej).

D. Andreas Scucky, coppiero, serviet Ill-o; mensam in officio comedet in tinello, habebit serv. 1, cui dabitur quotidie panis lib. 3, vini boc. 2, compan. *b* 5.

D. Samuel Dembinsky, scalco, serviet ad mensam in suo officio, comedet in tinello habebit serv. 1, cui dabitur... (jak wyżej).

D. Petrus Strala habebit serv. 1; utrique dabitur... (jak wyżej).

D. Ioannes Branicki starosta feret cibum primus in ordine, serviet ad mensam, comedet in tinello, habebit serv. 1, cui dabitur... (jak wyżej).

Rogierius Bayno Anglus, habebit serv. 1; utrique dabitur... (jak wyżej).

D. Martius Malacrida habebit serv. 1; utrique dabitur... (jak wyżej).

D. Mattheus Trincz serviet ad mensam Ill-o in suo officio, habebit serv. 1; utrique dabitur... (jak wyżej).

D. Mathias Scudlig, magister stabuli, habebit serv. 1; utrique dabitur... (jak wyżej).

D. Franciscus Doctor habebit quotidie panis lib. 3, vini boc. 1, compan. *b* 10.

Pontificem; qui dixit malle se, ut non secrete in Urbem Cardinalis ingrediatur.

D. Caspar Horvat, camerarius, serviet ad mensam Ill-i, assistet D. Coppiero, comedet in tinello loco suo.

D. Stefanus Diac, serviet ad mensam Ill-i, comedet in tinello loco suo.

D. Philippus Molfritz habebit panis lib. 3, vini boc. 1, compan. δ 10 singulis diebus.

D. Doci quamdiu in domo Ill-i manserit, comedet in tinello loco suo; si extra domum manserit, habebit panis lib. 3, vini boc. 1, compan. δ 10.

D. Alexander Bononiensis habebit serv. 1; utrique dabitur in diem... (jak wyżej).

D. Marcus Minocky cibum feret tertius in ordine, ad mensam Ill-i serviet, comedet in tinello, habebit serv. 1, cui dabitur... (jak wyżej).

D. Nicolaus puer in cubiculo et in mensa Ill-i serviet, portirae assistet, cibum feret, manutergia porriget, comedet in tinello, currum Ill-i semper comitabitur.

D. Matheus puer ad portiram assistet, cibum feret, mensae serviet, manutergia porriget, in tinello comedet, currum Ill-i semper comitabitur.

D. Kopczowsky puer ad portiram... (jak wyżej).

D. Forro puer... (jak wyżej),

Alexander Moschus semper Ill-o assistet, in tinello comedet.

Mathias, nannus, Ill-o assistet, comedet.. (nie dodano, gdzie).

Credencero habebit agiutantum 1; utrique dabitur panis lib. 5, vini boc. 2; reliquum cibum ex reliquiis mensae. Ill-us dabit illi partem competentem scalco de tinello, habebit salarii in singulos menses Δ 4 et servitor Δ 1, habebit parafrenarii 8.

Julio Decano et butiliro, singuli parafrenarii, habebunt panis lib. 3, vini boc. 1, compan. δ 5, salarii menstrui Δ 1.

Sartor Ungarus habebit panis lib. 3, vini boc. 1, compan. δ 6,

Andreas spenditor comedet cum officialibus, in dispensa panis habebit lib. 3, vini boc. 1, habebit salarii menstrui Δ 3.

Gioanne dispenserio et canavaro comedet cum officialibus, in dispensa panis lib. 3, vini boc. 1, salarii menstrui jul. 15.

Tomaso, scalco di tinello, similiter; uterque comedit ex mensae reliquiis, salarii jul. 15.

Lucas cocero /s, zapewne: coc-
chiere) primo

Hieronimo cocero secundo

» terzo

» quarto

habebunt panis lib. 3, vini boc. 1, compan. δ 5.

Antonio, letticerio, pan. lib. 4, vini boc. 1, fol. 1, compan. δ 5, salarii Δ 3.

Gioanne Polacho, cocus primus, comedit cum officialibus, panis habebit lib. 3, vini boc. 1, salarii Δ (ile, nie podano).

Cocus secundus... (jak wyżej), salarii... również nie podano.

Cocus agiutante, comedet cum officialibus panis... salarii... (nie podano).

Guatro... (nie podano).

Famulus stabuli habebit panis (jak wyżej) salarii... (nie podano).

Famulus stabuli similiter.

Famulus stabuli similiter.

Aquarullo pan. 3, vini 1, salarii Δ .. (nie podano).

Scopatore, sportarello, lavandaia.

19, *feria 5*. Ivimus cum D. Crescentio ad Civitatem Castellanam ad Ill-mum Dominum, qui manebat in arce.

30, *feria 6*.

31, *Sabbato*.

Kalendae Junii 1586.

1, *feria, dies S. Trinitatis*. Relicto D. Crescentio cum Ill-mo ego Romam processi, ut in omnia inspicerem. Dormivi in Arignano¹. Ill-mus debet pro nocte divertere in Castelnovo Altovitorum.

2, *feria 2*. Ego Romae curavi, ut ingressus Ill-mi sit sollemnis. Cardinalis ex Castellana Civitate pervenit in Castelnovo.

3, *feria 3*. Hora 22 ingressus est Cardinalis per Prata² in urbem. Obviam illi prodierunt multi et cardinales Medices et Montaltus et D. Vangelista³, Datarius⁴, Pontificis nomine, D. Scipio patriarcha, Camillus Caietanus et alii innumeri. Descendit Cardinalis ad sua Palatina cubicula, bene ornata, unde postea per D. Vangelistam vocatus fuit ad Pontificem finita cena, qui excepit Cardinalem humanissime. De Rege multa est locutus honorificentissime. Cum exisset Cardinalis, ego ingressus sum et pedes osculatus. Pontifex me monuit, ut admonerem, si quid praestare posset in gratiam Cardinalis, tum de me quoque dicerem.

4, *feria 4*. Multi cardinales et principes ad nostrum officii causa venerunt. Ad vespertas Corporis Christi ivimus. Ego inter cantores fui et multa cum D. Boncompagno Hyeronimo sum collocutus.

5, *feria 5, festum Sanctissimi Corporis Christi*. Ego per dolorem pedis prodire domo non potui. Noster interfuit summa cum dignitate.

6, *feria 6*.

7, *Sabbato*. In Poloniam de adventu nostro scripsimus Regi et Vicecancellario et quae consecuta sunt omnia.

8, *dies Dominica*. Ill-mus Dominus fuit in processione Hispanica; Germanica non est habita, quod oratores Caesaris Pontifex prandio exceperit.

9, *feria 2*; 10, *feria 3*; 11, *feria 4*; 12, *feria 5*; 13, *feria 6*; 14, *Sabbato*; 15, *dies Dominica*; 16, *feria 2*; 17, *feria 3*; 18, *feria 4*; 19, *feria 5*; 20, *feria 6*; 21, *Sabbato*.

¹ Właściwie Rignano, trzecia stacya od Rzymu na via Flaminia.

² Prati di Castello; Kardynał nie wjechał więc, jak zwykle, przez porta del Popolo lecz krótszą drogą (prawym brzegiem Tybru) przez porta Angelica wprost na Watykan

³ Ewangelista Pallotta z Caldaroli, kapelan Sykstusa V; w roku 1587 zostaje arcybiskupem Cosenzy a 18 grudnia t. r. kardynałem († 1620).

⁴ Hieronim Buoncompagni, nepot zmarłego papieża Grzegorza XIII.

22, *dies Dominica*. Ill-mus excurrit Caprarolam ad cardinalem Radzivilum officii visitationisque gratia.

23, *feria 2*. Rediimus Caprarola Romam propter capellam S. Ioannis.

24, *feria 3*. Capella fuit a Pontifice Sixto renovata apud S. Ioannem, ubi deduximus Ill-mum Dominum. Dominus quoque orator Leopoliensis¹ interfuit. Pluviae his diebus fuerunt continuae et vehementes et insolitae.

25, *feria 4*. Ill-mus D. Radzivilus ingressus est Romam. Multi iverunt obviam. Noster usque ad pontem Milvium². Descendit uterque ad monasterium de Popolo³. Postea iverunt in Palatium et D. Radzivilus ad oscula pedum Pontificis. Ego cum D. decano Cracoviensi ad montem Caballum⁴.

26, *feria 5*. Consistorium publicum habitum, in quo datus est capellus D. cardinali Radzivilo Quo finito cum nostro Cardinale pransus est et D. Porticus. D. Orator debilis erat.

27, *feria 6*.

28, *Sabbato*. Ill mus habuit audientiam privatam apud Pontificem, ubi egit iuxta Regis mandata de occasione potiundae Moscoviae et inferendae in reliquum orbem Septemtrionis fidei Christianorum; consilium et auxilium S. Sanctitatis esse necessarium, et similia. Summa responsi Pontificis fuit, quod iuvabit pecunia, modo Rex animose rem aggrediatur. Verba formalia habentur in exemplo litterarum, statim ad Regem datarum. Finita audientia itum est in capellam ad S. Petrum. Noster in officio diaconi ministrabat Pontifici optime.

29, *dies Dominica*. Festum S. Petri et Pauli. Missam cantavit Pontifex more solito. Orator Hispanus equum album obtulit more solito⁵.

30, *feria 2*. Noster fuit in congregatione apud Fernesium de canonisatione Sancti [Didaci] Hispani, quam urget a Pontifice rex Philippus. In ea congregatione fecit noster me instigante mentionem de Sanctis Polonis canonisandis: S. Hyacinto, Casimiro, Kunegunde. Ego fui in audientia a prandio Pontificis. Dedi exemplum instructionis de bello et rationem impensarum; multa de hac occasione sum collocutus, ut in exemplo litterarum. Pontifex promisit; dixi de vita Hosii⁶; iussit imprimi, a iurando liberavit.

¹ Jan Dymitr Solikowski.

² Ponte Molle, most na Tybrze na via Flaminia.

³ U Augustyanów przy S. Maria del Popolo

⁴ Monte Cavallo czyli Kwirynał.

⁵ For. wyżej str. 35, 2.

⁶ Dzieło wyszło w roku następnym.

Kalendae Julii 1586.

1, *feria 3.* Ill-mus Dominus discessit in villam Tusculum propter adventum Ill-mi D. Baltasaris fratris, Neapoli redeuntis. Familia quoque debet transmigrare in montem Caballum¹ ex Burgo²; itaque secessimus.

2, *feria 4.* In villa mansimus.

3, *feria 5.* Missam dixi apud Capucinos³.

4, *feria 6.* Missa domi in capella.

5, *Sabbato.* Perscripsi Regiae M-ti acta cum Pontifice et promissa, tum et Vicecancellario misi exemplum superioris epistulae. D. Veselino scripsi de pellibus. D. Suchorzevio, Plasio, Scarga, capitaneo Ssidloviensi.

1586.

[Novembris]⁴. 16, *dies Dominica.* Ill-mus prandio excepit archiepiscopum Neapolitanensem⁵, nuntium. Fuit D. Gonzaga⁶, abbas Gratianus⁷ et alii. Reddidit pro servitore D. Martium Malacridam nostrum, quem valde archiepiscopus expetebat, et me pro intercessione apud Cardinalem rogaverat. D. Petrus Maria⁸ mecum prandium sumpsit et omnia se facturum recepit. Ego more solito languebam.

17, *feria 2.* P. Possevinus fuit in audientia. Nescio quomodo conclusit nobis insciis de 25 millibus Δ , quod utinam placeat Regiae Maiestati.

18, *feria 3.* Cardinalis fuit in audientia. Ostendit Pontifici verba instructionis, ut tota simul pecunia in uno loco repraesentetur. Nil respondit Pontifex nec de 25 millibus dixit.

¹ T. j. właściwie na Magnanapoli.

² Borgo, inaczej civitas Leonina — część Rzymu za Tybrem, gdzie leży Watykan.

³ W kościele S. Maria della Concezione przy piazza de' Capuccini.

⁴ Kilkumiesięczna przerwa tłumaczy się brakiem w rkpsie kart, które zostały gwałtownie wyrwane.

⁵ Annibal z Kapuy, arcyb. neapolitański, świeżo mianowany nuncyusz dla Polski

⁶ O którym z Gonzagów tu mowa, trudno się domyślić; może to był który z czterech braci Scipiona Gonzagi patriarchy jerozolimskiego, późn. kardynała.

⁷ Antonio Maria Graziani, były sekretarz Kommendonego w czasie jego legacyi w Polsce, za co mu tenże odstąpił w r. 1580 opactwo św. Krzyża w Sassoferato, przynoszące 2000 skutów dochodu. Sykstus V używał go do pisania listów, a Klemens VIII zrobił biskupem amerykańskim i nuncyuszem w Wenecyi. Autor dzieł: »Vita Ioannis Francisci Commendone cardinalis«, »Informatio de rebus polonicis ad regem Henricum 1574« (wydane przez dra J. Korzeniowskiego w Scriptorum rerum pol. t. XV, str. 206) i »De scriptis invita Minerva« t. 2 (wyd. w Florencyi 1746 r.).

⁸ Petrus Maria Vulcanius.

19, *feria 4*. Fuit apud me Possevinus per aliquot horas. Questus est de Ill-mo, quod dixerit. Homiliae.

20, *feria 5*. Maciola scribit de equis 6, quod Mestri fuerint quodque cursori dederit $\triangle$ 50 pro impensa. Commendavi D. Nuntio Cochlevsky; recepit.

21, *feria 6*. Fuit apud me Ill-mus aliquandiu. Rogerio¹ dedi ad rationem $\triangle$ 30 et dixi de scalco².

22, *Sabbato*. Scripsi pauca Vicecancellario et me ad litteras Cardinalis retuli, qui scripsit de 25 millibus. Thesaurario scripsi de nova pecunia. D. Vulcanius meam supplicationem³ gratis iussit expediri.

23, *Dominica*. Fui in Missa apud S. Honofrium⁴.

24, *feria 2*. Visitavi D. archiep-pum Neapolitanensem et male postea valui. Quidam venit ad Ill-mum et obtulit pessima servitia et cum Cardinalis diceret, quod nesciebat Italice, dixit se allaturum memoriale.

* 25, *feria 3*. Attulit nebulo memoriale. Cardinalis conclusit in camera, postea habito consilio iussit baculis caedi et dimitti. Feminam vocabat Laviniam.

26, *feria 4*. Consistorium fuit; Pontifex dabat audientiam. Nostri cardinales Radzivilus et Batori egerunt cum Pontifice, in quo beneficio vellet residere eos, qui plura habent. Pontifex respondit: in magis necessario pastoris praesentia. Nostri dicebant, ut in digniori. Pontifex commotus noluit, nisi ut in eo, quod magis praesentia pastoris indigeret. P. Possevinus valedixit Pontifici. Accepit ex guardaroba nonnulla munuscula in Poloniam ferenda. Mihi quoque valedixit. Pessime hoc die habui.

27, *feria 5*. Ill-mus egit cum Datario⁵ de recompensa sigilli, qui promisit alacriter.

28, *feria 6*. Ill-mus fuit in audientia, egit gratias de 25 millibus $\triangle$ Regi donatorum in praesidium belli Moscici. Pontifex dixit se voluisse initium introducere, quod plura dabit postea. Commendavit Datarium⁶

¹ Rogerius Bayno, dworzanin kardynała; por. str. 131.

² Krajczym był Samuel Dębiński.

³ Chodziło zapewne o sygillaturę.

⁴ Kościół S. Onofrio na Janikulu.

⁵ Datarzem był wtenczas Ewangelista Palotta.

⁶ Kardynałem został Palotta, jednak dopiero w następnym roku (18 grudnia 1587). Caligari nie został nim nigdy. Palotta otrzymał, jak się zdaje, od Sykstusa V. odebraną Reszce sygillaturę, którą spodziewał się Reszka odzyskać, gdy datarz zostanie kardynałem, a przez to będzie się musiał zrzec tego urzędu; ta okoliczność tłumaczyłaby nam zagadkowe skądinąd wstawiennictwo kardynała Andrzeja. Nadzieje, jakie przywiązywał Reszka do kardynałstwa Palotty, zawiodły jednak zupełnie; sygillaturę otrzymał wtedy synowiec wielkiego penitencyarza, Hipolita Aldobrandiniego, Piotr.

pro cardinalatu. Respondit, quod faciet cardinalem, sed non nunc. »In tuam — ait — gratiam faciam Datarium. in Regis gratiam Caligarium«. Petiit pro libertate a gabellis pro Scadinario. Promisit. Post audientiam fuit apud me Cardinalis et retulit haec omnia.

29, *Sabbato*. Litteras ad Regem dedit Ill-mus, quod gratias egerit Pontificis pro 25 millibus, quod Pontifex plura promiserit. Ego nil scripsi, sed scripsi Stanievio et Suchorzevio, ut se in adventum Nuntii praeparent. Nuntius discessit in Poloniam, communicavit in ecclesia Populi. P. Possevinus discessit.

30, *dies Dominica*. Capella fuit apud S. Laurentium extra muros¹. Pluvia ingens et tonitru. Noster Cardinalis cum D. Radzivilo comedebat, mecum D. Petrus Maria², qui pensionem promittit³.

Kalendae Decembris.

1, *feria 2*. Pluviae magnae fuerunt. D. Dembinsky⁴ in Poloniam discessit. Scripsi Regi de capitianatu Chęczinensi pro illo. D. Kmitae, Suchorzevio, Stanevio, Plasio miŝi dono cingulum ex serico. Ill-mus iussit illi donare Δ 50 pro viatico. Michel *lakai* vulneravit quendam, qui currum Cardinalis asperserat, et coactus est ex Urbe secedere.

2, *feria 3*. Fui in Missa trans Tiberim⁵. Melius valui, sed sine cibi appetentia. Cardinalis visitavit D. Amadeum, oratorem ducis Sabaudiae et fratrem naturalem. Plerique cardinales concurrebant ad urbem.

3, *feria 4*. Consistorium fuit. Pontifex publicavit bullam novam de qualitate eligendorum in cardinales et approbata fuit ab omnibus; sunt plurimae conditiones alias impressae: ne sint duo fratres cardinales, ne illegitimi, ne nepotes, ne ante annum 25 et similia. Existimantur multi exclusi his legibus a promotione futura, ut nepos Fernesii, Ferrarensis etc. D. cardinalis Radzivil habuit febrim quartanam.

4, *feria 5*. Dies frigida. Ego ad S. Honofrium prodii. Coepi habere maiorem appetitum et vires meliores. Ex Polonia nil litterarum venit. Pluvia vicissim ingens.

5, *feria 6*.

6, *Sabbato*. Scripsi Vicecancellario pauca de P. Possevino, de nostro reditu, de pecunia, de cardinalis Radzivil humanitate, de D. Decano. Iussi solvi Mazuolae per Altovitos et Venetiis per Capones Δ 50 d^om^o.

¹ S. Lorenzo fuori le mura.

² Vulcanius.

³ Zapewne za sygillaturę.

⁴ Stanisław, syn Walentego, kasztelana krak., był starostą chęcińskim (Niesiecki III, 320).

⁵ Zapewne w kościele s. Maria trans Tiberim, gdzie spoczywają zwłoki Hozyusza.

à lib. 7 pro tot aliis datis mutuo Stanislao cursori pro deductione 6 equorum Romam. Scripsi religiosis Andreioviensibus sermonem exhortatorium, ut ante omnia otium devitent. Misi in manus Stanevsky, cui etiam scripsi de reformandis cubiculis meis. Plasio scripsi et D. Zavacky de canonicatu¹ Cracoviensi.

7, *Dominica*. Capella fuit apud S. Ioannem Lateranum; tempus pluviosum. Cardinalis domum est ad prandium reversus, quamvis invitaretur, ut comedat cum Pontifice.

8, *feria 2*. Ivi prima vice post morbum in Palatium ad Ill-mum Dominum, qui concionem P. Toledi² audivit. In prandio erat D. Scipio, D. Camillus etc. Ego coepi peius habere ob motum et frigus.

9, *feria 3*. Toto die in lecto fui. Mira fuit hominum de cardinalibus futuris sollicitudo. Vendebantur in bancis multorum polizae. Audio, quod et nomen meum fuit inter eos cum pretio 20△, quod mihi molestissimum accidit.

10, *feria 4*. Consistorium fuit. Pontifex futuram promotionem cardinalium praeconisavit et quia frequentissimi adfuerunt cardinales, singuli sibi caros pro cardinalatu commendantes. A prandio noster habuit privatam audientiam, ubi commendavit D. Datarium et Caligarium. Negavit Pontifex utrumque nunc creari posse.

11, *feria 5*. Ex aula nil venit litterarum. Cracovia de morte suffraganei Cracoviensis³ scribitur. D. Povodovsky successorem sperant. Stanevius meus de fama meae mortis scribit multa, quam omnia sursum deorsum volvi coeperant.

12, *feria 6*. Hac infelicissima die Stephanus Battori, rex Poloniae, obiit Grodnae in Lituaniā, rex omnium saeculorum memoria dignissimus. O res humanas!

13, *Sabbato*. Scripsi Vicecancellario et misi constitutionem impressam de creatione cardinalium et cardinalium in banchis creandorum numerum. Łącky⁴ misi Perusium polizam super 200 florenos, quos illi mutuo rogatu D. Thesaurarii dedi. Pontifex ad suam vineam abiit pro nocte.

¹ Chodziło o kanonię krakowską dla Tomasza Tretera. (Zob. niżej str. 140), rzecz jednak nie przysła do skutku.

² Toledus Franciscus S. I. »professor in Collegio Romano, concionator in sacro palatio a Clemente VIII cardinalis factus a. 1593«. (Wielewicki, l. c. 171). List Reszki do niego już jako do kardynała z Neapolu 2 października 1593 (Epist. lib. I, 489).

³ Milewski Jakób, um. 20 listopada 1586 (Korytkowski l. c. III, 8).

⁴ Zapewne Łącki Franciszek późn. sufragan kujawski, który »odbywszy nauki w Krakowie, kończył je w Padwie i w Rzymie« (Korytkowski l. c. II, 520), a jak się stąd pokazuje, także w Perugii.

14. *dies Dominica*. Capella fuit apud S. Crucem in Hyerusalem. Ego meas horas et Missam apud Iesuitas expedivi cum D. Decano.

15. *feria 2*. Apud S. Paulum missam dixi. Post prandium fuit apud me Ill-mus.

16. *feria 3*. Fui apud S. Sebastianum et Missam dixi. Dies fuit pulcherrima. Magnae cursitationes de cardinalibus.

17. *feria 4*. Apud S. Ioannem dixi Missam. Consistorium fuit. Pontifex creavit octo cardinales: archiepiscopum Taurinensem¹, Ascanium Columnam², scalcum suum Gallum³, episcopum Perusinum, auditorem Camerae de Mathei⁴, thesaurarium Iustinianum, Genuensem episcopum⁵, Asculanum Dominicanum⁶ et Sarnanum Franciscanum⁷, Leoncurth Gallum⁸.

Dicitur, quod de Scalco quidam restiterunt, quasi haberet filios. Negavit Pontifex dicens, quod clauderetur domus sua noctu et claves iubebat sibi adferri.

18. *feria 5*. Gratulationes mutuae. Ego Missam dixi apud S. Crucem.

19. *feria 6*. Missam dixi apud S. Laurentium in summa pluvia et tempestate.

20. *Sabbato*. Missam dixi apud S. Mariam Maiorem; coepi denuo male valere. Coactus sum redire in lectum, scripsi Archieppo, Cracoviensi, Cuiaviensi, Vicecancellario; misi nomina singulis creatorum cardinalium.

21. *dies Dominica*. Domo prodite non potui per sum[m]um capitis dolorem.

22. *feria 2*. Sumpsit clisteros.

23. *feria 3*. Medicinam. Pontifex ad vineam suam profectus est; noster deduxit.

¹ Hieronim Rovere, wedle Ciacconiego »Taurinensis ecclesiae perpetuus administrator« otrzymał tytuł s. Petri in Vinculis.

² Ascanius Columna, tit. s. s. Viti et Modesti, z książęcej rodziny Colonnów, miał lat dopiero 21.

³ Antoni Marya Gallo z Osimo, rodak i krajeży Sykstusa V za kardynalstwa, tyt. s. Agnetis in Agone, zwykle zwany »cardinalis Perusinus« od biskupstwa.

⁴ Hieronim Matthei, ulubieniec Sykstusa V, lecz nie lubiany przez Alojzego d' Este, tak dalece, że Sykstus przed swym wyborem na papieża musiał się zobowiązać nie mianować Matejego kardynałem; dopiero pośrednictwo Alfonsa II d' Este ułatwiło sprawę.

⁵ Benedykt Giustiniani, Genuńczyk, »thesaurarius perpetuus«; tyt. s. Georgii in Velabro.

⁶ Hieronim Bernero, biskup Ascoli, stąd zwykle zwany »cardinalis Ascolanus«.

⁷ Konstanty Buccafico Franciszkanin — Sarnanus (od Sarno w Picenum), mąż uczony, tyt. s. Vitalis.

⁸ Filip de Lenoncourt, późn. arcybiskup Reims, tyt. s. Onofrii.

24, *feria 4, vigilia Natalis Domini*. Pontifex vespas cantavit in capella nova¹ ad praesepe. Noster dormivit apud S. Prassedem², ut Pontifici in matutino assisteret.

25, *feria 5, dies Natalis Domini Nostri Iesu Christi*. Pontifex officia omnia divina expedivit apud S. Mariam; a prandio ad S. Petrum rediit.

26, *feria 6*. Capella apud S. Petrum. Illius collationem sumpsit apud D. Decanum. Cardinalis Azolinus³ fuit apud Cardinalem. Egit de palatino Moldaviae, ut illi per Regem liceret 10 millia Kozakorum conscribere etc.

27, *Sabbato*. Episcopo Plocensi scripsi; misi nova Regi manu mea de sermone Azolini et de litteris Regis ad Pontificem, de brevi pro conclavi. Patri Laterna⁴ scripsi de D. Toma ad Canonicum Cracoviensem, misi sermonem de vitando otio ad religiosos Andreiovienses. Capella fuit loco solito.

28, *dies Dominica*; 29, *feria 2*; 30, *feria 3*; 31, *feria 4*.

Diarium 1587, quem

annum magis mihi propitium evenire cupio, quam superiorem. Amen.

Kalendae Januarii.

1, *feria 5, dies Circumcisionis*. Capella apud S. Mariam de Populo. Sub vesperum habuit Cardinalis audientiam apud Pontificem, ubi egit de compensatione officii mei Regis nomine. Pontifex respondit sibi quoque doluisse, quod illud mihi ademerit, se male fuisse a Cardinale S. Sixti informatum; itaque alteri dedisse, quod postea revocare non licebat. Promisit compensationem. »Volumus et providebimus — ait — ut Rescius laete, iucunde et cum dignitate vivat«. Iussit agi cum Datario.

¹ Sykstus V zbudował w prawej nawie poprzecznej bazyliki s. Maria Maggiore wspólną kaplicę, gdzie też ma grób i pomnik.

² Kościół ś. Praksedy przy via s. Prassede w pobliżu S. Maria Maggiore.

³ Decio Azzolino z Fermo, sekretarz Sykstusa, nim ten jeszcze został papieżem w r. 1585 kardynał tyt. s. Mathaei in via Merulana, a po Filipie Buoncompagni archipresbyter ad praesepe, należał po śmierci Batorego do kongregacji dla spraw polskich, umarł młodo, bo w 38 roku życia, po 21 miesiącach kardynalstwa, 7 października 1587 r.

⁴ Laterna Marcin, znakomity Jezuita, utopiony przez Szwedów w r. 1598. Pozostały po nim: »Harfa duchowna«, Kraków 1583, Kazanie na pogrzebie biskupa Waleryana Protasewicza, Kraków 1588 i mowa żałobna na pogrzebie króla Stefana, Kraków 1588.

2, *feria* 6.

3, *Sabbato*. Scripsi ad Vicecancellarium de promissis Pontificis.

4, *dies Dominica*. Concio fuit in Palatio.

5, *feria* 2. Vesperae fuerunt. Noster ob oculi tumorem aberat. Vesperi regem¹ eligebamus, qui fuit D. Minocky².

6, *feria* 3, *dies Trium Regum*. Capella apud S. Petrum. Litterae venerunt nuntii Apostolici Bovii ad Pontificem datae Varsovia 15 Decembris, quibus scribit regem Poloniae Stephanum obiisse die 12 Decembris, feria sexta ex parva quadam aegritudine. Pontifex statim ad Cardinalem novum hoc misit, qui statim eiulans abeundi in Poloniam consilium cepit. Ad Pontificem accessit, qui et ipse loqui prae lachrimis non potuit. Discessum non dissuasit, viaticum et caetera omnia necessaria liberalissime promisit.

7, *feria* 4. Multi visitabant Cardinalem dolentissimum. Consultatum de discessu. Necessitas persuasit, ut abeat; non habebat, unde Romae viveret, et res Polonae incertae, ne quid vel de Varmiensi episcopatu vel de praepositura³ machinaretur. Ill-mus D. Radzivilus dissuadebat et itineris multa pericula proponebantur. Vesperi valedixit pontifici Sixto, qui vicissim viaticum et omnia pollicitus est.

8, *feria* 5. Visum est, ut Cardinalis ante diem Sabbati discedat, ne postae ordinariae novum circumferant de eius discessu. Itaque ursit Pontificem de viatico, qui per D. Lomelinum commissarium misit Δ monetae mille. Quod ad creditores attinet, dixit mandare se illis velle, ut exspectent ex Polonia solutionem. Res ea valde conturbavit Cardinalem et discedendi consilium acceleravit. Itaque impetratis aliis mille Δ mutuis a D. Lomelino, quos mihi iussit solvere ex divendita suppellectili, nocte sequenti discessit in posta cum 2 millibus Δ cum D. Scucky, Plemęcky, Sczudlig, Stephano, Miklusz, Casparo⁴, quod iter illi Dominus felix, faustum et fortunatum esse velit. Ego languens remansi. Res eius disponere debeo, debita solvere et suppellectilem in Poloniam mittere, familiam expedire.

9, *feria* 6. Magna pars familiae discessit.

10. *Sabbato*. Multi alii familiares abierunt cum Florentino Proccaccio. D. Lomelinus commissarius venit ad me statim pro mille Δ mutuo datis Ill-mo. Dixi me ex divendita suppellectili persoluturum.

¹ Mowa zapewne o t. z. »rex bibendi«.

² Marek Minocki, dworzanin kardynała (por. str. 132), zmarł bezpotomnie w r. 1632 (Niesiecki VI, 416).

³ Mowa o probostwie miechowskiem.

⁴ Stefanus Diac, Nicolaus puer, Caspar Horwat — dworzanie kardynała; por. str. 132.

Non videbatur contentus. Scripsi Vicecancellario dolorosam epistulam per postam ordinariam.

11, *dies Dominicus*. Missam audiui in Campo Sancto¹. D. Petrus² mecum pransus est et promisit sponte sua mille aureos mutuos pro solutione commissario.

12, *feria 2*. D. Petrus misit mille aureos per D. Thomam mutuos. Ego non numeravi.

13, *feria 3*. Persuadebam D. decano Cracoviensi, ut iret in Poloniam et electionem catholici regis iuvaret, quantum posset.

14, *feria 4*. Salutavi Cardinalis nomine Ill-mum Rądziwilium.

15, *feria 5*.

16, *feria 6*. Venit magnus fasciculus litterarum per cūrsorem proprium Cracovia missarum Venetias. D. Spitek Iordan, Lubomirsky *żupnik*, *starosta* Cracoviensis Zebrzidovsky invitant Cardinalem, ut veniat in Poloniam. Multi alii amici de morte Regis scribunt ad eum modum consecuta. Fuit in venatione toto die intentissimo frigore. Domum rediit, pedes ad ignem calefaciebat. Pes laesus ignem concepit, Rex non valde curabat. Supervenit febris, quarto die vitam eripuit, quae fuit 12 Decembris 1586 Grōdnae, quem diem utinam nostri demum nepotes vidissent! Novum hoc delatum est ad comitia Prossoviensia. Ibi statim nobilitas pacem publicam constituit per *kaptur*, palatino Cracoviensi Tęnczinsky³ civitatis Cracoviensis et finium tuendorum facultatem dedit, 1500 equites et 500 pedites publico sumptu alere permisit. Rem eam indigne tulit D. Zebrzidovsky, capitaneus Cracoviensis, nec voluit in arcem Cracoviensem intrmittere, quod arcis custodiam ad se proprie pertinere diceret. In comitiis Opatoviensibus etiam hoc constitutum est, ut Ungari beneficiati a Rege Stephano in Polonia pro indigenis habeantur et ad maiora pateat illis accessus. Ex aliis provinciis nil adhuc audiebatur nec de consiliis D. Cancellarii. De morte D. Andreae Opalensky⁴, regni marsalci, scriptum est, viri catholici. D. Brzeznicky scribit Posnania pestem cecidisse et expeditionem suffraganeatus Posnaniensis misit.

17, *Sabbato*. Scripsi in Poloniam ad plerosque, Suchorzevio, Starnievio de pecunia, Scucki; ad Macolam fasciculum misimus.

18, *dies Dominicus*. Per postam Mediolanensem venit fascis magnus litterarum. Iterum scribunt amici, ut Cardinalis reditum accelleret. Curavi exhiberi Pontifici, ut legat; persuasum enim erat illi, quod

¹ Campo Santo przy Watykanie.

² T. j. Petrus Maria Vulcanius.

³ Jędrzej Tęczyński.

⁴ Jędrzej Opaliński, marszałek w. kor., umarł dopiero w r. 1593.

Cardinalis in Regnum non admittetur quodque Ungari sunt e Regno eiecti omnes. Vocavit me ad se cardinalis Fernesius; tui vesperi. Egit mecum de regno Poloniae multa. Voluit, ut exspectaret cardinalis Cornarus, dum sermonem absolveremus. Sua mihi omnia loca detulit.

19, *feria 2*. D. Decanus valedixit Pontifici et est amantissime dimissus.

20, *feria 3*. D. Decanus discessit ex Urbe cum D. Scarga et parte suppellectilis. Ego deduxi ad Castelnovo in lectica. Puerum suum Dąmbrovsky reliquit apud D. Datarium.

21, *feria 4*¹. Romam redii.

22, *feria 5*. Vacabam computis revidendis.

23, *feria 6*. Duas cistas cum argento misi ad P. Societatis Iesu, ut ibi sub tutela P. Magii asserventur; Kolacky deduxit et in domo Patrum deposuit. Subscripsi aliquot mandata ad Altovitos, ut solvant minutis creditoribus debita.

24, *Sabbato*. Expedivi litteras. Scripsi D. Decano de 70 Δ per me pro domo solutis. Scripsi Cardinali, Suchorzevio, Stanevio, D. capitaneo Ssidloviensi. A prandio profectus sum Grottaferrata, ut in otio et quiete operam darem recuperandis viribus et a practicis de Regno abstinere. Accepi mecum D. Franciscum medicum².

25, *dies Dominica*. Missam dixi.

26, *feria 2*. Ibidem.

27, *feria 3*. Ibidem. Dolores lateris sensi.

28, *feria 4*. Ibidem.

29, *feria 5*. Ibidem.

30, *feria 6*. Ibidem.

31, *Sabbato*. Scripsi Ill-mo, D. Decano.

Kalendae Februarii 1587.

1, *dies Dominica*. Ibidem.

2, *feria 2, dies Purificationis* Officium Graecum³ audiui et benedictionem candelarum.

3, *feria 3*. Pransus sum cum Capucinis⁴.

4, *feria 4*. Ibidem resolutionem feci de adimplendo voto ad S. Mariam Annunciatam Florentinam facto in gravi meo morbo per alios pro me.

¹ W rpsie przez pomyłkę: *feria 3* i niżej dwukrotnie powtórzona data 24, co w tekście poprawiono.

² Franciscus doctor — nadworny lekarz kardynała Andrzeja; por. str. 131.

³ W Grottaferrata Bazylianie odprawiają służbę bożą według obrządku greckiego.

⁴ U Kapucynów w pobliżkiem Frascati.

5, *feria 5*. Romae ludi publici sunt facti pulcherrimi magna impensa in *piaca* Agona¹, i. e. circo Agonali.

6, *feria 6*. Discessit Romam D. Medicus, cui commendavi Maçonem nannum, ut Italicam linguam discat. Misi currum et *bastos*².

7, *Sabbato*. Scripsi sermonem ad fratres Andreiovienses de vitanda ebrietate bene longum et misi in manus Stanevii. Scripsi [D. Krupka sine titulo et eidem misi. Ill-mo quoque scripsi. Misi litteras ad D. Caligarium per D. Gratianum abbatem.

8, *dies Dominica*. Cum P. Priore prandium et coenam sumpsit. Roma mihi significatum est, quod D. cardinalis Radzivil die Cinerum erat discessurus. Ego visitare non ausus sum, quod iratus mihi et Cardinali dicebatur³.

9, *feria 2*. Fui apud lacum Neronis⁴.

10, *feria 3*. Mascharae venerunt. Ego cum monachis *zapuszczał* in charitate sancta.

11, *feria 4, dies Cinerum*. Pontifex capellam habuit apud S. Sabinam. Pater Panigarola sermonem habuit de stationibus. Ego lateris dolore laboravi. Pulveres senis sumpsit et vehementer vomui.

12, *feria 5*. Audivi D. cardinalem Radzivilum valde laborasse per Datarium, oratorem Hispanum⁵, cardinalem Madrucium, ut legatus in Poloniam mitteretur; sed Pontifex noluit. Ego discessi Grottaferrata, ut Florentiam irem voti solvendi causa, quod alii fecerant pro me ad Beatam Virginem Annunciatam in morbo meo. Transivi Romam et perveni lectica usque ad austeriam Fernesii ultra Stortam⁶.

13, *feria 6*. Maximus ventus erat, perveni Caprarolam. Mulatirus⁷ Menico Bosnensis fugit a me ante Cap[r]arolam, quem vestiveram.

14, *Sabbato*. Ex Caprarola perveni Bagnaram, oppidum cardinalis Gambarae; exceptus sum a Francisco et mansi pro nocte.

15, *dies Dominica*. Missam apud S. Mariam de Quercu⁸ dixi.

¹ Piazza Navona, w starożytności circus Agonalis.

² Basto — siodło.

³ Kard. Radziwiłł należał do przeciwnego stronnictwa, t. j. sprzyjał austriackiej kandydaturze.

⁴ lacus Neronis — bliżej nieznane; czyżby to była pomyłka zam. lacus Nemoensis (dziś lago di Nemi)?

⁵ Jan Henryk de Gusman hr. d'Olivarez.

⁶ La Storta, ostatnia stacya pocztowa na via Cassia przed Rzymem, około 3 klm. od ruin Vei.

⁷ Odczytanie niepewne.

⁸ »Fuor della città (Viterbo) per ispatio d'un miglio è posto un sontuoso tempio dedicato alla santissima Madre di Dio, detto della Quercia di grandissima devotione, ove concorre infinita gente per ottener gratie da quella Beatissima Vergine«. Andrea Scoto, Itinerario, str. 100.

Allatae sunt ad me Roma litterae multae ex Polonia. Multi suis litteris cardinalem Battorem invitabant, ut in Poloniam veniret, regni spem offerebant. Venit epistula D. cancellarii regni, Zamoisky, ut veniat, D. Veselini describebat Ungarice mortem Regis, item D. vicecancellarius Baranovsky. Ad has litteras D. Tomae Viterbii respondi et Adamum lakaium remisi Romam; ipse profectus sum ad Aquapendente¹. D. Radzivilus fuit Viterbii et penes meam lecticam transiit; ego non cognoscebam. Pervenii ad Bolzennam.

16, *feria* 2. Ex Bolzenna perveni ad Aquapendente, ibidem mansi pro nocte

17, *feria* 3. Ex itinere deflexi ad abbatiam Cisterciensium² in monte altissimo et frigidissimo, ut loci amoenitatem viderem, quam mihi valde cardinalis Sabellus commendabat. Nives erant altae et glacies, iter asperrimum.

18, *feria* 4. Ibidem volui Missam dicere, sed missale Romanum monachi non habebant. Sumpto prandio pessimo omnium itinere ad viam publicam redii et perveni pro nocte ad S. Quirico³.

19, *feria* 5. Ex S. Quirico perveni Senas⁴.

20, *feria* 6. Senis discessi bene mane. Pervenii ad S. Casano⁵.

21, *Sabbato*. Reliqui in S. Casano lecticam, ipse eques ivi Florentiam. Missam audiui apud S. Mariam. A prandio circuivi Florentiam. Vidi faciem ecclesiae Cathedralis antiquis statui[s] et ornamentis spoliari⁶, ut nova imponantur.

22, *Dominica*. Missam votivam pro recuperata sanitate dixi ad altare Virginis Annuntiatae;⁷ alias audiui. Sumpto prandio discessi Florentia et redii ad S. Casanum.

23, *feria* 2. Ex S. Casano perveni ad...⁸.

¹ Aquapendente m. w Toskanii przy wielkim gościńcu z Rzymu do Florencyi.

² Opactwo Monte Oliveto Maggiore.

³ S. Quirico, miasteczko w Toskanii, na południe od Monte Oliveto M.; dlatego musiał R. wracać.

⁴ Siena w Toskanii.

⁵ S. Casciano pod Florencyą.

⁶ Giotto podał w r. 1332 wspinały plan facyaty do katedry florenckiej, ale wykonał go tylko w połowie; w tym więc r. (1587), kiedy Reszka swoją pielgrzymkę odbywał, niszczone dzieło Giotta, ażeby zrobić miejsce nowej facyacie wedle planów Buontalento, Dosia, Cigolego i i., ale do wykonania nie przyszło. Obecna fasada pochodzi z lat 1875—1887.

⁷ W lewej nawie kościoła S. Annunziata znajduje się kaplica della Vergine Annunziata, a w niej cudowny obraz Matki Boskiej, fresk z 13 wieku.

⁸ Wedle Itinerario Andrzeja Scota (tłom. włoskie, Padwa 1629) liczono z Florencyi do Syeny oprócz s. Casciano jeszcze dwie stacje: Tavernelle i Sagia; którą tu R. ma na myśli, trudno się domyślić.

24, *feria* 3. Ex... transivi Senas nec substiti; perveni profunda nocte maximo vento ad austeriam della Paglia¹. Mulos cum lectica et equos ventus de via deturbabat.

25, *feria* 4. Ex Paglia per aquas perveni ad S. Lorenzo².

26, *feria* 5. Ex S. Lorenzo Viterbium. In itinere vidi D. Brzezničky, euntem in Polonium.

27, *feria* 6. Viterbio summa pluvia perveni Monterosa.

28, *Sabbato*. Inde Romam incolumis, Deo sit gratia.

Kalendae Martii 1587.

Kalendis 1, *Dies Dominica*. Voces erant multae hominum de principe Suetiae, quod rex futurus esset Poloniae.

2, *feria* 2. Visitavi cardinalem Mondovi.

3, *feria* 3. Visitavi Sabellum, D. Scipionem³.

4, *feria* 4. Libros et suppellectilem in cistas composui. Erant paucae litterae ex Polonia. Confirmantur voluntates multorum in Ill-mum Cardinalem. Princeps Suetiae captus a patruo dicebatur.

5, *feria* 5. Pontifex dicebatur gabellam⁴ super fogletis vini impositurus i quatrino pro fogleta. Faciet summam ad 600 millia△. Omnia officia vendebantur. Contra Datarium dedit memoriale Diego Bruno et iussit Pontifex, ut probet ea, quae dicit.

6, *feria* 6. Visitavi cardinalem Mathei et Mons. Mafei⁵, vicarium Cardinalis apud S. Angelum.

7, *Sabbato*. Scripsi Ill-mo, Suchorzevio, Stanevio, Decano; Mazo-lae misi litteras.

8, *Dies Dominica*. D. Petrus⁶ mecum pransus et D. palatinides (s) Masoviae⁷ et D. Karnkovsky⁸.

9, *feria* 2. 10, *feria* 3. 11, *feria* 4. 12, *feria* 5.

¹ Nad rzeczką tejże nazwy, lewym dopływem Tybru.

² San Lorenzo »castello molto popolato« (Scotus, Itinerario, 97') na północ od Bolseny.

³ T. j. Scipio Gonzaga.

⁴ Gabella — dotkliwy podatek od wina, kwatryn od folietty wina, wkrótce zniesiony (Hübner l. c. I, 388).

⁵ Zapewne Hieronim Maffei, referendarz obojej sygnatury, synowiec zmarłego w r. 1583 kardynała Marka Antoniusza Maffei.

⁶ Petrus Maria Vulcanius.

⁷ Szczęsny i Wojciech Kryscy, którzy wtedy właśnie po powrocie z Neapolu bawili jeszcze w Rzymie (Por. Rywockiego Księgi peregrynackie w Archiwum do hist. lit. i ośw. w Polsce, t. XII, str. 251).

⁸ Zapewne Karnkowski Marcin, wtedy dziekan łowicki i kanonik gnieźnieński, synowiec prymasa.

13, *feria* 6. Fui apud 7 ecclesias.

14, *Sabbato*. 15, *Dies Dominica*. 16, *feria* 2. 17, *feria* 3. 18, *feria* 4.

19, *feria* 5. Venerunt litterae a D. Scucky, Cracoviae scriptae, quibus de incolumi adventu significat. Suchorzevsky et Stanievsky scripserunt.

20, *feria* 6. Respondi Suchorzevio, Stanevio, Ill-mo scripsi.

21, *Sabbato*. Discessi Roma Tusculum, ut quietius festos dies in cultu Dei ponerem. D. Petrus promisit se mecum iturum.

22, *Dies Dominica Palmarum*, 23, *feria* 2, 24, *feria* 3.

25, *feria* 4. Fui in Grotaferrata, ubi magnae indulgentiae die Annuntiationis.

26, *feria* 5. Dominus Petrus Maria Vulcanius venit Urbe.

27, *feria* 6.

28, *Sabbato sancto*.

29, *Dies Dominicae Resur[er]ectionis*. Apud Capucinos¹ Missam dixi et audiui. Prandium illis dedi et sumpsi et vespas audiui. D. Petrus fuit iratus servitori et eiecit.

30, *feria* 3. D. Petrus discessit Romam.

31, *feria* 3. Discessit servitor Dni Dembsky suffraganei sine litteris nostris.

Kalendae Aprilis 1587.

1, *feria* 4. Romam redii ex Tusculano propter litteras.

2, *feria* 5. Venit epistula Cardinalis Norimberga, data 7 Februarii. Posnania. Brzezniacky scribit illum communicasse die S. Mathiae apud Iesuitas. Scribit etiam Suchorzevsky de adventu D. Scucky, Scudlig et aliorum, Deo sit gratia. Iterum rex Austriacus futurus dicebatur, de Suedo pauci loquebantur.

3, *feria* 6. Cistas colligabamus pro itinere. D. episcopus Rustici² dicebat, quod Pontifex ab illo 16 millia Δ exigebat ultra 35 millia Δ pro officio supstantis Datariae.

4, *Sabbato*. Scripsi Ill-mo multa, Suchorzevio, Stanevio, D. Caligario de mille Δ mutuis, D. decano Cracoviensi et Varsaviensi³, D. Suffraganeo. Misi Macziolae francas⁴.

5, *Dies Dominica Conductus*. Mane fui apud S. Pancratium⁵ in statione, a prandio apud D. Crescentium. Dicebatur, quod Datarius

¹ W Frascati.

² Hieronim Rustici, od r. 1570 biskup tropejski (Tropea w Kalabryi) † 1593.

³ Dziekanem warszawskim po Reszce został Bernard Maciejowski.

⁴ T. j. litteras francas — opłacone.

⁵ Kościół s. Pancrazio przed bramą tejże nazwy na Janiculum.

habebit episcopatum Nazaret¹. Itaque sum admonitus, ut vigilem et sigillum restitui mihi curem. D. palatinides Masoviae Krysky, in patriam profecturi, mihi valedixerunt. Dies serenissima. Pontifex fecit capellam apud Minervam Annuntiatae; dotem consuetam dabat. Sine intermissione orare et ad Deum diuturna et pia cordis exercitatione pulsare.

6, *feria* 2. Consistorium fuit. Ecclesia Nazaret non est data².

7, *feria* 3.

8, *feria* 4.

9, *feria* 5. Litterae ex Polonia venerunt. In convocatione Varsoviensi nil adhuc erat de die conclusum electionis. Serma Regina laborabat pro nepote suo, Suedo, et quia captus a patruo dicebatur, misit in Sueciam, qui rem totam certo cognoscerent. Laborabat senatus, ut D. Cancellarium cum Zboroviis conciliaret et D. Opalensky³ cum palatino Posnaniensi, Gorkano⁴.

10, *feria* 6. Venit ex Polonia servitor D-i Lipsky⁵. Attulit litteras Ill-mi Cardinalis, Mecoviae datas ultimo Februarii, quo pervenit inco-lumis 26 eiusdem. Misit Varsaviam pro consilio. Suadent omnes, ut se Mecoviae cum paucis contineat, quod etiam facit. Palatinus Sendomi-riensis Ssafraniec dixit in senatu retinendum esse Cardinalem extra Regnum. Nemo est assensus. Dicitur testamentum Regis esse apertum a Lituanis et suppellex direpta. D. cancellarius Zamoisky est in Russia cum 8 millibus equitum. Misit D. Paulum Uchansky excusatum se ad senatum, quod fines Regni custodiat. D. Andreas Zborosky tentavit, ut senatus rescinderet decretum regis Stephani contra Christoferum Zborovium. Non obtinuit.

11, *Sabbato*. Scripsi Cardinali, Suchorzevio, Stanevio, S[c]lucsky, Scarga; misi epistulam Datarii ad Cardinalem. Fasciculum dedi D. Gratiano, ut sub signo cardinalis Montalto⁶ mittat.

12, *Dies Dominica*, 13, *feria* 2, 14, *feria* 3, 15, *feria* 4, 16, *feria* 5, 17, *feria* 6, 18, *Sabbato*, 19, *Dominica*, 20, *feria* 2, 21, *feria* 3, 22, *feria* 4.

¹ Datarz Palotta zamiast Nazaretu otrzymał arcybiskupstwo Cosenzy, ale dopiero 9 września t. r., kiedy już Reszki w Rzymie nie było, i sygillatura dostała się w jego nieobecności synowcowi kard. Aldobrandiniego, Piotrowi.

² Arcybiskupstwo nazaretańskie otrzymał dopiero 11 maja t. r. stary przyjaciel Sykstusa V, Franciszek Spera z Fermo.

³ Jędrzej Opaliński, marszałek w. kor.

⁴ Stanisław Górka.

⁵ Franciszek Lipski, archidyakon łęczycki; por. Rywacki l. c. str. 190, przyp. 2.

⁶ Aleksander Montalto, nepot Sykstusa V.

23, *feria* 5. Dies S. Adalberti.

24, *feria* 6, 25, *Sabbato*, 26, *Dominica*, 27, *feria* 2, 28, *feria* 3, 29, *feria* 4, 30, *feria* 5.

Kalendae Maii 1587.

1, *feria* 6, 2, *Sabbato*, 3, *Dominica*, 4, *feria* 2, 5, *feria* 3, 6, *feria* 4, 7, *feria* 5.

8, *feria* 6. Festum S. Stanislai celebravimus in eius ecclesia. Ego missam ad altare meum dixi. Indulgentiam obtinui plenariam pro his, qui ad altare Deum rogaverint pro felici electione regis Poloniae.

9, *Sabbato*. Fui in audientia Pontificis. Multa egimus de Cardinale. Impetravi, ut nuntio suo mandaret eum promoveri ad regnum Poloniae. Promisit.

10, *Dominica*. 11, *feria* 2, 12, *feria* 3, 13, *feria* 4, 14, *feria* 5, 15, *feria* 6, 16, *Sabbato*.

17, *Dies Dominica*. Conclusum, ut D. Thomas Romae maneat et Ill-mi mandata exspectet.

18, *feria* 2.

19, *feria* 3. Valedixi amicis.

20, *feria* 4. Valedixi Sabello, Mondovi.

21, *feria* 5. Rationes expediebam.

22, *feria* 6.

23, *Sabbato*. Accepi a D. Caligario duos equos, pro quibus illi dedi currum secundum. Sub beneplacito Ill-mi. Cardinalis Sabellus suspensionem relaxavit.

24, *Dies Dominica*. Vulcanius mecum cenam sumpsit, cui valedixi. Dedi etiam chirographum Ill-mi pro mille scutis aureis.

25, *feria* 2. Audita apud S. Petrum missa ex Urbe in Dei nomine discessi. D-o Thoma comitatus, perveni ad Castelnovo.

26, *feria* 3. Ex Castelnovo perveni Otricoli.

27, *feria* 4. Perveni Terni.

28, *feria* 5. Mansi Terni propter festivitatem Corporis Domini.

29, *feria* 6. Ex Terni sumpto prandio Spoleti apud D. Iacomo Zachei, perveni Fuglinum.

30, *Sabbato*. Ex Fuglino perveni ad Valcimara¹.

31, *Dies Dominica*. Ex Valcimara audita missa in Tolentino, perveni Loretum.

---

¹ Valcimara, stacya pocztowa przed Tolentino na drodze do Loreto.

Kalendae Iunii 1587.

1, *feria* 2. Mansi totum diem Loreti. Missam in capella sacra dixi. Mea omnia meorumque Deo commisi.

2, *feria* 3. Loreto Senogagliam perveni. Statutum regni Poloniae legebam.

3, *feria* 4. Senogaglia per Fanum, facta Pisauri collatione, ad Catholicam perveni.

4, *feria* 5. Ex Catholica per Ariminum et Cesenatem perveni Britonarium.

5, *feria* 6. Praemisi Kolackum Bononiam. Ipse totum diem mansi.

6, *Sabbato*. Discessi Britonorio. Reliqui litteras Romam mittendas ad Thomam et episcopum Britonoriensem¹. In itinere offendi D. episcopum Cameriemsem Bovium, ex legatione Polonica revertentem. Perveni Imolam ad Mons. Marchesano, *governatore*.

7, *Dies Dominica*. Audita Missa visitavi episcopum Imolensem Mons²... D. Petronius Senex me deduxit. Prandium volui sumere in Castél S. Petro³; nil erat. Bononiam perveni, D. Cavaler Lini obviam prodiit, in domum me suam recepit.

8, *feria* 2. Legatū cardinalem Caietanum⁴ visitavi; de ratione itineris cum multis consului. Decretum est per Vilacum ire et mulos ad res ferendas Bononiae conducere.

9, *feria* 3. Pransus sum apud D. Scadinari.

10, *feria* 4. Pransus sum apud D. Scapi⁵. Visitavi Bolonetum et cenam sumpsi. Cum mulatiris⁶ transegi de 230 Δ , ut res deportent Viennam. Scripsi Britonoriensi et D. Thomae. Remisi Δ 300 ad D. Sifonium pro solvendis debitis; reliquam pecuniam accepi et praeterea policam D-1 Scapi pro 500 Δ , Venetiis accipiendis, si indigerem, pro quibus dedi chirographum.

11, *feria* 5. Bononia discessi et perveni Ferrariam. D. Tvarkovsky egit cum Duce de transitu mulorum sine gabella. Promisit.

12, *feria* 6. Ferrara perveni Roigum⁷.

13, *Sabbato*. Misi Patavium currum et mulos et ipse navigio vectus sum cum lectica Venetias tota nocte.

¹ Caligari, biskup Bertinoro, bawił stale w Rzymie, jako sekretarz Sykstusa V.

² Aleksander Musotti.

³ Castél s. Pietro m. na drodze z Imoli do Bolonii.

⁴ Kardynał Henryk Gaetano, późniejszy legat w Polsce w r. 1595; był wtedy legatem (t. j. namiestnikiem) w Bolonii.

⁵ Zapewne Mario Scapi, »merotor Bononiensis«, wspomniany poniżej 29 czerwca 1588.

⁶ Mulattiere — mulnik.

⁷ Rovigo, m. nad Padem, stolica prowincji tejże nazwy.

14, *Dies Dominica*. Venetias perveni. Difficulter obtinui facultatem ex navi exeundi, quod fidem Ferrarensem non haberem. Tandem Mazula perfecit et diverti in locandam ad Bartolomeum prope Palatium.

15, *feria 2*. Ivi Maestrum¹, ubi currus pervenerat. Consului de conductoribus rerum Viennam. Voluit unus caroterus² a curru uno Δ 70. Itaque conclusi mittendum Bononiam pro mulis et rebus iuxta pacta. Misi Kolacky statim, dedi 100 Δ , ut det mulatiris ad rationem.

16, *feria 3*. Emi pro planetis Vicecancellarii et Plasii telam auream. Iussi fieri lagenas argenteas.

17, *feria 4*. Domina coniunx D-i Marchio missit rogatum, ut divertam in domum suam.

18, *feria 5*. Fui in Murano³, postea diverti in domum D-i Marchio apud S. Antonium.

19, *feria 6*. Ibidem. Libros pro cantu et officio Romano Andreioviae instituendo emi.

20, *Sabbato*. Ibidem. Accepi a Strozzi⁴ Δ 500 iussu P. Scapi.

21, *Dies Dominica*. Visitavi D. Priorem Angliae⁵ aegrum, »Vitam Hosii« donavi.

22, *feria 2*. Maestrum ivi. Inde Patav[i]um. Eodem die Patavio nocte redii Venetias in barcha Patavina. Kolacky cum mulis iverat iam Tarvisium⁶.

23, *feria 3*. Redemi planetas, flaskas⁷. Reliqui in manibus Mazulae Δ 300 à lib. 7 pro Δ -to, ut eos remittat Bononiam ad D. Scapi, quia tanta summa non indigebam. Reliqua omnia solvi. Donavi Mazulae ducatos 6. Relinqui pro Navellante pro medio anno ducatos 6.

24, *feria 4*. *Dies S. Ioannis*. Audita Missa apud S. Marcum et visitata ecclesia S. Ioannis de Furlani⁸ pulchre ornata discessi et ivi Mestrum; ibi empto equo pro 16 Δ ivi Tarvisum.

25, *feria 5*. Tarviso ivi per Comolanum⁹ usque ad Sacile; ibi Polonum quendam inveni, qui in aliud hospitium discessit. Clarissimus podesta misit me visitatum.

¹ Mestre na stałym łądzie.

² T. j. carozziere — woźnica, furman.

³ Murano, jedna z pobliskich wysepek, znana z wybornych wyrobów szklanych.

⁴ Strozzi, kantor bankierski.

⁵ Por. str. 10, 6.

⁶ Treviso m. na stałym łądzie na północ od Wenecyi.

⁷ T. j. wymienione wyżej pod 16 t. m. planetae (alby) i lagenae (dzbany).

⁸ Kościół św. Jana Chrzciciela w sestiere di Castello należał do zakonu maltańskiego i zwał się pospolicie S. Zuane de Furlani.

⁹ T. j. Conegliano.

26, *feria 6*. Ex Sacile pransus in Spilemberg fluvio bene transmisso volui pervenire Venzonam, sed haesi infra montes cum curru et substiti in oppidulo [s. Daniel]¹

27, *Sabbato*. Pveni Venzonam. Ibi toto die substiti. Kolacky cum lectica cecidit in aquam apud Spilemberg. Omnia madefacta fuerunt, siccabamus. Hostis² nobis dixit quod cardinalis Battoreus promovetur ad regnum Poloniae a duobus potentatibus primariis: Papa et Turca.

28, *Dies Dominica*. Audita Missa in Venzona discessimus in Dei nomine; pransi sumus apud pontem, pro nocte ad Pontevam summa pluvia.

29, *Iunii feria 2*. Dies S. Petri et Pauli. Missam audivi in Ponteva. Sumpto prandio discessi ad Olrichsteyn monasterium³.

30, *feria 3*. Ex Olrichsteyn perveni Villacum et lectica et onera. Habui iucundum sermonem cum ministro de »Tissreden« Lutheri⁴.

Kalendae Iulii 1587.

1, *feria 4*. Ex Villaco reparatis curribus summa pluvia discessi; de via decessi, coactus sum redire. Penes lacum Osiacum comedi cancos, reliqui mei sumpserunt prandium in Feltkirchen. Symon⁵ valisiam amisit; pro nocte pervenimus in tabernam Maulbruk⁶.

2, *feria 5*. Ex Maulberk (s) sumpto prandio in S. Vayt, pervenimus ad Frisach.

3, *feria 6*. Ex Frisach pervenimus ad Hundsmark.

4, *Sabbato*. Ex Hundsmark sumpta collatione in Peltz⁷ pervenimus ad Knitenfeld; lavi in hypocausto, erant nudinae.

5, *Dies Dominica*. Ex Knitefeld audita missa collatione sumpta in S. Michel, pervenimus in Leuben⁸, ubi erat bona muscatella.

6, *feria 2*. Ex Leuben transivi Bruk et eundo versus Kimberg⁹ habui obvium D. comitem a Tarnov iuvenem et Scadinari, qui me de Austri contra Cardinalem animo terruerunt; mansi cum illis in Kimberg.

¹ Miejscowość nie wymieniona; por. str. 64, 5.

² T. j. właściciel osteryi.

³ Zapewne Arnoldstein miasteczko z opactwem Benedyktynów na wysokiej górze o 13 klm. na połudn.-zachód na Villach.

⁴ Mowa o znanych Tischreden M. Lutra.

⁵ Szymon Treter.

⁶ Mauthbrücken nad Glan o jakie 10 klm. na połn.-zachód od Feldkirchen.

⁷ T. j. Poels.

⁸ Leoben m. nad Murą w Styrii.

⁹ Kindberg nad rzeką Mürz w Styrii.

7, *feria 3*. Ex Kimberg transivi per Krigel¹, ubi mei erant, et ego illis relictis processi Mercuslag, ubi iussi mulos omnes subsistere, dum aliquid de rebus cognoscerem; perveni in Sadvin².

8, *feria 4*. Ex Sadvin conducto curru ivi ad Novam Civitatem³.

9, *feria 5*. Ex Nova Civitate ivi ad Pruk⁴ pro nocte.

10, *feria 6*. Ex Pruk ivi Posonium, ut de loco securo deponendae supellectilis statuerem. Neminem ex episcopis inveni aut notis amicis; de D. Nadasdi cognovi et eodem die ad Bruk redii, inde Novam Civitatem.

11, *Sabbato*. Ex nova Civitate ad Sadvin et cum rebus omnibus ad Novam Civitatem.

12, *Dies Dominica*. Mansimus tota die ibidem. Deliberabam, quid agendum esset de supellectili. Conclusi dividendam esse in duas turmas, ut una, vilior, ferretur Viennam, altera, pretiosior, ad Cerestur ad D. Nadasdi.

13, *feria 2*. Misi Viennam cum mulis et parte supellectilis Kocky, ut ubi posset, eam deponeret; ego curribus conductis ivi per Edemburgk⁵ ad Kerestur, ubi neminem ex Dominis inveni.

14, *feria 3*. Ibidem mansi.

15, *feria 4*. 16, *feria 5*, 17, *feria 6*, 18, *Sabbato*, 19, *Dies Dominica*, 20, *feria 2*, 21, *feria 3*, 22, *feria 4*, 23, *feria 5*, 24, *feria 6*, 25, *Sabbato*. 26, *Dominica*, 27, *feria 2*, 28, *feria 3*, 29, *feria 4*, 30, *feria 5*. 31, *feria 6*. Perveni ad villam.

Kalendae Augusti 1578.

1, *Sabbato*. Perveni in villam, ubi prope latrones heri mercatorem spoliaverunt. Missam audire non potui: ubique haeretici.

2, *Dies Dominica*.

3, *feria 2*.

4, *feria 3*. Ex.... perveni ad Poremba⁶, villam D. Żupnik, ubi fuimus laute excepti ab *urzędniko*.

¹ Krieglach, w. nad rz. Mürz w okr. sąd. Kindberg w Styryi.

² T. j. Schottwien.

³ Wiener-Neustadt.

⁴ Bruk nad Litawą.

⁵ Oedenburg (Sopron) -- stolica komitatu w półn.-zach. Węgrzech.

⁶ Poręba należała do Jana Pieniążka, starosty nowotarskiego, nie do Sebastyana Lubomirskiego, żupnika wielickiego; pomyłka tłumaczy się tem, że tak starosta, jak i żupnik, byli przyjaciółmi Reszki, łatwo więc było przy późniejszym przenoszeniu notatek do dyaryusza jednego na drugiego zamienić.

5, *feria* 4. Ex Poremba ivimus ad Dobczice ad prandium, ubi me hilariter excepit D. *Żupnik* et pro nocte detinuit.

6, *feria* 5. Ex Dobczice misit me D. *Żupnik* suis equis Mecoviam, ubi vesperi perveni. Ill-mum Cardinalem sanum reperi.

7, *ferta* 6. Dicta Missa in gratiarum actionem ivi Andreioviam et inopinate perveni, Deo sit gratia.

8, *Sabbato*.

9, *Dominica*. Fui in ecclesia oppidi.

10, *feria* 2.

11, *feria* 3. Misi Kolacky et Stanevsky ad episcopum Cracoviensem officii causa, me ipsum excusavi.

12, *feria* 4.

13, *feria* 5.

14, *feria* 6. Redierunt mei a D. episcopo Cracoviensi, qui benigne accepit salutationem meam et excusationem et bono esse animo iubet de abbazia.

15, *Sabbato*. Dixi et audivi missam in oppido. Processio fuit cum Sacramento. P. Jassinsky concionatus est. F[u]erunt apud me plerique nobiles

16, *Dominica*. Ex comitiis Varsaviensibus multa adferebantur de bellico apparatu Zboroviorum contra Cancellarium, qui tamen illis nullo loco cedebat.

17, *feria* 2. Auditum est acies utrasque directas contra se fuisse. Sed auctoritate et precibus palatini Sendomiriensis Ssafranecz represos impetus.

18, *feria* 3. Discessi ad Navarzice animi gratia.

19, *feria* 4, 20, *feria* 5, 21, *feria* 6.

22, *Sabbato*. Ivi Nepolomicios ad Ill-mum.

23, *Dominica*. Ibidem dixi missam.

24, *feria* 2. Cracoviam redii.

25, *feria* 3, 26, *feria* 4, 27, *feria* 5, 28, *feria* 6, 29, *Sabbato*, 30, *Dominica*, 31, *feria* 2.

Kalendae Septembris.

1, *feria* 3. 2, *feria* 4, 3, *feria* 5.

4, *feria* 6. D. Cancellarius me absente fuit Andreioviae cum 2 millibus equitum et 700 peditibus. Mei obtulerunt commeatum, qualem potuerunt.

5, *Sabbato*.

6, *Dominica*. Scribitur, quod Drago pyrata Anglus¹...

¹ Franciszek Drake, słynny żeglarz angielski.

7, *feria 2*. Ill-mus Cardinalis congressus est cum Cancellario in Prossovice et inde abiit Nepolomicios.

8, *feria 3*. Mane ivi cum D. Povodovio ad Mogilam, ad D. episcopum Camenecensem Goslicky¹, inde Nepolomicios ad Ill-mum Cardinalem, ubi audivimus Zborovios in Stezicam impressionem fecisse et D. comitem a Tarnov, castellanum Sandomiriensem², cum uxore liberisque cepisse, omnia diripuisse. Eadem die D. Cancellarius Cracoviam est ingressus summo cum honore et magna vi militum. Ita eramus omnes consternati ex tanta audacia. Consilium inivimus, ut Cardinalis secedat Cracoviam.

9, *feria 4*. Ego conveni D. Cancellarium; de Cardinale suasit, ut Cracoviam veniat. Misi statim puerum cum responso Nepolomicios.

10, *feria 5*. Ill-mus Cardinalis venit Cracoviam. D. Cancellarius obviam est profectus extra Casimiriam. Cenam domi suae apposuit et ad domum decani Cracoviensis deduxit.

11, *feria 6*. Kolacky discessit Andreioviam, inde vult ire ad suos Posnaniam; scripsi Piotr[coviam], Przebor[iam]. Misi fasciculum ad D. Brzeznicky, ut mittat Venetias. Sunt 8 epistulae Cardinalis³ de meo negotio ad alios cardinales scriptae.

12, *Sabbato*. Zborovii sese in Vislicia muniebant et commeatum undequaque comportabant; ad episcopum Cracoviensem pro pecunia miserant, sed nil retulerunt. Praedia eius et multa nobilium bona diripuerunt, D. castellanum Sandomiriensem in Vislica captivum tenebant.

13, *Dies Dominica*. Cardinalis cum Cancellario pransus est in Arce apud D. capitaneum Cracoviensem Zebrzidovsky. Ego visitavi D. Castellanam *sendomirska* et consolatus sum de captivitate mariti. Consultabat Palatinus⁴ cum Cancellario de obviam itione huic audaciae Zboroviorum, quae est seminarium belli civilis.

14, *feria 2*. Apud patres Societatis apud S. Barbaram habebantur orationes 40 horarum pro pace Regni. Ego missam cantavi; fuit Palatinus Cracoviensis, D. Cancellarius, Capitaneus. A prandio venit Cardinalis et concioni interfuit. Litteras in urbem per Valerianum Montelupum⁵ misi ad D. Thomam. Cardinalis scripsit D. Crescentio et aliis et Alano⁶, cardinali novo, gratulationem. Pluvia ingens.

¹ Wawrzyniec Goślicki, biskup kamieniecki, był także opatem mogilskim.

² Stanisław Tarnowski, kasztelan sandomirski.

³ W sprawie utraconej sygillatury, listy kardynała Andrzeja.

⁴ Jędrzej Tęczyński.

⁵ Waleryan Montelupi, siostrzeniec Sebastyana, adoptowany przez tegoż (Jan Ptaśnik, Z dziejów kultury włoskiego Krakowa w Roczn. krak. t. IX, str. 50).

⁶ Wilhelm Alan, Anglik, autor licznych dzieł dogmatycznych i polemicznych za

15, *feria 3.* P. Robertus Iesuita, Scotus¹, iussu Patris Generalis abiit Gedanum versus, ut inde naviget in Scotiam, ubi connivente rege Scotiae multa messis esse dicitur. Pontifex creavit cardinalem solum Copum Alanum, virum doctum et nobilem; existimatur iturus legatus cum classe regis Philippi in Angliam.

16, *feria 4.* Pransus sum cum Cardinale; a prandio visitavimus D. palatinum Cracoviensem. Audivi multos a Zboroviis iugere propter impietatem: omnia ubique diripiunt, vim inferunt. Uxor D. Andreae Zborovii dicitur sibi vim inferre voluisse, cum videret ita turpiter distrahi rem D. castellani Sendomiriensis inter milites *kayankos*. D. Cancellarius tormenta noctu iubebat educi Cracovia. Coepi legere Bellarminum² magno cum gustu.

17, *feria 5.* Missam dixi apud S. Stephanum. Domo non prodii; Bellarminum legi de autenticis Sacrae Scripturae libris. Milites exibant Cracovia versus Prossovice ad habenda comitia.

18, *feria 6.* Cardinalis non bene valuit; vocavit me ad se, conquestus est de pectore. Suasi, ut sese exerceat. Ego ivi ad Skalkam, ibi dixi missam. Aqua Vistulae inundaverat supra modum ex pluviis. Venit ad me frater Fridericus, professus Cisterciensis, ex Bohemia. Petiit iuvari, ut ordinem subdiaconi accipiat. Examinavi, feci mihi promitti de oboedientia et scripsit promissionem. Dicebatur Caesar dissuadere Maximiliano fratri, ne animum adiciat ad regnum Poloniae, cum a solis sit Zboroviis electus. Milites exibant Cracovia versus Prossovice.

19, *Sabbato.* In Prossovice habita sunt comitia particularia. Victualia allata sunt Andreovia, farina, polli, avena etc. Stanevius scribit de militum insolentiis et omnium metu. Dicebatur Maximilianus iam iurasse oratoribus Polonis super propositis articulis.

20, *Dies Dominica.* Fui apud Ill-mum et pransus sum. Nil adhuc ex Prossovice audiebamus. Remisi currus Andreoviam. Respondi Stanevio et misi mandatum D. Cancellarii ad milites. Cenam sumpserunt mecum D. Scucky, Scarga et alii. Dicitur D. Spitek Jordan voluisse Visliciam ire ad Zborovios, sed illum non admiserunt, diffidentes de illo.

21, *feria 2.* Redierunt ex Prossovice. Conclusum ibi est standum esse decretae electioni de Sigismundo Suedo, eundum ad generalia

Grzegorza XIII, rektor kolegium angielskiego w Rzymie, został kardynałem tyt. S. Martini in Montibus 6 sierpnia 1587.

¹ Robertus Arbicrombius Scotus u Wielewickiego (l. c. str. 100) wysłany w sierpniu t. r.

² Robert Bellarmin, słynny jezuita, został później w r. 1598 kardynałem.

comitia Visliciam. Casimirsky¹ venerat a Dominis Zboroviis, qui factum de obsessa Vislicia excusabat, tum de capto D. castellano Sendomiriensi. Dicebat praeterea se cum multis aliis esse protestantem, qui electis regibus non assentiuntur: tertiam fieri debere electionem.

22, *feria 3.* Habui litteras, quod Andreioviae magna damna faciebant milites D. Cancellarii. Expedivi ad illos mandata, ut exeant.

23, *feria 4.* Pransus sum cum Ill-mo. D. castellanus Sendomiriensis dimissus est a Zboroviis cum 8 conditionibus.

24, *feria 5.* Fui apud D. Cancellarium. Dixit se habere nova, quod 15 huius electus Princeps valedicebat patri, regi Suetiae. Maximilianus electus erat Olomucii cum aliquot centenariis militum.

25, *feria 6.* Missam audiui in ecclesia in Zwierziniec². Erant calores maximi his diebus.

26, *Sabbato.*

27, *dies Dominica. Festum S. Stanislai.* Missam in Arce dixi, quam D. Cancellarius audivit. Ill-mus fuit in Missa maiori, qua finita pransi summus apud D. Cancellarium, ubi dixit nova, quod omnino Rex erat venturus Gedanum 19 huius. Vesperi fuerunt apud me in Stanislavovim familiares Ill-mi; audivimus, quod milites D. Spitek Iordan caesi fuerunt a Cancellarii militibus in oppido D. Ferens [Lipnica]; de ipso, utrum sit captus, ignoratur, (non fuit captus³). Causa est, quod acceperit a D. Cancellario 7 millia florenorum, ut 3 mensibus serviat. Ille vero cum pecunia secessit ad Zborovios. Haec iam sunt non obscura belli civilis initia. Deus misereatur nostri. Legi suasissimum librum de traditionibus Belarmin⁴.

28, *feria 2.* Domi mansi. De adventu Sueci in Poloniam coeptum est valde dubitari. Zborowii praesentibus animis Visliciae suum electum exspectabant.

29, *feria 3. dies S. Michaelis.* Cantavi Missam apud S. Mariam rogatu D. Povodovii et processionem cum Sanctissimo Sacramento feci. Adducti sunt 60 pedones capti a D. Iordan. Audiui detectos et captos esse quattuor sicarios, a Zboroviis ordinatos, qui Cancellarium interficiant. Domine, salva nos: perimus. Andreiovia nolunt discedere milites D. Potocky⁵ etiam ad mandatum D. Cancellarii.

¹ Mikołaj Kazimirski, Aryanin, porzucił później herezyę i »skonął na ręku ks. Piotra Skargi« w r. 1598 (Niesiecki V, 70).

² Kościół i klasztor PP. Norbertanek na Zwierzyńcu pod Krakowem.

³ Dopisek późniejszy tej samej ręki (Reszki).

⁴ Franciszek Romulus Robert Bellarmin (ur. 1542, um. 1621) — słynny teolog. Dzieła Bellarmina pod tym tytułem nie znamy; będzie to zapewne pierwsza rozprawa w pierwszym tomie najlepszego dzieła B-a: *Disputationes de controversiis adversus huius temporis haereticos* p. t.: »De verbo Dei scripto et non scripto«.

⁵ Jakób Potocki, (Heidenstein, *Rerum Polonicarum* l. IX, str. 280).

Kalendae Octobris 1587.

1, *feria* 5. Recepi in servitorem meum Trzcensky, commendatum a D. Povodovio; promisi florenos 5 pro quartali et vestes semel in anno. De Maximiliani adventu multa dicebantur, quod in Regnum veniat; de Suedo magnum erat silentium et erant hominum animi valde perturbati et de tertii alicuius regis nova electione mussitabatur et nominabatur vel Cancellarius vel cardinalis Battoreus.

2, *feria* 6. Fui tota die animi gratia in Bronovjce¹. D. Cancellarius fuit in *ratusz* cum Palatino. Recipiebat iuramentum fidelitatis a civibus et commisit eius curam D. Ferenz Bek, optimo militi.

3, *Sabbato*. Palatinus, Cancellarius, multi milites discedebant ad conventionem Vislicensem. In vesperis fui apud Bernardinos et cum P...² multis egi.

4, *dies Dominica*. Fuerunt orationes 40 horarum apud Iesuitas. D. Suffraganeus³ Missam cantavit; magnus erat populus. Sub vesperum venerunt litterae D. Cancellarii ex Proszovice, quibus scribit, quod rex Sigismundus Gedanum pervenerit die S. Michaelis hora 10 cum 120 navibus. Idem aliunde confirmabatur.

4, *feria* 2. In concione P. Scarga promulgavit de adventu Regis et actae magnae sunt deo gratiae. Cenam sumpsit apud D. Rab.

6, *feria* 3. Discessi ex domo D. Plasii et secessi in domum D. Ssiling mercatoris, quae rogante Cardinale fuit a D. Palatino assignata pro familia Ill-mi.

7, *feria* 4. Litterae a Regina testimonio venerunt, quod rex Sigismundus Gedanum pervenerit. Idem statim est proclamatum in foro Cracoviensi. Lustratio quoque civium facta est, quorum erant ad 5 milia bellatorum.

8, *feria* 5. D. Cancellarius exiverat obviam Zboroviis, Vislicia Olkusium euntibus, ut eos adoriretur, sed iam processerunt. Itaque rediit infecta re. Maximilianus certo dicebatur in Bitomie venisse. Stanievsky meus discessit Andreiovia.

9, *feria* 6. Domus in pomoeriis murorum Cracoviensium diripiebantur. Bombardae ad muros collocabantur. Magnus erat metus omnium.

30, *feria* 4. Pransus sum apud Ill-mum.

¹ Bronowice Wielkie należały do probostwa P. Maryi.

² W rkpsie nazwisko opuszczone.

³ Paweł Dębski.

10, *Sabbato*. Venit Cracoviam comes ab Herberstein¹, orator missus a Maximiliano; in Kleparz divertit.

11, *dies Dominica*. D. Povodovius pro concione populo intimavit regem Sigismundum Gedanum venisse.

12, *feria 2*. Maximilianus archidux Bitomo egressus dicebatur et intra fines regni Poloniae egressus(s). Olubek², praefectus Tartarorum, conclusit se in castro natura loci satis munito Rabstin. Tentavit Ioannes Zboro[v]schi expugnare, sed intermisit et ad Olkus procedebat.

13, *feria 3*. Certi nuntii pervenerunt, quod Maximilianus in Olkus pervenerit. Cracoviae magna fuit hominum trepidatio. Ex suburbiis res importabant in civitatem. Apud S. Franciscum nobilitas consultabat.

14, *feria 4*. Datum est responsum oratori Maximiliani archiducis in ecclesia S. Mariae a tota nobilitate, quae acclamavit clara voce, quod non vult alium regem, quam Sigismundum Suetiae. Totus exercitus fuit in acie extra Cleparz, inter quem ductus est. Obstrictus etiam est fide militari, quod debet curare, ut Maximilianus dimittat palatinum Lublinsensem³, oratorem nobilitatis ex conventu Vislicensi, aut si non liberaverit illum, ipse debet Cracoviam redire et esse tamdiu, dum dimittantur(s). Maximilianus cum exercitu 6 millibus pervenit in Zielonky.

15, *feria 5*. Acies Zborovianae sese ostenderunt prope Tanie⁴, villam D. cantoris Kraszinsky; nostri quoque parati erant. Illi volebant nostros educere ad conflictum, ut ad tormenta disposita evocarent; nostri in acie ordinata stabant immoti. Vallum extra Clepardiam a plebe parabatur magna contentione. Excursiones aliquot utrimque factae sunt. Captus magister culinae D. Andreae Zborovii, qui praecedebat, ut pararet cenam in Mogila, et statim eo misit Cancellarius milites. Capti aliquot, qui volebant civitatem aliquot in locis incendere. In civitate magna fuit trepidatio.

16, *feria 6*. Tota nocte pulsabatur *na trwogę*. Bene mane visae sunt acies hostium prope Zielonky, villam D. Castellani Sandomiriensis⁵. Nostri quoque omnes stabant in acie, parati ad conflictum, et utrinque fiebant excursiones. Interim coeperunt acies hostium versus Promnik⁶ currere, ita, ut vexilla volare viderentur. Dum ad Promnik appropinquant, Cancellarius iussit aulas omnes incendere, quas ego vidi ardentes. Acies nihilominus praeteribant et inter Clepardiam et Promnik, quas Kozaci

¹ Herberstein Felician.

² Holubek Gabryel, słynny rotmistrz kozacki, poległ pod Byczyną.

³ Jan Tarło.

⁴ Tanie — wieś pod Krakowem.

⁵ Tarnowski Stanisław.

⁶ Prądnik Biały.

nostri retardabant, ut poterant, et aliae nostrae acies duce Ferens Bek Germano currerunt et prope Strzelnicam¹ restiterunt ita, ut starent acies advers[ae] usque ad vesperum. Christoferus Zborovius bis fuit in terram a nostris deiectus. Semel cecidit equus; iterum a Kozaco alter equus iaculo transfixus est et iam [a] nostris tenebatur, sed acurrerunt Itali banditi et eripuerunt e manibus. Nostri videntes, quod Mogilam properarent, miserunt eo milites. Ita nox supervenit. In civitate versus portam stabat armatus palatinus Cracoviensis Tenczinsky cum cohorte. Apud Iesuitas erant orationes et conciones tota die. Fui in Skalka cum D. Povodovio, Deo et precibus S. Stanislai patriam commendans.

17, *Sabbato*. Visae sunt acies instructae et extenti papiliones adversariorum in villa Rakovice². Capti sunt aliquot Germani. Orationes fiebant apud S. Mariam diligenter. Exspectabatur D. Bornomissa³ cum milite et palatinatus Syradiensis nobilitas. Domine, miserere!

18, *dies Dominica*. Missa votiva apud S. Mariam. Aderat Cardinalis, Cancellarius, palatinus Cracoviensis, Russiae⁴ et alii innumeri. A prandio dicebantur Germani velle confluere. Exivit palatinus Cracoviensis cum nobilitate Cracoviensis et Sandomiriensis palatinatum. Ego quoque cum Il-mo Cardinale ad videndas acies exivi et vidi. Hostes latebant cum bombardis, sed nostri caute accedebant. Lanceis tamen in *hartz* concurrebant et utrinque sunt capti milites. D. palatinus Lublinensis Tarlo dimissus est a Maximiliano. Reddidit in ecclesia S. Mariae summam suae legationis et responsi. Dixit Maximilianum archiducem optimo animo venisse in conspectum civitatis Cracoviensis evocatum a Zboroviis ad certam et indubitam coronationem. Persuaserant illi statim, ut compareret in conspectu civitatis, nobilitatem esse venturam obviam et civitatis portas apertas iri, etiam invito Cancellario. Nunc se mirari dicebat Maximilianus, quod Poloni regem a se electum ferreis globis salutent. Emissum enim erat tormentum, quod sub quodam servitore Maximiliani equum interfecit. Dixit illi Palatinus electionem suam a solis Zboroviis esse factam; reliquos omnes in Suedum consensisse. Affirmavit Maximilianus se fuisse in contraria opinione et quod iam videbat se esse deceptum.

19, *feria 2*. Excursiones erant ex utraque parte et aliquot interfecti. Alii oratores duo dimissi a Maximiliano redierunt et cum illis comes ab Herbesteyn orator.

¹ Strzelnica, miejsce na przedmieściu krak. Wesoła, gdzie mieszczanie odbywali ćwiczenia w strzelaniu.

² Rakowice, wieś w półn.-wschodniej stronie od Krakowa.

³ Bornomissa Jan, Siedmiogrodzianin.

⁴ Stanisław Żółkiewski.

20, *feria 3.* Auditus est comes in ecclesia S. Mariae ab universa nobilitate, cuius plena erat ecclesia. Rogavit Maximiliani nomine, ut in civitatem tanquam rex admitteretur. Litteras dedit ad Capitulum, ad Senatum et Academiam, quarum exempla sunt in maiori libro; itidem petit, ne impediatur legitima electio. Quaerente ibidem Cancellario, ut se tota nobilitas declaret, quemnam velit regnare super se, facta est acclamatio, quod Sigismundum, Suetiae principem. Captus ibidem est quidam Krzizanovsky in ecclesia, qui dicebatur prodere omnia consilia, Ita responsum est ad posterum diem dilatum. Orator pransus est cum D. Cancellario, bibit pro salute Sigismundi uterque et Maximiliani.

21, *feria 4.* Convenit iterum nobilitas ad ecclesiam. Lecta sunt exempla responsi ad litteras Maximiliani et ex omnium consensu approbata. Conclusum mittendos oratores ad Maximilianum rogando, ut Regno excedat; sciat se a solis Zboroviis fuisse electum, cui electioni nemo bonus stare vult. Vocatus orator iterum ad ecclesiam aliquot rationes proposuit nomine Maximiliani, quare recepi in regem debeat: moris est Polonis inter duos electos eum admittere ad regnum, qui prior veniret; quod Austriaca familia accusaretur a nobilitate, quod gravis sit suis subditis in exactionibus insolitis, verum est, ait, quod saepe necessitas urget, ut id faciat, sed tamen semper caveri scripto principum subditis, ne id in sequelam trahatur. Arrisit omnis nobilitas. Accusantur etiam Austrii, quod in Ungaricis arcibus Germanos praefectos habeant. Verum est, ait, sed quia Germana pecunia in defensionem impenditur, Germani capitanei, par est, ut praesidiis imponantur. Accusatur, quod regnum appetat per banditos, infames decoctores. Id se in sua patria nescivisse, nam eos in societatem consiliorum non admitteret, sed se promittere, quod omnes Zborovios a se dimovebit nec ullam partem consiliorum adhibebit. Ad extremum, si in sententia persisterent non recipiendi Maximiliani in regem, saltem consultarent inter se, ut aut in regno honeste maneat, aut secure et libere ex regno dimittatur. His auditis nobilitas litteras responsivas trium ordinum illi reddidit, ad caetera per oratores responsuram dixit. Eodem die ex praedio Rakovice totus exercitus Maximiliani movit ad Mogilam abbatiam. Multi aegri milites remanserant et a nostris sunt spoliati. Venit novum, quod Olubek *kozak*, qui erat in praesidio arcis Rabstin, profligavit 200 milites Germanos et 50 equites, qui ducebant ad Maximilianum 34 currus onerarios pulvere, pyxidibus, vino, pecunia, cepit aliquot primarios, omnia in suam potestatem redegit et magnam praedam fecit. Rustici in Olkus plumbi fodinae bonam operam navarunt, quibus 5 currus diripiendos tradidit. Hos pulveres et sclopetos mittebant in subsidium Vratislavienses, quo factum est, ut palatinus Craco-

viensis et Cancellarius interdixerint omnes merces Vratislaviensibus, ne quis audeat eas tangere aut offerre, sed quod pro subsidio belli confiscabantur. Prohibuit etiam mercatores Cracovienses, ne quis debitum Germanis mercatoribus persolvat. Tartari adiuncta sibi aliorum praedonum manu affixerant in plateis Cracoviensibus edictum, quo vocabant quemcunque ad praedae societatem, quam in Silesia facere volebant; et ita profecti ad 1500, oppidum Bielsko¹ exusserunt, magnam praedam fecerunt, Pczinae² etiam partem exustam diripuerunt. Interceptae Maximiliani litterae ad episcopum Vratislaviensem, quibus significat se esse in angustiis et nil sibi eorum Zborovios re praestitisse, quae promittebant. Designatus autem est orator ad Maximilianum D. Ioannes Misskovsky, castellanus Żarnoviensis, a Capitulo D. Craszinsky *kantorek*, ab Universitate Dobroszielsky³, a civibus D. Urbankowicz, consul Cracoviensis.

22, *feria 5*. Miserant oratores pro litteris passus ad Maximilianum. Allatae sunt sub titulo regis Poloniae electi. Nostri nolebant ire, nisi adderet: »et fide Archiducis Austriae«. Custodiae in portis et muris fiebant diligentissime. Propugnacula et muri pleni erant tormentis ad 300 maioribus. Cautio magna ubique. Pulveris satis. Globorum copia. Obambulavit totam civitatem Ill-mus Cardinalis hac nocte cum solo Vachsman burgimaistro. Murum vidit ubique apparatus. D. palatinus Cracoviensis singulis noctibus portas et muros circumspiciebat. Milites semper in custodia fuerunt ex utraque parte. Accessus fuit ad civitatem difficilis et erat panis iam difficultas. Praedia vicina a nostro milite diripiebantur. Equos meos misi Andreioviam.

23, *feria 6*. D. *zarnovsky*⁴ profectus est Mogilam. Audientiam habuit apud Maximilianum in monasterio. Nescio adhuc, quod responsum tulit. Omnes servitores admissi sunt ad osculandas manus. Eodem die Cracoviam ex Mogila redierunt. Audivi Sączum civitatem occupatam fuisse et ereptam Jordano a D. Maczieiowsky⁵. Transitus Istulae impediabatur. Germani capti aliquot instructi a Zboroviis ad excitandum Cracoviae incendium et alius ad occidendum Cancellarium. Gornicky⁶ mihi dixit, quod oratores Austriae offerebant D. Can-

¹ Bielsk nad Białą, na Śląsku naprzeciw m. Białej.

² Pszczyna, m. na Górnym Śląsku.

³ Jan Dobrosielski, kanonik krakowski, collega maior i mistrz prawa. Zaszła tu jednak w nazwisku pomyłka, gdyż Dobrosielski już w marcu 1576 nie żył. (Acta rectoralia, ed. St. Estreicher II, 293). Będzie to zapewne Mikołaj Dońbrocieski, doktor obojga prawa, późniejszy kanonik krak. i kanclerz kardynała Radziwiłła.

⁴ Jan Myszkowski, kaszt. żarnowski.

⁵ Kasper Maciejowski, starosta spiski.

⁶ Łukasz Górnicki, znany pisarz, autor »Dworzanina« i i.

cellario 100 millia talerorum et neptem Archiducis nescio quam in matrimonium, cuicunque suo affini Cancellarius vellet, modo ne post factam nominationem Cracoviam proficisceretur, sed in suam Rus-siam se reciperet. Renuit omnia Cancellarius. Olubek etiam *kozak* tentatus dicitur a Zboroviis pecunia, ut arcem Rabstin proderet. Respondit frustra se ad proditionem vocari. Nullus iam, ait, proditor in parte nostra remansit, omnes in partem Zboroviorum secesserunt. Iussit etiam nobilitas significari iis nobilibus, qui sunt cum Maximiliano, ut intra triduum ab illa parte secedant aut pro hostibus patriae habe-buntur.

24, *Sabbato*. Audiui multos Germanos secreto fugere a Maximi-liano, qui solus est cum suis Germanis in Mogila, Zborovii et Stadnicii in Branice et Plessov¹ et Spitek in villa Ill-mi Krzeslavice. Dicun-tur Zborovii non amplius ad consilium admittere (s). D. Kraszinsky, cantor Cracoviensis, unus ex oratoribus ad Maximilianum deputatis [retulit], quod excepti sunt ab illo in Mogila humanissime, quod ipse Latina lingua prope unam horam sit locutus, persuadens, se potius in regem debere recipi, quam Suedum; dixit non esse novum Polonis duos reges eligere et eum, qui prior in regnum veniret, reci-pere; quod si a Germanis abhorrerent, aequae esse Suedum Germanum, ac se, longe autem maiores utilitates ex sua electione regno possunt accedere, quam ex Suedo, propter vicinitatem et familiae claritatem. Habito deinde cum suis consilio dixit se per nuntios suos responsum daturum; excusavit etiam, quod retinere eos pro nocte non posset propter angustiam loci. Astabant Zboroviani, vultus truces habentes, neminem ex nostris salutaverunt. Spitek tum Jordan aliquos salutavit et dixit Cancellario deberi, quod in illa parte esset.

25, *Dominica*.

26, *feria secunda*. Conventus nobilitatis factus est apud S. Florianum. Venit quidam cum litteris quorundam procerum Lituanorum, qui petunt ab huius provinciae proceribus, ne coronam imponant sine illo-rum praesentia et consensu tam Austriaco, quam Suedo. Sigilla dicun-tur pauca fuisse et nonnisi eorum, qui cum Austria sentiebant. Lectae sunt litterae nobilitati. *Kozacy* fuerunt missi obviam oratoribus, ut eos tuto Cracoviam deducerent.

27, *feria tertia*. Iterum conventus nobilitatis apud S. Florianum; auditi sunt oratores regis Sigismundi, D. Orzelski² et alius Suedus,

¹ Branice i Pleszów, wsie graniczące z Mogilą.

² Świętosław Orzelski, sędzia kaliski, autor niewydanego dotąd w oryginale »In-terregnum« po śmierci Zygmunta Augusta; z druku wyszło tylko nieudolne tłumaczenie w 3 tomach p. t.: »Bezkrólewie« książk ośmioro. Petersburg i Mohylew 1850.

reddiderunt litteras regis, iuramentum autem illius praestitum in Olivensi monasterio, conditiones et pacta transacta; petierunt, ut tempus coronationis prorogetur ad festum S. Martini, quo tempore Rex omnino venturus esset Cracoviam. Fuit hoc nuntium valde gratum universae nobilitati et cantabant omnes »Te Deum laudamus«. Maximilianus misit pro litteris passus suo oratori mittendo cum responso ad nostrorum legationem, formulam etiam misit, in qua erat, ut iusto comitatu possint oratores venire, ut [in] civitate manerent, quamdiu vellent, ut Polonis etiam liceat cum illis venire. De comitatu acquievit nobilitas, de mansionem Cracoviae et Polonis noluit; et ita scriptae sunt litterae passus. Soluta conventu D. Cancellarius et cum oratoribus descendit ad Illimum D. Cardinalem. Nobilitas institit, ut de proditoribus ob incendia captis sumatur supplicium. Fuerunt apud me in prandio multi nobiles vicini Andreiovienses, D. Decanus et D. Szapia¹.

28, *feria quarta*. Sub vesperum conventus nobilitatis apud S. Florianum propter oratorem Maximiliani, qui nonnisi sub 23 horam venit ante Kleparz cum 40 curribus et 60 equitibus. Hic tardus adventus erat suspectus nobilitati, ne quid fraudis moliretur cum tam magno comitatu. Voluit orator in civitatem divertere, sed nobilitas remisit, ut postridie potius reverteretur, cum hospitia commoda haberi pro illo non possunt propter militum multitudinem. Ita solutus est conventus. Dicebatur Mathias archidux esse in Regni finibus cum milite. Palatinus quoque Posnaniensis² cum 2 millibus missus a Lituaniis petiit responsum sibi dari, ut in tempore suis possit significare de tempore coronationis et ut Mogilam ad alios quoque senatores ire possit; sed hoc illi negatum est. Voronieczky³, Kioviensis episcopus, scripsit litteras minaces et insulsissimas ad P. Skarga, quod populum irritet contra Maximilianum, quod sit oblitus professionis suae, quod ingratus beneficiorum, quae Austriaca domus Societati praestitit et praestat; similes fere ad episcopum Kamenecensem, D. Gosliczki, et ad suffraganeum Cracoviensem.

¹ Niewątpliwie Sapieha, ale który? — Zdaje się, że Mikołaj, późniejszy kasztelan wileński, którego Bolognetto w liście de Commendonego z d. 22 marca 1583 (Nunz. di Polonia I A fol. 37) tak poleca: »Presenta questa mia a V. S. Ill.ma Nicolo Sapia, gentilhuomo lituano, giovane di bonissimi costumi et di tanto zelo nelle cose della fede cattolica, che avendo già lasciato lo scisma greco et ridottosi nel gremio di S-a Chiesa non si è curato di abandonar la patria, il padre et fratelli per esser scismatici et venirsene a stare a Roma«. Zgadza się też z tym »zelus« szczególnie podany przez Niesieckiego (VIII, 272), że »ciała antecessorów swoich z cerkwi do kościoła murowanego przeniósł«. Wielewicki jednak (Script. rer. Pol. VII, III) wymienia pod r. 1587 nieznanego nam bliżej Andrzeja Sapiehę.

² Stanisław Górka.

³ Jakób Woroniecki, biskup-nominat kijowski, stronnik Maksymiliana.

D. Debszky¹; ubique nulla honestas, nullus Dei timor, nulla erga homines apparet reverentia, dignus ut episcopus videatur Zboroviorum consiliis. Venit Gedano² D. episcopus Cuiaviensis³, qui nobis multa bona de rege Sigismundo narravit. In reditu ex conventu S. Floriani in portae civitatis ingressu aliquot fuerunt interfecti.

29, *feria quinta*. Data est audientia oratoribus Maximiliani apud S. Florianum; erant autem D. Princz, D. Popel, et D. Kobelencz et splendidissimo comitatu venerant. Summa legationis erat, quod archidux Maximilianus nolit de suo iure quidquam decedere, cum sit legitime ab omnibus regni ordinibus Varsoviae electus, quod consilium in Poloniam veniendi non temere susceperit, sed vocatus ab ipsis Polonis venerit, condiciones propositas receperit iuramentoque probarit et haec omnia non ex proprio arbitrio, sed suasu consilioque Caesaris, fratrum suorum archiducum et reliquorum Germanorum principum fecerit, quod in regnum non ad bellum neque cum apparatu belli ingressus sit, quando caedes, omnes rapinas prohibuerit, quod ipsa quoque incendia a nostris suscitata restinguere iusserit; nunc etiam de praesenti rerum suarum statu ad fratres se suos retulisse, qui conventum habituri sunt, ut inter se statuam, quaenam sibi deinceps sequenda erant consilia; misisse se quoque oratores suos ad Sigismundum, qui ostenderent magis esse legitimam suam electionem et rogare etiam, ut in Suetiam reverteretur. Quam ob rem rogabant oratores, ne quid statuerent ordines Polonorum, antequam ex utroque loco responsum acceperit Maximilianus. Produxerunt etiam recessum ex comitiis Varsaviensibus, iuramentum praestitum Olomuci et subscriptiones nobilitatis, rogantes, ut haec omnia publice legerentur, ut universa nobilitas intelligeret legitimam fuisse illius electionem. Acclamavit nobilitas se nolle audire, habere se recessus, sua iura et magis veram sui regis Sigismundi electionem. Rogavit vicissim D. Cancellarius, ut patientiam habeant et ut in gratiam tam magni principis, archiducis Maximiliani, audiant omnia; faciliorem esse auri et argenti assecutionem, quam veritatis indagacionem. Lecta itaque sunt omnia per duas ferme horas; cum fieret Zboroviorum mentio, partim arridebat, partim acclamabat nobilitas: »*O dobrzi, cznotliwi bandici!*« Cum in scriptione quorundam nomina legerentur, observatum est a multis fuisse multorum nomina cocorum, aurigarum et pacholikorum, qui Zboroviorum aulam sequebantur; mul-

¹ Dębski Paweł.

² W rpsie przez pomyłkę »Gedanus«, Rozdrażewski z innymi posłami witał Zygmunta w Gdańsku.

³ Hieronim Rozdrażewski

tos ante quinque vel sex annos mortuos dicebant; multi, qui praesentes aderant et nomina sua recitari audiebant, palam pernegabant se subscripsisse; plerique etiam dicebant se quidem interfuisse Varsaviae Zboroviorum consiliis, quo tempore prae se ferebant se velle Moschovitam pro rege Poloniae pronuntiare, sed cum fraude rem ab illis agi viderent et Maximilianum nominare, se discessisse plerosque, tum minis et bombardis ad subscribendum coactos fuisse. Aderat praesens D. Stadniczky, cuius etiam nomen legebatur; negavit aperte se umquam in Maximilianum vel subscripsisse vel consensisse, servitores quoque D. Barzi cum nomen illius audirent, negabant dominum suum huic electioni subscripsisse. Admonebat D. Cancellarius oratores, ut diligenter observarent et referant Maximiliano, quae ab ipsa nobilitate audirent, persuaderentque suo principi non fuisse legitimam illius electionem. Protracta sunt haec usque ad ipsum vesperum. Oratores dimissi sunt Mogilam reverti cum responso, quod per suos nuntios Archiduci ad omnia respondebunt.

30, *feria sexta*. Congregatio nobilitatis nova fuit. Audiui duos Stadnicos a Zboroviis discessisse domos suos (s) cum suo comitatu. Ex pedibus dolore vehementi his diebus laboravi.

31, *Sabbato*. Nostri expediverunt ad Regem secreto propter adversarios D. N. iudicem Vielunensem¹ ad regem Sigismundum. *Kozacy* conflixerunt cum Germanis et ad 20 interfecerunt, quatuor etiam captivos duxerunt.

Kalendae Novembris 1587.

1, *Dies Dominicus Omnium Sanctorum*. Ego per pedis dolorem ire ad ecclesiam non potui. Ill-mus Cardinalis pransus est apud me hilariter.

2, *feria 2*. Excursiones faciebant utrinque.

3, *feria 3*. Rex Sigismundus debuit venisse Petricoviam. *Starosta śniatinsky*² cum 500 venit ad Maximilianum.

4, *feria 4*. Excursiones faciebant milites *Starostae*. Dicebantur Zborovii voluisse in Mogila coronare Maximilianum. Obstitit Jordanus Spitek, dicens, vana fore et nulla omnia, nisi Cracoviae coronetur.

5, *feria 5*. Dicitur Spitek noluisse accipere pecuniam a Maximiliano pro milite, dicens, se suis sumptibus servire velle et sperare, quod cu-

¹ Czy to nie pomyłka zam. Calissiensem? Był nim, jak wiadomo, znany statysta i autor »Bezkrólewia« Świętosław Orzelski, który 27 t. m. (por. str. 163) istotnie przybył posłem od Zygmunta III.

² Mikołaj Jazłowiecki, starosta śniatyński.

mulate sit omnes impensas compensaturus, quando rex coronabitur. Ego ex pede nihilominus laboravi.

9, *feria 6*. Rex Sigismundus debebat venire Andreioviam. Dicebantur Zborovii consultasse cum Maximiliano, utrum in Cracoviam facienda esset impressio an obviam eundum Sigismundo regi et transitus impediendus. Zborovii dicebant Cracoviam oppugnandam potius. Spitek reprehendit consilium, dicens se nolle cum tormentis congregari. Itaque obviam ire regi decreverunt.

7, *Sabbato*. Nil audivi. D. regni Marsalcus¹ dicitur ad Regem pervenisse Petricoviam cum 2 millibus equitum.

8, *dies Dominica*. Fui tandem in Missa apud S. Stephanum et ante diem redii propter claudicationem.

9, *feria 2*. Zborovii cum 2 millibus equitum fuerunt Mecoviae; reliquum, quod erat, in praediis decoxerunt. Dicebantur Andreioviam ituri obviam Regi. Audivi profligatos fuisse palatini Posnaniensis milites a Marsalco, paucos tamen.

10, *feria 3*. Audivi captum a Zboroviis D. Suchorzevium, marsalum nostrum, cum Stephano Diac² Ungaro in Vroczirisz fraude et proditione cuiusdam Mecoviensis.

11, *feria 4*. In ecclesia S. Stephani et prandium apud Plasam cum doctore Picus.

12, *feria 5*. Audivimus D. Suchorzevium marsalcum esse deductum captivum in Chęczeni.

13, *feria 6*.

14, *Sabbato*. Pontem per Vistulam fabricabant Austriaci supra palos ligneos.

15, *dies Dominica*. Cardinalis habuit hospites.

16, *feria 2*. Aqua partem pontis abstulit. D. capitaneus Cracoviensis congressus est in campo cum capitaneo Sniatinensi, qui hortabatur, ut ad partes Maximiliani descendat, et multas minas regaliter addebat.

17, *feria 3*. Zborovii redierunt, qui erant contra Regem profecti. Audivi eum iturum per Novemiasto ultra Istulam. Cardinalis misit, ut domo exeam ob Veselinum; idem facere constitueram.

18, *feria quarta*. Audivi Zborovios in reditu Andreioviam et Miechoviam depraedasse; his aliquot diebus, dum abessent Zborovii, nullae sunt factae excursions.

19, *feria 5*. Audivi Maximilianum aegrotasse ex dissenteria, alii

¹ Andrzej Opaliński, marszałek w. kor.

² Dworzanin kardynała.

mortuum dicebant in Mogila. Dicebatur venisse quidam ad ordines Regni Cracoviae congregatos nomine nobilitatis Rutenicae, quae in Rzessow convenerat, petendo, ne cuique istorum electorum coronam Regni imponant.

20, *feria 6*. Vidi litteras, quibus significabatur, quod Christoferus Zborovius aliquot *kozakos* regio in villa quadam prope Przedborz, nil tale metuentes, ex improvise noctu adortos interfecerunt (*s*) et postea ulterius progressi in 80 Germanos pyxidarios D. marschalci Regni inciderunt et eos acerrime, nil etiam eiusmodi exspectantes, oppugnarunt; sed ab illis ter reiecti extra villam fuerunt, tandem nimia multitudo Zboroviorum oppressi, vix duodecim manus illorum effugerunt. Zborovius longius progressus ad Suleioviam pervenit et maximum metum toti Petricoviae regioque comitatui iniecerat, ita, ut diceretur nobilitas hoc est, *pospolite ruszenie* deserto Rege velle fugere; sed Zborovius, cum cognovisset ex captivis esse ad latus Regis ad 8 millia militum, redeundi ad suum coetum coepit consilium. Dicebatur nobilitas 3 vel 4 palatinatum, quae Petricoviam convenerat, habita inter se consultatione sive *kolo slacheczkycy* resolvit (*s*) non esse deducendum ab illis Regem Cracoviam, sed contributionem potius pendendam, pro qua mercenarius miles conscriberetur; tandem Rex ipse profectus est ad eos et impetravit, ut et ipsi proficiscerentur et contributionem penderent. Itaque resolutum erat, ut per Sendomiriam et Novemiasto Rex Cracoviam versus iter caperet. Nam Zborovii in reditu pontes omnes deiecerant, arboribus viam obstruxerant, ut difficiliorem transitum Regi facerent.

21, *Sabbato*. Dicebatur, quod Zborovii cum Maximiliano concluderant hoc die fidemque suam mutuo obstrinxerant de oppugnanda et expugnanda Cracovia et quod Maximilianus illis in potestatem concessit praedam omnem et civitatis et castrorum et templorum; eadem die currus omnes oneraverunt. Lectum est in praetorio coram deputatis responsum Maximiliani ad legationem D. *zarnowsky*¹. Asserit in eo suam electionem in regem Poloniae magis esse legitimam, quam Suedi, cum facta sit in loco eligendo regi ab ipso initio deputato; in Cancellarium acerbius invehitur eumque vocat tyrannum; mendacia etiam quaedam nostris obicit et illud pernegat, quod incendiarios aliquos praemiserit, qui Cracoviam incenderent. Misit etiam simul decretum conventus, ut illi vocant, Mogilnensis (*s*) cum sigillis et subscriptionibus fortasse 60; primus omnium subscripsit Kioyiensis non-episcopus² Voro-

¹ Jan Myszkowski, kasztelan żarnowski.

² Tak przedrzeźnia nasz autor »nom(inatus) episcopus« (Heidenstein I, c. str. 282); umarł w tymże roku, nie doczekawszy się wyświęcenia.

nieczki, 2. Comes a Gorka, palatinus Posnaniensis, Joannes Zborovius, castellanus Gnesnensis, Andreas Zborovius, marschalcus curiae; plura senatorum nomina non erant. Summa est scripta, quod approbant electionem Maximiliani. Varsoviae factam, conventum Vislicensem annullant, nobilitati praecipunt, ut intra paucas septimanas compareant et Regi iurent; regalia iura omnia etiam ante coronationem Regi concedunt, reddituum exactionem, officiorum collationem et similia, tempus vero coronationi assignant diem Dominicum post festum 3 Regum Cracoviae et ex nunc decernunt confiscari debere bona eorum et pro rebellibus habendos, qui regem non agnoscerent. Quid adhuc sit responsum ad hoc scriptum, ignoro.

22, dies Dominica.

23, feria secunda. Maximilianus cum universo comitatu suo et curribus onerariis Mogila exivit. Consilium illorum ignotum erat nostris, sed tum suspicabantur, quod vellent Cracoviam oppugnare. Circa vesperrum substiterunt in villa Zielonky. D. Lepszeni Ungarus, cum vellet praedam agere cum illorum comitatu, amisit suos ad 40, ipse tum cum fratre fuga se eripuit. D. Garon¹, Gallus, egregius miles, cum et ipse inconsiderate in Germanos impetum faceret, captus est magno nostrorum militum dolore. D. Cancellarius cum exercitu fuit ipse quoque in armis paratus.

24, feria tertia. Circa medium noctis praeteritae duo insignia Germanorum et Zboroviorum habita intelligentia cum Germanis cerdonibus alias *garbarze*², qui manent ante portam *Sveczka*, transierunt per fraudem custodiam nostrorum sive *sancze*, ex quibus plurimi a Germanis garbaris in domos recepti, sese in illis occultarunt, volentes latere, dum maiora Zboroviorum auxilia supervenirent. In ipso diluculo universa illorum acies in campum prodiit, tam equitatus, quam peditatus. Cancellarius quoque cum suo milite stabat in acie paratus intra *sancze*. Interim peditatus Zboroviorum ad quingenti vel sexcenti per hortos, semitas et invias suburbiorum vias usque ad ecclesiam S. Mariae in Piaszki penetravit. Quod ubi animadversum est a Cancellario, partem ipse quoque sui peditatus contra ipsos convertit. Confluxerunt fortiter et iam graves esse coeperant nostris Zboroviani, miles praesertim catractus Germanus Maximiliani pedester tum, sed armatura duplicata onustus et ferebat bombardas oblongas cum furculis. Quod cum cognitum esset a Cancellario, per alias vias aliam unam equitum submisit, qui ad portam *Sveczka* pervenerunt et in faciem militibus Germanis

¹ Jan Garonne odznaczył się przy dobywaniu Pskowa (Heidenstein l. c. str. 177),

² Od nich ma nazwę dzisiejsza ulica Garbarska.

obviam ierunt. Ita furor illorum repressus coepit debilitari; aliam turmam peditum ex altera parte suburbii submitit Cancellarius, qui ex latere aciem Germanam dissipaverunt, ita, ut retrocedere cogentur. Milites vero, qui erant ad custodiam fossae, palantes et vagantes per hortos et vias lutosissimas fortiter adorti, paene omnes deleverunt, pauci fuga elapsi. Initio huius conflictus statim, ut acies utrinque constiterunt, pedites D. Miskowsky, castellani Zarnoviensis, facto impetu in sedecim tormenta bellica, quae peditatum versus urbem sequebantur, irruerunt; aurigae illorum, videntes de equis desilientes, fugerunt et in potestate nostrorum tam tormenta, quam currus onerarios cum pulvere et globis falcatis et concatenatis onustos reliquerunt, aliquot etiam currus bombardarum, quae vocantur *smigownicze*, quibus etiam statim uti contra illorum dominos et hostes nostros coeperunt. Eodem tempore deprehensum est, quod multi Germanorum milites, latebant in domibus Germanorum. Itaque alii pedites submissi sunt, qui per omnes domos inquirerent et occiderent, quod etiam factum est. Inveniebantur plerique in pulvinaria insuti a cerdonum uxoribus, in cellariis plerique latebant, in cistis etiam reclusi inveniebantur. Ex quibusdam domibus ipsi cerdones sclopetas, iaciebant contra nostros milites et contra eos, qui in muris custodias agebant. Haec fraus cerdonum cum ad aures D. palatini Cracoviensis, qui in porta *Sevcza* custodias agebat, perlata esset, misit statim suos milites, qui cerdones proditores ipsos interficerent. Vulgus etiam cum fustibus et verubus hic inde dissipatos et palantes inter hortos et paludes vagantes mactabat. In ecclesiam S. Mariae in Piaszki ad 50 iam irruerant; sed et illi partim a monachis, partim a vulgo eiecti sunt et trucidati. Acies utriusque equitatus loco suo non moverunt. Hostes stabant extra *sancze* ad 4 millia equitum; nostri intra *sancze* fere tantundem.

Nostri cupiebant omnino proelium committere et petebant a D. Cancellario facultatem extra *sancze* exeundi, sed non visum est permittere. Hostes vero cum tormenta nulla habebant, nesciebant enim sua iam esse capta et contra se directa, contra nostra tormenta non audebant propius accedere. Erant etiam quattuor tormenta instructa supra furcam muratam ex quibus magnum damnum inferri poterat hostili equitatu; sed cum bombardarius aliquoties esset eiaculatus, nunquam ullam aciem colimavit; animadversum est hoc, captus est bombardarius, in tormentis confessus est, corruptum se esse 40 taleribus a civibus quibusdam Cracoviensibus, ut ne hostes feriret. Quamobrem statim plexus est capite. Tandem circa horam 17, cum hostes animadverterent suos pedites palantes et diffugientes, receptui signum cecinerunt et in castra sua versus Zielonki redierunt. Noster quoque equitatus relicto

praesidio apud *sancze* Cracoviam reversus est. Interim tum apud cerdones in domibus Germani reclusi inveniebantur et armis et vestitu spoliabantur et mactabantur. Cognita quoque fraude cerdonum D. Cancellarius facultatem peditibus dedit domos illorum diripiendi. Dum haec extra civitatem agerentur, in ecclesiis orationes et admonitiones ad populum fiebant, quibus finitis cum ex ecclesia reverteremur, incidimus in milites, in equitatum nostrum redeuntem; captivos Germanos ligatos in Arcem duci vidimus, quorum dicuntur fuisse ultra centum. Septem etiam maiora tormenta ex iis, quae capta sunt, in forum sunt adducta cum armis et inscriptione »Stanislaus comes a Gorka«. A prandio exivi cum Ill-mo Cardinale Battoreo in campos, ubi vidi oculis meis locum et modum conflictus et ad quadringenta cadavera hic inde iacentia, omnia iam spoliata: res et horrore et commiseratione dignissima. Corpora videbantur grandia, succi plena, truces et militares facies; equum unum tantum interfectum vidimus. In reditu versus civitatem incidimus adhuc in milites nostros, cerdonum domos diripientes et suppellectilem omnem exportantes. Mulierculae quaedam flentes auxilium nostrum implorabant contra diripientes; sed nullum dari potuit in medio militum furore, qui tantus fuit, ut ipse D. Cancellarius in persona paucis comitatus venire coactus fuerit, qui milites ab innocentum direptione baculis arcebant. Circa horam 21 D. Cancellarius venit in praetorium; consultatum est de maiori custodia habenda tam in muris, quam apud *sancze*. Rogavit nobilitatem, ut custodias agere in muris simul cum civibus vellent propter suspicionem perfidiae, servitores vero suos ut ad *sancze* mitterent. Civibus etiam mandatum est, ut suos mittant ad fodiendas fossas, quod etiam factum est. Nocte sequente diligentissima ubique custodia habebatur.

25, *feria 4.* Ex captivis et transfugis cognitum est, quod hostes magnus dolor et timor oppresserit ex suorum internecone. Palatinus Posnaniensis et flere et maledicere et capillos vellicare dicebatur ob amissionem tormentorum suorum, quibus mirabiliter delectabatur et esse toti regno Poloniae formidolosos (*s*) volebat. Mulieres Germanae, militum uxores, venerunt ad *sancze*, petentes, quidnam ageretur de suis maritis; quorum cadavera cum illis sunt ostensa, magnus factus est eiulatus. In Mogila dicebantur adhuc ab illis relictis ad 150 aegroti et 50 alii in custodia. D. Cancellarius mittebat ibi Olupkum, ut eos quoque expelleret et caperet. Hostes tota die ex acie non prodierunt. Nostri vallum tanto fortius muniebant.

26, *feria quinta.* D. Cancellarius venerat ad ecclesiam S. Mariae. D. Povodovius habuit concionem, qua finita cantatum est sollemne »Te Deum laudamus« in gratiarum actionem pro obtenta victoria. Ibidem

in ecclesia adductus est ad D. Cancellarium captivus Thomas N., capitaneus peditum unius alae Germanorum interfectorum. Quaesivit ex illo D. Cancellarius, quam linguam calleret; coepit loqui Italica et Germanica. Mirari se dicebat, quod Ill-mus D. Archidux ad unius et alterius persuasionem minime christianum consilium susceperit aliena regna invadendi et depopulandi, cum nescire non potuerit maiorem et potio-rem regni partem, viros et numero et pondere graviore in Suetiae principem vota sua contulisse, quodque inventi sunt ita multi in Germania, qui consilium D. Archiducis minime meditatam vita fortunisque suis adiutum vellent. Respondit captivus se consilia Principis sui ignorare, se militem esse stipendiarium eique fideliter servire consuevisse, quicumque sibi stipendium numeraret. »Itane autem — dicebat D. Cancellarius — arces apud vos et civitates expugnantur, sicut vos nunc Cracoviam expugnare voluistis, sine fossis, sine tormentis, sine numeroso peditate?» Respondit captivus se suam aetatem in arte militari contrivisse, sed nunquam tum vidisse bellum ullum ita incogitanter susceptum, ut hoc, in quo nec caput, quod aiunt, nec cauda videretur. Evocati sumus, inquit, Vienna, Olomucium tanquam ad certam et constitutam coronationem in Poloniam profecturi, nulla ut alia nobiscum arma ferremus, quam gladium, quo quotidie utimur. Cum Olomucium venissemus, rumor quidam nihilominus percrebuerat pugnandum esse cum quibusdam rebellibus, [prius] quam ad coronationem veniretur, sed eos et paucos et inermes esse asserebant, facili ut negotio omnes difficultates essemus superaturi. Cum autem oratores ex Polonia missi supervenissent, omnia dicebant patere Maximiliano nec fere quemquam esse praeter Cancellarium, qui cum Suedo sentiret, pro honore tum Archiducis et domus Austriacae milites esse in Poloniam ducendos et eos armatos. Ita passim in Moravia et Silesia omnibus persuadebatur, ita, ut plerique sponte sua sese obtulerint ad deducendum Maximilianum. »Hac, inquit, spe nutriti sine ulla belli cogitatione in Poloniam venimus, ubi cum maiores difficultates videremus, quam sperabamus, nova nobis erant consilia, nova remedia excogitanda. Visum est ad extremum tentare, si Cracoviam vi possumus obtinere. Restitimus aliquandiu nos, milites, dicentes, quod non ad pugnam, sed ad coronationem eramus evocati. Sed Zborovii parata omnia esse dicebant ad ingressum Cracoviam, si modo miles armatus ad moenia perveniret. Erat etiam contentio inter Germanos et Polonos, uter peditatus esse prior deberet ad diruptionem. Pervicit Christopherus Zborovius, ut Germanicus, peditatus Polonicum praecedat; iunctis invicem dextris sub verbo nobili et promissione boni equitis fidem mutuo dedimus, quod unus alterum (erant autem tres Germanici capitanei) usque ad ultimum spiritum deserere non deberent.

Instructa itaque acie et selectis quibusque fortissimis militibus usque ad 2 milliaria Cracoviam versus confidenter progrediebamur; animum addebat Zborovius dicens, exclamans Cracoviam nostrae ditionis futuram intra unam et alteram horam. Cum autem vester peditatus eiaculari bombardas suas coepisset, coepit Zborovius paullatim retrocedere, ego vero ad meos collegas: Vereor — inquam — ne iste latro nos prodatur. Vix haec eram elocutus, ecce Zborovius retro [in] quandam parvam aediculam sese recepit. Vocavi hominem et fidei datae admonui. Ille vero nil aliud, quam humeros sustulit et fugam tanto celerius arripere coepit, saltando per fossas et per saepes. Nos vero cum ab illo derelictos videremus, qui vice-dux et oppugnationis auctor esse debebat, nec viae ducem alium haberemus nec omnino sciremus, qua nobis esset versus civitatem progrediendum aut quid agendum aut quid tentandum, substitimus et animis concidimus. Interim a latere supervenit peditatus vester ducente illum et animos addente quodam equite in vestibus nigris (erat autem is eques D. Cancellarius); is fecit in nos impetum, quo divisi sumus. Ita palantes, dispersi per hortos et suburbanos vicos, partim capti, partim trucidati sumus, quod certe factum non fuisset, eramus enim et bombardis et animis instructi, nisi nos Zborovius traditor, *selm, fereter*, (ita enim dicebat) tradidisset. Ita ego in manus, inquit, Celsitudinis Vestrae veni et misericordiam peto; sum etsi pauper, tamen nobilis Carintiacus et miles. Habebam etiam torqueum (s) trecentorum aureorum, qui statim est mihi cum armis et reliquo vestitu ereptus*. D. Cancellarius respondit se daturum mandata, quidnam fieri de eius vita deberet. Exprobrabat autem D. Cancellarius crudelitatem archiducis Maximiliani, quod suis sequacibus permetteret tam manifesta latrocinia exercere, domos nobilium expilare, aegros in lecto iacentes trucidare, templa spoliare, matronas nobilissimas et virgines violare, cum tamen nomen Christiani principis profiteatur. Ad haec et similia respondit captivus: »Vita, inquit, mea est in manu tua; non auderem tibi dicere, quod successu temporis falsum possis invenire, sed hoc in veritate dico Maximilianum non esse huius culpae affinem; illum quotidie suis mandare, ne cuique vim inferant, se velle de regno amice potius agere, quam hostiliter. Sed a Zboroviis non obtemperatur illi, agunt omnia per fas et nefas arbitrato suo et optimum Archiducem huc et illuc impellunt, falsa pro veris obtrudendo*. Hoc absoluto sermone iussit captivum in praetorium duci. Magna autem fuit hominum in civitate trepidatio, ne secundam postridie facerent incursionem. Ego a prandio cum P. Scarga ad fossas et locum conflictus exivimus et iussimus aliquot cadavera Germanorum sepeliri data fossoribus pecunia. Sub vespere circa horam 23 incensae sunt aliquot domus in suburbio propter metum novae incursionis, ali-

quot domus lignae propter *sanczos*, ut patentior prospectus in hostem fieret, si veniret. Ab illo incendio ignis tales vires sumpsit, parum ut abesset, quin tota etiam civitas conflagraret; erat enim ventus vehementissimus excitatus, quo vix cogitari maior poterat. Pervenit incendium usque ad ipsos muros civitatis ita, ut muri et turres vacuae defensoribus viderentur.

27, *feria 6*. Incendium heri coeptum nihilominus continuabatur, scintillae maximae et integri *gunt* ardentes, a vehementissimo vento per muros in tecta inferebantur civitatis, nil ut aliud exspectaremus, quam universae civitatis conflagrationem. Una turris civitatis prope S. Marcum combusta est, aliorum pinnacula iam ardebant. Metus omnium erat, ne porta et turris *Szewca* ignem conciperet, in qua pulveres tormentarii asservabantur et tormenta erant onusta. In summa omnium trepidatione et periculo alius metus erat, ne hostes muros civitatis aggrederentur, nam omnia propugnacula vacua erant defensoribus, singuli suas domos defendebant. Ante auroram ecclesia S. Mariae in Piasky ignem concepit a ligneo pinnaculo et inspectantibus omnibus ardebat, sed iuari non poterat. Tandem circa horam 16 coepit incendium paulo mitigari. Fumus erat foetidissimus in tota civitate. Caelum ipsum mutasse totam faciem videbatur. Sol non lucebat. Ventus nihilominus validissimus, quo vix cogitari maior potest, perflabat. Multi nudi ex ardentibus aedibus diffugiebant, suppellectilem, quo inferrent, non habebant. Omnia flamma possidebat, nil ut unquam viderim extremi iudicii signis similis: intus ignis, foris hostis, domi proditor. Multi interpretabantur hanc iustam fuisse divinam ultionem, quod *garbarze* sive cerdones isti primi Cracoviae et obstinatissimi haeretici a multis annis et nunc patriae proditores et hostium receptatores et fautores sint penitus exusti, quamvis multi inter eos innocentes eandem poenam experti sunt.

28, *Sabbato*. Metus erat omnium, ne novam oppugnationem hostes instituerent. Diligens habebatur custodia. Transfugae et captivi dicebant omnino novam institutam iri oppugnatione[m].

29, *dies Dominica*. Omnes erant in exspectatione novae oppugnationis. D. palatinus Cracoviensis Tenczinsky coepit audire »Rorate« apud Iesuitas, cui ego assidebam, et evocatus a D. Cancellario ad muros coactus est recedere; itidem multi alii milites. Orationes fiebant ardentes pro civitate. Nostri quoque stabant parati tam equites, quam pedites et cives, in muris, quibus erant admixti nobiles propter quorundam perfidiam et prodicionem, de qua magna erat suspicio. D. Cancellarius erat in praetorio, egit nobilitati gratias pro constantia et vigilantia petens, ut ne desistant.

30, *feria 2*. Cum adhuc omnes novam oppugnationem timeremus, Germani cum suo Maximiliano ex Zielonky villa castra moverunt inspectantibus nostris versus [ducatum Severiensem]¹ et substiterunt in Młodzieiovice, villa D. Młodzieiovsky thesaurarii.

Kalendae Decembris 1587.

1. *Decembris, feria 3*. Ex Młodzieiovice processerat Maximilianus versus Slomniky, inde dicebatur iturus obviam Regi, ut belli fortunam experiatur. Spitek Jordan dicebatur sese a Zboroviis seiunxisse vel ut ad Sączum eat vel ut ad Regis pedes procidat. *Starosta śniatynsky*, Jazloviecky, quaesivit reconciliari Cancellario; et quatuor se capitanei interposuerunt et promisit D. Cancellarius, *ze mu przyiazny dotrzyma*. Multi milites Germani a Maximiliano diffugiebant laceri, sine ocreis, pileis. Nostri in Olkusz multos spoliabant et nudos dimittebant. Heri fuerunt prope Lipowiec 40 omnibus armis exuti. Milites stipendiarii Poloni nolunt deducere Maximilianum ad confinia Regni, nisi nova solvat stipendia. Ille vero pecuniam non habet et est magna inter Germanos et Polonos dissensio. Illi dicunt se a Polonis seductos in regnum hoc venisse; isti dicunt se a Germanis proditos ad regnum non pervenisse. Molestissime ferebant omnes, quod Rex tardius veniret.

2, *feria 4*. Visitavi D. episcopum Camenecensem. Narravit mihi suas miserrimas miseras, quas a Maximiliano partim, partim a Cancellarii milite in abbatae bonis pertulit. Maximilianus Mecoviam pervenit. Dicitur Silesiam versus contendere. Amen. Audivi, quod *starosta śniatynsky* et Spitek Jordan petierunt a Rege recipi in gratiam, sed Rex distulit ad suum usque adventum Cracoviam. Milites Poloni urgebant pecuniam a Maximiliano, quam non habet, sed rogabat, ut ad fines tantum Silesiae reducerent et postea in Regno manerent. Nostri nolebant, nam tempus stipendii soluti elapsus est ante 8 dies. Itaque Maximilianus erat in melancolia. Pransus sum cum Decano.

3, *feria 5*. Venit a Rege D. Garvasky². Excusavit tardiolem adventum; petiit, ut patientiam habeant. Scripsit Rex Cardinali; ego vicissim eius nomine respondi.

4, *feria 6*. In Scalka fui. Magnum erat gelu. Visitavi monachas novas S. Augustini. Maximilianus Mecoviae manebat, omnia perlustrabat. In quadam cista Italica invenit globos deauratos ligneos a curru

¹ Dopisano z Heidensteina l. c. str. 276.

² Stanisław Garwaski, kanonik krakowski i dziekan plocki, sekretarz królewski.

electione Varsaviensi. Rex Sigismundus dicebat se non posse de voluntate patris sui, regis Suetiae, promittere. Noster senatus opponebat oratoris iuramentum. Tertia magna causa agebatur de pecunia militi persolvenda, quam cum minis urgebat.

13, *dies Dominica*. Ser-mus Rex venit ex Arce ad ecclesiam S. Mariae, ubi concionem D. Povodovii audivit et Missam maiorem. Pransus est cum eo Ill-mus Cardinalis et D. Baltasar.

15, *feria 2*. Consultatum est maxime de pecunia. Rogabatur D. ep-pus Cracoviensis, ut vellet Reipublicae causa dare mutuam pecuniam. Sed is volebat tres capitaneatus sibi oppignorari: Samboriensem, Lenciciensem et Chęczinensem, et non amplius offerebat, quam 100 millia. Itaque senatores et nobiles plerique offerebant, quantum poterant, Reipublicae causa. D. ep-pus Cuiaviensis obtulit suum argentum et dedit; D. Archiep-pus similiter, D. Przemislensis ep-pus¹ 1000 aureos et alii plerique ex amore patriae et Reipublicae.

15, *feria 3*. Senatus habitus est. Milites nolebant accipere solutionem in argento laborato, sed in parata numerata pecunia; dies coronationis differebatur propterea. Catholici egregie contra confoederationem haereticorum in senatu vociferabantur, non minus acriter haeretici. Maximilianus versus Czystochovam cum Zboroviis profectus dicitur. Sed inde fuerunt omnia exportata.

16, *feria 4*. De iisdem tribus causis actum in senatu est; gravissimum erat de cessione Livoniae. Senatus urgebat iuramentum oratoris, Rex prohibitionem patris. Audio a Suedis proposita fuisse consilia, ut rediret potius in Suetiam, quam Livoniam cederet. Rex fuit ambiguus et valde perturbatus: D. Suchorzevsky ex sua captivitate Chęczinensi rediit Cracoviam.

17, *feria 5*. Milites acquievisse dicebantur, ut partem cusae pecuniae acciperent, partem in argento. Coronatio putatur futura die Dominico. De confoederatione quaedam scripsimus². Pransus sum cum Socolovio.

18, *feria 6*. Fui in Scalca cum D. Suchorzevio. Promisit mihi suam operam in gubernanda Andreiovia. Accepi a D. Raisky arendae decursae florenos 190. D. Philip Molfritz coepit scribere testamentum, sed non finivit pro lassitudine.

19, *Sabbato*. Magna iterum fuit de Livonia contentio usque ad

¹ Wojciech Baranowski, podkanclerzy.

² Oprócz rozprawki, dołączonej do listu Stefana Batoro z d. 21 stycznia 1584 i wydrukowanej w Epistolarum liber str. 12 p. t. »Notae in articulum confoederationis, quo Poloniae regi promittunt pacem servare inter dissidentes de religione« etc., znamy jeszcze z rpsu Jag. 82, str. 419—430 polską rozprawkę Reszki, teje treści. Por. wyżej str. 69, 1.

vesperum. D. Philip Malfritz male habuit, tandem hora 1 noctis exspiravit in Domino; in praesentia multorum inventarium pecuniae statim factum est. Erant in paratis circiter 270 scuti aurei. Ego ad me recepi omnia, tanquam exsecutor testamenti constitutus.

20, *dies Dominicus*. Rex fuit in ecclesia. Ego Cardinalem deduxi. Pransus sum cum Decano. Coronatio futura existimabatur, sed nondum erat de Livonia et confoederatione constitutum.

21, *feria 2*. Senatus habitus est. D. Cancellarius multa copiose et prudenter et libere dixit de Livonicis arcibus restituendis; dicebat fidem promissorum et pactorum servari debere; legati Suetiae in comitiis electionis promiserunt restitutionem arcium Livoniensium et Narvicae navigationis; iuramento id ipsum confirmarunt; nunc revocari non posse nec debere a pactis conventis discedere; adesse praesentem cancellarium Suetiae, qui tum oratorem agebat. Rex ad ea per suos respondebat se non esse adhuc regem Suetiae, esse sub potestate patris; itaque non posse statuere de patris voluntate, quin immo se promisisse patri sub oboedientia filiali, quod ne tum quidem, cum rex Suetiae esset, istis arcibus cedere deberet. Nostri replicabant: Cur ergo oratores in electione promiserunt et iurarunt? Dicebant Suedi regem Suetiae talia mandata dedisse nunquam oratoribus suis; praeterea cum ea res in Suetia vocaretur in deliberationem, regem Suetiae noluisse dimittere a se filium, nisi prius oratores Poloni promitterent, quod arcium istarum restitutio non exigetur a rege electo, cum in Poloniam venerit. Fuerunt ea re omnium animi exacerbati et nuntii terrarum non esse faciendam coronationem acclamabant. Marsalcus regni in sua sententia visus est perstringere Cancellarium, quasi is propterea de summo rigore nihil vellet concedere, quod tertiam electionem meditaretur. Eo sermone fuit offensus Cancellarius et ita coeperunt nescio quae inter illos simultates.

22, *feria 3*. Deputati erant aliqui, qui de confoederatione tractarent et de mediis. Acerbissime contendebant haeretici se nunquam ad coronationem progressuros, nisi illis ad eum modum caveatur, ut petebant. Nostri catholici saeculares valde ipsi quoque obsistebant.

23, *feria 4*. In iisdem contentionibus acta dies est. Maximilianus in Krzepice manebat. Zborovii Vielunum oppugnare dicebantur. De arce Lubovla timebatur.

24, *feria 5*. Senatus nihilominus habitus est. Andreiovia scribit Kochanovius¹, *starosta* meus, quod timebant iterum exercitum Zbo-

¹ Jan Kochanowski, starosta (rządca) jędrzejowski.

roviorum, sed erat *Starosta Sniatinsky*⁴ et Stanislaus Stadnicky², qui per Xiąsz transiverunt versus Russiam.

25, *feria 6, dies Natalis Domini*. Expeditis matutinis et Missis apud S. Stephanum deduxi Cardinalem in Arcem. Rex fuit in Missa sollemni. Pransus sum domi. In Russia nova consilia agitari dicebantur auctore archiep-po Leopoliensi³; summa erat, ut uterque electus admoneretur, e regno ut excedat. Male hoc nomine audiebat D. Archiep-pus. *Cziausz*⁴ Turcicus in Halicz pervenisse dicebatur cum iis mandatis, ut si Maximilianus iam esset rex Poloniae coronatus, bellum Polonis denuntiaret et Tartaris iuberet, Regnum ut invaderent; si Sigismundus, tum antiquam cum regno Turcarum amicitiam denuntiaret et in signum amoris et bonae vicinitatis aliquot equos Turcicos donaret.

26, *Sabbato*. Post missam senatus habitus est usque ad horam noctis 2. Conclusum est de coronatione cras facienda. De Livonia ita Rex respondit: salvam futuram regno Poloniae actionem agendi et repetendi arces Livonicas tum, cum ad regni Suetiae possessionem rex Sigismundus pervenerit; nunc nihil decerni posse, dum sunt in patris potestate; et ita acquieverunt nuntii terrarum. De confoederatione quoque non esse innovandum praeter antiquam iam a duobus regibus iuratam. Nihilominus vociferabantur et tumultuabantur haeretici.

27, *dies Dominicus, S. Ioannis Evangelistae*. Facta est tandem coronatio Sigismundi, principis Suetiae, in regem Poloniae. Ep-pi Regni cappis et infulis ornati, Cracoviensis Misskowsky, Cuiaviensis Rozrażowsky, Premisliensis Baranowsky, Camenecensis Goslicky et duo abbates infulati ascenderunt in palatium Regis. Ibi habitis supra Regem orationibus, induerunt illum alba, dalmatica alba ex ormesino⁵ et pluviali et ita sollemniter in ecclesiam S. Stanisłai deduxerunt. Coronam praeferebat illi palatinus Cracoviensis, sceptrum palatinus Syradiensis Lasky, pomum capitaneus Samogitiae⁶, gladium D. Misskovsky loco D. Volsky⁷ *miecznik*, qui aegrotabat. Ad altare maius stabat paratus archiep-pus Gnesnensis. Rex flexit genua ante altare. Dicebantur super illo orationes. Postea dedit illi Archiep-pus Sacramentum Confirmationis. Postea

¹ Mikołaj Jazłowiecki.

² O Stadnickim pogłoska była mylna, gdyż walczył w bitwie pod Byczyną i uciekł do Wrocławia (Heidenstein str. 282).

³ Jan Dymitr Solikowski.

⁴ T. j. czausz, goniec turecki.

⁵ Z włoskiego ormesino, cienka materya jedwabna (Du Cange Glossarium pod Ormusino).

⁶ Jan Kiszka, starosta żmudzki.

⁷ Mikołaj Wolski, miecznik kor., późniejszy marszałek w. kor., fundator klasztoru bielańskiego pod Krakowem.

ad sedem paratam in medio chori recessit. Ante evangelium adductus est ad altare, ut iuramentum Regno praestaret. Haeretici aliquot sese ante altare, ubi ego stabam, ingesserunt et scripta quaedam tenentes manibus contendebant, ut declaratio confoederationis, quam in praetorio finxerant, a Rege adiuraretur. Catholici negabant faciendum, quod ea petitio non esset in particularibus comitiis ab universa nobilitate approbata. Dum haec contentio agitur, Rex genua flectebat, finem contentionis exspectans. Interim Cancellarius et Marschalcus Regni accedebant ad nuntios terrarum, quidnam fieri de confoederationis declaratione vellent. Inter eos quoque fuit contentio. Itaque ex senatus consulto Rex iuravit, se ea omnia sancte servaturum, quaecumque erunt in comitiis Regni ex omnium ordinum sententia de ista declaratione et de processu contra non servantes confoederationem decreta. Sic Rex iuramentum absolvit. Marschalcus alta voce quaesivit, utrum regia deberet corona imponi, posteaquam in iura omnia et libertates Regni iuravit et in confoederationem inter dissidentes de religione. Acclamatum est ab omnibus: *Vymię Boże! Vymię Boże!* Itaque unctus et coronatus est a D. archiep-pō Karnkowsky, sceptrum et pomum datum in manus et gladius accinctus. Ita coronatus ad sedem secessit. Postea suo tempore accessit et communicavit magna cum devotione et lacrimis. Finita Missa ad theatrum maius ascendit, ubi milites creabat. Ita coronatus in Palatium ascendit, bombardae et tormenta explosa. Cardinalis et reliqui senatores pransi sunt cum eo.

28, *feria 2.* Rex ad Scalcam D. Stanislai profectus, absoluta ibi solita devotione, ad theatrum in medio foro paratum venit, ubi nobilitas et cives homagium faciebant. Mecum pransus est D. ep-pus Luceoriensis Maczieiowsky, D. Galczinsky, D. Begel¹. Hastiludia coram Rege fuerunt.

29, *feria 3.* D. Cancellarius significavit Ill-mo Cardinali, ut me ad se mitteret. Ivi, sed iam erat in senatu. Ex pede laborare coepi.

30, *feria 4.* D. Cancellarius iterum me vocavit. Regio nomine in senatu egit, ut Romam proficisceretur et Regni necessitates exponerem etc. Petivi spatium deliberandi. Rogavit, ut cito resolvam. Promisi cito.

31, *feria 5.* Cum per dolorem pedis ire ad Regem non possem, misi D. Cancellario notabilia quaedam de mea profēctione, quae omnia subito resolvit et per Górnicky remisit monens, ne laborem eundi defugiam, sed Reipublicae serviam. Misi per eundem responsum. Valde

---

¹ Jan Begel, doktor prawa, kanonik kujawski, kustosz św. Michała w Krakowie, prawa ręka biskupa Rozrażewskiego, jak to widać z nagrobku, który mu tenże biskup wystawił (Starowolski, Monum. Sarm. str. 402).

me hoc Regis consilium afflixit propter periculosa et bellis impedita itinera. Sic actus nobis est finis 1587 anni.

Hic annus 1587 Poloniae nostrae praecipue fatalis fuit. Rex Stephanus mortuus. Duo reges electi apud Varsaviam: unus Sigismundus, princeps Suetiae, quem Regina avia, cancellarius regni Zamoisky, vir manu et consilio promptus, et ep-pi Regni promoverunt, alter Maximilianus Austrius, quem Zboroviana factio fovit. Uterque venit in Regnum. Alter est in Arce coronatus, Maximilianus manet in Krzepice, damna in Regno faciens. Det nobis Dominus pacem in diebus nostris. Amen.

†

Anno Domini 1588.

Kalendae Ianuarii. Feria 6. Rex Sigismundus ex Arce venit ad ecclesiam S. Barbarae ad Iesuitas et ibidem Missam et concionem audivit. Ego per policas¹ tractabam cum D. Cancellario de profectione. Arx Scepusiensis Lubovla a quodam capitaneo Ungaro capta est. Milites nostri exhibant Cracovia versus Maximilianum. D. archiep-pus Gnesnensis concionatus est in ecclesia S. Mariae parochiali.

2, Sabbato. Senatus habitus est. Vocavit me ad se D. Cancellarius; quamvis claudus, coactus sum ire. Egit mecum Regis nomine de profectione in urbem. Excusavi me invaletudine. Dixi non posse me adhibere celeritatem ullam ob pedum debilitatem. Respondit, ut utar itinere commodo. Excusavi sumptibus. Respondit provisum iri et ursit vehementer, ne me excuse. Dixi me deliberaturum. Ita discessi.

3, dies Dominica. Rex fuit in ecclesia et in Missa.

4, feria 2. Fui apud Archiep-pum, ep-pum Cuiaviensem, Camenensensem, excusavi me de profectione. Suaserunt, ne refutem. Propositum est in senatu, quisnam sit mittendus; omnes in me consenserunt. D. Cancellarius multa bona dixit. Itaque post senatum gratulatum est mihi ab omnibus.

5, feria 3. Designatus est cum litteris ad Caesarem D. knias Lugomsky². Novum venit de oppugnatione Vielunii. Bis reiecti dicebantur Zborovii. Maior Polonia erat in armis, Posnania munita. Calisii multa nobilitas armata. Praedas agebant adversarii circa Przedborz.

6, feria 4. Oratores Lithuani venire dicebantur cum plena oboedientia ad Regem. Radzivil adhuc haesitare. Rex fuit in ecclesia.

¹ T. j. piśmiennie; polizza (z włoskiego) — kartka.

² Zapewne Fryderyk Bohdanowicz Łukomski, w r. 1591 dworzanin i rotmistrz królewski, 1592 sekretarz król., 1600 podkomorzy orszański, wreszcie 1611 kasztelan mścisławski, (Wolff. Kniaziowie 216, 217).

7, *feria 5*. Curabam de pecunia. Vidi litteras et instructiones omnes et notavi quaedam. Dedi memoriale, cui responsum est.

8, *feria 6*. Senatus singulis diebus habebatur. Milites Cracovia exhibant versus Krzepice. Misi litteras multas per Norimbergam; dedi D. Ladkowsky litteras mittendas.

9, *Sabbato*. Oratores Dnorum Lituanorum ingressi sunt, palatinus Vlnensis¹ et cancellarius Sapia². Religiosi mei venerunt Andreiovia. Valedixi in aurem D. Cancellario.

10, *dies Dominica*. Rex fuit in Missa. D. Cancellarius debebat discedere post exercitum. Differebatur discessus illius ob adventum Lituanorum. D. Maczieiowsky debebat renuntiari ep-pus Luceoriensis. Sed quia D. Cancellarius non probabat obtentam fuisse Romae confirmationem ante regiam nominationem, noluit huic nominationi interesse. Itaque exspectabatur eius discessus. D. *kniasz* Lugomsky discessit cum litteris ad Caesarem. Dedi meas ad D. Thomam per D. de Legge Venetum.

11, *feria 2*. Bene mane regem Sigismundum primum salutavi Polonico sermone. Respondit humanissime. De profectione in Urbem rogavit; pro operibus Hosii egit gratias. Lituanii in senatu Regi oboedientiam praestiterunt. Ego visitavi principem Badensem³. Pransus sum cum D. archidiacono Cracoviensi⁴. Cum D. *Żupnik*⁵ egi. Audivi captum oratorem ducis Anspach⁶ a D. Orlovsky et ductum ad Maximilianum. Accepi litteras a D. Britonoriensi⁷ ex Britonorio 29 Octobris datas. Vox ibi erat in Italia de rege Battoreo creato. Accepi et ex Gallia Parisiis 6 Septembris; omnia ibi bellis et tumultibus ardebant.

12, *feria 3*. D. Cancellarius in bellum expediebatur. De capto Vieluno rumores erant.

13, *feria 4*. Fui apud Regem. Marschalcus de mea claudicatione loquebatur et iocabatur. Egi cum illo de ratione itineris. D. Cancellarius quaesivit de sumptu. Dixi 1000 pro itinere et 200 menstruos. Milites D. Bielavsky⁸ damna magna in Navarzice faciebant.

¹ Krzysztof Radziwiłł, wojewoda wileński, hetman w. lit.

² Lew Sapieha.

³ Zapewne cioteczny brat Zygmunta III, jeden z 6 synów królowny szwedzkiej Cecylii (narzeczonej Jana Tęczyńskiego) i Krzysztofa ks. Baden-Rodemachern.

⁴ Stanisław Krasieński (Korytkowski, Pradoń, 7. II, 352).

⁵ Sebastyan Lubomirski.

⁶ Joachim Fryderyk, opiekun słabego na umyśle księcia pruskiego, Alberta Fryderyka.

⁷ Były nuncyusz w Polsce Caligari.

⁸ Zapewne Maciej Bielawski, rotmistrz jezdny, wspomniany w »sprawach wojennych Stefana Batorego« str. 353. (Acta hist. T. XI).

14, *feria* 5. Obtinui mandatum de pecunia. Thesaurarius negavit se habere. Discessit D. Cancellarius Cracovia Krzepicios versus. Pransus sum cum D. ep-po Cuiaviensi.

15, *feria* 6. D. Bernardus Maczieiowsky denuntiatus est in senatu ep-pus Luceoriensis et locum suum accepit. Ego domi per dolorem pedis latebam. Acepi a D. Rab, cive Cracoviensi, mutuos florenos 300 per D. Strus. Dedi recognitionem.

16, *Sabbato*. Brachium quoque dolebat. Multi moriebantur ex *petecie*¹.

17, *dies Dominica*. Domi latebam ob pedis dolorem. De nepote D. Cuiaviensis egimus.

18, *feria* 2.

19, *feria* 3. Acepi a D. Kraszinsky, archidiacono Cracoviensi, mutuos florenos 500; oppignoravi argentum: orbes 12, lagenas 2, candelabrum et chirographum dedi.

20, *feria* 4. Domi per dolorem pedis latebam.

21, *feria* 5. Cum Lituani oratoribus consultationes fiebant de conditionibus. Volebant stabiliri pacem cum Moscho ad 16 annos, Rex ad biennium.

22, *feria* 6. Fui apud Vicecancellarium de expeditione mea. Cum Cuiaviensi et Camenecensi idem egi. Aerarii difficultas accusatur.

23, *Sabbato*. Orationes 40 horarum coeperunt apud Iesuitas, ut exercitui Regis contra hostes feliciter cedat. Magnus fuit devoti populi concursus.

24, *dies Dominica*. Consecratus est in ep-pum Luceoriensem Reverendissimus D. Bernardus Maczieiowsky, moribus et vita dudum vere ep-pus, in ecclesia Cathedrali in praesentia regis Sigismundi. Pransus sum cum eodem consecrato, Ill-mus D. Cardinalis cum D. Marsalco regni. Coepit conflictum exercitus Sigismundi regis cum archiduce Maximiliano.

25, *feria* 2. Hac die finitus est conflictus apud Biczina, oppidum Silesiae. Captus est archidux Maximilianus, palatinus Posnaniensis Gorka, aposcopus Kyioviensis², Cziolek³, Żołądz; Stadnicii aufugerunt.

26, *feria* 3. Nil adhuc Cracoviae audiebatur. D. Lituani iuramentum oboedientiae Regi praestiterunt transactis et constitutis omnibus conditionibus. Rex incommodiuscule valuit.

¹ Petecie — czerwona wysypka na skórze, towarzysząca pewnym chorobom.

² Jakób Woroniecki; ἀπόσκοπος = chybiający celu, niestósowny; umyślne przekreślenie wyrazu »episcopus«.

³ Stanisław Ciolek.

27, *feria 4*. Nova allata sunt de conflictu, de clade Germanorum, capto archiduce Maximiliano et aliis. Magna omnium fuit laetitia. Impedimenta omnia, tormenta, argentum, pecunia adempta est. Ad tria milliaria trucidata cadavera videbantur ultra Biczinam. Silesia tota, quanta est, contremiscit. Excursiones sub ipsam Vratislaviam factae, ad 400 villae exustae.

28, *feria 5*. Dicebatur, quod Maximilianus ducetur captivus Cracoviam. Alii negabant expedire.

29, *feria 6*. D. Cuiaviensis ep-pus et Vicecancellarius dixerunt, quod non expediat ita cito; itaque a prandio discessi Cracovia et dormivi apud D. Borek¹ in Zagorzice.

30, *Sabbato*. Pervenit Andreioviam. Audivi eo venturum Cancellarium cum Maximiliano.

31, *dies Dominica*. Missam dixi in oppido. De adventu Cancellarii rumores incerti.

Februarius 1588.

Kalendae Februarii, feria 2. Venit Andreioviam D. ep-pus Luceoriensis Maczieiowsky, missus a rege Sigismundo ad consolandum Maximilianum.

2, *feria 3, dies Purificationis*. Propter D. Ep-pum et nundinas non ivi in civitatem. Missam in monasterio dixi. Vesperi cenatus est mecum D. *starosta* Sendomiriensis Pękoslavsky², vicecapitaneus vel locumtenens D. Cancellarii. Is totius belli vel conflictus historiam ex ordine narrabat et pingebat. Aderat D. Bogusz³, castellanus *zavichoisky*, et multi vicini nobiles.

3, *feria 4*. Incertum erat de adventu D. Cancellarii. Summa eorum, quae referebat D. capitaneus Sendomiriensis, haec est. Ser-mus archidux Maximilianus cum intellexisset appropinquare civitati Cracoviensi Sigismundum, Suetiae principem, regem electum, ad oppidum, Krzepicze, Silesiae finitimum, cum suo exercitu secessit eo consilio, ut praesidia, quae ex Germania veniebant, commodius ad ipsum penetrare possint. Interim per Zborovios et Stadnicos Vieluniam, regni oppidum, adortus oppugnavit et expugnavit. Inde vero Siradium, Kalisiam, Kolum⁴ et in reliquam Maiorem Poloniam impressionem facturum existi-

¹ Zagorzycze należały do opactwa Jędrzejowskiego, a Borek był dzierżawcą tej wsi. (Źródła dziejowe, XIV).

² Stanisław Pękosławski, dzielny wojownik pod królem Stefanem.

³ Jan Bogusz, kasztelan zawichojski.

⁴ Koło.

mabatur. Eodem tempore Cracoviae rex Sigismundus coronatus est et nonnulla belli consilia explicabantur. Decretum est inter alia, ut Ioannes Zamoiski, regni cancellarius et exercituum dux, in hostem proficisceretur. Is vero duo equitum milia duce D. Konieczpolsky, capitaneo Vielunensi, praemisit, qui ea est usus celeritate, ut custodiam Maximiliani, cui Stadniczky praeerat, quae ante Vieluniam excubabat, nil ad[h]uc tale exspectantem, intempesta nocte adoriretur et profligaret. Quo cognito archidux Maximilianus tum, quod ipsum etiam Cancellarium subsequi et prope adesse cum regio exercitu intellexisset, hora noctis 10 Vielunio relicto Biczinam versus, quod oppidum est Silesiae, se recepit. Cancellarius vero nulla mora interposita illa ipsa nocte iisdemque vestigiis praemissis kozacis et usaris, levioris armaturae hominibus, equitibus abeuntem est insecutus. Id cum hostes cognovissent, in ipsius oppidi Bicina conspectu congregi cum Cancellario decreverunt et acies ordinaverunt in eum, qui sequitur, modum.

Maximilianus in eminentiori quodam colle, unde prospectus in subiectos campos patere poterat, cum tormentis et valido Germanorum peditatu constitit, reliquas acies in planitie ita disp[osuit], ut bicornis lunae formam repraesentarent, in cuius parte sinistra collocati erant primi Agrienses Ungari, milites exercitatissimi, deinde Zborovii et Stadniczki, Zoladz et penes hos validissima Germanorum sclopetariorum manus, robur totius exercitus. Dextrum cornu pedites Poloni tenebant, utrumque autem cornu claudebat Polonicus equitatus, in fronte autem collocata erat selecta manus usarorum.

Cancellarius interim ponte quodam exiguo cum omnibus suis copiis hoste inspectante et permittente, fortasse etiam contemnente transmisso, acies et ipse suas ordinavit, tormenta ante omnem aciem in hostes usaros recta direxit, ex omnibus vero centuriis 70 fortissimos et exercitatissimos milites elegerat, quos Eliaros vocant. Retro hos erat D. Baltasar Batori cum suis Ungaris Transylvanis, inde reliqui Poloni centuriones: Konieczpolski, *Woievoda Russky*¹, Potoczky et alii. Ad dexteram partem peditatum collocavit, hic et inde vero auxiliarias copias disposuit. Passi sunt hostes acies omnes ordinari viribus suis praefidentes, erat enim equitatus eorum nostro par, hoc est ex 4 millibus constans, peditatus autem longe maior, tribus enim millibus constabat. Primi itaque fuerunt Eliari, qui acrem impetum non in usaros sibi oppositos, sed in sinistrum cornu, in quo erant Agrienses milites, impetum(s) fecerunt, ex quibus tamen nemo periit. Hos secuti sunt *kozacy*, qui Germanorum acies incursionibus subinde perturbabant, Battoreani vero

¹ Stanisław Żółkiewski.

Ungari recta robur hostiles exercitus, hoc est, equitatum Germanicum equis praestantissimis et armis instructissimum aggressi sunt. Germani vicissim vim incredibilem bombardarum exploserunt, ut caelum ipsum obscurasse viderentur, quo strepitu perterriti, aliquot nostrorum vexilla pedem referre coeperunt. Sed cum nemo periisse videretur (unus enim tantum *pacholik* sive servitor periisse postea cognitus est ex toto illo glandium impetu et equus D. Łaszcz¹ iunioris propterea, quod paulo celerius, quam par erat, tormenta explosissent, ne ad nostros pertingere possent), recollectis animis pugnam renovarunt nec passi sunt, ut equitatus Germanorum recolligere se onerareque suas bombardas iterum posset. Is vero cum turbari et retrocedere coepisset, reliquas etiam acies ad capessendam fugam animavit. Ex Polonis hostibus primus fugisse dicitur Andreas Zborovius, cum suo equitatu Bicinam se recepit, peditatus vero hostilis ita erat a nostro peditatu interclusus, ut subsidium ferre non posset laboranti equitatu Germanico. Cedentibus hostibus acrius etiam nostri imminebant, nec ullam facultatem permittebant sese recolligendi, Cancellarius enim praesidia subinde submittebat. Admonitus est interim archidux Maximilianus, dum tempus esset, ut in oppidum se reciperet, sed initio detrectavit, dicens, nunc primum esse pugnam inchoatam; sed cum videret raitaros suos disiectos et peditatum in vicinam silvam secessisse, ipse quoque ad Bicinam oppidum se recepit, quem astans peditatus relictis tormentis et impedimentis omnibus est secutus. Nostri fugientibus imminebant et hic inde palantes plus hastis et frameis, quam bombardis trucidabant, armatos vero et galeatos *chiekanis* dentatis feriebant, quod genus armorum magnam vim habere compertum est.

Dum nostri hostes fugientes hic et inde sternunt, cognitum est ex nobili puero Archiducem in oppidum se recepisse. Statim Cancellarius iussit receptui canere et ad moenia oppidi collecto milite portas efringi et tormenta admoveri. Quo cognito Archidux dato signo ex muro colloquium petiit. Erat autem hora noctis circiter tertia. Misit Archidux D. Ciolek et D. *kniasz* Pronsky et tertium Germanum, qui de conditionibus cum Cancellario agerent. D. Ciolek coepit exaggerare Archiducis nomine, quod miles Polonus in Caesaris ditionem impressionem fecerit, pacta esse et foedera antiqua violata. Interrupit Cancellarius: *Mow co inszego*. »Aliud quidquid loquere, si habes«. Interim quati muros tor-

¹ Wedle Niesieckiego (VI, 219) żyło w owych czasach dwu Łaszczów: »Stanisław Ł. z Strzelca, rotmistrz i mąż sławny; wspominają go konstytucje 1576, fol. 250, że z innymi posłami Stefana Batorego na tron zapraszał. Był i drugi Stanisław, brat pierwszego stryjeczny, rotmistrz fortunny«. O tym to właśnie drugim Stanisławie wspomina tu R., nazywając go dla odróżnienia od pierwszego Stanisławem młodszym (iunior).

mentis iubet et ignitas in oppidum fascēs inmitti. Illi tergiversari; tandem, qui¹ fuit tertius, Germanus dixit apertius iam agendum esse de deditione, postquam tanta vis oppido adhibetur. Cancellarius dixit se non venisse, ut de conditionibus tractet, sed ut Regis sui hostes persequatur nec quieturum, nisi cumulate Principis suis mandatis satisfaciāt. Relatum est hoc responsum ad Archiducem in oppidum, ubi communicatis inter se consiliis et omnibus hic inde examinatis, utrum in oppido se defendere et extremo periculo vitam obicere expediat, an se dedere. Fuitque a deditione initio valde alienus Ser-mus Archidux, quod Cancellarii crudelitatem vehementer peñtiresceret, de qua Zborovii mira praedicabant; sed persuasum tandem illi est libertatem potius, quam vitam esse amittendam et eam melioribus tēporibus reservandam. Itaque responsum datum est Cancellario de deditione, hac tamen conditione adiecta, ut honeste tractetur, ne Cracoviam in triumpho ducatur, ut ne vita, ne honor adimatur iis Polonis, qui cum Maximiliano sentiebant, ut consilarii Caesaris aliquot dimittantur in Germaniam, ut ne regnum Poloniae armis suis Caesar divexet. His ita transactis Maximilianus cum suis asseclis equo vectus extra oppidum egressus est. Cancellarius ex equo salutavit et ita in castra sua deduxit. Milites interim praedam ingentem faciebant, nec prohiberi a Cancellario poterant, quominus in oppidum irruerent et omnia diriperent, quod etiam ad extremum incenderunt. Ungari maxime omnium praedae inhiabant. Reliqui in intimam Silesiam incursionem fecerunt, villas multas expilatas combusserunt, nec longe a conspectu Wratislawiae pedem ad suos retulerunt. Pedites Maximiliani in vicinum quoddam nemus sese receperunt, sed a nostris deprehensi, trucidati sunt. Ex Polonis Andreas Zborovius cum suis fugit, Stanislaus Stadniczky cum initio strenue manus conseruisset, et ipse abiit. Praepostar Ungarus, qui Lubolvam (s) occupaverat, cum paucis evasit equitibus ac toto peditatu. Reder², capitaneus Germanus, vulneratus ducebatur captivus a Charkowsky. Vidit hoc alius Germanus et putans Maximilianum duci, bombardam explosit in Charkowsky et utramque eius manum traiecit ac ita Rederum liberavit. Erat is dies pugnae Dominicus 24 Ianuarii, quo ipso die fervente pugna ad oppidum pervenerunt 600 pedites, Praga a Caesare missi, cum sua solita livrea; sed ii abire vicissim libere iussi sunt. Haesit ibidem in castris D. Cancellarius, dum militem sparsim colligit, per triduum, Archiducem humanissime tractabat, consolabatur et quotidianos cum eo familiares sermones habebat. Milites quoque suos adducere conabatur, ut

¹ W rkpsie: quo.

² Reder Ślązak brał udział w wyprawie Batorego na Psków (Heidenstein l. c. 173 i 176).

praeda comportata ex aequo fieret divisio, sed adduci non poterant; quod quisque rapit, hoc retinere volebat. Capta sunt 30 tormenta, currus omnes paucis exceptis, qui Wratislawiam praemissi erant triduo ante cum residua, ut dicitur, pecunia 200 millium aureorum. Trucidata cadavera aestimabantur ad 3000; ex nostris vix 50 desiderabantur. In sermone cum Cancellario habito quaestus est Ser-mus Archidux, quod sit a Polonis suis proditus, quod primi illi fugae fecerunt initium. Respondisse dicitur D. Cancellarius, quod ab ipso totius huius fabulae initio nil aliud faciebant, quam prodebant vitam et dignitatem Ser-tis Suae, nil unquam illi verum, nil solidum de toto electionis initio dicebant. Quaestus est et de archiduce Ferdinando, patruo suo, quod vires et nervum belli et militem promississet et nihil tamen praestitisset. Quaesivit vicissim ex eo Cancellarius, si pugnae alea aliter cecidisset et ego, inquit, in manus Ser-tis Vestrae venissem, quid de me futurum erat? Respondit Maximilianus: »Opportuisset me bene custodire Dominatorem Vestram a malis hominibus«. Suppellex universa Maximiliani propria direpta est. Vix obtinuit Cancellarius, ut vestes, lectisternia et 24 disci et 24 orbes argentei restituerentur a milite, quae et ipse Maximilianus redimere coactus est pecunia. Direpta quoque erant instrumenta quaedam ferrea ad fingendas cereas imagines, quo occupationis genere delectatur; coactus est illa quoque optimus Princeps 100 taleris redimere. Cognitum autem est consilium eius, quod si praesidia exspectata ex Germania supervenissent, quod erat futurus illius exercitus ad 12 millia hominum. Cum his decreverat Sendomiriam occupare, ibi se commu-nire sedesque belli facere et Cracoviam oppugnare, Lituanos et Ruthenos prensare et liberum ad se aditum omnibus patefacere. Laudabat in familiari sermone palatinus Posnaniensis D. Curtium, capitaneum archiducis Maximiliani, quod vir esset in arte militari exercitatissimus et versatissimus. Respondit D. capitaneus Sendomiriensis, D. Cancellarii locum tenens: »Fieri potest, ut in Germania plus sciat, quam in Polonia. Nos in hoc proelio nil ab eo gestum vidimus, quod imitandum discendumque putemus«. Questus est etiam Maximilianus, quod cum suae partis Polonis 30 taleros stipendii praesentis persolveret, nullum fere ita bene habuit instructum armis et equis, ut instructi erant Cancellarii milites. Fassus etiam est se in bellum hoc impendisse prope quattuor miliones. Dixit illi Cancellarius: »Ego pro ea pecunia, immo pro longe minori Ser-tem Vestram in Turcicum imperium introduxissem et in manus eius Valachiam et Moldawiam invitis Turcis tradidissem«. Ita a Biczina discessum est Krasnostawum versus, ubi debet in custodia as-servari Maximilianus. Relicta sunt ad custodiam finium 4 millia equitum. Cum essent Andreioviae, Cancellarius vehementer commendabat

nobilitati, quae frequens eo convenerat, fortitudinem animi et prudentiam et experientiam Ser-mi Archiducis, quem honestissime tractat. Caeteros captivos Polonos negligentius habet. Sunt autem hi: D. Woronieczy nominatus, sed non confirmatus episcopus Kyoviensis, D. Gorka, palatinus Posnaniensis, D. Andreas Zborosky marsalcus, D. Cziołek, D. *kniasz* Pronsky, D. Frikacz, D. Zołudz, D. Czarnkosky¹, olim referendarius, senex. Praeda ex direptione castrorum et suppellectilis aestimatur ad 600 millia talerorum. Quidam agaso Cancellarii incidit in 5 millia aureorum. Vasa argentea, discos, orbes, vestes sibellinas, panterarum, equos, currus passim divendebant milites levissimo pretio. Equos ad mille adduxerunt. Cancellarius 16 gianetos et Turcicos habuit ex praeda. Ad custodiam Ser-mi Archiducis adhibitus est D. capitaneus Przemisliensis Droijowsky; palatino Posnaniensi et Zborovio datus est D. Wybranowsky². Haec ita acta sunt usque ad diem 10 Februarii.

Die 12. orator Turcicus habuit audientiam apud regem Sigismundum. Attulit litteras sui principis ad senatum Regni de conservandis antiquis pactis et foederibus et haec mandata habere se dicit, si Maximilianum archiducem coronatum in arce Cracoviensi invenerit, ut adhortetur, Regno ut exeat et bellum statim denuntiet; si Sigismundum, Suetiae principem, ut illi gratuletur, pacta vetera confirmet, munera offerat et bonam ac quietam vicinitatem denuntiet et iustitiam de kozacis, qui Valachiam infestarunt, administrari petat.

4, feria 5. Progressus est Andreioviam D. Cancellarius, captivum ducens archiducem Maximilianum. Sedebat cum eo in uno parvo curru pensili, duobus equis tantum vecto. Hunc currum sequebantur duo alii currus, in quibus erat palatinus Posnaniensis Gorka, cum eo sedebat Czarnkovsky, referendarius olim, senex; in alio Andreas Zborovsky, *kniasz* Pronsky. Equo vehebatur *byskup kozacky*, ita enim vocabant ep-pum Kyioviensem Voroniecky; alio equo ibat D. Cziołek et Frikacz, omnes captivi et sub diligenti custodia D. Cancellarii. Praemisi obviam, qui invitaret D. Cancellarium, ad monasterium ut diverteret. Egit gratias, sed expedire dixit simul, ut omnes in oppidum divertant propter multa. Itaque in oppidum omnes diverterunt. Statim ut de curru descendit archidux Maximilianus, ego accessi et salutavi audiente D. Cancellario in eam sententiam: Cum semper fuerim et sim Ser-mae Austriae familiae observantissimus ob perpetuam illius in tuenda fide catholica constantiam, hoc etiam tempore in hoc ipso oppido Andreioviensi,

¹ Stanisław Sędziwój Czarnkowski, były referendarz kor. i były koadjutor arcybiskupa gnieźnieńskiego.

² Wawrzyniec Wybranowski.

meae potestati subiecto, offero. Ser-ti suae tum me ipsum, tum mea omnia rogans, ut Ser-tas sua loci et oppidi commoditatibus utatur, ut suis, meque inter sibi addictissimos servitores numeret. Tum Archidux: »Ago Dominationi Vestrae gratias et pro amore familiæ nostrae et pro amica commoditatum delatione. Vicissim Dominationi Vestrae Reverendissimae gratiam et benevolentiam meam defero, quam sibi paratam semper experietur«. Ita deduxi ad cubiculum. Habitus illius erat thorax et caligae alcinæ pellis cum pasamentis aureis, vestis superior Ungarica *delia* panni Italici subviridis, pileum ex *marmorky*; spadam sub brachio ferebat. D. Cancellarius sub manum ducebat, omni genere honoris persequabatur. De vitæ commoditatibus valde erat sollicitus. Inde deduxi D. Cancellarium ad suum hospitium. Milites, quorum erant ad 2 millia, incredibilia mihi meisque damna omnibus in villis et prædiis adferebant, mandata D. Cancellarii flocci non faciebant. Tormenta ducebantur curribus, equis et aurigis Sylesiticis 30. D. Andreas Zborosky ivit ad ecclesiam. Petiit confessorem. Communicavit. D. episcopus Maczieosky petiit ab Archiduce audientiam; dilata est in crastinum diem. D. Cancellarius iussit fabricari pontem supra Nidam fluvium.

5, *feria* 6. Ser-mus Archidux bene mane rediit ad ecclesiam et Missam audivit. Postea habuit audientiam apud Archiducem, quem regis Sigismundi nomine consolatus est. Egit gratias Maximilianus; dixit se non suo consilio, sed vocatum a Polonis in Poloniam venisse approbante et hortante ad profectionem fratre Caesare ceterisque Germaniae principibus. Nunc etiam se nil tentaturum, nisi re et causa sua ad omnes orbis principes delata nec quidquam facturum, quod non deberet, nec quidquam prætermisurum, quod etiam non deberet. Nunquam tamen regem vocavit, sed semper utebatur »Dilectio sua«. »Ago gratias Dilectioni suae«. Interim venit Ill-mus cardinalis Battoreus, ad Cancellarii domum divertit. Cum eo pransus est. Postea Archiducem visitavit simul cum fratre Baltasare. Collocuti sunt aliquandiu. Dixit Maximilianus D. Baltasari: »Certe, nisi Ungari Dominationis Vestrae milites fuissent, nescio quid actum fuisset de clade Biczinensi« Volebat D. Cancellarius, ut D. Suchorzevsky, marsalcus Ill-mi Cardinalis, reconciliaretur D-o Cziolek, qui eum in Chęczini captivum duxerat; et iam ad concordiam stabiliendam inclinabat, sed D. Cardinalis nulla ratione voluit. D. Cancellarius causam dixit, cur in liberiori, quam alii custodia haberetur, quod scilicet auctor fuerit archiduci Maximiliano, ut se unus potius in potestatem Cancellarii dederet, quam extremum subire in sui defensione periculum vellet, id enim se e re Regni patriæque futurum existimasse. Sub vespere discessit D. Cardinalis Mecoviam versus, ad monasterium non divertit. Abduxit secum D. Suchorzevium, ne cum Ciolko concordet.

De meo itinere egit mecum D. Cancellarius. Rogavi, ut a capite meo amoveatur. Rogavit, ne detrectem. Circa domus captivorum non valde frequens videbatur custodia.

6, *Sabbato*. Cum bonorum direptiones, quae fiebant a militibus, ferre non possem nec auctoritas Cancellarii ea erat, ut audaciam bacchantis in omnium bona militis coercere posset, ego cum D. ep-po Maczieiowsky Cracoviam versus abii. Eggit primo mecum de itinere Romano multa D. Cancellarius et Thesaurario significavit, ut de sumptu mihi provideret. D. Cancellarius ob pontem imperfectum discedere non potuit. Ego Mecoviam perveni; ibi D. archiep-pum Gnesnensem inveni et simul cenam sumpsimus.

7, *dies Dominica*. Cracoviam perveni. Ibi iam Šer-ma Regina venerat et ingressa erat civitatem, regaliter multo milite et magno comitatu stipata. Rex illi obviam prodiit et Cardinalis et aula universa. D. Cancellarius tandem discessit Andreiovia cum Maximiliano. Damna passus sum a milite ad 300 florenos.

8, *feria 2*. Domi mansi, apud Iesuitas tantum fui.

9, *feria 3*. Per P. Bernardum¹ supplicavi denuo Regiae Maiestati, ut alium quempiam Romam praemitteret celeriter, me non posse celeritatem adhibere. Scripsi de bonorum per milites direptione. Rex ad omnia respondit: omnium esse eandem sententiam, ut ego licet tarde, tamen proficiscar, sed instructionem esse mutandam ob mutatam rerum in Regno faciem.

10, *feria 4*. Rogavi D. Vicecancellarium, ep-pum Premisliensem, ut me liberum a Romana profectione faciat, aut aliquem praemittat celeriter. Dixit actum esse in senatu hac ipsa de re, sed omnibus videri, ego ut mittar. Idem egi cum ep-po Camenecensi Goslicky. Idem respondit. Petii facultatem Andreioviam secedendi. Permisit Vicecancellarius. Dixit me vocatum iri, cum parata erit expeditio.

11, *feria 5*. Dicebatur Christoferus Zborovius reverti in Poloniam cum milite Caeseo. Non credebatur. Comitia his diebus absoluta. Decreta et constitutiones imprimebantur.

12, *feria 6*. Nuntii terrarum valedixerunt. In Skalka Dominum pro

---

¹ Bernard Gołyński, Jezuita. »W zakonie naszym 1599 życie swoje świętobliwe zakończył spowiednikiem Zygmunta III, którego jeszcze przed elekcyą na tron polski w Szwecyi sumieniem rządził. Autor życia Rozrażewskiego zowie go Pakosz Goliński« (Niesiecki IV 180). Życie w Wielewickiego »Dzienniku« (Scriptores rer. Pol. VII, 269). Reszka zowie go zawsze albo Bernardem albo Pakoszem; »Mnie z dawna wielki przyjaciel i towarzysze« mówi o nim Reszka 1589 (rps. Jag. 159).

bono consilio rogavi. Cum D. Officiale¹ pransus sum et Andream reddidi pro scriba.

13, *Sabbato*. Ego Ser-mam Reginam post Rorate in eadem cappella² salutavi. Mirata est me nondum esse in Italiam profectum.

14, *dies Dominica*. Rex fuit in baptismo filii D. Mniszek, capitanei *radomsky*³. Pransus est apud eundem.

15, *feria 2*. D. Cardinalis venit nocte ad me, quaerens remedium dolori pedis sui. Reddidi illi pro servitore et puero Symonem Tretarium.

16, *feria 3*. D. ep-pus Maczieiosky pransus mecum est et P. Scarga et P. Bernardus. D. Marsalcus regni discessit Cracovia.

17, *feria 5 (s)*. Valedixi D. ep-po Maczieiovsky. Consilium inii Volborem ad D. Cuiaviensem ep-pum proficiscendi.

18, *feria 6*. Cracovia discessi. Navarricos perveni. Sacerdotem, parochiam petentem, mecum duxi.

19. Ibidem mansi et oeconomiae operam dedi.

20, *dies Dominica*. Ibidem mansi.

21⁴, *feria 2*. Ibidem. Decrevi Osorii⁵ imitationi dandam sedulam operam.

22, *feria 3*. Veni Andreioviam. Obvium habui P. provincialem Campanum⁶, a Nuntio redeuntem.

23, *feria 4*. Causas multas decidi. A prandio ad villam Zlotniky⁷ progressus sum.

24, *feria 5*. Audita Missa in Zlotniky perveni ad Przedborz.

25, *feria 6*. Perveni ad ep-pum Cuiaviensem in Volborz. Egimus de multis, sed praecipue de Romani breviarii cum Polonico conformatione, Romae curanda.

¹ Dębski Paweł, sufragan, biskup laodycejski, kanonik i oficyał krakowski. (Łę-towski, Katalog II, 175).

² Kaplica Rorantystów czyli Zygmuntońska.

³ Jerzy Mniszech; zapewne pomyłka zamiast: castellani Radom., gdyż starostą radomskim był wtedy Stanisław Gostomski.

⁴ Było pierwotnie w rkpsie 20, co poprawiono na 21. Autor się spostrzegł, że fałszywie datuje, że mianowicie niedziela przypada nie na 20 lecz 21 lutego; poprawił więc daty poczynawszy od niedzieli 21, nie bacząc na to, że i poprzednie daty są fałszywe i że dzień 20 lutego w ten sposób się gdzieś podział.

⁵ Hieronim Osorio, biskup portugalski (»ep-pus Algarbiorum« w liście Reszki z r. 1579, do niego, Epist. liber 84), zmarły w r. 1580, zwany był Cyceronem portugalskim; naśladowanie odnosi się więc zapewne do jego łaciny.

⁶ Jan Paweł Campanus, prowincjał Jezuitów.

⁷ Złotniki — wieś pod Jędrzejowem, własność klasztoru Cystersów.

26, *Sabbato*. D. ep-pus profectus est Vitoviam¹ ad nuntium Apostolicum, archiepiscopum Neapolitanensem, ut invitaret ad se pro carnisprivio. Vesperi rediit. Ego revidi prosas, antiphonas Polonicas, si quae essent ad Breviarium Romanum adiungendae. Multae videbantur magnam simplicitatem et barbariem antiquam redolere.

27, *dies Dominica*. Mansi apud D. ep-pum. De multis conferebamus. Narrabat mihi Nuntii excusationes, quod Maximiliano archiduci non faverit nec se alteri parti in electionis comitiis adiunxerit.

28, *feria 2*. Ibidem mansi. Ludos honestos inspieciebamus.

Kalendae Martii 1588.

1, *feria 3*. Valedixi ep-po et ivi Vitoviam ad Nuntium, cui gratissimus fui. Ostendit mandata Pontificis, quibus illi praecipit, ut in electione se neutrum praestet. Refutabat sermones et imputationes hominum². Videbatur Pontificis mandata expectare, ut ad Regem accederet.

2, *feria 4*. Dicta Missa discessi et perveni in Przedborz.

3, *feria 5*. Diverti in Zlotniky et accepi a D. Krziwiecky arendario ad rationem arendae florenos 200. Inde perveni Andreioviam.

4, *feria 6*. Multa expedivi: de censibus retentis, de vini pretio, de suspectis de haeresi, cum quibus egi et diligenter monui, ne nova dogmata Andreioviam inferant.

5, *Sabbato*. Ivi Navarzicos, ubi statim advenit camerarius regis Sigismundi, qui litteras Maiestatis suae attulit, ut Cracoviam veniam et expeditionem accipiam. Multa cum D. Suchorzevio ordinavimus de re domestica. Inventarium praedii factum est. Donavi eidem unum *brog* tritici et unum avenae. Accepi a Luczicky *urzędniko* florenos 100 pro decima Navarzicensi.

6, *dies Dominica*. Missa ibidem. D. Kmita, D. Krzecky venit ad me. Sub vesperum abierunt.

7, *feria 2*. Discessi Navarziciis. Mecoviae prandium sumpsit. Cracoviam perveni.

8, *feria 3*. Ostendi me Regi, Vicecancellario et aliis. Dicebant paratam expeditionem. Rex, ut me ingredientem in cubiculum vidit, dixit statim Thesaurario regni³: »D. Resca venit, parate pecuniam«. Sed is tergiversabatur dare aut assignare 200 menstros. Mille tantum pro itinere paratos dicebat.

¹ Witów pod Piotrkowem, opactwo Norbertanów.

² Nuncyusz Hannibal z Kapuy był Neapolitańczykiem, więc poddanym hiszpańskich Habsburgów; stąd owe »mowy i posądzienia ludzkie«, że sprzyja cesarzowi.

³ Jan Dulski, podskarbi w. k.

9, *feria 4*. Dicebatur deputatus praecursor meus Romam D. Rogulsky idque ipse mihi dixit et iam erat paratus. Ego dissuasi, ne mittatur: olim mitti debebat, nunc esse superfluum. Venit Zamoiscio D. Scarga cum litteris D. Cancellarii, quibus suadebat Regiae Maiestati, ut ne ego nunc mittar Romam, sed nunc Scarga praecedat cum litteris et ego postea cum oboedientia eam. Proposuit Regi et Vicecancellario, sed visum est, ut ego nihilominus eam, et ita mihi denuntiavit Vicecancellarius.

10, *feria 5*. Pransus sum cum D. ep-po Camenecensi. Commendabat negotium suae translationis ad Chelensem. Fuit autem Camenecensis assignatus D. [Gomoliński]¹. D. decanus Cracoviensis dedit mihi mutuos ducatos 150.

11, *feria 6*. Dedit mihi D. thesaurarius regni per Kolacky florenos 1000 pro itinere. De 200 detrectabat. D. Rynaldus², secretarius D. Cancellarii, attulit mihi totam expeditionem, litteras, instructiones et alia.

12, *Sabbato*. Post cenam valedixi Regiae Maiestati. Admonebat, ut libenter Romam eam; res et dignitatem meam curae sibi fore. Egit de recuperando monasterio S. Brigidae in urbe. Valedixi Reginae, Vicecancellario et aliis.

13, *dies Dominica*. Cum Thesaurario erat difficultas de 200 mensuris. Cum Montelupo et Luca del Pace de cambio transegi. Subscripsit tandem Thesaurarius mandatum de 200 ad Montelupum, ut mihi solvat, quamdiu Romae mansero.

14, *feria 2*. Ivi in Scalka. Votivam pro itinere Missam audiui. Inde ad prandium ivi ad D. Officialem³, ubi D. Decanus ad me venit. Exivi per portam Skavinska⁴ cum D. Suchorzevsky, ut omnibus ostenderem me ire per Austriam. Paululum progressus vesperi redii et Cracoviam transii et perveni profunda nocte, summa pluvia et vento ad villam Krasziniec⁵ mil. 2 a Cracovia.

15, *feria 3*. Ex Krasziniec transivimus Zarnowiec et pervenimus in Oluza, villam Ill-mi. Ventus erat maximus, nives dissolvebantur magno impetu. Ego in aquam incidi dolentibus pedibus. Currus eversus nos⁶ in nive sepelivit. Post has miseras pedis dolor mitior factus est. Scripsi

¹ Po Goślickim został biskupem kamienieckim Stanisław Gomoliński.

² Reinhold Heidenstein, znany historyk.

³ Por. wyżej str. 193, I.

⁴ Brama Skawińska na Kaźmierzu; przez nią wyjeżdżano, chcąc się udać do Tyńca i dalej na Śląsk.

⁵ Reszka jechał więc na Biały Prądnik, Zielonki, Krasiniec (pod Iwanowicami, gdzie parafia).

⁶ W rkpsie: non.

D. Cancellario de meo discessu, D. Povodovio¹ et P. Bernardo; dedi litteras Suchorzevio redeunti.

16, *feria 4*. Prandium sumpsi in Oluza. Auriga aeger remansit. D. Suchorzevius suum mihi concessit. Itaque discessi versus Novopole¹, ubi per multas aquas perveni. Acceperam his diebus litteras a Symone² ex Zamoiscio. Fuit ibi archidux Maximilianus, bibebat hilariter. Cum cardinale Battoreo familiarissime conferebat. Recensebat illi D. Cancellarius, qualis quisque in hac patria haberetur ex his, qui partes suas sequebantur: iste proditor, iste decoctor, iste banditus, iste fur, iste latro etc. Tum Maximilianus: »Ut ego video, paucis exceptis ego fui rex latronum«. Tribus diebus ibidem substitit potitans, sed saltare noluit. Cardinalis in febriculam incidit. Maximilianus archidux eum visitavit. Die Cinerum ad Krasnostavum reductus est magno comitatu. Ibidem detinebantur reliqui captivi fautores. Donavit Cardinalis Archiduci bombardam pulchram, eius propriam, redemptam ab *haiducis*. Fuit illi carissima. Mil. 3.

17, *feria 5*. Ex Novopole per silvas pervenimus ad Radomskie³ oppidum. Ibi sumpta collatione pervenimus ad Kamiensko⁴ oppidum, mil. 8. Dicebantur Tartari Boristenem transmisisse, ut Podoliae vastitatem inferant. D. Cancellarius obviam progressus est. Oratores a proceribus regni Bohemiae ad proceres regni Poloniae venire dicebantur, acturi de Maximiliano.

18, *feria 6*. Ex Kamiensko pervenimus Petricoviam; ibi sumpta collatione ivimus ad Družbice⁵ villam. Aëris qualitas fuit inaequalis: nix, pluvia, sol, ventus; mil. 7.

19, *Sabbato*. Ex Družbice transivimus per Lasko⁶, pervenimus in conspectum Syradiae, ubi pontem invenimus aquarum inundationibus deiectum. Itaque in villa proxima Gossniky⁷ coactus sum subsistere, dum transitum per Oderam⁸ inveniamus; mil. 7. Dies serenissima ante prandium, postea nix.

20, *dies Dominicus*. Ex Gossniky coactus sum redire et pontes, apud Strokon et Ticzin⁹ iterum refectos, transire. Pessima et lutosa

¹ Nowopole, dziś Koniecpól nad Pilicą.

² Szymon Treter, por. wyżej str. 193.

³ Radomsk, m. nad Wartą.

⁴ Kamiensko, m. na północ od Radomska.

⁵ Družbice, w. nad rzeczką Grabówką na półn.-zachód od Piotrkowa.

⁶ Łasko, m. na wschód od Družbic.

⁷ Reszka musiał się przesłyszeć: wsi, coby się tak lub podobnie nazywała pod Sieradzem niema; będą to niezawodnie Woźniki naprzeciw Sieradza na prawym brzegu Warty.

⁸ Pomyłka, ma być: per Wartam.

⁹ T. j. wsi Pstrokonie na prawym i Tyczyn na lewym brzegu Warty.

via; vix vesperi perveni ad Stav¹ oppidum. Syradiam non sumus ingressi; mil. 8.

21, *feria 2*. Ex Staw lutosissima via Calisium penes transivi et perveni ad villam²... hora 21 et coactus sum ibidem subsistere, quod non possem silvam 6 mil. continuam transire; mil. 5.

22, *feria 3*. Ex villa ante diem exivi, silvam 6 mil. transivi. In Pizdri³ collationem feci, inde perveni Srodam⁴ pro nocte mil. 10.

23, *feria 4*. Ex Sroda perveni bene mane ad Szczepankovo⁵, villam sororis; mil. 4.

24, *feria 5*. Mansi ibidem et Kolacky Posnaniae vectores conducebat. D. Suffraganeus⁶ ad me venit.

25, *feria 6*. Missam dixi Posnaniae apud Iesuitas, ibidem pransus sum. Scripsi Cancellario regni de dubiis in instructione occurrentibus. Litteras dedi D. Suffraganeo transmittendas, alteras Pacosio. Iudicia exercebantur Posnaniae. D. Marsalco⁷ me excusavi, quod visitare non possem. Filium D. Piotrovsky, nepotem meum, recepi ad profectio-nem Romanam. A prandio exivi cum vectoribus et perveni ad Bitin⁸, mil. 4.

26, *Sabbato*. Ex Bitin pervenimus ad Medzirzec⁹ vesperi; venit ad me D. Skrzetusky vicecapitaneus, rogavit, ut in arcem descenderem. Dixit de tuta via in Germaniae ingressu; mil. 8.

27, *dies Dominica*. Ex Medzirzec perveni in oppidum Rzepin¹⁰ marchionis Brandenburgensis. In itinere obvios habuimus D. Sokolovsky¹¹ et alios Polonos ex Italia redeuntes. Dicebant futuram difficultatem in transitu Oenoponti¹²; mil. 7. Dies partim serena, partim pluviosa.

28, *feria 2*. Ex Rzepin transivimus per Francofortum ad Oderam.

¹ Staw, m. w połowie drogi między Sieradzem a Kaliszem.

² Zapewne Chocz, odkąd nawet jeszcze na mapie Chrzanowskiego ciągną się lasy aż w pobliże Pyzdr.

³ Pyzdry, m. w Wielkopolsce nad Wartą.

⁴ Sroda, m. na zachód od Pyzdr.

⁵ Szczepankowo, w. pod Poznaniem na drodze od Środy.

⁶ Jakób Brzeźnicki, sufragan poznański.

⁷ Andrzej Opaliński, marszałek w. kor.

⁸ Bytyń, wieś na połud. od Szamotuł.

⁹ Międzyrzecz, m. pograniczne od strony Marchii brandenburskiej.

¹⁰ Reppen pod Frankfurtem nad Odrą.

¹¹ Zapewne Stanisław Sokołowski, kan. krak., słynny kaznodzieja.

¹² Insbruk. Trudności mogły pochodzić z niezłatwionej jeszcze sprawy Maksymiliana, więźnia w Krasnym Stawie.

Emi ibi pileos Germanicos; collationem sumpsimus in Mitrus¹, pervenimus ad villam Przevos²; mil. 8. Dies fuit ventosissima ita valde, ut currum fere everteret. In oppido Drosen³, quod transivimus, visis rubeis curribus Polonicis quidam est bombardam ei aculatus.

29, *feria* 3. Ex villa Przevos transivimus per oppidum Piesky⁴; sumpsimus collationem in Dubin⁵ villa. Postea transivimus per oppidum Lukovo⁶ et silvam venationis ducis Saxoniae, pervenimus ad villam Hohenbugk⁷, mil. 8. Dies pulcherrima, iter bonum.

30, *feria* 4. Ex Hohenburgk⁸ villa transivimus per oppidum [Herzberg], ubi volumus pisces emere. Pransi sumus in villa... A prandio transivimus Albim et per Torgam⁹, pulchrum oppidum, et pervenimus duo milliaria ultra ad villam. Dies ad pluviam inclinans. Iter partim bonum, partim paludosum; mil. 7½.

31, *feria* 5. Pervenimus Lipsiam. Recepit nos in domum suam humanissime D. Lucas Baier in der Herstrassen. Currum conduxit pro me Augustam¹⁰ pro 32 taleribus cum 4 equis. Scripsi Cancellario, Vicecancellario, episcopo Cracoviensi, Vladislaviensi, Cuiaviensi, Pakosio, Plasio, ep-po Maczievio, Suchorzevio. Omnibus misi historiam de electione Regis¹¹, Lipsiae impressam. Fasciculum ad D. marsalcum regni misi, ut ad aulam mittat. Quidam Polonus fuit mihi obviu; dixit me esse valde similem abbati Andreiowiensi Rescio. Dies pluviosa, iter bonum mil. 4½.

Kalendae Aprilis 1588.

1, *feria* 6. Lipsia a prandio exivimus et pervenimus ad oppidum Vaisenfels¹² ducis Saxoniae. Provinciam pulcherrimam et villis confertissimam vidimus. Accessit ad societatem nostram D. Iaross¹³, Posnanien-sis, Norimbergam proficiscens. Dies ventosa pulverosa, mil. 4.

¹ Jak się zdaje, zaszła pomyłka w przepisywaniu notatek: Mitrus zam. Milrus t. j. Müllrose m. nad kanałem łączącym Sprewę z Odrą.

² Proebus m. na Śląsku pruskim.

³ Drossen, po łużycku Drzeń, miasto obwodowe na Dol. Łużycach.

⁴ Biesig (po łuż. Piesk) — w. tamże.

⁵ Düben (po łuż. Dziewin) na Górnych Łużycach.

⁶ Łuków m. pow. na Górnych Łużycach.

⁷ Hohenbocka (Wysoki Buków) w. na G. Łużycach.

⁸ Ma być: Hohenbocka.

⁹ Torgau (Turgawa) na lewym brzegu Łaby.

¹⁰ Augusta Vindelicorum, Augsburg.

¹¹ Zdaje się, że tu mowa o broszurze »De Polonica electione.«, o której niewiadomo było, gdzie wyszła. (Por. Wierzbowski, Bibliographia Polonica Nr. 1679, 2828 – 2831).

¹² Weissenfels m. pow. w pruskim obw. rej. Merseburg.

¹³ Hieronim Hulcyger, jak go niżej (str. 199) wyraźnie autor nazywa.

2, *Sabbato*. Ex Vaisenfels transivimus per Naumburg¹ olim ep-tum, nunc a duce Saxoniae occupatum, per aliquot alia pulcherrima oppida. In villa Turner² sub arce pulchra ducum Umariensium³ pransi sumus, pervenimus postea usque ad oppidum Colem⁴, mil. 7. Dies ventosa, pluviosa, iter inaequale.

3, *dies Dominica*. Ex oppido Collen fecimus collationem in oppido ducum Umariensium Sallfeldt⁵, ubi hospes multa de Maximiliano quae-sivit. A prandio pervenimus ad oppidum Krelptall⁶ itinere montoso, saxoso, aspero. Dies pluviosa, ventosa, molesta; mil. 6.

4, *feria 2*. Ex Krelftall fecimus in (s) collationem in Naustadt⁷ apud hospitem Vaiss, qui multa habet rara et externa. Imaginem Cancellarii ostendit tanquam magni viri et Librum armorum. Inde perveni-mus itinere saxoso, montoso, lutoso, pessimo ad villam Herich⁸ ultra civitatem et arcem Koburgk⁹ uno milliari. Male coepi habere ex reni-bus; mil. 6. Lutosissimo itinere, ut videri potuissemus navigare, mil. 6.

5, *feria 3*. Ex Herich pransi sumus in villa Kotelsdorf¹⁰, inde per-venimus ad civitatem Bambergk¹¹ itinere lutosissimo; transivimus Me-num fluvium navigio; mil. 5.

6, *feria 4*. Ex Bambergk commodo satis itinere usi transivimus per oppidum Forchstein¹² munitissimum ep-pi, pervenimus Norimber-gam tempestive; mil. 9. Statim misi Kolacky ad mercatores Torregiani pro 100 taleribus cum poliza¹³ Lucae del Pace, quos dedit. Dies pul-cherrima.

7, *feria 5*. Scripsi Cancellario et imaginem Regis et suam misi Vicecancellario, Pacosio, cui etiam imagines misi; fasciculum ad D. Brzeznicky misi per Hyeronimum Hulcziger, qui nobiscum Lipsia ve-

¹ Naumburg, m. pow. w pruskim obw. rej. Merseburg.

² Słownik geogr. Rittnera podobnej wsi nie wymienia, a szczegółowej mapy pod ręką nie mieliśmy.

³ T. j. książąt weimarskich.

⁴ Kahla m. nad Salą, na pld. od Jeny.

⁵ Saalfeld, m. nad Salą.

⁶ Gräfental, m. w pow. Saalfeld.

⁷ Neustadt, m. nad Salą.

⁸ Wsi o tem lub podobnem brzmieniu ani w słowniku geogr Rittnera ani na ma-pach nie znaleźliśmy.

⁹ Koburg, dziś stolica ks. Sasko-Koburg-Gotajskiego n. rzeką Itz.

¹⁰ Rattelsdorf nad Itzą w półn. Bawaryi.

¹¹ Bamberg, znaczne miasto nad Menem w półn. Bawaryi.

¹² Forchheim, m. nad Regnicą w Bawaryi, w połowie drogi między Bambergem a Norymbergą.

¹³ Był to przekaz kupca krak. Łukasza del Pace na dom kupiecki Włocha Torre-giani w Norymberdze.

nit. Transivimus per aliquot oppida et pervenimus ad oppidum ep-pi Aichstatensis Blainfeldt¹, mil. 6. Dies pulcherrima.

8, *feria* 6. Ex Blainfeld itinere lutosissimo et aquosissimo, fecimus collationem in Mora²; inde pervenimus ad civitatem pulchram Tonneverd³, ubi praeterfluit Danubius, mil. 6. Dies pluviosa.

9, *Sabbato*. Ex Tonneverd, oppido pulchro, lutosissima via, facta collatione in villa, pervenimus Augustam in hospitium Vais, catholici. Statim se nobis conductores equoru[m] obtulerunt. Iesuitis misi litteras P. provincialis Poloni; non patuit accessus, mil. 6. Dies pluviosa.

10, *dies Dominica Palmarum*. Missam lectam apud Iesuitas in ecclesia nova S. Salvatoris audiui cantatam et processionem in Cathedrali. Communicabant multi tam sub una, quam sub utraque specie. Cum conductoribus constitui Δ aureos 18 pro singulis equis Augusta Venetias usque et ipse tam equos, quam nos, pascet.

11, *feria* 2. Scripsi Cancellario, Vicecancellario, Pacosio; misi hymnum⁴ »In exitu Germaniae ex Gallia«. Ep-po Camenecensi, Brzezničky, Suchorzevsky misi litteras, Norimbergam ad Hyeronimum Hultzinger. A prandio Augusta discessi et perveni ad oppidum ducis Bavariae Landsbergk⁵, mil. 6; via optima, dies pluviosa.

12, *feria* 3. Ex Landsberg via coepit montosa usque ad oppidum Scongav⁶, ubi erant nundinae. A prandio progressi sumus ad Ehetal⁷. Dies pluviosa, via saxosa, mil. 7.

13, *feria* 4. Ex Etal montes asperrimi coeperunt. Pervenimus ad prandium prope monasterium pulchrum ad Nittenvald⁸. Dies mediocris, via montosa; ibi sumpta collatione per montes pervenimus vesperi ad oppidum Zierle⁹, mil. 9. Cervisia optima.

¹ Pleinfeld, m. w Bawaryi na południe od Norymbergi.

² Möhren, w. kościelna w pow. Donauwörth.

³ Donauwörth, m. w Bawaryi nad Dunajem.

⁴ Mowa o wyprawie protestantów niemieckich pod wodzą burgrabiego Fabiana Dona do Alzacy w lipcu 1587; spelzła ona na niczem i oprócz spustoszenia kraju, nie odniosła innego skutku. O »Hymnie« wspomina R. wyraźniej w liście do Zamoyskiego z Augsburga d. 10 kwietnia: ...»vereor, ne novos panegyricos meditentur (Germani). Sed demus his fore, quos mitto, similes: victi Germani de victoribus Gallis miros agunt triumphos et ex 40 millibus quatuor in vivis superesse gloriantur, quod ex Hymno Ill. D-i V. videbit«. W liczbach oczywista przesada; cała wyprawa miała się składać z 2800 jazdy i 5000 lanc-knechtów (Gebhardt Br., Handbuch der deutschen Geschichte II² B, str. 123).

⁵ Landsberg, m. nad Lechem w Bawaryi na południe od Augsburga.

⁶ Schongau w połudn. Bawaryi.

⁷ Ettal w połudn. Bawaryi.

⁸ Mittenwald nad Izarą w Bawaryi (na pograniczu tyrolskim).

⁹ Zierl w Tyrolu nad Innem.

14, *feria 5*. Ex Zirle transivimus oppidum Ispurgk, ubi periculum metuebamus. Erat ibi Ferdinandus archidux. Sumpta collatione in [Matrei] pervenimus vesperi ad Sterczing. Dies pluviosa, via montosa, mil. 9.

15, *feria 6*. Ex Sterczing pervenimus ad Brixanon¹, ubi erat *Bru-der* Nas, suffraganeus ep-pi. Ibi sumpta collatione pervenimus secunda noctis ad Pacem²; dies pulchra, via commoda; mil. 10. Officia divina coacti sumus intermittere, ut ditionem Archiducis cito transeamus. Dominus parcat!

16, *Sabbato*. Ex Pacem sumpsimus collationem in Saluso³ et inde pervenimus Tridentum pro festo Paschae satis tempestive; mil. 7.

17, *dies Sacratissimae Paschae*. Ob certas causas magno meo cum dolore missam dicere non potui, sed cantatam in ecclesia Cathedrali audiui, Vesperas apud Bernardinos. Pes sub vesperum dolere vehementer coepit. Deo sit gratia, Dominus det patientiam. Coactus fui lecticam conducere Patavium usque pro 15 Δ d⁰ m⁰.

18, *feria 2. Paschae*. Audita Missa lectica vectus sum Levam⁴ opidum ad prandium. Pro nocte mansimus in Krini⁵. Dies pulchra, via saxosissima, mil. Ital. 30.

19, *feria 3. Paschae*. Ex Krini pransi sumus in Karpant⁶. Transivimus Bassanum⁷ et dormivimus in Civitella⁸, mil. 35.

20, *feria 4*. Ex Civitella pervenimus Patavium ad prandium. Misi Kolacky Venetias ad P. Possevinum pro consilio, quomodo, a quo, quibus caerimoniis petenda sit a senatu Veneto audientia. Adventum meum nulli Polono denuntiavi. Dies pulchra, mil. 16.

21, *feria 5*. Kolacky rediit. Suasit Possevinus, ut Venetias veniam. Vocavi Polonos. Pauci venerunt. Litteras a Tretero accepi. Avide scribit me Romae exspectari.

22, *feria 6*. Ivi conducta mea barcha Venetias. Gradarium vendidi pro 40 Δ . Conveni statim amicos et notos senatores. Dixi mandata. Dissuaserunt, ut nunc exsequar: maturum tempus non esse; *prius exspectandum, quid faciat Pontifex. Multa eiusmodi ultro citroque allata fuerunt, quae me de petenda audientia anxium reddiderunt. Comendabam Deo negotium.

¹ Brixen w południowym Tyrolu.

² Botzen, m. w połudn. Tyrolu.

³ Salurn nad Adygą w połudn. Tyrolu.

⁴ Levico w Val Sugana.

⁵ Grignio nad Brentą w Val Sugana.

⁶ Carpanedo nad Brentą tamże, już posiadłość wenecka.

⁷ Bassano, m. weneckie u stóp Alp.

⁸ Civitella Citadella, m. pow. na południe od Bassano.

23, *Sabbato*. Audita Missa et aliorum explorata sententia resolvi Romam prius eundum, unde aliorum principum pendent sententiae. Scripsi hanc opinionem Regiae Maiestati, Cancellario, Vicecancellario, ep-po Camenecensi, Pacosio, Rinaldo et fasciculum misi ad Brzeznicium per Hoferum; utinam perveniat! Misi duci Bavariae epistulas ordinum regni Poloniae impressas¹; dedi fasciculum Maciolae, ut transmittat. Aliud exemplar misi D. Matheo Zani Veneto cum litteris salutatoriis. Tretero scripsi de meo adventu. Ducatos mutavi in Δ auri; valebant lib. 9. A Mazola repetii valorem ducatorum 1000, datorum D. Lucae del Pace² Cracoviae. Restitui recognitionem eius et dedi chirographos; Mazolae donavi ducatos 6. In Avisis³ de me scribitur, quod veni Patavium.

24, *dies Dominica*. Audita Missa *alla Madonna delle Grazie*, per aquam profecti sumus per Chiosam, Loreum usque ad Corbolam, villam ducis Ferrarensis. Acepi pro *lakaro* in servitium meum... Vilnensem, Thomae aurificis Veneti nepotem. Salarium dixi Δ 1 more solito Romano. Pransi sumus in *barca*. Dormivimus in austeria Corbola. Habuimus sturiones et laccios⁴. Dies pulcherrima; mil. 50.

25, *feria 2*. Ex Corbola navigabamus versus In...⁵. Interim ventus magnus et tempestas supervenit; coacti sumus in una capana subsistere. Inde vix per tempestatem pervenimus vesperi ad Frankolinum, ubi marchesam Genuensem invenimus, omnia cubacula occupantem; vix admissi sumus et male tractati. Currus nullus erat, qui nos Ferrariam duceret. Dies turbatissima, mil. 40.

26, *feria 3*. In Frankolin tandem currum invenimus, bene piperaum. Inde scripsi P. Possevino per barcarolum, ut factum meum de Venetis excuset. Ferrariam veni. Currus omnes impeditos inveni propter adventum cardinalis Parisiensis⁶, qui a Duce absente excipiebatur. Coactus sum totum ibi diem ponere, quod mortis mihi instar accidit. Dies clara, mil. 6. Misi litteras ad Ducem ex Polonia; rogavi pro curru uno. Noluit permittere Secretarius, magnus asinus, licet illi significarem me esse oratorem regis Poloniae.

¹ »Ordinum regni Poloniae de electione Sigismundi III legationes, epistolae« etc. Cracoviae, Lazarus 1587.

² Por. powyżej str. 195.

³ Avvisi, ulotne pismka, zawierające najświeższe wiadomości i nowiny; najciekawsze były Avvisi di Venezia.

⁴ Ma być zapewne: luccios — szczupaki.

⁵ Wyras nie wypisany w całości.

⁶ Piotr de Gondy, kardynał ś. Trójcy (został nim 18 grudnia 1587), arcybiskup paryski.

27, *feria 4*. Navicula conscensa per paludes et lacunas Bononiam perveni. Cavaler Lino me excepit hilariter, mil. 36. Dies pulcherrima.

28, *feria 5*. Acepi clisterum ad levandum pedis dolorem. Levavit. Visitavi cardinalem Paleotum. Litteras Regis reddidi, salutavi. Libellum ordinum¹ dedi. Fuerunt illi omnia gratissima. Inter alia dixit plerosque cardinales commodiorem de Rege opinionem suscepisse, posteaquam cognoverunt te m[u]nus hoc Romam veniendi suscepisse, quod existimant te non facturum fuisse, si alius rex, quam vellemus, esset. Ego pleraque dixi de pietate eius. Equas duas emi a nobili Bononiensi pro 180 △. Scripsi Regi, Cancellario, Vicecancellario, ep-po Camenecensi, Cracoviensi, Vladislaviensi ep-po de consilio a me suscepto Romam eundi. Salutavi Archidiaconum Cracoviensem, Pacosium, Plasium, Suchorzevium. Litteras ad D. Brzeznicium misi et Maciolae commendavi. Tretero scripsi, ne equos alios emat.

29, *feria 6*. Audita Missa, conducto curru discessi et perveni ad Faenzam optimo itinere, mil. 30.

30, *Sabbato*. Audita Missa et prandio in Cesena sumpto Ariminum pervenimus, mil. 40. Dies omnes pulcherrimi.

Kalendae Maii 1588.

1, *dies Dominica*. Audita Missa et sumpto in Catholica prandio per Pesarum Fanum tempestive pervenimus, mil. 35.

2, *feria 2*. Salutavit me in Fano frater D. Symonis² architecti, cui dedi litteras ad D. Thomam Romam mittendas; mil. 30. Ex Fano pransi sumus in Synogaglia et pro nocte pervenimus ad austeriam apud Anconam, ubi intrare nolimus; mil. 30.

3, *feria 3*. Loretum pervenimus. Missas aliquot audivimus. A prandio pervenimus ad Maceratam mil. 27. Vidi in itinere P... confessorem meum, Iesuitam.

4, *feria 4*. Ex Macerata per Tolentinum transivimus. Prandium in Valcimara, pro nocte in Seravalle fuimus; mil. 25.

5, *feria 5*. Ex Saravalle(s) prandium in Fuligni. Pro nocte pervenimus Spoletum; mil. 25.

6, *feria 6*. Ex Spoleto prandium sumpsi in Narni apud D. Sifonium. Praemisi Romam Kolacky. Equos ad quietem reliqui. Perveni ad Otricoli; mil. 26.

7, *Sabbato*. Ex Otricoli prandium in Arignano³. Pro nocte fui in

¹ Por. wyżej str. 202, 1.

² Mowa o Szymonie Genga.

³ Rignano, trzecia stacya pocztowa od Rzymu (Itinerario di A. Scoto).

Castelnovo, ubi D. Thomas et D. Orlandus venit mihi obviam. Dixerunt de domo, curru, equis, reliquo apparatu, quam sit magna omnium mei exspectatio.

8, *dies Dominica*. Festum S. Stanislai, patriae patroni. Romam bene mane ingressus sum privatus in Dei nomine. Ad ecclesiam S. Stanislai nostrae nationis descendi, ibi ad altare a me ornatum¹ Missam dixi, egi Deo gratias et futuri temporis praesidium imploravi. Inde ad domum conductam olim cardinalis Contarelli descendi. Multi me salutarunt. Sub vesperum² Fernesium visitavi, Regis litteras reddidi. Studium et observantiam commemoravi in hanc S. Sedem, ut me ad Pontificis Sixti V audientiam duceret, petivi. Dixit se per pedem aegrotum non posse, sed statim misit ad Pontificem, qui de meo adventu fecit eum certiozem. Ita in domum meam redii. In urbis ingressu occurrit mihi D. Scipio Gonzaga³, cardinalis amantissimus, quod boni ominis loco accepi. Multi ad me salutandum accurrerunt.

9, *feria 2*. Misi pro audientia ad Pontificem. Respondit posse me, quandocumque vellem, venire. Misi vicissim, ut hora assignetur, ne eo forte tempore venirem, quo posset aliquis cardinalis impedire. Assignata est hora 19⁴. Veni Polonis omnibus, qui in Urbe erant, comitatus. Accepit me Pontifex humanissime, vestem ipse elevavit, ut pedem possim commodius osculari. Ambulando audire me voluit, nec ad sinistram manum concedere passus est, tenens semper manum meam. Duas horas continuas ambulavimus ita, ut lassus essem. Quid egerim, alibi descriptum est⁵. Primo narraui ordinem electionis et coronationis regis Sigismundi, secundo ordinem electionis et oppugnationis et conflictus et

¹ »R. D. Stanislaus Rescius, abbas Andreoviensis, iussit depingi capellam et altare historiae s. Stanislai ad manum dextram templi parari et parari omnia necessaria altaris ornamenta ex adamasco rubeo, 4 candelabra et unam crucem ex aurichalco; expendit in haec omnia centum quinquaginta scutos. Idem donavit hospitali aliquot petias inauratorum coriorum pro ornamento ecclesiae; idem donavit unam casulam ex tela argentea cum serico violaceo. Idem vocatus in Poloniam a rege Stephano donavit aliquas mappas pro altaribus et duas portiras ex panno cum armis cardinalis Hosii et quatuor quadros pictos cum historia s. Stanislai et unum quadrum cum imagine antiqua s. Stanislai, ubi subtus apparent arma card. Friderici«. (Acta ecclesiae et hospitalis s. Stanislai nationis Polonorum. Wypisy Darowskiego w Akad.).

² W rkpsie: sub Fernesium vesperum.

³ Patryarcha jerozolimski, Scipio Gonzaga, został niedawno (7 grudnia 1587) kardynałem.

⁴ O tem poselstwie Reszki Hübner, rzecz dziwna, nic nie wie; wspomina dopiero o drugim, w styczniu 1589. (Sykstus V, t. I, str. 507).

⁵ Księga, na którą się odtąd R. odwołuje, dochowała się i ma tytuł »Acta legationis meae apud Sixtum V. Pont. Max., Rempubl. Venetam, Ferdin. Magnum Ducem Hetruriae et Ducem Ferrariae«; jest to rkps Jag. Nr. 159.

capturae apud Biczinam; tertio observantiam detuli tanquam a rege christiano catholico et orthodoxo. Respondit ad omnia Pontifex, ut in litteris ad regem Sigismundum scriptis¹, Regem pro filio agnovit et recepit. De pietate illius persuasus optime est.

10, *feria 3*. Audientiam secundam habui. Sermones omnes perscripti sunt in exemplis epistularum ad Regem. De concordia et unione principum multa mecum egit Pontifex.

11, *feria 4*. Fuit consistorium. Existimabatur, quod creari legatus cardinalis debuisset pro liberatione Maximiliani. Sed dicitur orator Hispanus et cardinalis Madrucius impedivisse, qui volebant exspectare quaedam Caesaris responsa. Multus in urbe tota sermo de legato fuit et de persona. Ad me concurrebatur, si quid ex Pontifice cognovissem. Tota civitas commota videbatur. Visitavi octo cardinales, Regis litteras reddidi, amorem et gratiam detuli. Grata omnia omnibus fuerunt. Regem, ut par est, honorabant, archiducis Maximiliani consilia minime meditata dolebant.

12, *feria 5*. Aliquot cardinales visitavi, forte 5. D. Poloni ubique amicissime deducebant. Omnes cardinales de Ser-mo Rege et illius pietate honorificentissime loquebantur.

13, *feria 6*. Ad S. Honofrium secessi, ut valetudinem curem et litteras scribam. Agens cardinalis de Leoncurt concessit mihi cardinalis cubicula, in omnium, quos urbs universa habet, pulcherrimo prospectu.

14, *Sabbato*. Expedivi litteras ad Regem longas, multa in cifris, ut in exemplo, ad Reginam, ad omnes regni ep-pos, Cancellarium, Marsalcum, Suchorzevium, D. Podlasky², Archidiaconum³, Plasium, Pacosium etc. Regias misi per D. Britonoriensem ep-pum ad Nuntium Apostolicum, alias per Hoferum et Sparum ad D. Brzezniczy. D. Ovadvio⁴ Neapoli scripsi de coperta.

15, *dies Dominica*. Missam dixi apud S. Honofrium et ibidem mansi et pransus sum. Multi salutandi causa concurrebant.

16, *feria 2*. Novem cardinales expedivi uno die. Dicebam in visitationibus regem meum nil petere a Pontifice, nec curare, sive mittatur sive non legatus.

¹ Znajduje się w »Acta legationis« rkp. Jag. 159, k. 25.

² Marcin Leśniowski, kasztelan podlaski.

³ Archidyakonem krakowskim był wtedy Stanisław Krasieński, brat biskupa Franciszka; z innych archidyakonów znał się R. dobrze: z Marcinem Rusieckim (Izdbiańskim), archidyakonem gnieźnieńskim, scholastykiem krakowskim, i z Franciszkiem Lipskim, archidyakonem łęczyckim; tu R. ma na myśli zapewne Krasieńskiego.

⁴ Filip Owadowski, stolnik sandomierski. »Z ks. Treterem i Owadowskim naszemi w sprawach naszych porozumiewaj się W. M. i gdzie trzeba ratuj« (Królowa Anna Jag. do Reszki z Warszawy 3/1 1588. Rps Jag. 159, k. 3).

17, *feria* 3. Visitavi 14 cardinales uno die. Omnes uno ore honorifice loquebantur et excipiebant litteras Ser-mi Regis. De Legato creando magni erant rumores et scommessae¹.

18, *feria* 4. Mane cum nondum vestitus essem, misit pro me pontifex Sistus. Accessi. Dixit sibi constitutum esse sese interponere, ut pax inter principes christianos coalescat. De decernendo legato multa, sed premi silentio iussit. Pressi...

19, *feria* 5. Acepi litteras ex Polonia: 9 Aprilis Rex non belle habuisse, sed convaluisse dicebatur. Maximilianus arctiori custodiae commissus ob fugae suspectum, animo fuisse magis quam ante turbatiore, communicare et confiteri Rex singulis septimanis Quadragesimae, elemosinas magnas locis piis impertiri; Tartaros Bōristenem transisse; Cancellarium obviam processum (s), reverti coegisse. Accessi ad Pontificem, vocatus, diligenter. Aperuit mihi sub fide silentii, se legatum facere decrevisse $\psi\nu\sigma\chi\psi\eta\lambda\upsilon\delta\mu$ ². Egi gratias. A $\phi\kappa\eta\lambda\psi\eta\mu$ ³ dixit abhorrere $\psi\delta\zeta\epsilon\eta\kappa\zeta$ ⁴. Rogavi, ut proponatur. Ecclesiam Chelmensem, dixit, aliquantum adhuc supersedendum. Egi de officio Polonorum sanctorum⁵. Remisit ad cardinalem Gesualdum vel Mondovi. Cibus iam erat allatus, cum venirem, et ego rogavi, ut prius cenam sumeret. Ille »Prius te«, inquit, »expediam, ut et ego cenem et tu« et ita expedit. Duos cardinales visitavi.

20, *feria* 6. Apud 7 ecclesias fui. Reliquum tempus scriptioni dedi. De 54⁶ audiui, quod sit factus exsensatus. Visitavi D. Crescentium et me D. de Cesis⁷ praelatus. De legato maximi Urbis rumores. A me meam opinionem multi expiscabantur.

21, *Sabbato*. Secessi ad vineam Ubertini, ibi scripsi litteras in Poloniam multas. Regi in cifris sermonem bis cum Pontifice habitum, ut in exemplo misso. Cancellario, Vicecancellario, Goslicky, Pacosio multa misi exempla superioris hebdomadae apostolicae. Dedi Lorenzo Δ 100 ex banco ratione debiti. Fasciculum misi ad D. Caligarium, ut mittat ad Nuntium.

¹ Scommessa, (wyr. włoski), zakład.

² Aldobrandinum. Hipolit Aldobrandini, kardynał Wielki Penitencyarz, który też ostatecznie jako legat został wysłany do Polski.

³ Cornaro.

⁴ Austros.

⁵ Dla Wawrzyńca Goślickiego, biskupa kamienieckiego. Por. str. 195.

⁶ Król hiszpański, Filip II, jak to wyraźnie wypada ze zwrotu: Iterum audiui 54 exsensatum factum esse. Navalis eius apparatus sane maximus i t. d.

⁷ Zapewne Bartłomiej Cesi, młodzieńki wtedy prałat domowy Sykstusa V (Ciacconius, Vitae IV, 307), późniejszy kardynał.

22, *dies Dominica*. Missam apud S. Pancratium¹. Pransus sum cum cardinale Comensi, ubi multi sermones fuerunt². Visitavi Alexandrum cardinalem Cananum, Borromaeum³. De creatione legati magni hominum rumores fuerunt.

23, *feria 2*. Consistorium fuit. Creatus est legatus in Poloniam ad tractandam concordiam inter domum Austriacam et Poloniam et de liberatione Maximiliani cardinalis Aldobrandinus, vir bonus, maturus, Maior Poenitentiarius. Inopinatum hoc multis accidit, sed mihi id dixerat Pontifex die Iovis praeterito, sed tacere iubebat. Inque ea electione acquiescebam. Visitavi aliquot cardinales. Curia putat ducem Florentiae auctorem huius electionis exstitisse propter suos quosdam respectus.

24, *feria 3*. Visitavi aliquot cardinales. Rumor magnus de magnis Galliae motibus suscitatus fuit. Dicebatur rex Galliae Henricus captus, Regina mater interfecta. Vidi euntes in Palatium cardinales Gvisium⁴, Parisiensem, oratorem Galliae. Omnes suspicabantur aliquid esse causae gravioris.

25, *feria 4*. Capella fuit in vesperis. Vocavit me ad se cardinalis legatus iussu Pontificis. Quaesivit, quid censerem, utrum illi prius ad Caesarem sit an ad regem Poloniae descendendum. Dixi, si mentem Pontificis et causam missionis scirem, facile discernerem; sed si causa alia non subest, quam liberatio Maximiliani, puto prius esse regem Poloniae appellandum. De numero familiae impensis etc. multa mecum egit. Libellum ordinum⁵ petiit iussu Pontificis. Misi et vitam Hosii⁶ simul.

26, *feria 5*. Capella et benedictio sollemnis et solita. Ego apud Iesuitas officia divina audiui, cum D. Thoma pransus sum. Inde ad cardinalem Senonensem accessi, qui mihi tumultus Parisiensis successum ita narrabat. Suspicio erat regem velle primarios aliquot cives Parisienses catholicos ultimo afficere supplicio. Illos vocarunt ducem Gvisium⁷. Is cum 7 postis secreto accurrit ac ad Reginam matrem descendit. Illa subito Principis adventu territa quaesivit, cur ita inopinate venisset. Respondit Gvisius, ut cum catholicis, quos cogitatis trucidare, vitam ponam. Regina

¹ Kościół s. Pancrazio za bramą tejże nazwy na Janiculum.

² »Cardinalis Comensis tentavit me dicens facilem fore concordiam, si 34 (Zygmunt) partem Prussiae, quam dux tenet, concedat 40 (arcyks. Maksymilianowi) tanquam Magno ordinis theutonicorum magistro« (Rps Jag. 159, k. 41).

³ Fryderyk Boromeusz, synowiec ś. Karola, niedawno (18 grudnia 1587) mianowany kardynałem tyt. s. Mariae in Dominica.

⁴ Ludwik de Guise, brat Henryka, arcybiskup Rheims, zamordowany 26 grudnia 1588.

⁵ Tj. »Ordinum regni Poloniae epistolae« etc.

⁶ Vita Hosii Reszki wyszła w r. 1587 w Rzymie.

⁷ Henryk de Guise, książę lotaryński, zamordowany 25 grudnia 1588.

pernegavit. Ivit uterque ad regem; rex item pernegavit et milites suos ex suburbano venire iussit in civitatem praecipuaque loca occupare. Cives magis etiam territi armari et ipsi coeperunt ducique se Gvisio committere vociferantes: »V. V. Gvisa!« Accidit, ut cives cum regis ad arma manus admoverent. Victi sunt regii. Reliqui duci Gvisio supplices arma deponere iussi sunt. Rex Gallus cognito periculo cum 40 ex suis ex palatio secessit et in arcem quandam se recepit. Civitas Gvisio omnia in potestatem tradidit: arcem, arsenale, palatium etc. Reginam matrem in custodia habet nec aliud quidquam adhuc erat constitutum. Idem mihi dixit Britonoriensis episcopus.

27, *feria 6*. Consistorium fuit. Crux, legationis insigne, data est cardinali Aldobrandino et a cardinalibus extra portam deductus est. Ego ad vineam Madamae¹ scriptionis et quietis causa secessi.

28, *Sabbato*. Misi litteras Regi et partem in cifris Cancellario, Vicecancellario, Christophero Varsevicio ad aulam Caesaris, Pacosio multa. Fasciculum dedi D. Britonoriensi. Trium cardinalium epistulas ad Regem misi. P. Rector collegii Germanici dixit mihi obici a Madrucio difficultatem, ne Lindormius Suecus regium titulum regi Sigismundo tribuat in tuendis suis conclusionibus. Dixi hanc non esse rationem conglutinandorum inter principes animorum.

29 *Maii. Dies Dominica*. Mansi in vinea. In cena habui D. Mercatum², Niegossovsky³, Pessinsky. Vesperi rogavit me cardinalis Aldobrandinus ad prandium postridie.

30, *feria 2*. Fui apud cardinalem Aldobrandinum in prandio. Multa de rebus Polonicis egimus. Accusavi respectus quorundam nimios, qui nolunt conclusiones theologicas disputari in collegio Germanico, ne rex Sigismundus Poloniae nominetur. Hortatus sum, ne in Poloniam in hoc pacificationis negotio minas intentent aut Caesaris aut Hispani nomine, quod ista apud nos contemnantur et odia excitare maiora possint, multa similia, quae ad pacem dicta sunt. Calor erat molestissimus.

31, *feria 3*. Emi imagines pro Serenissimo Regi Salvatoris; D. Crescentius dedit unam Indicam ex plumis avium⁴.

¹ »Datum Roma 28 Mai 1588 ex hortis Fernesianis, których mi Je. Mość ksiądz kardynał do mieszkania i używania z chęci swej ofiarował i oddał, tak że mię teraz iucundiori et amoeniori prospectu et mansionē żaden na świecie nie celuje, jeno Jędrzejów«. (Koniec listu do Baranowskiego; rkp Jag. 159, k. 39').

² Msr. Michał Mercati, maggiordomo legata Aldobrandiniego w Polsce (Rykczewski, Rel. nunc. II, 19).

³ Stanisław Niegoszowski, słynny swego czasu improwizator w różnych językach, † 1599.

⁴ »Przy tymże to legacie (Aldobrandinim) posyłam W. K. M. obraz jeden pięknie haftowany salvatoris, jakim w Rzymie na ten czas gotowy i najwdzięczniejszy roboty do-

Iunius.

Kalendae Iunii 1. Pransus est mecum marchio Badensis, Regis Serenissimi frater consobrinus.

2, feria 5. Fui apud cardinalem Fernesium. Egi de proponendis episcopatibus Culmensi¹ et Camenecensi et suffraganatu Posnaniensi². Egi de compensatione officii sigilli³ et litteras Regis reddidi. Promisit se acturum de omnibus cum Pontifice. Visitavi cardinalem Sfortiam⁴. Multa is mecum de rebus militaribus et pugna ad Biczinam [collocutus est]. Legatus cardinalis ex urbe discessit in Poloniam.

3, feria 6. Misi duas scatulas ad Legatum usque Caprarolam cum imaginibus ad Regem, una Salvatoris acu picta, altera a D. Vergilio ex pennis, coronas, imagines diversas et 12 exempla vitae Hosii diversis monasteriis in Poloniam inscripta.

4, Sabbato. Scripsi in Poloniam Regi, Cancellario, Vicecancellario, palatino Cracoviensi, Syradiensi, D. *biecky*⁵, D. *podlasky*⁶. Secretiora in cifris P. Pacosio. Misi partem litterarum ad D. Caligarium, partem ad Macolam; per oratorem Venetum P. Possevino scripsi.

5, dies Pentecostes. Capella fuit in Palatio solita. Ego in hospitali Polonico familiam communicavi. In Missa apud Iesuitas fui.

6, feria 2. Missam dixi apud Patres in Vallicella⁷. D. Franciscus

stać mógł. Posyła także W. K. M. zacny jeden ślacheć rzymski a przodkowi W. K. M., królowi Stefanowi, barzo miely, drugi obrazek w Indyi nowy z papuzich pióreczek urobiony« (Reszka do króla 1 czerwca 1588; rkps Jag. 159, k. 44).

¹ Ma być: Chelmensi, dla Goślickiego. »Mówielem i o ekspedycyą biskupstwa chelmskiego i kamienieckiego (dla Gomolińskiego). Odpowiedział mi Ociec ś., że mu kardynałowie tę sprawę dali, iż nie jest zwyczaj proponować in consistorio takowych expeditiones, poki obedyencya oddana nie będzie« (Reszka do Baranowskiego; rkps Jag. 159, k. 44).

² Dla Jakóba Brzeźnickiego.

³ ...»Powiedział mi (Ociec ś.), żebym się nie frasował o sigillatoris officium odjęte, bo mi je chce dobrze nadgrodzić, i poczał się wymawiać, że on do tego przyczyną nie był, ale nieboszczyk kardynał s. Sixti (Filip Buoncompagni), który mu tę sprawę dał, że ja dostawszy opactwa, do Rzymu ani officium trzymać ani więcej przyjąć nie chciał« (Rkps Jag. 159, k. 47).

⁴ Kardynał Franciszek Sforza był za młodu żołnierzem i dowodził pod Aleksandrem Farnesem w Niderlandach, skąd go Grzegorz XIII w r. 1583 powołał do Rzymu i mającego lat 21 obdarzył purpurą kardynalską; teraz za Sykstusa V należał do kongregacyi kardynałów dla spraw polskich.

⁵ Mikołaj Firlej.

⁶ Marcin Leśniowski, kasztelan podlaski, w wielkich łaskach podówczas u dworu, mentor młodego króla.

⁷ Patres — Oratoryanie albo Filipini, nowy zakon, założony przez znanego dobrze Reszce ś. Filipa Nereusza; właśnie wtedy budował się nowy kościół (do dziś Chiesa nuova) S. Maria in Vallicella.

Maria¹ se in Poloniam expediebat, ut perv[e]niret ad legatum. Valedixi illi. Dixit mihi de praecedentia Regis et legati.

7, *feria* 3. Fui cum patre Generali Iesuitarum². Dedit mihi imaginem S. Augustini, in Indiis factam ex plumis avicularum, pulcherriam, quam Regi dono mittit. Eam statim in cistam reponi curavi et in manus legati per D. Franciscum theologum perferendam, quae illi est in Monterosa reddita. Tenuit et disputavit in Ara Coeli conclusiones Pater Zavacky Bernardinus; nemo cardinalium venit ob suspitiones Hispanorum³.

8, *feria* 4. Cardinalis Fernesius fuit in audientia, ubi de proponendis episcopatibus in Polonia egit et de officio meo adempto.

9, *feria* 5. Ego audientiam habui. Actum est de variis, quae Regi perscripsi. Egi de gratiis⁴ pro D. Cuiaviensi episcopo. Remisit ad Legatum expeditum. De dispensatione in diaconatu Misskowsky⁵ noluit concedere. Dixit alios esse duos huic similes casus, sed aequae dispensationis non haberi. Egi de retentione praepositurae Plocensis pro episcopo Premisliensi. Dixit se daturum, cum orator cum oboedientia venerit. Monuit etiam, ut cito veniat. Omnes omnium conatus et technas

¹ Zapewne Franciszek Marya Taurusius, Oratoryanin, przyjaciel Cezarego Baroniusza, późn. biskup awinioński, a wreszcie za Klemensa VIII (Aldobrandiniego) 1596 kardynał, † 1608.

² Klaudyusz Aquaviva.

³ »Bernardyn jeden, ks. Zawacki, trzymał conclusiones theologicas in Ara Coeli, na które naprosił kardynałów wiele i konkluzje królowi J. M. Sigismundo przypisał, któreśmy rozbieli wszędzie po Rzymie i jakoby publikowali isto actu króla J. M. Zygmunta. Ale przecię respekty hiszpańskie sprawiły, że zacnych ludzi nic na dysputacyi nie było«. (Rps Jag. 159, k. 47').

⁴ Rozrażewski prosił o »facultatem liberam extra tempora ordinandi, absolvendi ab haeresi, conferendorum in sua dioecesi beneficiorum« (Reszka do Aldobrandiniego b. d.; rkps Jag. 159, k. 51').

⁵ Sprawa Jana Myszkowskiego, późn. kasztelana żarnowskiego († 1590 lub 1591, Heidenstein Rer. Pol. str. 292), ciągnie się oddawna, bo jeszcze od r. 1583. Oto, co pisze w tej sprawie Bolognetti do kard. sekr. stanu Ptolomea pod d. 13 stycznia 1583: »Mi disse S. S. Rma (biskup Myszkowski) haver inteso, que il Sign. Giovanni Miscovski, suo nipote, benche da lontano era in procinto di pigliar moglie non ostante, che fosse canonico di Cracovia et (quel che piu importa) già suddiacono. Però convenimmo insieme, ch'egli avesse a spedir subito et fare ogni cosa per impedire l'effeto di questo così diabolico pensiero. Gionto poi, que sono stato in Cracovia, ho inteso, come il matrimonio è stato effettuato et esso Miscovski m' ha fatto domandare da dispensa per poter restare cattolico« (T. R. XV, 21). Teraz próbował Reszka otrzymać dyspensę na audyencyi »...supplicavi pro D. Myszkowski diacono, explicavi omnia, scandala enumeravi, quae ex separatione matrimonii possent exoriri, auctoritatem quoque R. D. V. (Rozrażewskiego) adhibui. Pontifex sine ulla deliberatione longiore: Hoc, inquit, nunquam faciemus...« (Reszka do Rozrażewskiego z d. 11 czerwca 1588; rkps Jag. 159, k. 48).

conquieturas, cum publica praestita fuerit oboedientia. Fecit mentionem de officio mihi adempto. Dixit sibi curae fore, ut compensetur. Valedixi ad extremum et ille mihi dedit benedictionem. Inde ivi ad cardinalem Datarium ¹. Multa is mihi de Vulcanio nostro retulit et affirmavit illum dedisse occasionem, quod mihi fuerit ademptum.

10, *feria* 6. Fui apud cardinalem S. Severinae ob negotium Bartolomei Cosii; promisit expeditionem.

11, *Sabbato*. Multas litteras scripsi Regi, Reginae, Cancellario et Vicecancellario, Possevino, Pacosio, episcopo Camenecensi. Misi exemplum epistulae regis Catholici ad D. Vespasianum Gonzagam, ducem Sabionetae, ut assistat in aula Caesaris negotio Polonico de liberatione Maximiliani. Misi fasciculum unum ad Nuntium in Poloniam per D. Calligarium, in quo erant litterae Regis, alterum ad Montelupi per Mazuolam, tertium ad D. Brzeznicky. Pluvia maxima et tempestuosa.

12, *dies Dominica*. Missam dixi apud Iesuitas et concionem audiui.

13, *feria* 2. Consistorium fuit. Retulit Pontifex quaedam de Galliae motibus. Pransus sum cum D. Scipione cardinale Gonzaga et valedixi cardinali Caietano et fratri ². Cenam cum D. Thoma sumpsit.

14, *feria* 3. Egimus de altari in hospitali statuendo. Dedi mandatum ad Lucam ³, ut det D. Gebultowsky ⁴ materiam pro vestitu pro 20 Δ monetae.

15, *feria* 4. Fui in officina libraria instituta a Sixto V in cameris de Belvedere, quae a Pio IV erant exstructae pro conclavi. Imprimebantur tum ex mandato Pontificis opera Bonaventurae, »Historia sive Annales« Caesaris ⁵ ex congregatione Vallicellae, hominis doctissimi et mihi amicissimi. Cenam sumpsit apud D. Crescentium. Fernesius significavit mihi se elegerisse pro viceprotectore Regni cardinalem Gaietanum.

16, *feria* 5. Processio fuit sollemnis cum Sanctissimo Sacramento. Pontifex Sixtus V pedibus ferebat Eucharistiam. Ego secessi ad D. Thomam, ut se mei ad discessum parent. Visitavi cardinalem Gaietanum et gratulatus sum de Viceprotectore. Donavi D. Camillo pellem ursi albi ex Moscovia, pedes reniferi ex Suetia contra frigus et cultrum ex ambra Prussicum. Scripsi Regi, Vicecancellario, Pacosio de revocato mandato Montelupi pro 600 florenis ⁶ mihi dato et D. episcopo Camenecensi.

¹ Ewangelista Palotta.

² Tym bratem będzie zapewne wymieniony poniżej Camillo.

³ Łukasz Betti, kupiec rzymski.

⁴ Może Wojciech Giebultowski, późn. sekretarz królewski (Niesiecki IV, 111).

⁵ Oratoryanina Cezara Baroniusza, późniejszego kardynała.

⁶ Reszka miał pobierać miesięcznej pensyi 200 zł.; teraz i ta pensya go nie dochodziła, na co w listach jego z tych czasów gorzkie znajdujemy skargi.

Misi ad cardinalem Datarium de negotio Mazuolae nostri. Promisit. Visitavit me D. Crescentius, D. abbas Gratianus, D. Britonoriensis. Vendidi equos duos et currum pro 240 Δ, alios duos D. Sifonio commendavi.

17, *feria 6*. Audita Missa apud Populum¹ bene mane urbem reliqui. Lectica vectus sum ad exsequenda Regis mei mandata in Italia. Egi Deo gratias, quod vivus ex Urbe exii ita deformata et exposita licentiae N. Pervenī pro nocte ad Roncilionē², mil. 30.

18, *Sabbato*. Audita Missa in Roncilionē pransus sum pessime in Monte Flasconum, pro nocte in S. Lorenzo³.

19, *dies Dominica*. Ex S. Lorenzo discedens Missam audivi in Aquapendente, prandium in Palia paleissima et stramineissima⁴; pro nocte fuimus in S. Quirico.

20, *feria 2*. Ex S. Quirico audita Missa pransi sumus in ... pro nocte Senas pervenimus.

21, *feria 3*. Senis [profecti] pransi sumus in Pogiebuns⁵; pro nocte pervenimus ad S. Cassiano. Praemisi Florentiam D. Kolacky, ut de hospitio provideat et per aliquem Duci significet de meo adventu.

22, *feria 4*. Ex S. Cassiano pervenimus ad prandium Florentiam. Magnus Dux iverat obviam duci Mantuae⁶ et ducissabus Mantuae et Ferrariae obviam(s). Parabāntur multa pro festo S. Ioannis, patroni Florentiae; ludi etiam instruebantur. Vocavi ad me agentem Montelupi. Nil dicebat novi ex⁷ Polonia. Magnus Dux vesperi Florentiam introduxit generum suum, ducem Mantuae. In ingressu aperta lectica ferebatur ducissa, utrumque illius latus claudebat uterque dux. De me ut cognovit, mandavit, ut ex diversorio in palatium Pitti⁸ deducerer.

23, *feria 5*. Audita Missa apud Iesuitas venit pro me aulicus Ducis cum curru et deduxit me in palatium. Petii audientiam, excusavit Magnus Dux, quod esset cum duce Mantuae occupatus; post prandium distulit. Prandium iussit dare in cubiculo opiparum. A prandio dedit audientiam. Dedi illi binas litteras Regis, alteras adhuc ad fratrem eius,

¹ T. j. w kościele s. Maria del Popolo.

² Ronciglione, stara miejscina na połudn. od lago di Vico.

³ S. Lorenzo Nuovo na północ od lago di Bolsena.

⁴ Paglia — słoma. Reszka, niezadowolony z noclegu, tworzy, chcąc napiętnować ohydny osteryę, nowy przymiotnik paleissima — najśłomianśza i niemożliwy superlatyw stramineissima od stramineus — pokryty słomą.

⁵ Poggibonsi, m. w Toskanii na półn. od Syeny.

⁶ Księżę Mantuy Wincenty z żoną Leonorą Medici (córką W. ks. Franciszka, a więc synowicą Ferdynanda) i Małgorzatą Gonzaga (siostra Wincentego), żona Alfonsa II, księcia Ferrary.

⁷ W rkpsie zapewne przez pomyłkę: rex.

⁸ Pałac Pitti, dziś królewski, na lewym brzegu Arno.

Franciscum, defunctum, scriptas; alteras tanquam ad cardinalem ¹. Excusavi, quod in meo discessu ex Polonia nil certi sciebatur vel de mortuo vel de successore; dixi ea, quae sunt in actis legationis notata ². Egit mecum multa cum de persona Regis mei, tum de imprudentibus consiliis archiducis Maximiliani, de mutatione quoque sui habitus et de curia Romana, cui se gratias habere dicebat, quod plurimis in rebus profecerit; dicebat se et me posse inter veteres curiae Romanae aulicos numerari, in qua uterque prope 20 annos contrivimus; dicebat se in sua praesenti conditione acquiescere et posse vivere *da gentil homo*. Sub vesperum voluit, ut interesssem spectaculo publico currentium rhedarum, more antiquo representatarum.

24, feria 6. Die S. Ioannis Baptistae, qui habetur particularis civitatis patronus, missam audiui apud S. Mariam Annuntiatam. Magnus Dux publice recepit tributa civitatum et oppidorum suorum cum magna totius civitatis gratulatione et acclamatione. Me deduci iussit ad conclave quoddam, quod Tribunam vocant, ut viderem congeriem maximam rerum variarum et pretiosissimarum, quas tam natura produxit, quam ingenium hominis excogitavit et effinxit. Singularia difficile est perscribere; statucae, picturae, scripturae, vasa cristallina, lapis lasurinae et agatinae pelves et his similia innumera rarissima, pulcherrima; possunt, ut dicebatur, aestimari ad tres milliones. In egressu ex Tribuna par erat, quin cum duce Mantuano congrededer. Sed quia nulla ad illum mandata Regis habebam nec litteras, coactus sum ad partem secedere, dum ille transiret. Sub vesperum spectacula sunt iterum exhibita, quibus me dux interesse voluit.

Visitavi cardinalem Medices ³, archiepiscopum Florentinum, et litteras Regis mei reddidi, cui fuerunt gratissimae. Visitavi quoque nuntium Apostolicum, D. Canobium, antiquum meum amicum; egit is mecum quaedam de matrimonio Magni Ducis. Sub vesperum secretarius Magni Ducis, D. Cavagliero Vinta, reddidit mihi responsum Magni Ducis ad Serenissimum Regem, expostulabat quoque, quod titulus Serenissimi ⁴ non tribuatur Magno Duci a Rege; ostendit litteras Regis Stephani defuncti cum titulo Serenissimi et ut in cancellariam Regiam exemplum earum litterarum mitterem, rogavit. Egit etiam de conditionibus in di-

¹ Jak wiadomo, kardynał Ferdynand Medici złożył godność kardynalską po śmierci panującego brata Franciszka i ożenił się z Leonorą, księżniczką lotaryńską.

² Mowa po włosku w rkpsie Jag. 159, k. 58.

³ Aleksander Medyceusz, późniejszy papież Leon XI.

⁴ Warto przytoczyć »trefny« żart Reszki z tego powodu: »U nas się wszytka ślachta pomiełosciwali, a tu się wszytkie książęta poserenissimowali«. (Rkps Jag. 159, k. 56').

missione Maximiliani, quod negotium, inquit, cum fuerit expeditum, de aliis, ait, rebus postea agemus. Ex quibus paucis verbis coniecturam accepi aliquid eos de matrimonio cogitare. Misi per eum Magno Duci aquilam regibus Poloniae incisam a D. Thoma¹. Cardinali archiep-po Florentino misi Vitam Hosii.

25, *Sabbato*. Audita Missa apud Iesuitas Florentia lectica discessi, in Scarparia² prandium sumpsi, in Florentiora³ noctem posui. Heri scripsi quoque ad Regem et litteras Magni Ducis misi; fasciculum Montelupo inscripsi et in manus agentis eius, quem habet Florentiis, tradidi, qui vocatur Marco Argimon.

26, *dies Dominica*. Bononiam perveni. Exivit mihi obviam D. Alex. Bolognetti⁴ et me recepit in domum suam cum tota familia.

27, *feria 2*. Mansi Bononiae et quievi. Audivi a D. Polonis fuisse in Italia D. Stanislaum Stadnicky.

28, *feria 3*. Cardinalis Palaeotus ex villa rediens misit me salutatum et ad sollemnitatem S. Petri atque ad prandium invitavit.

29, *feria 4*. Die S. Petri et Pauli salutavi Cardinalem, ad Missam deduxi, quam magna cum caeremonia et sollemnitate ipse cantabat; mihi optimum locum in ecclesia tribuit. In prandio habebat omnes suos canonicos, cibi tantum apposuit, quantum sustentando corpori satis est sine cura et arte. Post prandium habita est more apud illum solito col-

¹ »Posyłam opus ks. Tomasza Tretera naszego, które po włoskiej ziemi roznośimy non sine aliqua laude patriae«. Reszka do Zamojskiego (Rkps Jag. 159, k. 55'). Ma na myśli Tretera: »Reges Poloniae« wydane właśnie w tym roku w Rzymie. Korzystając z uprzejmości prof. Stanisława Estreichera, podajemy bibliograficzny opis tego nader rzadkiego, bo znanego tylko z jedyne go egzemplarza, będącego własnością hr. Zygmunta Pusłowskiego w Krakowie, tembardziej, że litera T nieocenionej Bibliografii jeszcze nie tak rychło się ukaże; opis posłuży także do lepszego zrozumienia tekstu.

Reges Poloniae (u góry).

(Orzeł polski w koronie, mający na skrzydłach, piersiach i ogonie 44 medalionów królów polskich od Lecha do Zygmunta III; na dole po prawej orła): Ad Sigismundum Tertium Poloniae regem invictiss. Aquila Polonica (II wierszy łacińskich): Dum tu Catholicam Fidem tueris. (Po lewej orła dalszy ciąg wierszy, II wierszy łacińskich): Regnante numero Polonicorum. (Koniec): Jagelloniadum propago vive.

Tho. Treteri Polonj
Anno MDLXXXVIII
Romae.

Tło orła cieniowane, ramki orła ozdobne, fol. max.

² Scarparia, miasteczko w Apeninach na półn. wschód od Florencji; tamtędy prowadziła z Florencji do Bolonii droga, którą później z powodu wielkich spadków przełożono.

³ Fiorenzuola, m. na północnym stoku Apeninu.

⁴ Brat nieżyjącego już wtedy kardynała († w drodze powrotnej z Polski w Villach 10/6 1585).

latio de locis Scripturae. Proposita fuit quaestio, cur Christus dicens, »Quem dicunt esse filium hominis«, etc. quandam curiositatis occasionem prae-buit, et rursum quaerenti Petro, quid de S. Ioanne futurum esset, curiositatem prohibuit. Multa sunt ab omnibus praeclare dicta. Plurima erat sententia principes ac qui sunt in dignitate constituti, posse et debere sine peccato in res aliorum diligentius inquirere. Post collationem egit mecum privatim de multis, ubi etiam illi valedixi. Sub vesperum inspexi cursus equorum. Dedi D. Mario Scapi mercatori scutos centum per Kolacky, ut eos Romae D. Thomae Tretero repraesentare iuberet, cui etiam et litteras scripsi et policam misi. Hos autem centum Δ debet convertere in picturam S. Stanislai ¹ ad rationem eius pecuniae hospitalis, quae apud me est.

30, *feria 5*. Audita Missa bene mane discessi Ferrariam ² versus. Audiui Stanislaum Stadnicky Ferrariae fuisse, quo cum ego sub vesperum perveni, et dux ipse Ferraria Mod[e]nam eodem die discessit et Stadniczki Mantuam versus. Significavi D. secretario D. Ducis me venisse Regis mandato Ferrariam, ut D. Ducem salutarem et viserem; innui me proficisci velle Mod[e]nam. Innuit ille vicissim incommodum id Duci futurum; venit postea ad me officii gratia et bellaria multa vinumque Gallicum et Rhenanum obtulit.

Calendae Iulii anno 1588.

1, *feria 6*. Ferraria discessi Frankolinum versus; inde navem accepi, quam hora circiter 11 conscendi et Chiosam perveni hora 22. In Loreo capitaneus guardiae percussit Kolacky. Questi sumus gubernatori, sed nil perfectum. Gallum abbatem non potui in navim accipere propter polizam.

2, *Sabbato*. Nocte praemisi Kolacky cum parte familiae. Ipse ad S. Mariam ³ ivi. Sumpto prandio Venetias veni, commoda usus navigatione. Receptus sum in monasterium S. Giovanni et Polo in cubicula P. Vicarii ordinis Dominicanorum. Scripsi Vicecancellario de absentia

¹ W książce ks. J. Polkowskiego p. t. Groby i pamiątki polskie w Rzymie. Dreżno 1870, str. 10 czytamy: »na stropie apoteoza ś. Stanisława« i niżej: »w drugim bocznym ołtarzu na prawo ś. Stanisław wskrzeszający Piotrowina podobno pędzła Smuglewicza«. Rzecz wymagałaby zbadania.

² W rkpsie przez pomyłkę: Bononiam.

³ »...»quivi (w Chioggii) si trova un imagine della B. Vergine molto miracolosa et usitata da infinite persone dei lochi circonvicini« (Itinerario di Andrea Scotto, Padoa 1629, str. 115').

ducis Ferrariensis, de praesentia Stanislai Stadnicky, ut in exemplo¹, episcopo quoque Camenecensi et Pacosio. Romam scripsi Britonoriensi et Thomae. Dedi fasciculos, Montelupo inscriptos, in manus Macciolae. Nuntius Apostolicus archiep-pus Mateucci² misit me invitatum in domum suam; postea cum refutarem, misit bellaria.

Accepi ex Polonia litteras, 2. Iunii datas, quibus scribuntur haec, quae sequuntur:

Provana³, zięć p. starosty szydłowskiego, o godzinie trzeci w noc najachał na dwór ze 200 piechoty na pana starostę szydłowskiego, żonę swoją, którą mu beł wziął przedtym P. Secygniowski, i samego związał, majątność pobrał, pieniądze, konie, szaty, sług mu kilkanaście posiekł i samego chciał zabić, jedno że go prosił o miłosierdzie. »Bierz, co chcesz«, powiada, »jedno nie zabijaj!« Gdy już odjeżdżał *cum praeda*, Provana wsiadł na koń, w którym się barzo kochał. P. Secygniowski prosił, aby mu go zostawił; on odpowiedział, że »mi na ten czas potrzeba«. Także pan Secygniowski rzekł: »Porwaneś zabitej śmierci!«⁴ Taki *casus* potkał Ie. M. P. starostę, tak, że i do króla nie ma w czym przyjechać.

Ks. Biskupowi krakowskiemu, 6 *Mai*, zgorzał zamek naprzedniejszy Iełża⁵. Frasuje się barzo i na swoje synowce⁶, że się barzo zadłużyli, a tego się dopiero teraz prawdziwie dowiedział, bo po wszystkich grodziech kazał sobie zapisy jeich wymować, z których sumy pewy(s) po trzy kroć sto tysięcy ośm dziesiąt i siedm tysięcy. Ks. Biskup daje sto tysięcy, aby długi jeich zapłacił, a chce wszystkę poprzedać majątność.

8 *Mai*. Przybieżał kozak Ie. M. P. Kanclerzów do króla, opowia-

¹ Rkps Jag. 159.

² Hieronim Matteucci był podówczas biskupem sarnieńskim; ale że przeniesienie z Raguzy (Dubrownika) otrzymał »cum retentione prioris dignitatis«, więc tytułowano go wciąż jeszcze arcybiskupem raguzkańskim.

³ Za Zygmunta Augusta otrzymało indygenat dwóch Provanów, Sabaudezyków rodem: Prosper i Trojan. Prosper zostawił dwóch synów: Oktawiana i Samuela; o żadnym z nich nie może tu być mowy, gdyż wedle Dyaryusza legacyi kard. Aldobrandiniego (Relacye nuncyuszów II, 22) obaj w tym roku byli małoletni. Wypada, że owym zięciem Secygniowskiego był syn drugiego Prowany, Abraham, autor zjadliwego dziełka »Złote jarzmo małżeńskie«, (zob. Estreicher, Bibliogr. XXV. str. 318).

⁴ T. j. »Bodaj cię zabita śmierć porwała!« W rkpsie: »Porwneś«, jak »zgmek«, »zgmekowy«, gdzie przez *q* oddane jest *á* (pochylone).

⁵ Iłża, dziś osada, dawniej miasto, w gub. radomskiej.

⁶ Synowie Zygmunta Myszkowskiego, kasztelana oświęcimskiego: Jan, kasztelan żarnowski; Aleksander, późn. kasztelan oświęcimski; Piotr, późn. wojewoda rawski; Zygmunt, późn. marszałek w. kor.

dając, że Tatarów jest ośmdziesiąt tysięcy naspół i z Turki; ale dowiedziawszy się o Panie Hetmanie ustąpieli na zad. Naszy są gotowi; co potym będzie, oznajmię W. M. Dowiadowali się, jeśli tu jest ten hetman, co Maksymiliana pojmał. Przeto ulększy się, cofnęli się na zad.

13 Mai. Sądny dzień się począł *cum Maximilianistis*. Naprzód pozwano tych według powiatku, który był na zamkowych drzwiach pierwszych tego dnia zawieszony, którego kopią WM. posełam(s). Przytem też był mandat królewski, aby każdy z tych, którzy będą wołani do sądu królewskiego, do zamku bez żadny broni wchodzieli, aby sama jedna osoba a z prokuratorem¹ swoim, a gdy przydą na zamek, mają czekać na sali owy pierwszy przed gankiem; tam stąd mają przychodzić, gdy będą wzywani przez instygatora królewskiego na sąd. Pan Jordan trzy dni przedtym przyjechał do Krakowa barzo okazale. Szuka łaski królewski, u Je. M.² często bywa, frasuje się, czeka, rychło go też zawołają na sąd.

14 Mai. Je. M. ks. Nietrzpielski odbierał srebro, *testamento Sere-nissimi Regis Stephani legatum*: naprzód sześć wielkich kubków z kosztowną robotą, do nich sześć sztuk małych, to jest, konia, jednoroźca, jelenia, konika małego, wołu i ptaka, w których beło srebra grzywien dziewiędziesiąt(s) i pułsiodmej i sześć skojców.

17 Mai. Ks. Legat wjechał do Krakowa, przeciwko któremu Je. M. Książd Kardynał wysełał(s), panów barzo wiele przeciw niemu wyjeżdżało, tak, że powiadali, iż jeszcze tak przeciw żadnemu nie wyjeżdżano. U króla Je. M. miał *audientiam* nazajutrz.

23 Mai. Pogrzeb³ był króla Stefana takim porządkiem: Przyjechawszy pod Kraków z ciałem, dwa dni przedtym wyjechało panów barzo wiele: Je. M. Ks. Kardynał i p. Balcer⁴ etc. i prowadzieli ciało na Łobzów i królowa Je. M. tam zaraz przy ciału została aż do poniedziałku, to jest, *ad 23 Maii*, którego dnia prowadzono ciało do grobu tym sposobem: Naprzód processye od wszystkich kościołów swojeim porządkiem; za nimi opaty *infulati*: opat pokrzywnicki⁵, chebdowski⁶,

¹ T. j. z obrońcą.

² T. j. u kardynała Andrzeja Batorego; list pochodzi widać od któregoś z dworzan kardynała.

³ Por. »Pogrzeb króla Stefana Batorego« w Niemcewicza »Zbiorze pamiątek o dawnej Polsce« T. II, str. 451, oraz »Pogrzeb króla Stefana« w rkpsie dzikowskim P4, Nr. 17, str. 123--131.

⁴ Baltazar, brat kardynała.

⁵ Mikołaj Luboracki (lub Liberacki) (Dyplomata, mogiński str. 85 i Niesiecki VI, 90 pod »Liberacki«).

⁶ Opatem chebdowskim był Melchior Olszowski »canonicus Wladislaviensis piae

szczyrzycki¹; za tymi ci szli: ks. biskup płocki, przemyski, kamieniecki; za tymi ci arcybiskup lwowski, za tymi ci w kapach ubodzy, których było siedm set; za tymi ci szły chorągwie każdego powiatu, których było 46; za tymi ci jechał w kirysie pan Sobieski²; za tym konie wiedziono w rozmaitej kitajce 30; za tymi ci niesiono mar 30, złotogłowem rozmaitym przykryte; za tymi ci w kirysie bardzo kosztownym pan Ferens³ jechał, trzymając miecz w rękę, końcem na dół obrócony; za tym dwaj jechali: jeden niósł czapkę na drzewie, a drugi drzewce grotem na dół obrócił; za tymi ci jechała osoba króla nieboszczyka, w szatach jego, którą był pan Śreniawa⁴, na koniu cudnym, ciemnocisawym; za tym szli muzycy królewscy, którzy śpiewali bardzo cudnie *septem psalmos paenitentiales*; za nimi ci kolegiaci; za nimi ci senatorowie i insza szlachta; za tymi ci niesiono: koronę pan wojewoda płocki⁵, *sceptrum* wojewoda chełmski⁶, jabłko pan sędmirski⁷; za tymi ci ciało prowadzono; za ciałem Król Jego M. siedł w żałobie, którego prowadzili posłowie siedmigródzcy. Ks. Legat w pole był wyjechał, ale iż chory był, nie mógł iść piechty, przeto uprzedził na zamek. Przed nim szło trzech marszałków: pan Opaleński, pan Radziwiłł⁸, marszałek litewski, i pan Przyjemski⁹, któremu teraz dano marszałkostwo nadworne. Za Królem Jego M. szła królowa¹⁰, którą prowadzili Je. M. ks. Kardynał i Je. M. p. Balcer. Za nią szła królowna¹¹ w żałobie, potym insze panie; za nimi ci rajcy królewscy w żałobie i inszy. Na zamek przyprowadziwszy ciało, gdy już do grobu miano je kłaść (który grób jest w kaplicy za wielkim ołtarzem), pan Marszałek koronny: »Miełościwy panowie, powieda, pamiętajcie, że to był pan, król i dobrodziej nasz«... A wtym jał rzewno płakać i wszyscy panowie, szlachta, panie i ktokolwiek na ten czas

recordationis regis Stephani benigntate, post vero ab eodem factus abbas« (Ks. Wł. Knapiński: Święty Norbert i jego zakon, Warszawa 1884, str. 160).

¹ Piotr Borowski, h. Pilawa.

² Dwóch Sobieskich, dworzan królewskich, wymienia »Pogrzeb króla Stefana« (Niemcewicz l. c. str. 464): Marcina i Sebastjana.

³ Franciszek Wesselini.

⁴ W rkpsie: Sieniawa; poprawiono wedle rkpsu dzikowskiego P4, Nr. 17, str. 126 »Osoba w szacie królewskiej, pan podstoli Srzeniawa«. »Piotr Śreniawa, podstoli króla Stefana, mąż rycerski, który w Moskwie mężne i dziarskie serce na nieprzyjaciela pokazał« (Niesiecki VIII, 472).

⁵ Grzegorz Zieliński.

⁶ Ma być: chełmiński, Mikołaj Działyński.

⁷ Stanisław Tarnowski.

⁸ Olbrycht Radziwiłł, marszałek w. lit.

⁹ Stanisław Przyjemski, marszałek nadw. kor.

¹⁰ Królowa wdowa Anna.

¹¹ Królowna szwedzka Anna, siostra Zygmunta III.

był, tak, że się po kościele rozlegało. Po tym wpuszczono ciało do grobu. Król Jego. M. wszystkie ceremonie odłożył *pro 25 Aprilis*. A z tym prowadzono Króla na górę. Je. M. Ks. Kardynał i p. Balcer obiedwali u pana Żupnika¹ w zamku na burgrabstwie. Nazajutrz z tymiż wszystkimi ceremoniami Król Jego. M. i Królowa obchodzili kościoły w zamku do wszystkich Świętych, gdzie miał mszę opat pokrzywnicki; potem do Św. Franciszka, gdzie miał mszę płocki²; potem do Ś. Anny, miał mszę ks. Biskup kamieniecki; potem do Ś. Szczepana, miał mszę opat chebrowski; potem do P. Maryi, miał mszę biskup przemski; potem do Ś. Trójce, gdzie Ks. Kardynał jadł pomarańcz za taler; tam miał mszę arcybiskup lwowski. Szli potem na zamek także sprawą.

25, *Aprilis*. Kopię łamał pan Ferens i insze ceremonie odprawowali, które Wasza Mość dobrze wiesz; pieczęci łamali etc. Pan wojewoda krakowski³ umarł z gorączki, w który mu się przerzuciły petucie; powiadają, że żona jego, leżąc na śmiertelny pościeli w kilkanaście mil od niego, pisała do niego *de ultima voluntate*, który [list] on przeczytawszy wpadł [w] większą chorobę i umarł; żona też jego przed nim trzema dni umarła.

29, *Maii*. Je. M. Ks. Kardynał bankiet sprawował, na którym było zacnych panów wiele: ks. biskup płocki, pan Radziwiłł, marszałek litewski etc. Jutro zaś proszeni mają być ciż wszyscy do posłów siedmigródzkich.

List ks. Tomasza *de data ultima Aprilis* zanosiełem do pana podlaskiego⁴, który królowi okazał, i kontent był wielce z tego Król Jego M. O Waszą Mość się sam na zamku ustawnie pytają Je. M. ks. Kardynała. Życzą sobie wszyscy, że takiego człowieka Król Jego M. do Ojca Ś. posłał, i mówili to przy sobie Je. M. Ks. biskup płocki, p. biecki, ks. Podkanclerzy, inszych wiele, gdy niektórzy mówili, jakoli tam Je. M. ks. Opat z Ojcem Ś., nie może być, jedno dobrze (powiada), gdy ks. Opat jechał, z czegom się ja wielce cieszeł, słysząc taką rozmowę. Maksymiliana dali poprowadzą w ziemię aż do Królewca (s) i więzieniem sroższem opatrzą. Tych, co przy nim są, jeszcze nie sądzą. W Jędrzejowie żołnierzów tymi ci czasy było potrosze, ale szkód żadnych nie czynieli. Je. M. ks. Kardynał z Prus jadąc, noclegował w klasztorze; p. Kochanowski⁵ dobrze czestował. Ks. biskup elperski⁶ dał

¹ Sebastian Lubomirski.

² Nieznany z imienia Borukowski »Frater illius (biskupa przemyskiego Jana Borukowskiego) abbas Plocensis« (T. R. XVII, 215).

³ Jędrzej Tęczyński, żona Zofia z Dembowskich, wojewodzianka bełzka.

⁴ Marcin Leśniowski, kasztelan podlaski.

⁵ Jan Kochanowski, starosta (rządca) jędrzejowski.

⁶ Właściwie warmiński, Marcin Kromer; tu elberski od zwykłej siedziby Heilsberg.

Je M. Ks. Kardynałowi zamek Resel¹, zostawiwszy sobie *tertiam partem* wszystkich prowentów, który J. M. zastał. Odjechał tam stąd, nic nie postanowiwszy. O p. Jordanie² bardzo słabo; wierci się, w Je. M. ks. Kardynale jacy nadzieja, wszyscy odstąpieli. Dzisiaj pan Opaleński marszałek rzekł mu w głos: »Dyabli mi was dali, p. Jordanie; Królowa się na mnie gniewa, że się za wami przyczyniam; chce, żeby was wieszono, a nie ścinano«. Co będzie, dam znać. W Krakowie *pestis* zaczyna się. Pan Kanclerz nie był na pogrzebie; ma być na Świątki w Krakowie, na którego król czeka; teraz piełkami się zabawia. Dzisiaj osądzono Gosławskiego i pan Marszałek kazał go wziąć do wieże; co z nim będzie, dam znać Waszej Mości. Pana Warszawickiego³, Zieleńskich⁴ ćci odsądzono, jedno jeszcze nie publikowano; inszych⁵ bardzo wiele jest *in deliberatione*.

Ex Gallia scribebatur, quod de pace agebatur inter regem et principes catholicos his, quae sequuntur, conditionibus interpositis⁴.

3, *Dominica*. Missam dixi apud S. Ioan. Polo⁵. Volui Nuntium Apostolicum⁶ visitare, sed iverat Moranum.

4, *feria 2*. Parabam me ad audientiam et instructionis praescriptum formabam in linguam Italicam. Visitavi Nuntium Apostolicum. Egi de petenda audientia. Misi Kolacky Patavium pro quibusdam consiliis et Polonis.

5, *feria 3*. Computa feci; vidi Venetiis expendi Δ 3 aureos in dies pro solo cibo. Rediit Kolacky. Emi 12 scudellas, orbes 16 argenteos pro Δ...

6, *feria 4*. Misi D. Kolacky cum secretario Legati ad palatium, ut petant audientiam a Duce. Petiverunt per secretarium; assignata est pro die crastina hora 13. Ego me parabam.

7, *feria 5*. Dicta Missa et invocato Spiritus S. auxilio deductus ab aulicis D. archiep-pi Ragosini Matheucci, nuntii Apostolici, ivi ad audientiam Principis ad eam senatus partem, quod vocatur *Conseglio*, ubi erant princeps Cyconia⁷, 6 rubeis vestiti, 6 violaceis, sex nigris vestibus et aliquot secretarii. Ingressus sum: assurrexerunt senatores. Dux me manu sedens accepit et ad dextram partem suam sedere iussit nec quidquam loqui permisit, nisi prius caput tegerem. Facta paucis verbis

¹ Reszel (Rössel), miasto pow. i zamek na Warmii.

² Spytek Jordan, starosta sądecki.

³ Krzysztof Warszawicki.

⁴ Warunków nie wpisano, lecz zostawiono na nie półtorej strony pustej.

⁵ T. j. w kościele św. Jana i Pawła, zwanego pospolicie Zanipolo.

⁶ Hieronim Matteucci.

⁷ Pasquale Ciconia, doża.

salutatione Regiae Maiestatis nomine litteras suas reddidi. Eas Dux accepit et intactas in manus secretarii D. Hiero[nymi] Ottoboni porrexit, quas ille publice legit. Cum desiisset, ego Italico sermone usus, aliquot non multa, sed gravia verba feci, ut in libro legationis habetur¹. Quae cum perfecissem, Dux ipse Venetorum ornatissime et elegantissime et affectuosissime mihi respondit, ut habetur ibidem. Quaesivit, an diu mansurus essem Venetiis. Dixi me rediturum ad aliam audientiam. Obtulit omnia et iterum atque iterum egit gratias de amicissima salutatione etc., ut in litteris, ubi omnia perscripsi. In discessu assurrexit omnis senatus. Dux semper dabat titulum Reverendissimi.

8, *feria 6*. Scribebam in Poloniam.

9, *Sabbato*. Misi litteras in Poloniam per Maciolam de habita audientia. Coepi cogitare de Kolacky mittendo, ut omnia referat. Scripsi Regi, Cancellario, Vicecancellario. Misi petere alteram audientiam pro die Lunae; concessa.

10, *dies Dominica*. Dixi Missam apud P. Societatis et concionem audiui.

11, *feria 2*. Hora 11 ad audientiam assignatam accessi. Statim ingressus sum assurgente senatu et eodem, quo ante, loco collocatus. Exposui alteram legationis partem ponderosiorē iis plane verbis, ut in actis descripta habentur. Audita est gratis, ut observavi, animis. Cum perorassem, Dux ipse egit vicissim Maiestati Suae gratias de tanta voluntatis propensione. Rem ipsam quod attinet, ex Reipublicae consuetudine deliberatam iri et me postea accersitum iri dicebat pro responso. Itaque discessi. Sub vesperum bellaria sunt multa missa ad hospitium. Iuramento interposito vetitum est propalare, quae a me dicta sunt.

12, *feria 3*. Fui animo solutiore transactis negotiis. Visitavi patriarchas Venetum² et Aquilegiensem³, utrumque episcopum Vicentinum⁴.

13, *feria 4*.

14, *feria 5*. Ex Polonia litteras accepi, quod iudicia exercebantur in rebelles. Rex erat discessurus Varsaviam, sed audito Legati adventu distulit. Mihi non malam gratiam habere nostri videntur, quod Legatus ita cito sit missus. Ex Gallia conditiones futurae pacis vidi; multi firmam futuram desperabant. Rumor erat sparsus, quod Pontifex creavit

¹ Rkps Jag. 159.

² Jan Trevisano († 1590).

³ Jan Grimani († 1592) mieszkał, jak się zdaje, stale w Wenecyi i tam umarł.

⁴ Biskup Wiczeny, Mateusz Priuli, zrzekł się biskupstwa w r. 1579 na rzecz swego synowca Michała.

cardinalem Nuntium suum in Gallia¹ et simul legatum, ut tractet de pace regni illius. Incertum habebatur. Dux per suum scalcum² significavit, ut crastina die pro responso venirem.

15, *feria 6*. Veni in senatum. Dux praemissis aliquot verbis de summa Reipublicae in Ser-mum Regem voluntate iussit secretarium legere responsum scriptum, quod legit. Ego attente audiebam. Petivi, ut iterum relegatur. Dixit Dux posse me ipsum bis ac ter perlegere. Petivit, ut Regiae M-ti fidem faciam de Reipublicae summa ac perpetua voluntate. Ego valedixi. Egi gratias pro humanissimis audientiiis, muneribus etc. Ita discessi. Sub vesperum venit ad me secretarius. Obtulit ad legendum scriptum responsum. Legi. Petivi exemplum. Passus est vix, ut manu mea perscriberem³; descripsi.

15, *feria 6*. Scribebam omnia diligenter. Deliberavi Kolascum in Poloniam cum Lindermio mittere et cum responso.

16, *Sabbato*. Nil scripsi per postam, quia missurus eram Kolaskum. Parabam litteras; sub vesperum venerunt ad me duo graves viri clarissimi et senatus nomine vasa argentea obtulerunt: duos baciles⁴ et bocale⁵, tacas quatuor, candelabra sex pulchri operis. Excusatione modesta praemissa egi gratias. Valedixi legato Apostolico; visitavi cardinalem Cornarum et litteras Regis reddidi.

17, *Dies Dominica*. Litteris in Poloniam scribendis vacabam. Domi missam audiui. Sub vesperum Kolackum expedivi. Dedi pro impensis itineris Δ d^o m^o 50, litteras ducis Venetiae, responsum, manu mea descriptum, ad alteram legationis partem. Multis eodem exemplo scripsi, Regiae M-ti manu mea. Misi imagines aquilae in raso⁶, vela 3 D. Vicecancellario et tyriacam⁷ Plasio.

18, *feria 2*. Kolacky a prandio cum Lindormio Gotto discessit Mestrum⁸ versus in Dei nomine. Ad me multi salutandi et valedicendi causa venerunt.

19, *feria 3*. Audita Missa distribui Δ d^o m^o 16 patribus⁹, qui me

¹ Jan Franciszek Morosini, nuncyusz papieski we Francyi, otrzymał istotnie purpurę kardynalską tegoż roku.

² Scalco — stolnik.

³ Rkps Jag. 159, k. 65.

⁴ Bacile — miednica.

⁵ Boccale — dzban lub kubek.

⁶ T. j. »Reges Poloniae« Tretera, Zob. str. 214.

⁷ T. j. theriaca — dryakiew, lekarstwo na ukąszenie żmii i wogóle na wszelkie zatrucia. W okolicy Monselice, niedaleko Wenecyi »si fa una gran presa di vipere per la teriaca«. Scoto, Itinerario str. 23.

⁸ Mestre na stałym ładzie,

⁹ Dominikanom w klasztorze przy kościele św. Jana i Pawła, gdzie mieszkał.

in cubicula receperunt, et discessi; navicula Patavium perveni. Ad Eremitanos¹ descendi. P. Possevinus ad me venit.

20, *feria 4*. Missam in gratiarum actionem dixi. D. Poloni venerunt me visitatum: D. Charnkovsky, D. Sapia, D. Naruszovic, D. Kochanowsky, D. Tuszinsky, D. Odolikowsky².

21, *feria 5*. Multa cum P. Possevino egimus de exercitiis, de concionibus.

22, *feria 6*. Fui in Collegio apud P. Possevinum. Conclausimus de exercitiis. Scripsi ad Kolacky Viennam, misi ad Mazolam. Visitavit me D. Cornari capitaneus.

23, *Sabbato*. Nil singulare accidit.

24, *Dies Dominicus*. Domi in monasterio mansi.

25, *feria 2*. D. Tuszinsky fuit in prandio. D. Vilczinsky³ excusabat se, quod me Poloni non venerint visum Venetias. Mirabar, quod ipsi se reos sentirent; ego me nec laesum nec iniuria affectum sensi. P. Possevinus ivit Venetias ad Nuncium.

26, *feria 3*. Ivi cum P. Dominico ad Carthusianos⁴. Placuit locus; rediimus sub vesperum.

27, *feria 4*. Bene mane redii ad Carthusianos cum duobus et statim coepi exercitia spiritualia in Dei nomine, loci commoditate et quiete usus. Missam de Spiritu S. Cibus Patavio afferebatur.

28, *feria 5*. Ibidem mansi sine ulla rerum externarum cura et cogitatione. Meditatio de morte, iudicio et inferno.

29, *feria 6*. Ibidem mansi.

30, *Sabbato*. Ibidem mansi.

31, *Dies Dominica*. Ibidem in iisdem occupationibus. Pluvia fuit ingens, grando in multis locis.

¹ Eremitani — Augustyanie.

² Ponieważ metryka nacyi polskiej zaczyna się dopiero od r. 1592, przeto trudno coś pewnego o wszystkich wymienionych tu Polakach powiedzieć. Niektórych jednak możemy bliżej oznaczyć; i tak Jan Sapieha (Sapia) zapisany jest jako konsyliarz w Aktach universitatis Legistarum pod d. 1 sierpnia 1587 (Windakiewicz, Materyały do historyi Polaków w Padwie w Archiwum do dziejów lit. i ośw. w Polsce, t. VII, str. 176), a Krzysztof Naruszewicz, również konsyliarz, pod tymże dniem r. 1588 (l. c. str. 177). Co do Kochanowskiego można by wyrazić domysł, że to zapewne tłumacz Aryosta i Tassa, Piotr Kochanowski, którego razem z braćmi Janem i Przemysławem znajdujemy pod r. 1583 zapisanego w metryce uniwersyteckiego (Die Matrikel der Universität Königsberg i. Pr. I B. Herausg. von Dr Georg Erler, Leipzig 1908, str. 80).

³ Zapewne Andrzej Wilczyński, późn. biskup teodozyeński, sufragan gnieźnieński, kanonik gnieźnieński i krakowski oraz opat mogileński († 1625).

⁴ Klasztor Kartuzów na górze Rua (dziś zniesiony); w kościółku pomnik biskupa żmudzkiego Mikołaja Paca, zmarłego 6 września 1624 w Padwie.

Kalendae Augusti 1588.

1, *feria* 2. Venit ad me P. Possevinus cum socio Hyberno, cui feci generalem totius vitae confessionem. Sub vesperum rediimus simul Patavium.

2, *feria* 3. Discessi cum tota familia Patavio et profectus sum ad monasterium Pratale¹ pulcherrimum.

3, *feria* 4. Scripsi Kolacko et litteras per Posnamiam misi et Cancellario.

4, *feria* 5. Nil singulare. Audivi pacem factam in Gallia; classes Hispanicas et Anglicas excursitasse.

5, *feria* 6. D. Doci² venit ad me et discessit eodem die. Litterae Roma scriptae dicebant Pontificem velle continuare fabricam S. Petri et promisisse 2 millia in singulas septimanas. Cardinalis Fernesius in Caprarola habuit apoplexiam, sed in se tamen rediit. Clysterum accepi. Laborabam dolore capitis.

6, *Sabbato*. Ivimus cum P. abbate Praiensi ad monasterium S. Eusebii³. Inde ad palatium D. Pii supra fluvium.

7, *dies Dominica*. Accepi litteras D. Kolasky Vienna scriptas 29 Iulii. Continuabat iter Cracoviam versus. Nil novi scribit praeterea. Vesperti venit P. Possevinus cum D. Vilczinsky animi gratia. Dixerunt naufragio periisse non paucas regis Philippi naves et in Lusitaniam rediisse; pacem esse certo inter regem Galliae et Gvisium et Confoederatos constitutam. P. M. II.

8, *feria* 2. Egimus multa de piis exercitiis. Cenam sumpsimus cum Patre abbate. Caput coepit valde dolere. Aëris subtilitatem putabamus.

9, *feria* 3. Coeperunt pedes dolere.

10, *feria* 4. Missam ob pedum dolorem dicere non potui.

11, *feria* 5. In lecto eram. Scripsi tamen Kolasko et litteras ad D. Brzezničky, Posnamiam misi.

12, *feria* 6. Medicinam accepi ex consilio medici; bene successit.

13, *Sabbato*. Dolor pedis vehemens. Misi Vincenzam pro vinis; allata nil sapiebant.

14, *dies Dominica*. Dolor continuabat, appetitum et somnum ademerat.

¹ Słynne opactwo benedyktyńskie Pragla w górach Euganejskich w pobliżu Padwy, dziś w ruinach.

² Gabriel Doci, kształcił się w Rzymie i w Padwie, dawniej na koszt króla Stefana, a teraz na koszt kardynała. »D. Doci Patavii sanissimum et galantissimum vidi« Reszka do kard. Andrzeja Batorego z Rzymu 22/4 1588 (Rkps Jag. 159, k. 17).

³ S. Eusebio w górach Euganejskich (Wiszniewski M., Podróż do Włoch).

15, *feria 2. Dies Assumptionis*. Missam dicere non poteram. Roma scribebatur scriptas et affixas fuisse polizas, »si quis sciret, ubi esset armata Regis Catholici, ut revelaret sacristano S. Iacobi Hispanorum¹, quod habebit bona manza«²; res ridicula.

16, *feria 3*. Ob suspensionem aëris Praiensis redii Patavium ad idem monasterium Eremitanorum et coepi meliuscule habere.

17, *feria 4*. Mansi domi afflictus.

18, *feria 5*. Scripsi Kolacko. Misi ad Montelupum. De pace circumferebantur certi articuli ex Gallia, quasi certo constituta.

19, *feria 6*. Ungebam pedes oleo rosati completo.

20, *Sabbato*. Lavi aqua cum sale mixta, sed attraxit nervos, quamvis dolorem minuit. Cardinalis Cornarus iussit me invitari ad cenam.

21, *Dies Dominica*. Cenam sumpsit cum cardinale Cornaro. Ostendi exemplum litterarum Regis ad Pontificem, ubi queritur de silentio et neglectu Caesaris. Ostendit ille quoque litteras cardinalis Morosini novi ex Gallia de incerta pace.

22, *feria 9*. Meliuscule habui.

23, *feria 3*. Accepi litteras ex Polonia.

24, *feria 4*. Discessi animi et agitationis et fallendi temporis gratia Patavio cum D. Vilczinsky et D... Vincenzam versus, mil. 18.

25, *feria 5*. Vincenza perveni Veronam. Nepos gubernatoris Mediolani occurrit cum magno comitatu; mil. 30.

26, *feria 6*. Perveni ad lacum Benacum³ ad oppidum Cise⁴. Tempestas fuit maxima. Secessi ad villam.

27, *Sabbato*. Navigavi ad Garda⁵ et carpiones piscatus sum. A prandio redii Veronam ob suspensionem banditorum.

28, *Dies Dominica*. Verona perveni Vincenzam. Multa in curru egimus cum D. Vilczinsky de doctoribus scholasticis.

29, *feria 2*. Vincenza perveni Patavium. Inveni Patrem Octavium aegrotantem. Litteras a Pacosio, ex urbe remissas, accepi. De ingressu cardinalis Alldobrandini, legati, Cracoviam haec scribuntur:

Cum Ill-mus cardinalis Legatus regni Poloniae fines esset ingressus, misit illi obviam Regia M-tas R-mum episcopum Chelmensem⁶, Ill-mum D. Castellanum Podlasiensem et Maiorem Regni secretarium⁷,

¹ Kościół narodowy hiszpański S. Giacomo degli Spagnuoli przy piazza Navona.

² T. j. mancia — napiwek.

³ Jezioro Garda.

⁴ Lazise na wschodnim brzegu jeziora Garda.

⁵ Miasto na wschodnim brzegu jeziora, na północ od Lazise.

⁶ T. j. nominata chełmskiego, Wawrzyńca Goślickiego.

⁷ Piotr Tylicki, kanonik krakowski i poznański, proboszcz gnieźnieński i t. d., późn. biskup krakowski.

qui Dominationem Suam Ill-mam exciperent, omnes commoditates procurarent et ad insigne monasterium Tinecense ordinis S. Benedicti, quod uno milliari a civitate Cracoviensi distat, deducerent, ut ibi per aliquot dies quiesceret. Tandem die 27 Iulii Cracoviam ingressus est hoc ordine:

Regia Maiestas progressa est obviam cum tota sua curia et quatuor fere millibus tum peditum, tum equitum armatorum usque ad medium milliare Polonicum, ibique Ill-mum D. Legatum salutavit et ad manum dextram collocavit atque in civitatem introduxit, ubi clerus totius civitatis obviam Legato processerat, quem ille secutus in civitatem ingressus est, Rex vero in Arcem divertit. Erant praesentes episcopi: Cracoviensis, Przemisliensis, Chelmensis multique alii senatores. Tantus autem fuit ab omnibus Ill-mo D. Cardinali honor habitus, ac si Pontifex ipse praesens adesset. Erat dies lucidissima et calidissima. Vidimus tum omnes in ipso ingressu hora 20 semilunam et unam stellam illi vicinam, quae quasi super capita ingredientium principum ipsa quoque ingrediebatur.

Quae res multis admirationi fuit et varii varie interpretantur; omnia tamen, quae pacis sunt huius Ill-mi Legati opera, et speramus et exspectamus. Quem cum heri accessissem, inveni valde contentum tum ex humanitate ista S-mi Regis, tum ex reliquorum omnium urbanitate.

Die Dominica, quae fuit 19 Iunii, circa primam horam noctis magna vis iuvenum, inter quos erant non valde multi scholares, facta manu impressionem fecerunt in domum, in qua Arianī, Christi blasphematores, conventicula sua faciebant. Crates ferreas evulserunt, portam ferream vi aperuerunt et octo cistas, in quibus erant vestes, pretiosae pelles, catenae aureae et multa ornamenta feminarum asservata ex margaritis, diripuerunt, paratae pecuniae ad decem millia abstulerunt, libros Arianorum in platea concremarunt. In aliis cubiculis erant arma pulcherrima tam hominum, quam equorum, quae etiam per sortes inter se diviserunt. Assistebant ad partem non pauci nobiles, evaginatae frameas habentes, qui hortabantur et animabant pueros, ut audacter propugnarent¹. Quem tumultum cum Marschalcus regis curiae² videret, cum centum militibus regiae custodiae ex arce descendit, ut tumultum sedaret. Sed iam omnia erant direpta. Timebant sibi quoque Lutherani, ne in domus illorum fieret impressio. Itaque aliquot continuis noctibus vigilarunt et ita periculum (adhibita tamen per aliquot dies regia custodia) effugerunt. Paulo ante quidam Zakrzewski³, ebrius ingressus in

¹ O wiele niewinniej przedstawia rzecz Wielewicki, *Dziennik w Scriptores rerum Pol.* VII, 117.

² Stanisław Przyjemski.

³ U Wielewickiego l. c. str. 117 »quidam ex equitibus, quos Haidones vocamus«.

ecclesiam S. Mariae in Piaski, dum sacerdos Sacramentum elevaret, evaginato gladio manum sacerdotis percussit, Eucharistiam dissecuit et sacerdotis caput vulneravit. Captus et in carceres ductus fingebat se esse fatuum; sed quia falsum erat, in ipso foro vivus fuit combustus.

Georgius Blandrata¹, Italus et ex Lutherano Calvinianus, ex Calviniano Arianus factus, vitiis omnibus nefandissimis etiam in senectute addictus opesque faenore cumulans, saepe solitus est dicere nil sibi vitam aliam curae esse, dummodo praesenti iucunde frueretur. Cum quadraginta talerorum millia iniquissime parta Genevam ad suos consanguineos transmisisset, Georgio, fratris filio, ex Italia ad se evocato ad quina praeterea Ungarorum ducatorum millia testamento legavit. At Georgius, dignus tali patruo nepos, cum illum nimio plus supervivere videret, de eo trucidando consilium cepit idque Ioanni Francisco servitori aperuit; sed cum is operam denegasset et noctu extra cubiculum domini ad alvum exonerandum secessisset, Georgius nepos sacculum quendam arena replevit et patrum iacentem in pectore primum, deinde in capite quoque graviter percussit, deinde constrictis cingulo quodam vehementissime testiculis animam efflare coegit. Quo patrato accepta pecunia aufugit. Habebat Blandrata Dominicum quendam domesticae rei procuratorem, ex Calabria muliere et Graeco quodam natum. Ea mulier paulo ante Blandratae mortem cum ad eius mensam assideret, ubi primum in cena bolum sumpsit, sine ulla mora statim ibidem animam exhalavit. Dominicus item eius filius cum exoneraturus alvum secedit, comitali morbo subito correptus, in puteum stercorem decidit et demersus est.

30, *feria* 3. Mansi Patavii. Valedixit mihi in Poloniam profecturus D. Sapia, cui fasciculum litterarum dedi non magnum ad D. Vicecancellarium regni. Alii quoque duo Poloni valedixerunt.

31, *feria* 4. Cum non bene valerem Patavi, secessi Venetias, ad domum Mazuolae descendi et cum illo hospitium per monasteria quaevisi et apud S. Christoferum de Murano receptores inveni.

Kalendae Septembris.

1, *feria* 5. Mansi apud Mazuolam. Pro cena ivi ad monasterium S. Christoferi². Iudei conduxerunt lectos et alia pro 10 Δ menstruis.

2, *feria* 6. Mansi in monasterio.

¹ Blandrata Jerzy, Włoch, był pierwotnie lekarzem w Pawii, skąd w obawie przed inkwizycją schronił się naprzód do Genewy, potem do Polski, wreszcie w r. 1563 do Siemiatyż; był powiernikiem Stefana Batorego w czasie rokowań o tron polski.

² S. Maria del' Orto S. Christofoło na Canareggio, dawniej klasztor kanoników regularnych.

3, *Sabbato*. Scripsi in Poloniam pauca ad Kolasky, ut alia quaedam adduceret. Misi Regi Martyria Antverpiae impressa cum epistula paulo prolixiore¹. Legato scripsi per Viennam.

4, *dies Dominica*. Nuntium Apostolicum visitavi; volui et uxorem D. Marchionis, sed aberat. Nuntius dedit mihi legendum consilium Var-sevitii, datum archiduci Maximiliano in Krzepic², ubi praevidebat cap-tum iri aut occisum. Prudenter omnia considerata videbantur.

5, *feria 2*. Pax illa Gallica nulla fuit. Audivi nobilitatem Galli-cam contra Gvisios commotam, quod Parisienses commoverit adversus Regem. Vidi litteras, quibus se Regi purgat Gvisius, quod auctor tumultus non fuerit.

6, *feria 3*. Nova illa percelebrata de classis Hispanae victoria in spongiam incubuerunt. Erant Romae, Bononiae, Patavii impressa, sed aliud auditum est, quod claudus nuntius³ attulit, vi tempestatis classem dissipatam, multos periisse, capitaneos Hispanos et Iesuitas aliquot in manus Dragi, Angli capitanei, pervenisse, quod dolendum est.

7, *feria 4*. Nil audivi. In conversione filii prodigi⁴ versabar.

8, *feria 5*. Missam dixi et audivi; mei communicarunt. Audivi quendam patrem et matrem interfecisse, ut haereditatem adeat. Captus, squartatus est.

9, *feria 6*. Nil singulare.

10, *Sabbato*. Scripsi pauca ad Kolasky et Suchorzevium et Paco-sium per Viennam.

11, *dies Dominica*. Venit ex Urbe pater Vyazd⁵ Iesuita cum D. doc-tore Cochler Szremo; eunt in Poloniam.

¹ Długi list treści polemiczno-religijnej w rkpsie Jag. 159, k. 73—77.

² Krzepice — miasteczko w dzis. pow. częstochowskim. W Krzepicach odbyła się wprawdzie rada wojenna, ale nie wiemy, czy na niej w tym duchu i czy wogóle przemawiał Warszewicki, który o niej wspomina ogólnikowo »qua de re ipsa (de adventu hostis) Kre-pitii dictae sunt sententiae« (Krz. Warszewickiego Pisma niewydane, str. 118). Natomiast dochowała się mowa Warszewickiego, którą miał do Maksymiliana d. 17 stycznia w Wie-luniu, a która swą treścią, a nawet zaraz pierwszemi słowami »Inter indignationem rei et inter vitae aut carceris apertum consilium, tamquam inter scopulos duos, tota haec nostra versa-tur deliberatio« nasuwa domysł, że Reszka czytał tę właśnie wieluńską mowę, wydaną przez Wierzbowskiego w Pismach niewydanych Warszewickiego, str. 117.

³ T. j. Jan Franciszek Morosini.

⁴ Zdaje się, że Reszka mówi tu o utworze, któremu później inny, stosowniejszy dał tytuł: »Animae paenitentis et Christi miserentis colloquium«, drukowanym w »Piarum medi-tationum progymnasmata« Neapoli 1594, str. 3.

⁵ Marcin Jan z Ujazdowa był profesorem, a w r. 1576 dziekanem wydz. artium w uniw. Jag. (Muczkowski, Liber promotionum, 216), później został Jezuitą »Martinus Vias-dovius, factus Iesuita, dedit Hospitali (Polonico) elemosinam scutos tredecim« (wypisy z Acta hosp. Pol. Papiery po Darowskim w Ak. Um.).

12, *feria 2*. Discesserunt Patavium. Deduxi ad Lucefusinam. Piotrovsky nepos rogavit dimitti in patriam; non negavi.

13, *feria 3*. Scripsi multa per Piotrowsky Cancellario, Reginae, Vicecancellario, episcopis etc.

14, *feria 4*. Dies meus natalis. Ingredior annum 45, utinam ad maiorem poenitentiam! Visitavit me Nuntius Apostolicus.

15, *feria 5*. Dimisi Piotrovsky. Dedi pro itinere Δ 30 d^o m^o; deduxi ad Lucefusinam, donavi vestitum pagonacum¹; Suchorzevio scripsi, ut det ex rebus meis »Agnus Dei«, cingulos, calceum etc. Debet ire cum patre Vyazd per Oenopontum; misi cum eo Franciscum. Litteras multas in Poloniam dedi.

16, *feria 6*.

17, *Sabbato*. Romam scripsi, in Poloniam nihil.

18, *dies Dominica*. Volui Comolanum excurrere, sed currum habere Mestri non potui. Nuntius Apostolicus apud me fuit. D... mecum pransus est.

19, *feria 2*. Ex pede dolere coepi ob ambulationem ad litus maris.

20, *feria 3*. Nil singulare. Epistulam ad Suchorzevium scribebam et de filio prodigo.

21, *feria 4*. *S. Mathei*. Missam dixi in domestica ecclesia.

22, *feria 5*. Audivi classem Hispanam male affectam a tempestate redire in Hispaniam.

23, *feria 6*.

24, *Sabbato*. Scripsi D. suffraganeo Posnaniensi et D. Marsalko de variis et nova misi.

25, *dies Dominica*. Pedis dolore cruciabar; itaque gundula exspatiabar.

26, *feria 2*. Nil novi. Fuit apud me D. Cavaler Zani.

27, *feria 3*. *Dies S. Stanislai*. Missam dicere non poteram, quia pedibus non stabam.

28, *feria 4*. Venti, tempestas magna.

29, *feria 5*. *Dies S. Michaelis*. Non potui Missam dicere ob pedem pessimum.

30, *feria 6*. Nil novi.

Kalendae Octobris 1588.

1. *Kalendae Sabbato*. Nil scripsi in aulam, Romam tantum. D. Nuntius fuit apud me.

¹ Zapewne pomyłka zamiast: pavonaceum (z włosk. pavonazzo) — fioletoowy.

2, *dies Dominica*. Profectus sum Tarvisum¹ pro nocte, ut inde Comolanum, si pedis dolor pateretur; sensi discussum motu et agitatione currus.

3, *feria* 2. Ex Tarvisio ivi Comolanum in palatium D. Bartolomei del Calice commodum, ubi inveni fratrem hospitii D. Gratosum.

4, *feria* 3. Pro nocte ivi equo ad villam D. de Calice, ubi dormivi.

5, *feria* 4. Mane capiebamus visco turdos. A prandio summa pluvia; redii Comolanum.

6, *feria* 5. Mansi ibidem prospectando adventum Kolacky.

7, *feria* 6. Redii Venetias. Litterae ex Polonia nullae. Fui apud P. Possevinum. Habuit a Rege amicissimas litteras. Venetiis festivitas magna ob memoriam victoriae contra Turcas².

8, *Sabbato*. Audivi ducem Sabaudiae occupasse arcem regis Galliae in finibus Italiae; factum suum excusat, quod timebat, ne occuparent haeretici, quorum plenum est *marchesato di Saluzzo*. Armata regis Catholici rediit afflicta in Hispaniam. Sub vesperum acce[p]i per Capones mercatores epistulam D. Vicecancellarii, Cracoviae data 6 Septembris. Scribit se plerasque etiam in cifris ad me dedisse. Kolaskum post aliquot dies expeditum iri. Me Romam redire debere. De pace rem putat protractam iri. Volunt pacem cum regnis ipsis Bohemiae et Ungariae stabiliri, non cum principibus, omnia tamen futura cum auctoritate Pontificis.

Respondi statim, quod binas solum Regis accepi toto tempore, cifras unas. Innui, ut caveant 43³ et de agente. Obtuli me Romam iturum. Commendavi monasterium et provisionem. Scripsi quoque P. Pacosio. Litteras ad Lucam del Pace, mercatorem Cracoviensem, misi per Maziolam. D. Thomae scripsi de domo Contar[elli]⁴, ut stabiliat.

9, *dies Dominica*. Dies lucida. Pransus est mecum curerus Augustanus, qui me Venetias deduxit. Visitavi D. episcopum Vincentinum seniore⁵. Dixit mihi se vidisse conditiones 4 pacis cum Austriacis, quas ego non vidi. Poloni quidam apud me fuerunt, sed me non invenerunt.

¹ Treviso na stałym łądzie na półn. zachód od Wenecyi. »Per tutto il Cinquecento poi, e più particolarmente dopo la metà, vi fu sulle sponde del Brenta, sui colli vicentini e veronesi, nella pianura friulana, nella Marca Trevigiana, che un contemporaneo chiama il giardino di Venezia, un gran fabbricare di ville«. (P. Molmenti, »La storia di Venezia nella vita privata« Ed. IV, Bergamo 1906, p. II, str. 392).

² Rocznicą bitwy pod Lepantó (7 października 1571).

³ Cyfra 43 oznacza nuncyusza pap. w Polsce, Annibala z Kapuy, arcyb. neapolitańskiego, jak to wypada z ustępu listu w rpsie Jag. 159, k. 41'.

⁴ T. j. żeby mu wynajął dom Contarellego, w którym wprzód już mieszkał.

⁵ Por. wyżej str. 221, 4.

10, *feria 2*. A prandio fui¹ apud clarissimum D. Rozini; deduxit ad hortos Muranii videndos, obtulit studia sua et operam humanissime. D. Thomas scribit ex Urbe, quod Rex et Regina commendaverint D. archiep-pum Neapolitanensem² pro cardinalatu. Pontifex respondit hoc nunc fieri non posse.

11, *feria 3*. Ventus ingens et undae vehementes. Sub vesperum ivi ad Masolano. Ibi inveni D. Regazzi, Vienna venientem; nil mihi poterat de Kolasko novi dicere.

12, *feria 4*. Pluvia, ventus. Domi mansi. Epistulae ad Suchorzevium finem imposui.

13, *feria 5*. Epistulam ad Suchorzevium totam absolvi³. Litterae ex Polonia nullae.

14, *feria 6*. Nuntius Apostolicus fuit apud me. Miratus est, quod Rex archiep-pum Neapolitanensem commendet. Vidi litteras Cracoviae datas de peste. Rex cum tota curia inde discessit Sendomiriam versus. De Legato nil accepi. Compositionis negotium in longum tenditur. Commissarii nondum convenerant.

15, *Sabbato*. D. Tuszinsky pransus est mecum. Rediit ex Urbe. Scripsi D. Vicecancellario de Kolacky, de pestis rumoribus, ut litteras per Augustam mittat et ut Rex agat cum Legato de compensatione officii. Misi Suchorzevio longam epistulam de Polonicis commensationibus per Talducium ad Lucam del Pace Cracoviam. Pluvia ingens. Misi commendaticias per D. Lini ad Mondovi, Caietanum, Matthei, patriarcham Alexandrinum⁴ et supplicationes ad Pontificem⁵ in manus D. Lini.

16, *dies Dominica*. Multa audivi de ducis Sabaudiae consilio, quod marchionatum Salutii eripere Galliae regi contendat. Bellum in Italia timebatur et Galli inter se pacem facturi existimabantur, ut in Italiam infesta arma inferant. Dies nebulosa; domi mansi.

17, *feria 2*. Pontifex vias novas sternere parareque dicitur et aereas statuas S. Petri et Pauli⁶ super columnas lapideas imponere. Gabellam unius quatrini a fogleta vini extinxit.

18, *feria 3*. Audivi Venetos edixisse, ne quisquam ex dominio externo cuiquam principi stipendia faciat.

¹ W rkpsie: fuit.

² Annibala z Kapuy.

³ Długi list (Epist. lib., str. 302—329) wysłany z Wenecyi Idibus (15) Octob. 1588, jak to sam R. niżej wspomina.

⁴ Scipio Gonzaga, późn. kardynał.

⁵ Wszystkie te polecenia i prośby dotyczyły sprawy odjętego Reszce urzędu sygillatora w Wielkiej Penitencyi.

⁶ Na kolumnach Trajana i Marka Aureliusza.

19, *feria* 4. Ivi cum patribus S. Georgii¹ de Alga ad illorum villam prope Dolum² gundula. Ibidem dormivi.

20, *feria* 5. Redii Venetias ex villa.

21, *feria* 6. Accepi litteras a Kolasko, Cracoviae scriptas. Summa est: de legato cum oboedientia Romam mittendo consultabatur. Rex voluit me hoc officio defungi. Res dilata est ad congressum cum Cancellario Regni, quod Sendomiriae fieri debuit. Meus Kolacky sequi iussus est Curiam. Magna difficultas pecuniarum. De pace cum Austriaco nullum datum initium. Commissariorum congressus exspectabatur ad 1 Octobris indictus. Legatus Cardinalis aegre ferebat, quod non expediat negotium. Ego iussus sum Venetiis litteras Regis exspectare.

22, *Sabbato*. Respon-di Kolasko, misi per Viennam ad Lucam del Pace; monui, ut obsistat et repugnet, ne mihi legatio cum oboedientia decernatur. Romam perscripsi, quae ex Polonia habui.

23, *dies Dominica*. Vidi litteras, quibus se excusat dux Sabaudiae, quod Saluzium expugnet, ne scilicet Hugonoti occupent et statum suum omnem bello et haeresi inficiant.

24, *feria* 2. Cum episcopo Vincentiae sene in gundula multa sum locutus. Ait audivisse, quod M. dux Hetruriae regis titulum appetat et pro eo laboret et quod matrimonium eius conclusum sit cum filia ducis Lotharingae.

25, *feria* 3. Nil singulare, sed coepi aliquid meditari de praestanda oboedientia, ne me imparatum regia mandata opprimant. Egregie sudavi remigando.

26, *feria* 4. Fui apud S. Georgium in Alga.

27, *feria* 5. Ex urbe scribitur peius³ in dies habere negotium Bellochi, camerarii pontificis, ob mulierem lotricem, quae illi in carcerem indusium fasciatum attulisse dicitur, ut ne tormenta sentiat.

28, *feria* 6. Ex Polonia nihil; iactabatur pestis vires sumere.

29, *Sabbato*. Romam multa scripsi.

30, *dies Dominica*. Visitavi D. Nuntium Apostolicum⁴.

31, *feria* 2. Volebam Patavium discedere, sed nebula fuit caliginosissima.

Kalendae Novembris 1588.

1, *feria* 3. *Festum Omnium Sanctorum*. Missam ibidem dixi.

2, *feria* 4. Patavium profectus sum relictis rebus et Ioanne Venetiis.

¹ Benedyktyni z klasztoru s. Giorgio Maggiore na wysepce tegoż nazwiska.

² Dolo nad Brentą.

³ W rkpsie: penus.

⁴ Hieronim Matteucci, arcybiskup ragusański.

3, *feria 5*. Mansi Patavii. Vidi causas scriptas a duce Sabaudiae, quare marchesatum Salutii oppugnet, ne scilicet ab Hugonotis occupetur. Rex Galliae valde offensus dicebatur.

4, *feria 6*. Ivi pedibus exercitii gratia ad Carthusos; ibi litteras scripsi. Sub noctem redii. Misi litteras Romam.

5, *Sabbato*. Ivi curru ad Praiam. Pransus sum et redii. Invitabat Abbas post discessum visitorum.

6, *dies Dominica*. His diebus capti sunt ad 30 latrones, qui apud Dolum, medium locum inter Patavium et Venetias, multa furabantur et tramontanos maxime expilabant.

7, *feria 2*. 8, *feria 3*. 9, *feria 4*. 10, *feria 5*. 11, *feria 6*. 12, *Sabbato*. 13, *Dominica*. 14, *feria 2*.

15, *feria 3*. Nuntius Apostolicus venit Patavium. D. Matheo Zani visitavit me. Misi Franciscum Venetias, ut res ex monasterio ablatas apud Masuolam deponat.

16, *feria 4*. Visitavi Nuntium. Dixit mihi D. Ramboletum, missum a rege Galliae ad ducem Sabaudiae, discessisse in Galliam non reportato ullo certo a duce Sabaudiae responso et denunciata regis indignatione et inimicitia ob ereptas arces Salutii. Magnos motus timent Veneti.

17, *feria 5*. Audivi ducem Sabaudiae scitu Pontificis arces istas Salutii invasisse, ut ne habeant haeretici, unde possint Genevae oppugnationem, quam aestate meditantur, impedire. Quod si sic est, aliquam rationem habet hoc ducis Sabaudiae consilium.

18, *feria 6*. Pater abbas de Praia venit Patavium et me Praiam invitavit; promisi.

19, *Sabbato*. Profectus sum Praiam equo Patris abbatis.

20, *dies Dominica*. Missam dixi et audivi. Venerunt litterae a Kolacky Vienna scriptae... Novembris, quod cum rebus meis, libris et argento veniat.

21, *feria 2*. Percurrebam Bellarmini Controversias et congerebam loca, quod haeretici omnes articulos symboli corruperunt. Facinora quoque illorum in christianos et orthodoxos atrocissime edita conscribebam¹. Dies pluviosa parum. Fui in Venda² et [in] monasteriis in montibus Euganeis altissimis et patentissimo prospectu.

22, *feria 3*. In eadem fui occupatione, pluvia ingens.

23, *feria 4*. Discessit a me Patavium doctor Lindner, Romam profecturus. Ego in montibus vagabar.

¹ Dzielu, do którego teraz zbierał materyały, wydał R. później p. t: De atheismis et phalarismis evangelicorum, Neapol 1596.

² Monte Venda w górach Euganejskich.

23 (s) *feria* 5. 24, *feria* 6. 25, *Sabbato*.

26, *Dominica*. Bibliothecam Praiensem revidi; omnes antiqui libri non magni momenti.

27, *feria* 2.

28, *feria* 3.

29, *feria* 4. Omnes dies praeteriti pluviosi. Ego vacabam scriptioni et meditationi.

30, *feria* 5. *Dies S. Andreae*.

Kalendae Decembris 1588.

1, *feria* 6. Coepi non commode valere. Itaque consilium inii Patavium revertendi cum spe, quod Kolaskus appropinquaret. Conduxi currum. Abbas equos promisit.

2, *Sabbato*. Dum Missam dico, Kolascus ibidem venit meque recreavit. Litteras Regis et aliorum reddidit. Sumpto prandio Patavium simul profecti sumus. Dixit Regis esse voluntatem et senatus decretum, ut Romam redeam, ibi maneam et Regis negotia curem. Rex voluit, ut ego oboedientiam praestarem pontifici Sisto, sed Kolaskus me ita volente obstitit. Itaque decretum est, ut saecularis cum splendore mittatur, et dicebatur de D. *biecky*, castellano Firleio; sed is voluit capitaneatum Kamionka¹. Rex mihi scribit, quod provisiones menstruae solvi mihi ob defectum pecuniae non potuerunt; itaque ut debita contraham, quae Rex promittit se soluturum. In compositionis negotium nullus erat factus ingressus. Commissarii nostri erant parati venire ad Regni confinia. Caesarei non audiebantur et omnia differebant. Nostri Legato Apostolico significaverunt se ad 1 Decembris praesto futuros; quod si Caesarei non venirent, se amplius de pace non acturos. Pestis Cracoviam, Posnaniam, Gedanum, multa Russiae et Masoviae loca infestabat. Mihi attulit argenti mei partem et a D. Vilczovsky mutuo acceptos florenos mille, quos iussi reddi ex proventibus Nataliciis². Symon puer venit cum illo; quattuor equos albos attulit.

3, *dies Dominica*. Mansi Patavii. Dominos Polonos omnes prandio excepi et me ad iter praeparavi.

4, *feria* 2. Consensa navi Venetias perveni, ad Masolam diverti.

5, *feria* 3. Nuntium Apostolicum visitavi. Rasetos pro paviglione³

¹ Starostwo kamioneckie (niegrodowe), dziś Kamionka Strumiłowa we wschodniej Galicyi.

² Proventus Natalicii — zapewne rata dzierżawna z dóbr opactwa jędrzejowskiego, płatna z końcem tego roku około Bożego Narodzenia (dies Natalis Christi).

³ Atlas na kotarę nad łóżko.

emi. Accepi ex banco di Strozzi Δ 300, per libras 7 unum, quos mihi D. Scapi Bononiae iussit dari mutuos, et contractum feci, ut ad tres menses pro fiera Biesanconensi commutentur. Debeo Venetiis persolvere post tres menses et si non solvero, pro alia fiera commutabuntur cum meo interesse tamdiu, dum ego summam repraesentem, et ita cautionem dedi. Accepi ex alio banco valorem florenorum 300, quos Montelupus Cracoviae a Kolasko accepit et transcripsit. Ex hac pecunia solvi pro tela doro¹ cum meis armis Δ 210, ulnis 30. D. Bartolomeo del Calice solvi pro coramis² auratis novis, quos fieri iussi, Δ 120. Solvi Maciolae, aurifici et aliis omnia; Masolae donavi Δ 8 aureos pro labore.

6, *feria 4.* Barcham conduxī usque ad Francolino pro 10 Δ-tis, à lib. 7 l'uno et sex remigibus. Pransus sum cum Legato humanissimo. Valedixi apud S. Christoferum et clarissimo D. Rusini et Dominae Marchionis uxori. Iussi res componi et ligari.

7, *feria 5.* Audita Missa ante diem Venetiis discessi et pessima navigatione pervenimus ad austeriam di Corbola.

8, *feria 6.* Dies pluviosa, nubilosa, ventosa, pessima navigationem impediēbat; vectores erant lassi, udi. Haesimus in fune molae periculose; substitimus in domo cuiusdam de Landrinis. Ibidem conduximus alium barcon³ copertum ob tempestatem. Solvimus residuum naviculariis Venetis; tapetum Masolae et candelabrum remisimus et optimos lectos habuimus.

9, *Sabbato.* Francolinum bene mane pervenimus. Inde conductis curribus Ferrariam pessimo itinere. Significavi secretario Ducis me habere mandata Ser-mi Regis ad D. Ducem et petere audientiam; respondit me cras habiturum. Dum cenam sumo in austeria, Dux mihi misit ostreas et multas vini lagenas. Post cenam venit D. [Ascanius]⁴ secretarius et aulicus D. Ducis, qui salutavit eius nomine et in arcem invitavit. Ego egi gratias et secutus sum deducentem. Multa mecum egit vir in magnis negotiis et in Polonicis versatissimus. Erat enim unus ex his, quos Dux interregni tempore miserat ad aucupandum regnum Poloniae.

10, *dies Dominica.* Dux significavit se daturum audientiam ante prandium. Interim ad Missam ductus sum. Post Missam venit pro me D. Ascanius secretarius et ad Ducem deduxit. Prodiit obviam ad secundum cubiculum. Sedit in suo et sedere iussit. Ego his, quae se-

¹ Tela d'oro — złotogłów.

² corame (po włosku) — skóra.

³ T. j. barcone — duża barka.

⁴ Ascanio Gerardini był posłem w Polsce w r. 1575; por. Th. Wierzbowski, Vincent Laureo, Varsovie, 1887, str. 172, 201.

quantur, verbis salutavi: Serenissimo Princeps! La Maiestà del Serenissimo rè di Polonia, Sigismundo III vivendo nelli suoi paterni et haereditarii regni di Suetia, Gothia, Vandalia per la gran fama, che vola fin in quelli regni settentrionali della grandezza et valor di Vostra Altezza è stata sempre desiderosa di poter haver occasione a dimostrare a Vostra Altezza, quanto la stimasse et amasse et quanto desiderava esser in cambio amata da Vostra Altezza, et tanto piu, quanto maggior segni Vostra Altezza dava già tempo fà di voler viver con il Serenissimo rè di Suetia, suo Serenissimo padre, con una stretta congiunzione non solamente di animo et di volontà, ma anchora di sangue et parentella.

Hora che ha piaciuto a Dio chiamar sua Maiestà Serenissima alla corona del potentissimo regno di Polonia, per relatione de tutti et massime del suo real consiglio ha inteso, quanto sia stimata et amata Vostra Altezza da tutto quel suo regno et quanti di Polonia per il favore et honori han reciputo et ricevero giornalmente da Vostra Altezza quelli sui popoli, che sua Maiestà Serenissima restò tanto piu desiderosa di parvenire a notitia di Vostra Altezza, quanto anchora ella brama di esser riputata da Vostra Altezza nel numero di Principi amorevolissimi et confidentissimi et mi ha dato commissione che io, quanto prima potessi, facessi fede a Vostra Altezza di questo suo animo, sì ben havendo trovata Vostra Altezza occupata nel visitare suo stato, non ho potuto così presto eseguire la volontà di sua Maiestà per non impedire il corso di negotii di Vostra Altezza. Hora di nuovo mi vien comandato, che io senza dilatione alcuna o[v]unque fosse venga in conspetto de Vostra Altezza et con le vive parole rapresentassi questo così gran desiderio de sua Maiestà come faccio¹, che tenne di esser amata da Vostra Altezza, facendoli fede, come sua Maiestà in ogni tempo sarà pronta abbracciare ogni sorte d'occasione con la quale possa mostrare con vivi affetti, quanto la stima et ami, sperando riportare da Vostra Altezza la corespondezza pari d'amor et d'affetione et di buona volontà.

Qualle una et altra commissione Vostra Altezza haveva con questa due piena testimonianza, le qualli presendo/s/ con ogni debito honor et riverenza.

Dux acceptis litteris humanissime gratias egit pro salutatione Regiae M-tis, se dominiaque sua obtulit, felix et diuturnum imperium gratulatus est pluribus verbis. Postea fecit mentionem, sed parcissime, rumorum in Polonia et de spe pacis et concordiae. Ego quoque

¹ W rkpsie: feccio.

caute et parce respondi, ut in exemplis litterarum ad Regem habetur, ac ita petita abeundi licentia discessi. In cubiculis meis prandium appositum est lautissimum. A prandio animi gratia ad hortos Ducis profecti sumus. Egit postea mecum D. Ascanio Gerardini, secretarius, de titulo Serenissimi in haec verba. Dux, inquit, meus est par reliquis omnibus Italiae ducibus nec est ulla in re cuiquam inferior. Quare si rex tuus Poloniae eundem titulum Illustrissimi aliis Italiae ducibus tribuit, in eo quoque acquiescit D. Dux; si alios vocaret Serenissimos, se vero Illustrissimum, miraretur de contemptu. Respondi eas litteras, quas ego duci Hetruriae reddidi, fuisse cum titulo Illustrissimi. Tum secretarius: Scit, inquit, D. Dux hunc titulum Serenissimi non competere ducibus; sed quia alii summam dignitatis in eo sitam putant, aequae sibi competere putat D. Dux hunc titulum ac aliis. Si aliis non datur, nec se ambire. Alterum quaesivit, utrum alii duces dederint titulum regi Poloniae Sigismundo, an tantum electo. Dixi: Magnum ducem Hetruriae et Rempubicam Venetam dedisse titulum absolutum regi Poloniae. Talem etiam, ait, dabit D. Dux et litteras Romam in meas manus mittet. Obtulit postea Ducis nomine cum reliqua humanitatis officia, tum etiam pecuniam, si ea indigerem. Egi gratias; dixi abunde mihi omnia a Ser-mo rege meo suppeditari. Dedi eidem secretario tabulam regum Polonorum omnium¹. Fuit illi carissima. Dixit postea, quod Dux vult, ut utar eius bucentoro, quousque voluero navigare. Egi pro omnibus gratias.

11, *feria 2*. Audita Missa et datis manichis² deduxit me D. secretarius ad navem impletam victualibus; perveni nocte per paludes ad Bentivolo³, ubi dormivimus.

12, *feria 3*. Pro mi...

13, *feria 3 (s)*. Perveni Bononiam. Missam prope portum audiui D. cavalier Lini et capitaneo Legnano venit obviam.

14, *feria 4*. Mansi Bononiae. Expedivi res et cistas per mulos mittendas Romam pro pretio Δ 30 d⁰ m⁰.

Pransi sunt mecum D. Poloni 4. Misi visitatum D. vicelegatum Borgese⁴. Ipse non remisit.

¹ T. j. Tretera Reges Poloniae; por. str. 214, I.

² Mancina — napiwek.

³ Bentivoglio nad canale di Naviglio łączącym Po di Primara z Bolonią. »Naza-jutrz kazał mię książę J. M. w swym bucentorze per Padum dowieść aż do drugiej rzeki (t. j. canale di Naviglio), którą do Bononii jadą« (rps Jag. 159, k. 83). Miejscowości jednak tej nazwy nie zna Słownik geogr. Rittera, a na mapie 1:512.000 jest tylko Bertaglio pod Bolonią.

⁴ Camillo Borghese, późn. papież Paweł V.

15, *feria 5*. Expediti Ioannem, Iulium, Andream per Florentiam Romam; a singulis equis dedi Δ 6 et pro viatico separatim. Penes cistas reliqui Petrum et Leonardum; ipse versus Imolam discessi et tarde perveni.

16, *feria 6*. Ex Imola transivi Faensam; pransus sum in Forli, ubi me visitavit D. Capitaneus. Ex Forli perveni ad Forli piccolo¹; pessima austeria sub Britonorio.

17, *Sabbato*. Scripsi ad Vicarium Britonoriensem² et summa pluvia discessi. Cesenae missam audiui, pessimo itinere vix pervenimus ad Lugnano³. Currus rumpebatur; ostus altercans⁴ caballum conduxit poltronus⁵.

18, *Dominica*. Ex Lugnano Arimini sum pransus. D. Canonicus... venit salutatum, bona vina tulit. Hospitia publica clausa invenimus ob exactionem Pontificis quartini a fogleta. Perveni ad Catholica, ubi secutus est nepos Canonici, petens vendi equum parvum; sed D. Mart[inus] noluit vendere.

19, *feria 2*. Ex Catholica transivi Pesarum, ubi Dux erat, et Fani collationem sumpsi. Perveni Senogalam. Erat in comitatu servitor D. Bianchetti⁶ cum puero Polono suspecto.

20, *feria 3*. Ego relicto curru eques volui Loretum ob crastinum festum pervenire. Pluvia ingens nos madefecit. Currus dormivit prope Anconam.

21, *feria 4*. Missam dixi in Sanctissima Capella. Concionem audiui. Gubernator me in domum suam recepit.

22, *feria 5*. Audita Missa discessi. Maceratae pransus sum; pro nocte veni Tolentinum in domum servitoris mei Attilii.

23, *feria 6*. Ostensae mihi sunt reliquiae: duo brachia S. Nicolai de Tolentino. Postea videns me non posse pervenire Spoletum, ivi relicto curru et equo aegro Camerinum ad episcopum Bovium, qui fuit nuntius in Polonia. Is me humanissime excepit.

24, *Sabbato*. Mansi Camerini. Interfui sollemnibus vesperis. Aderat gubernator Camerinensis, archiepiscopus Salernitanus⁷, qui scripsit li-

¹ Forlimpopoli.

² Biskup Bertinoro Jan Andrzej Caligari, bawił stale w Rzymie jako naczelnik sekretary papieskiej; w dycezyi zastępował go wikaryusz biskupi.

³ Lugnano m. między Ceseną a Rimini.

⁴ W rękpie: alterius ze znakiem skrócenia nad u.

⁵ Z włosk. poltrone — leniwy, gnuśny.

⁶ Wawrzyniec Bianchetti, za Klemensa VIII kardynał, był wtedy z kard. Aldobrandinim w Polsce.

⁷ Marc Antonio Colonna Marsilio, arcybiskup salernitański, był wtedy gubernatorem kameryńskim † 24 kwietnia 1589. Wedle H. Hurtera (Nomenclator litterarius I, 130)

brum »Hydragiologia de aquae sanctae sermonibus«. Symon e latere aegrotare coepit.

25, *dies Dominica. Nativitas Salvatoris*. Media nocte matutina Missa sollemnis. Ego tres expediui. Ventus et tempestas ingens.

26, *feria 2*. Volui a prandio discedere, sed tardius expeditum est apud gubernatorem. Nix cadere magna coepit.

27, *feria 3*. Nix ingens cadebat, ego tamen discessi curru D. Episcopi ad Saravalle, ubi me meus currus praestolabatur. Sumpto prandio processi ad postam... et ibi pernoctavi.

28, *feria 4*. Transivi Folinum, ubi Missam audivi; perveni Spoleum. Aquae vias vastaverunt. Excepit me D. Zachei in domum suam. Symon vix prae dolore pervenit. Vocavimus medicum.

29, *feria 5*. Sumpta collatione et relicto Symone aegro perveni Terni ad cavalerum Fannium. Kolackium praemisi Romam.

30, *feria 6*. Pervenimus Burgetum. Pluvia ingens, difficultas in transitu Tiberis maxima.

31, *Sabbato*. Relicto curru ivi equo, postam ex Castelnuovo conscendo, ut ultimo anni die finem profectionibus facerem. Perveni nocte ad D. Thomam Treterum, quem ingressum Deus omnipotens faustum felicem et fortunatum mihi et patriae meae esse velit.

Hic annus 1588, de quo exstant versus, quod aut omnia sursum deorsum miscerentur aut finis mundi adesset, quem mirabilem futurum dicebat cardinalis Hosius, in hoc fuit Polonis propitius, quod Maximilianus archidux, qui Zboroviorum et aliorum paucorum factione adiutus regnum Poloniae occupare venerat, apud Biczinam oppidum captus sit et Sigismundi regis imperium constabilitum. Classis quoque Hispanica multarum navium milite et omni reliqua provisione instructissima, cum in Angliam ad vindicandas iniurias, ab Elisabetha regina receptas a multis annis, profecta fuisset, tempestatibus disiecta, dissipata, diverberata fuit nec ullo certo portu consistere potuit, sed pars illius usque ad Norvegiam delata est, Dracone Anglo capitaneo cum sua Anglica classe persequente. Multae naves demersae, multae in Hybernia et Irlandia allisae, 5 millia Hispanorum militum, 7 Itolorum et naviculariorum desiderata, 80 ex praecipuis capitaneis. Tertia classis pars periisse existimatur. Capitaneus generalis fuit dux de Sydonia¹, cui non bene conveniebat cum bellicosissimo duce Parmense², Flandriae

---

działo wyszło w Rzymie p. t. »Hydragiologia sive de aqua benedicta« i powtórnie w r. 1605 p. t. »De fonte lustrali«.

¹ Ks. Medina Sidonia, dowódca Armady.

² Aleksander Farnese ks. Parmy.

gubernatore. In Germania miles ducis Parmensis Bonam¹, civitatem archiepiscopi Coloniensis rebellem, expugnavit. In Hungaria binas excursiones Turcae fecerunt in ditiones Caesaris et profligati sunt magno numero.

Persae quoque profligasse vim magnam Turcarum dicuntur; Feret Bassa cum plurimis capitaneis interfectus, reliquus exercitus caesus.

Mauri in Africa 60 millia duce quodam novo Mahomete propheta congregati sunt contra Turcas et Tripolim Barbariae occupasse dicuntur.

In Gallia in ipsa vigilia Nativitatis Domini in civitate Bles², ubi rex habebat comitia, occisus est iussu regis Henrici in ipso eius cubiculo dux Gvisius; item cardinalis Gvisius, captus cardinalis Burbonius, dux de Nemurs et alii. Causa dicitur, quod in vitam regis conspirarunt, ut ducem Gvisium regem facerent.

In Italia dux Sabaudiae accepit per vim marchionatum *di Saluso* regis Galliae et in arce Carmagnola³ ad mille tormenta; quae res magnos in Italia motus excitatura existimabatur.

Det Dominus anno sequenti pacem temporibus nostris et peccatorum emendationem(s) et vitae emendationem!

In Dei † nomine 1589.

Kalendae Ianuarii. Dies Dominica. Quod felix faustumque sit, in huius anni initio primum Deo sacrificium obtuli in ecclesia S. Mariae trans Tiberim. Lassus eram valde ex posta et apud D. Thomam secreto quiescebam.

2, *feria* 2. Ibidem latebam, valde conquassatus.

3, *feria* 3. Ivi ad cardinalem Fernesium, salutavi Regis nomine; rogavi, ut Pontifici de meo adventu renunciaret. Statim misit. Visitavi D. Crescentium, inde ad domum meam profectus sum.

4, *feria* 4. Vocatus sum ad Pontificem ad horam 17. Ivi. Excepit me vultu hilarissimo. Sermonem meum in tria capita distribui. Primo egi gratias de sollicitudine paterna deque Legati deputatione ob illius regni pacem et suae Maiestatis quietem. 2. Causas exposui, quare rex Poloniae non potuerit dimittere Maximilianum liberum sine ullis conditionibus ita, ut cardinalis Aldobrandinus, legatus, nomine suae Sanctitatis postulabat. 3. Excusavi, quod orator cum oboedientia non mittatur ob difficilem per Austriacas terras transitum et ob pestis contagionem,

¹ Bonn nad Renem.

² Blois.

³ Carmagnola — twierdza na prawym brzegu Padu, na południe od Turynu.

ubique fere diffusam. Audivit omnia Pontifex et acceptavit, sicut fusius perscripsi in litteris et habetur in libro actionum legationis huius. A Pontifice discedens visitavi cardinalem de Montalto; apud D. Brito-noriensem fui.

5, *feria* 5. Capella fuit in vesperis. Vacabam scriptioni. Novum atrox et inauditum venit in Urbem ex Gallia, quod rex Galliae Henricus, qui fuit rex Poloniae, in vigilia Nativitatis Domini iussit in suo cubiculo interfici propugnatorem Catholicorum acerrimum, ducem Gvisium, qui cum nil tale in comitiis regni de Bles suspicaretur et libere versaretur regisque humanitatem et amorem experiretur, ab octo sicariis, ex transverso cubiculo in regis conclave immissis, quorum dux erat filius quondam Petri Cersi, Italus, pugionibus crudelissime confossus est. Statim etiam cardinalis de Gvisa, frater eius, captus, in custodiam datus et post unam et alteram horam strangulatus est. Captus est cardinalis quoque Borbonius¹, dux de Namurs², dux de Umala³ et alii Gvisiis bene affecti. Quo facto dicitur rex scripsisse duci d'Umena⁴, fratri Gvisii, qui Lugduni⁵ cum exercitu erat, quod fratrem eius obtruncasset et ut exercitu dimisso in suam Burgundiae provinciam secederet. Sed is timens quoque sibi, dicitur in Flandriam concessisse. Soror ducis occisi audita fratris morte per Parisios currebat lacrimis et eiulatu populum incendens ad vindictam. Dicuntur etiam multae Italorum domus esse direptae a populo ob odium introductarum tot gabellarum. Orator Galliae cum cardinale Gioiosa fuit apud Pontificem iussu sui regis, excusans factum regis, quod dux Gvisius cum suis decreverat post dies aliquot regem occidere et se ipsum regem facere; itaque coactum esse regem ea ratione vitae suae prospicere. Multi putant hoc pallium esse furoris Gallici. Deus bene vertat tam atrox consilium!

Hoc ipso die mortua est Catherina⁶, regina Galliae, 3 regum mater.

6, *feria* 6. Capella fuit ob festum Epiphaniae. Ego apud S. Honofrium Missam expediivi. A prandio visitavi cardinalem Caietanum,

¹ Było w tym czasie dwu Burbonów tegoż imienia kardynałami: starszy Karol B. naczelnik ligi, obwołany w r. 1589 królem, † 9 maja 1590; drugi, młodszy, Karol B., stryjeczny brat Henryka IV, został kardynałem w r. 1583 († 1595, mając zaledwie lat 33) R. ma tu na myśli młodszego, co może zadziwiać, gdyż wedle Ciacconiego aż do r. 1590 (tj. do śmierci starszego) zwano go w Rzymie dla odróżnienia od starszego cardinalis Vindociensis, a Borbonius dopiero po r. 1590.

² Karol Emmanuel ks. Nemours.

³ Karol ks. Aumale.

⁴ Karol ks. de Mayenne, brat zamordowanego Henryka.

⁵ Lyon.

⁶ Katarzyna z Medyceuszów, wdowa po Henryku II, matka Franciszka II, Karola IX i Henryka III.

S. Crucis, Gesualdum, Senonensem, Gonzagam, Mattheium, Comensem S. 40¹.

7, *Sabbato*. Scripsi in aulam de actis cum Pontifice, ut in exemplis litterarum. Litteras ad Regem dedi D. Tretero, ut in fasciculum Reginae² ponat et per Nuntium mittat. Litteras quoque, quas Bononiae scripseram, misi D. Brzezniaky, Archiepiscopo, Cracoviensi, Vladislaviensi, D. Cardinali, Suchorzevio et aliis.

8, *dies Dominica*. Visitavi aliquot cardinales. Audivi, quod Paris, Po[i]itiers, Rean, Orleans, Metz, Gallicae insignes civitates, regi rebel- larunt.

9, *feria 2*. Pes coepit dolere, itaque me in lecto continui. Volui ire ad 7 ecclesias, sed equus deiecerat ferrum et pes dolebat. Audita Missa apud S. Paulum redii.

10, *feria 3*. In lecto mansi. Visitavit me D. Britonoriensis, abbas Gratianus.

11, *feria 4*. Enema accepi, quod fecit officium suum.

12, *feria 5*.

13, *feria 6*. Fui apud 7 ecclesias. Cum redii, oblatus est mihi fasciculus litterarum Regis mei transmissus a cardinale Aldobrandino, datus in Brzeste Lituaniae 23 Novembris, ubi mihi Rex mandat, ut oboedientiam publicam praestem suae Sanctitati, si ita Pontifici videbitur. Missae quoque binae litterae ad Pontificem: alterae, ubi arbitrio Pontificis relinquit, utrum a me velit praestari oboedientiam, alterae in actu oboedientiae praesentandae. De sumptu nullam facit mentionem, nec instructio missa, sed omnia arbitrio meo permittit Rex et monet, ut cum dignitate munus iniunctum exsequar. Ea res magnas mihi molestias et cogitationes attulit et noctem fecit insomnem.

14, *Sabbato*. Scripsi Regi me fasciculum accepisse, sed nondum reddidisse; Gallicos tumultus significavi; Reginam petii, ut de restitutione officii ad D. Camillam³ scribat, et D. cancellarium Sadlochium. Litteras ad fasciculum legati Aldobrandini D. Britonoriensi misi, Brzenicio et D. Marsalko per Mazolam.

15, *dies Dominica*. Pransus sum cum D. Britonoriensi. Negotium de oboedientia praestanda contuli. Suasit munus suscipiendum et egrè- gie exsequendum et postea Romae, ut prius, manendum. Audientiam petivi.

¹ Cyfra 40 oznacza w listach Reszki arcyksięcia Maksymiliana; czy jednak w tem miejscu ma R, na myśli tegoż arcyksięcia — rzecz wątpliwa.

² T. j. królowej wdowy Anny Jagiellonki, której agentem w Rzymie był Treter.

³ Kamilla, wpływowa siostra Sykstusa V.

16, *feria 2*. Consistorium fuit. Hora 22 fui in audientia. Litteras Regis Pontifici reddidi, dicens, me habere mandata de praestanda oboedientia, si id ita suae Sanctitati videretur esse ex dignitate tum Regis, tum huius S. Sedis. Dixit Pontifex gratissimam sibi accidere Regis optimi promptitudinem, sed se deliberaturum, quid expediat, et cum senioribus cardinalibus rem communicaturum. Rogavi de filio D. Opalensky¹ pro dispensa ad beneficia ob minorennitatem. Iussit dare memoriale ad Datarium. Egi de episcopatibus vacantibus². Dixit Pontifex id futurum praestita oboedientia. Eadem omnia dixi Fernesio et Mondovi. Nix cecidit magna.

17, *feria 3*. Non optime valui. Gelu maximum.

18, *feria 4*. Cognovi ex D. Britonoriensi, quod Pontifex egit cum Fernesio et epistulam Regis iussit ad illum mitti. Novum audivi de morte Catherinae de Medicis, matris regum trium Galliae, 4 Ianuarii, cum biduo tantum aegrotasset.

19, *feria 5*. Visitavi cardinalem Castagnam³ et S. Crucis.

20, *feria 6*. Fui apud Fernesium; dixit mihi, quod Pontifex iussit convocari 4 cardinales: Comensem, Rovere, Caietanum et Matheium, ut cum illis consultet de praestanda a me oboedientia, et quod cogitet ad aliquot dies rem differre, ut intelligat successum Commissionis in Regni finibus. Tamen Fernesius iussit me esse paratum.

21, *Sabbato*. Scripsi Regi de sententia Pontificis et sermone Fernesii, Cancellario Regni, ut agat de compensatione sigilli cum legato Aldobrandino et de sumptu pro praestanda oboedientia provideri curet; idem D. Vicecancellario, idem D. Marsalco Regni, idem D. suffraganeo Brzeznicio; cardinali Legato scripsi et fasciculos omnes misi, ipsum autem fasciculum Britonoriensi dedi. Visitavit me D. abbas Gratianus, ostendit mihi D. Tolosani⁴ litteras, ubi scribit, quod Magnus Dux Moscoviae iratus baculo percussit palatinum quendam suum; palatinus vicissim Duci tria vulnera cultro inflixit ita, ut mortuus putetur. Dies aliquot frigidi; ego in lecto ex unius pedis dolore.

22, *dies Dominica*. Ex pede laboravi. Audivi reginam, Galliae regis matrem, post occisos Gvisios et captum cardinalem Borbonium ad illum accessisse visitandi gratia, ubi cardinalis tam acerbe locutus est contra factum regis et audacter et minaciter in ipsam etiam reginam

¹ Mowa o Jędrzeju, późn. biskupie poznańskim, synu Jędrzeja, marszałka w. kor.; otrzymał on w 15 roku życia bogate probostwo plockie.

² O obsadzeniu biskupstw: kamienieckiego i chełmskiego, por. str. 209, 1.

³ Jan Chrzyciel Castagnia, późn. papież Urban VII, następca Sykstusa V.

⁴ Tolosano Jan, referendarz i protonotaryusz apostolski, był z legatęm Aldobrandinim w Polsce (Rykaczewski, Relacye nuncyuszów w Polsce II, 35).

ita invecus et pro religione proque sacro foedere mori paratum se ostendit, ut regina concepto summo dolore in morbum inciderit et post dies aliquot obierit, declarato universali haerede rege, filio suo, sed omnibus fere mobilibus et pretiosis relictis nepti suae¹, sponsae Magni ducis Hetruriae, Ferdinandi, qui fuit cardinalis. Dicuntur Parisienses arma regis Henrici deturbasse per civitatem, palatium regis diripuisse, gazam et depositum thesaurum abstulisse, argentum ecclesiasticum conflasse clero ipso offerente et 4 miliones cudisse, regis ministros et ad dictos in carceres compegisse, domos mercatorum Italorum expilasse et ad omnem regis impetum esse paratissimos. Audivi, quod monetam cudant ex una parte claves S. Petri, ex altera facies occisi ducis Gvisii.

23, *feria 2*. Consistorium fuit.

24, *feria 3*.

25, *feria 4*. Capella fuit apud S. Paulum ob conversionis eius memoriam. Pluvia ingens.

26, *feria 5*. Visitavi D. Scipionem cardinalem. Vidi litteras, Mediolani datas, quod ibi fuerit frigus intensissimum ita, ut atramentum in calamo statim congelaretur. Dux Sabaudiae iam occupavit totum marchionatum Salutii et aliquot loca cis Alpes ex Delfinatu. Rex misit ad Parisienses cum mandatis. Illi audiverunt et statim responderunt, quod posset redire, quod aliud responsum non erat necessarium, quod Parisienses acceperunt in capitaneum suum ducem de Humala. Interfectis Gvisiis rex ad reginam matrem accessit, dicens, se nunc esse verum regem. Illa respondit: »Hodie mortuis Gvisiis perdidistis regnum et coronam«. Dux Mantuae arcem Novellaram oppugnat, ad quem misit gubernator Mediolani², ut desistat, cum arx sit in protectione regis Philippi. Aurelium³ aperte rebellavit regi; capitaneus arcis vel citadellae oppugnabat civitatem et cives vicissim coeperunt expugnare citadellam. Ecclesiastici argentum ecclesiasticum contulerunt Parisiis, ex quo 400 millia aureorum sunt cusa. In palatio regis invenerunt milionem unum auri et acceperunt. Omnes regis ministros et dependentes in carcerem coniecerunt. Audivi malam esse *contentezsam* inter regem Catholicum et Magnum ducem Hetruriae ob uxorem Gallam.

Heri Mediolano adiuncta res videtur agi serio; quid si Deus vincens scientiam nostram e duorum Machabeorum nece vitam multis Galliae partibus reddat? Scribunt duas horas Deum precatum esse Gvisium, antequam adiret ad regem; tum surrexisse et qui pridie eius

¹ Krystyna lotaryńska, córka ks. Karola II i Klaudyi, córki Henryka II, a więc wnuczka Katarzyny Medycejskiej.

² Don Carlos de Aragona, ks. Terranova.

³ Orleans.

diei schedam secreto accepisset, ne Regem conveniret moliturum, quae patravit, ivisse tamen seque in gremium D. Providentiae proiecisce dicentem: »Si moriendum sit, moriamur pro fide catholica« et triduo antea, quam de sua nece cogitari a rege inaudierat, cum regi ipsemet candide retulisset miraque a Rege responsa, quae spirarent pietatem et profusam in Gvisium propensionem, accepisset, laetus ad matrem rediit, se tandem inquires conquiescere, quod plus crederet regis dicto, quam alienis rumoribus. Ergo 22 vulneribus confossus martyr evolavit ad caelum.

Paulo post evocatum maiorem natu eius filium¹ allocutus Rex praesentem de mortuo patre Guisio: »Ecce tibi, inquit, pater tuus; sic fit cum rebellibus«. Tum adolescens in genua procidens: »Quaeso, rex, iube me quoque interfici, ut capiti parentis hoc meum corpus cervical subiciam«. Abductus inde in custodiam est alta e iuvenili corpore trahens suspiria. Accersitus item cardinalis, frater ducis, cui necopinanti obiectum ipsum fratris cadaver, sanguine conspersum. Tum magno clamore rugiit ac denique sanctas illas voces emisisse scribitur: »Aequissimum est, ut quando pro fide frater laicus sanguinem fudit, et ipse multo magis sanguinem profundam, qui S. R. E. cardinalis sum«. Itaque ad macellum pertractus, confossus et ipse vulneribus est.

Petenti matri cadavera filiorum, quae humaret, responsum est adhuc restare, quae de ipsis ageretur; capitibus igitur abscissis corpora comburi iussa, ne qua restaret species eorum, quos aeternae memoriae et caelo mors consecravit

Iam si vera sunt, quae mitto, vides, ut ex nube atra divinae radii sapientiae micet, qui spem aliquam excitet meliorum rerum.

Interim Namurcensis² ducis alter frater minor natu est apud Sabaudum, quem nunquam voluit ab se dimittere, quem rex varia officiorum spe advocabat, ut omnes haberet in manu.

Ducem Humenae miro Dei beneficio ex insidiis Lugduniensibus evasisse certum est, nam et equo transsiluit ferreas catenas, quibus exitum viae insidiatores in civitate impedierant, ut virum obtruncarent.

Interea Vactendoni, praesidii Belgici, expugnatio, quod dux Parmensis de hostibus cepit, novique tumultus Gallici et forsan, ut est quorundam iudicium vel auditio, petatum ab illo subsidium in Gallia aliquid magni paritura videntur.

¹ Starszy syn zamordowanego Gwizyusza Karol, ur. 1571 † 1633.

² Powinno być: Nemoracensis (Nemoracum = Nemours). Młodszy brat Karola Emmanuela ks. Nemours był Henryk, ur. 1572; on to w listopadzie r. 1588 zdobył Carmagnolę.

Ex litteris R. P. Leonhardi Rubeni Essendiensis¹, Iesuitae, de eiecta ex Transilvania Societate:

»Venimus in Megges², civitatem Saxonicam, 17 huius, ubi inchoata generalia comitia 21 eiusdem et graviter contra nos invecti Ariani et Calvinistici pseudoepiscopi. 22 D. Viceprovincialis³ mecum et cum duobus aliis regnum(s) adiit, protestatus est nos non esse causas tumultuum. Offert defensionem fidei disputando, bonorum vero rationem cupit in iuris processu tueantur. 23 protestati sumus coram Ill-mo Principe et D. senatoribus et singulariter coram D. gubernatore. Interim ipso die Nativitatis Domini omnibus ubique locorum in Transilvania bonis exuti, nulla disputatione admissa, nullo iuris processu concessio cedere coacti sumus intra dies 15 magno Catholicorum luctu et multis protestationibus tum a nobis, tum a Catholicis praemissis. Ego statim amandatus sum a P. Viceprovinciali, ut omnes hic colligam et deducam in Poloniam. Addo nos in hospitio captos fuisse, omnem aditum ad Principem⁴ prohibitum, sacra omnia ablata eidem, eum a solis Calvinistis gubernari magno Principis fletu. Et haec omnia a gubernatore contra datam regi Stephano et Regno fidem acta fuere.

V. R. his paucis contenta, nam statim discedit nuntius; brevi totam historiam transmittam. Interim, quoad illam misero, quam per postam mittam, nihil huc esset scribendum, quoad a fundamento causam intelligat, et simul tum, ubi hos fines excessero, quid mihi consilii occurrat et quid aliis praescribam. Me si in Austria, aut Rheno iterum esse voluerit, libenter pergam; adire Poloniam forte erit difficile propter pestem. Interim dabo operam, ut nostri in itinere non otientur. Misi hodie Cassoviam⁵ ad D. Generalem pro impetrando passu per Ungariam Imperatoris. Pater Viceprovincialis per Moldaviam perget; relinquemus tamen in terminis 3 aut 4, qui aliquando excurrant. Me V. R. in summis his tumultibus, ubi affligunt cor meum Catholici clamoribus et lacrimis, commendo. Datum Claudiopoli⁶, in violato collegio Claudiopolitano 1588, 30 Decembris«.

¹ Wedle Załęskiego (Jezuici w Polsce, t. I, str. 366) Leon Ruben. O wypędzeniu Jezuitów z Siedmiogrodu wspomina Wielewicki (l. c. str. 122).

² Medgyes (Medyas) stolica komitatu tejże nazwy w Siedmiogrodzie.

³ Wiceprowincyałem Siedmiogrodu a zarazem rektorem kolegium i akademii koloszwarskiej był ks. Jakób Wujek, słynny teolog, kaznodzieja i tłumacz pisma św.

⁴ Zygmunt Batory, ks. siedmiogrodzki, stryjeczny brat (syn Krzysztofa B.) kardynała, wychowanek ks. Jakóba Wujka; w grudniu 1588 uznany księciem pod warunkiem, że wszyscy Jezuici mają w przeciągu 25 dni kraj opuścić (Huber, Geschichte Österreichs IV, 382).

⁵ Koszyce w górnych Węgrzech, wówczas pod panowaniem Habsburgów.

⁶ Claudiopolis—Koloszwar (Klausenburg) m. komitatowe w Siedmiogrodzie.

Idem Pater scribit haec verba: »Die proximo Dominico primam orationem 40 horarum pro futuris generalibus comitiis inchoavimus, quam cum die Lunae vesperi finire volumus et ii omnes, qui de congregatione Christi corporis erant, publicas disciplinas peterent, tandem 40 ex his et aliis nobilissimis iuvenibus duplicem flagellantium chorum in templo cum larvis poenitentium et facibus instituerunt in templo nostro, ubi cum diu expansis brachiis prostrati iacerent, tandiu se flagellis egregie ceciderunt, nostris ex superiore loco iis respondentibus eodem poenitentium genere, quae res plurimos ad poenitentiam et ad fletum moverunt. Georgium Iorgfalfi et Andream Siculum mecum habui in comitiis, ubi egregie confuderunt unius Calvinistae mendacem concionem. Princeps Moldaviae¹ iam mittit Romam episcopum Graecum, ut suo nomine deferat oboedientiam summo Pontifici«.

27, *feria* 6. Fui apud R-mum patrem Generalem Societatis². Audiui multa de miseriis Societatis, de Hispanicis consiliis, de Indicis conversionibus.

28, *Sabbato*. Scripsi Regi et aliis, ut in exemplis litterarum. Misi litteras ad cardinalem Aldobrandinum per Britonoriensem.

29, *Dies Dominica*. E Gallia ferebatur de rebellione civitatum.

30, *feria* 2. Consistorium fuit.

31, *feria* 3.

Kalendae Februarii.

1, *feria* 4. Fui apud Fernesium. Dixit Pontificem exspectare, quidnam agatur inter Commissarios, et postea de oboedientia statuere velle.

2, *feria* 5. Apud Iesuitas Missam expedivi. Dicebantur aliquot cursores e Gallia venisse ad oratorem Sabaudiae et Galliae, sed eos omnia premere et dubitabatur, ne rex esset occisus.

3, *feria* 6. Rumor per Urbem audiebatur de occiso rege Galliae a puero suo, sed vanus erat.

4, *Sabbato*. Scripsi Vicecancellario de sermone cum Fernesio. Scripsi episcopo Cracoviensi, Pacosio et aliis.

5, *Dies Dominica*. 6, *feria* 2.

7, *feria* 3. Equos duos et currum vendidi pro 115 Δ servitori cardinalis de Rovere.

¹ Petryło. Do wyprawienia poselstwa nie przyszło; por. Załęski, Jezuici w Polsce I, 471 nstp.

² Klaudyusz Aquaviva.

8, *feria 4*. Secessi ad S. Andream¹, ut mihi et scriptioni aliquantum vacarem.

9, *feria 5*. Mansi ibidem.

10, *feria 6*. Ibidem.

11, *Sabbato*. Ibidem. Nil scripsi in Poloniam.

12, *Dies Dominica*. Ibidem.

13, *feria 2*. Ibidem.

14, *feria 3*. Ibidem, sed a prandio domum meam redii.

15, *feria 4*. Fui in statione.

16, *feria 5*. Dies tempestuosa vento, pluvia, nive.

17, *feria 6*.

18, *Sabbato*. Scripsi Regi, Vicecancellario, D. *podlasky*², patri Pacos; misi orationis exemplum de oboedientia³ Suchorzevio, Kochanovsky capitaneo Crac[oviam], ut ad aulam litteras mittat. Omnia per Britonoriensem ad Macciolam dedi et per illum Viennam.

19, *Dies Dominica*. Audivi Parisiis multa millia puerorum per urbem processionaliter cum accensis facibus incessisse diras imprecantes regi Henrico, quorum altera pars respondebat: »Te rogamus, audi nos!« Postea ad ecclesiam Innocentum pervenerunt, ubi faces extinxerunt imprecantes, ut sic regis vita extinguatur.

Post necem Gvisiorum rex ad audiendam Missam ad Capucinos ivit. Illi erant in choro et audito, quod rex venit, in claustrum secesserunt seque recluserunt. Pulsabat rex ipse. Illi per ostium responderunt se non posse illi loqui nec Missam dicere coram excommunicato; postea prodiit Capucinus, frater cardinalis Gioiosae, iuvenis pientissimus, et exprobravit regi summam crudelitatem et quod si laicus esset, putaret se sacrificium praestare Deo, si statim gladio tanquam Christi et Ecclesiae inimicum confoderet. Ita dicitur rex confusus discessisse et Capucini processionaliter ex Bles Parisios venerunt.

Dux de Namurs⁴ profugit ex carcere et se cum duce d'Umena coniunxit. Rex ipse filium ducis Gvisii et alios captivos duxit navicula in Ambois. Parisienses colligunt pecunias. Scripserunt ad alias civitates, ut arma caperent sub rege Christo pro sancta Ecclesia. Statua regis et arma Parisiis comminuta. Parisienses miserunt ad Pontificem ora-

¹ Jest kilka kościołów w Rzymie pod wezwaniem ś. Andrzeja; tu, jak się zdaje, mowa o S. Andrea in Quirinale, gdzie był nowicyat Jezuitów.

² Kasztelan podlaski Marcin Leśniowski.

³ Mowa wydrukowana w Epist. liber str. 335; posłał ją R. Suchorzewskiemu z listem z d. 24 grudnia 1588 (Epist. lib. str. 330).

⁴ Karol Emmanuel Sabaudzki ks. Nemours (ur. 1567 † 1595) był więziony w Blois po zabójstwie Gwizyuszów, lecz zdołał wkrótce umknąć.

torem cum 70 causis, per Parlamentum et Sorbonam approbatis et examinatis, quod rex Henricus iure suo regio ceciderit, petentes, hanc declarationem approbari.

20, *feria* 2. Consistorium fuit.

21, *feria* 3. Venit in Urbem episcopus Rambllett¹ Gallus, a rege missus, ut rationem facti reddat de nece Gvisiorum.

22, *feria* 4.

23, *feria* 5. Accepi litteras a Regina Poloniae, Grodnae datas, de scripturis Neapolitanensibus, a Brzeznicky ex Bithone². Aderant Commissarii omnes utriusque partis. D. Cancellarius exspectabatur. Spes concordiae parva ostendebatur, nam Caesarei dicebantur velle in negotium ingredi a liberatione Maximiliani archiducis; nostri ab eo, ut pactis et conditionibus satisfiat, apud Biczinam initis, hoc est, ut Lubovla arx restituatur, ut se sistant, qui sub fide militari dimissi erant. Duo palatini ex nostris commissariis, Ravensis³ et Brzestens Lituanus⁴, profecti erant ad cardinalem Legatum cum scriptis conditionibus, ut ad illas responsum haberent intra triduum, alias se velle discedere. Conditiones scriptae sunt in libro maiori.

24, *feria* 6. Ex Polonia venerunt litterae. Nihil conclusum, sed spes tamen nonnulla pacis erat. Habui audientiam; a Pontifice rogavi, si quid iam deliberatum haberet de acceptanda oboedientia per me offerenda, an alium ex Polonia oratorem exspectandum, ut mihi responderet et ego Regi possim scribere. Respondit Pontifex se mandasse, ut ea de re cardinalis Farnesius cum aliquot cardinalibus deliberaret; itaque se nescire, utrum fecerit, quare ut ego accederem ad illum et dicerem, si iam aliquid deliberarunt, ut referant suam sententiam Pontifici; si non, ut congregentur et deliberent. Egi postea de retentione praepositurae Plocensis pro episcopo Premisliensi. Egi de confoederatione⁵, ut legatis mandetur, curarent expungendam. De illo remisit ad Datarium, de hoc negotio iussit sibi dari memoriale, quod dedi Datario cardinali⁶. Post audientiam recta ivi ad cardinalem Farnesium. Dixi Pontificis nomine, ut si fecit congregationem cardinalium, dicat Pontifici resolutionem; si non fecit, faciat. Respondit Farnesius se non

¹ Wedle Hübnera (Sykstus V, II, 240) posłem był Klaudyusz Augennes, biskup Mans

² T. j. z Bytomia na Górnym Śląsku.

³ Stanisław Gostomski.

⁴ Krzysztof Zienowicz.

⁵ Zdaje się, że mowa o konfederacji z r. 1572, będącej, jak wiadomo, solą w oku katolików, zwłaszcza duchowieństwa.

⁶ Ulubieniec papieża, Ewangelista Palotta, od r. 1587 kardynał. Tytuł nieściśly: jako kardynał był prodatarius.

fecissè, quia Pontifex prohibuerat volens dare *tempo a tempo*, sed facturum et statim vocavit secretarium, ut cardinalibus congregationem intimaret. Tum quoque Fernesius admonuit, ut rex Poloniae habeat in Urbe semper ex suis aliquem, qui res Regni curet. Nam qui sunt cardinales, tepide agunt, sunt fere omnes diversis principibus obstricti. Nemo Polonica cordatius, quam Polonus, curabit.

25, *Sabbato*. Habuit congregationem Fernesius. Erat Comensis, Ruere, Caietanus, Mathei; Mondovi aberat ob catharum. Nesciebam adhuc, quid concluderent. Scripsi in aulam, ut in exemplis.

26, *dies Dominica*. D. Thomas mihi significavit, quod audivit conclusum fuisse in congregatione, ut a me recipiatur oboedientia; quae me res valde perturbaverat. Volui ad Fernesium accedere, sed male habere dicebatur.

27, *feria 2*. Fuit consistorium. In eo cardinales de congregatione retulerunt suam sententiam Pontifici. Post consistorium vocavit me Comensis, dixit Pontificis nomine, quod vult exspectare oratorem ex Polonia, quem sua Maestas poterit mittere *con tutta la sua commodità*. De episcopatibus vacantibus se laboraturum, ut cito expediantur. Iterum volui ad Fernesium, sed peius habebat optimus princeps.

28, *feria 3*. Pessime habere dicebatur Fernesius et in epilepsiam incidisse; alii mortuum dicebant. Magnus dolor erat omnium, in solo Palatio gaudium. Orationes piorum ubique.

Kalendae Martii.

1, *feria 4*. Hora circiter 20 obdormivit in Domino Alexander Fernesius, cardinalis et vicecancellarius, Pauli III pontificis nepos, vir prudens, moderatus, liberalis, pius, elemosinarius, in quas expendere dicebatur 30 millia aureorum in singulos annos. Hic doctos colligebat et fovebat, hic victum ministrabat, hic orphanos, loca pia fere omnia aiebat. Patriae nostrae protector summa cum dignitate erat. Vivat cum Christo, vivat in Christo princeps optimus et mei amans! Luctus erat magnus per urbem, tamquam vita pauperum mortua fuisset.

2, *feria 5*. Vacabam scriptioni in Poloniam.

3, *feria 6*. Fui apud 7 ecclesias. Commendavi Deo animam optimi Fernesii.

4, *Sabbato*. Exsequiae cantatae sunt in domo Fernesii. Adfuerunt omnes cardinales. Postea corpus delatum est ad ecclesiam novam Iesuitarum¹. Fuerunt omnes fere compagniae, monasteria; faces innumerae, curia Pontificalis in equis. Viae omnes et tabernae mercatorum

¹ Kościół al Gesù, wzniesiony kosztem kardynała.

nigro panno erant constratae, quae res luctum omnium excitabat. Orphani, viduae plorabant. Una ex his eiulans volebat imponi in manus Fernesii suum memoriale, ut cum illo sepeliatur sperans, quod alium patronum sibi impetrabit in coelo. Lacrimarum erant omnia plena, solus grex porcorum gaudebat. O Christe bone! Scripsi multa in aulam de resolutione Pontificis, de oboedientia, quod vult oratorem expectare, ut in exemplis.

5, *Dominica*. Multi sermones hominum de vacantibus Fernesii officiis et beneficiis distribuendis. Visitavi principem Odoardum¹ et consolatus sum de morte cardinalis.

6, *feria 2*. Vocavit me ad se cardinalis S. Crucis. Egit de protectione Regni, rogavit se adiuvari.

7, *feria 3*. Vacabam Atheismis² colligendis et describendis.

8, *feria 4*. 9, *feria 5*, 10, *feria 6*.

11, *Sabbato*. Scripsi pauca in aulam de resolutione Pontificis de oboedientia. Misi litteras ad Regem et Reginam cardinalis Sforziae.

12, *dies Dominica*. 13, *feria 2*.

14, *feria 3*. Coepi ex uno pede valde laborare et coactus sum in lectum secedere.

15, *feria 4*. Valde laborabam.

16, *feria 5*. 17, *feria 6*.

18, *Sabbato*. Nil scripsi in aulam prae dolore gravi pedis et manus.

19, *Dominica*. His diebus fiebant sponsalitia neptium Pontificis cum de Verginio Ursini et [Marco Antonio] Columna³.

20, *feria 2*. Consistorium fuit, in quo dedit Pontifex cancellariam nepoti suo, cardinali Montalto, abbatiam Tre Fontani⁴ cardinali Aldobrandino, Farfa⁵ eidem Montalto etc.

21, *feria 3*.

22, *feria 4*.

23, *feria 5*. Litterae a Brzeznicio venerunt, quibus cursum negotii inter Commissarios perscribit. Non magna adhuc erat spes pacis.

¹ Odoardo Farnese, synowiec kardynała.

² Rzecz wyszła w r. 1596 w Neapolu p. t. »De atheismis et phalarismis evangelicorum libri III«.

³ Wnuczki Sykstusa V po siostrze Kamilli: Flavia wyszła za Wirginiusza Orsini ks. Bracciano, syna Pawła Giordano, Orsina za Marka Antoniusza Colonnę, synowca zwycięzcy z pod Lepanto. (Hübner, l. c. II, str. 157).

⁴ Opactwo delle Tre Fontane przy via Laurentina, na południe od S. Paolo fuori le mura.

⁵ Farfa, opactwo benedyktyńskie nad rzeczką tejże nazwy, prawym dopływem Tybru, w dawnym kraju sabińskim.

Cracovia tamen Montelupus scribebat confectam esse, sed nondum subscriptam. Utinam!

24, *feria 6*. Eram in lecto dolens. Pluvia ingens et fulgura.

25, *Sabbato*. Nil scripsi in Poloniam. Capella apud Minervam ob festum Annuntiationis; Pontifex ibat sollemniter. Misi Montelupo fasciculum litterarum R-mi patris Generalis Societatis Iesu et diligenter commendavi.

26, *Dominica Palmarum*. Capella apud S. Petrum. Ego ad S. Honofrium secessi, ut haberem commoditatem audiendi officia divina, quia ob pedum dolores domo exire non poteram. Rumor erat tota urbe sparsus pacem esse conclusam inter nostros. Vidi scriptum, Lugduni impressum, de Liga et foedere civitatum et unione sacra contra hostes fidei Catholicae Romanae et pacis publicae.

27, *feria 2*. Mansi ibidem.

28, *feria 3*. Ibidem.

29, *feria 4*. Ibidem.

30, *feria 5*. Cena Domini. Capella solita. Audivi venisse heri Romam D....., nepotem¹ cardinalis Aldobrandini, cum novo ad Pontificem de facta et conclusa pace inter Commissarios. Primi nuntii tales erant, ut in libro. Officia divina ibidem e choro audivi. Cardinalis quoque Madrucius ob podagram veniebat (s).

31, *feria 6. dies Parasceves*. Misi ad nepotem cardinalis Aldobrandini, ut expiscarer de pace et eius conditionibus. Dixit omnia Kolacko. Maximilianus titulo et praetensionibus abstinebit; Lubovla restituetur; damna utrinque condonata; Caesar iurabit et Rex, qui primus officii gratia ad Caesarem mittet.

Kalendae Aprilis 1589 Romae.

1, *Sabbato sancto*. Officia divina solita et capella P. P. Ego ibidem dolens e choro officiis intereram. In aulam scripsi de novo, de transacta pace allato. Pontifex sub vesperum ad S. Ioannem Lateranensem est profectus.

2, *dies Pascae Sacratissimus*. Ego dixi, Deo sit gratia, Missam, licet aegre admodum pedibus consistere, reliqua officia e choro audiebam. D. Herbortus Felix² cum Abramo fratre fuit mecum in prandio. Volebat a me mutuum pecuniam. Dixi me non habere, quod verum erat.

¹ Piotr Aldobrandini, późn. kardynał.

² Jan Szcześny Herburt, starosta mościcki i wyszyński, znany rokokozanin; Abram brat stryjeczny.

3, *feria* 2. Ibidem Missa et officia divina.

4, *feria* 3. Ibidem. Veniebant ad me amici quaerentes de conditionibus pacis. Pudebat nescire, cum nostri nil scriberent. Circumloquebar, ut poteram. In vespertis fuit cardinalis Rovere; eadem mecum egit.

5, *feria* 4. Exivi curru animi gratia.

6, *feria* 5. Litterae paucae Cracovia, ubi spes certa futurae pacis ostendebatur.

7, *feria* 6. Ibidem.

8. *Sabbato*. Scripsi iterum de divulgato novo de pace composita et meis¹ de mittenda pecunia. Capella fuit solita.

9, *dies Dominica in Albis*. D. Felix Herbort venit in domum meam habitare cum servitore. Iussi pro illo in publico hospitio *al Orso*² solvere $\triangle$ 6.

10, *feria* 2; 11, *feria* 3; 12, *feria* 4.

13, *feria* 5. Ivi animi gratia ad villam Vestrii Tusculanam, curru vectus cum D. Felice Herbort.

14, *feria* 6. Missa apud Capucinos.

15. *Sabbato*. Volui ire Albanum. Lectica apud Grotta Ferrata rupta est, quam Romam remisi.

16, *Dominica*. D. Thomas venit ad me Tusculanum. Missa apud Iesuitas.

17, *feria* 2. D. Herbortum misi ad Montem Compatrum³.

18, *feria* 3. Mansi ibidem.

19, *feria* 4. Mansi ibidem.

20, *feria* 5. Redii Romam ex villa Vestrii. Pransus sum in villa cum cardinale Comensi. Egi de episcopatibus⁴, protectore; suasit, ut iure meo utar et cardinalem eligam ad proponendum.

21, *feria* 6.

22, *Sabbato*. Pauca scripsi in aulam, ut in exemplis. Misi pro audientia. Assignata est hora 12 cras.

23, *Dominica*. Ivi ad hortum Pontificis. Ibi habui gratissimam audientiam. Egi de facta pace, de conditionibus, de bello Moscico, de Trans[i]lvanicis Iesuitis; ubi mihi Pontifex dixit: »Nescio, quam prodicionem detectam esse« et multis verbis in $\dagger$ ⁵ invectus est. Occasionem quoque praebui, ut diceret de eo, quod ferebatur Imperator detrectare acceptare pacem. Summa erat, quod nil eiusmodi a suo Legato cogno-

¹ Przez mei rozumieć zapewne należy Suchorzewskiego i Kochanowskiego.

² Znana dobrze w XVI w. gospoda *dell'Orso* przy dzis. via Dell' orso.

³ Monte Compatri m. na drodze z Frascati do Palestryny.

⁴ Por. wyżej str. 209.

⁵ Krzyżyk (znak jezuicki) oznacza Jezuitów, jak to ze związku widać.

verat nec credebat verum esse. Dixi, ut ipsa quoque Sua Sanctitas monstret se acquiescere in pacis transactionibus nec velle Legati sui decreta in dubium revocari. »Omnino, ait, faciam«. Particulariter habentur omnia in exemplis litterarum.

24, *feria* 2. Fui in horto Casanedi. Ibi scripsi sermonem, cum Pontifice habitum. Fui apud Rusticucium cardinalem vicarium. Egi de scripturis Suedicis, de restitutione hospitalis Suedici pro natione. Dedi memorialia.

25, *feria* 3. Fui apud Comensem cardinalem. Quaesivit, num verum esset, quod Rex dedisset annuam pensionem 3 millia cardinali Aldobrandino et Regni protectionem. Dixi me nil eiusmodi audivisse.

26, *feria* 4. 27, *feria* 5.

28, *feria* 6. In vinea Casanedi tota die scripsi.

29, *Sabbato*. Multa scripsi Regi et Vicecancellario, ut in exemplis, de audientia cum Pontifice habita. Misi in manus Montelupi per Palatium¹ ad Legatum Venetias. A prandio ivi cum D. Thoma Tibur, ad Episcopum² descendi. De matrimonio Regis inaudiui nescio quid dolendum.

30, *Dominica*. Missa apud Iesuitas; cum Patre Generale Iesuitarum multa egi. A prandio ivi Vicovarum³ ad S. Cosmae Damiani⁴.

Kalendae Maii 1589.

1, *feria* 2. Mansi Vicovari. D. Thomas ivit Sublacum⁵.

2, *feria* 3. Ibidem.

3, *feria* 4. Redii Tibur et ad S. Angelum⁶ descendi.

4, *feria* 5. Ibidem mansi. D. Herbortus ivit Sublacum. Ex Polonia a Montelupo accepi epistulam parvam et a Cagnola⁷ capitaneo, a nemine praeterea.

5, *feria* 6. Scripsi pauca.

6, *Sabbato*. Per D. Thomam misi Romam litteras. Scripsi Vice-

¹ T. j. przez Caligarego.

² Jan Andrzej Croce był biskupem Tivoli (1554—1595).

³ Vicovaro na drodze z Tivoli do Subiaco.

⁴ Klasztor S. Cosimato na skale poza Vicovaro.

⁵ Subiaco w górach Sabińskich.

⁶ W Tivoli był szpital ospedale di s. Angelo (G. Moroni, Dizionario di tutta erudizione storico-ecclesiastica, t. 76, str. 72).

⁷ Wawrzyniec Cagnola z Lukki »za to, że przez lat 20 miał wiernie służyć Janowi, królowi szwedzkiemu, a później Zygmuntowi III, zostaje wynagrodzony z sum neapolitańskich roczną pensją 500 dukatów węgierskich« (Dr. J. Ptaśnik, Z dziejów kultury włoskiego Krakowa w Roczniku Krak. t. IX, str. 99).

cancellario et misi breve retentionis praepositurae Plocensis ad annum, Macolae bullam dispensationis in 3° et 4° gradu, Suchorzevio de pecunia et domesticis.

7, *dies Dominica*. Missa apud S. Angelum.

8, *feria* 2. Dies S. Stanislai. Processiones ad S. Angelum venerunt. Equi mei venerunt Romam. Panis magna penuria ob trāttam datam Camillae¹.

9, *feria* 3. Ibidem mansi.

10, *feria* 4. 11, *feria* 5. 12, *feria* 6. 13, *Sabbato*. 14, *Dominica*, 15, *feria* 2. 16, *feria* 3. 17, *feria* 4. 18, *feria* 5. 19, *feria* 6. 20, *Sabbato*. 21, *Dominica*. 22, *feria* 2. 23, *feria* 3. 24, *feria* 4. 25, *feria* 5. 26, *feria* 6. 27, *Sabbato*. 28, *Dominica*. 29, *feria* 2. 30, *feria* 3. 31, *feria* 4.

Kalendae Iunii 1589.

1, *feria* 4 (s). Processio cum V. Sacramento solita, Pontifice gestante Sacramentum. Ex domo mea exposui imagines regum Poloniae et omnium cardinalium Polonorum. Fuit magna omnium inspectio. Fuit apud me Viceduca di Castro². D.... ex fenestra prospexit et alii hospites gratissimi.

2, *feria* 6.

3, *Sabbato*. Ad aulam nil scripsi, sed episcopis Regni omnibus, archiepiscopis, Vladislaviensi, Cracoviensi, Plocensi, Camenecensi, Luceoriensi, Suffraganeo Posnaniensi etc.

4, *Dominica*. Fui apud Iesuitas in Missa et concione.

5, *feria* 2. Consistorium fuit in Monte Quirinali, in quo cardinalis Aldobrandinus luculenter exposuit legationis suae Polonicae progressum et exitum, magna cum Ser-mi Regis nostri laude. A prandio hora 17 ego habui audientiam apud Pontificem, in qua egi Regis nomine negotium canonisationis B. Hyacinthi. Recensui brevibus merita, miracula, etiam hodierna. Rogavi Regis et Regni nomine, ut ad honorem Dei et Regni consolationem et Regiae M-tis preces canonisare dignetur hunc sanctum. Pontifex laudavit Regis et Regni in Deum et in sanctos eius pietatem et post multos sermones promisit se facturum, si omnia requisita ad eam rem habebuntur. Postea ingressus est pater Severinus Židek, concionator Dominicanus, qui Regis, Reginae,

¹ Mowa o jakichś spekulacyach pani Kamilli, siostry Sykstusa V; wspomina o nich także Hübner l. c. II, 157.

² Książętami Castro byli Farnezi; tu więc zapewne mowa o Ranuccio, synu i następcy słynnego Aleksandra Farnese.

episcoporum et senatus litteras reddidit. Pontifex se lecturum respondit et si omnia requisita habebuntur, facturum dixit et libenter et cito. Interim tractari iussit cum cardinale Gesualdo. Egi de dispensationibus supra pluralitate¹. Negavit expedire, ut dispenset. Ita abiimus.

6, *feria* 3.

7, *feria* 4. Fui cum P. Severino apud cardinalem Gesualdum. Egimus de canonisatione; operam suam alacriter impendit. Iussit ad se adferri processum et reliqua monumenta. Attulit P. Severinus et omnia in manus cardinalis tradidit et inventarium singularum scripturarum confectum est, quod ad se accepit P. Severinus.

8, *feria* 5, 9, 10.

11. *Dominica*. Novam Missam cantavit alumnus Collegii Germanici... Suecus, cui interfui et ibidem pransus sum. D. Rogulsky² venit Romam et ad me missus a Rege cum muneribus ad cardinalem Aldobrandino. Recepi in domum.

12, *feria* 2. Fuimus apud cardinalem Aldobrandinum; obtulit illi syngrapham Regis et Reginae supra 3 millia ducatorum annuae pensionis, sed cardinalis plane refutavit multis causis propositis.

13, *feria* 3. Fuimus in audientia Pontificis. Excepit nos solito suo more humanissime. Reddidit illi litteras D. Rogulsky, quibus Rex petebat, ut si cardinalis munera refutaret, Pontificis auctoritate cogeretur.

(*W rękopisie opuszczono 2 strony*).

23. *Sabbato, die S. Ioannis Baptistae*. Missa apud S. Onophrium. Scripsi Regi de sermone, cum Pontifice habito, et in cifris de matrimonio³, ut in exemplis. Scripsi cardinali Battorio, episcopo Chelmensi, Suchorzevio, Archiepiscopo de canonisatione S. Iacinthi, Christo-

¹ Chodziło o pluralitas beneficiorum t. j. zakorzeniony w Polsce zwyczaj skupiania w jednym ręku kilku (niekiedy kilkunastu) beneficjów kościelnych, co się sprzeciwiało postanowieniom soboru trydenckiego.

² Andrzej Rogulski, sekretarz królewski, »regi Sigismundo carus« (Epist. lib. I, 523).

³ Wspomniane »cyfry« są dołączone do listu z d. 24 czerwca 1589 (Jag. 159, k. 169'). Wedle tej relacji »quidam magni nominis cardinalis (zapewne Madruzzi) egit mecum de matrimonio Ser. Regis; putat expedire, ut Caroli archiducis filiam (t. j. Annę) in uxorem accipiat... Alius quidam mecum egit, ut si rex Poloniae animum non haberet valde inclinatum ad filiam archiducis Caroli, Bavariae ducis filiam acciperet, quae est puella 15 annorum, pulchra et bene educata. (Mowa o córce księcia bawarskiego Wilhelma V, Maryi Annie (ur. 18/12 1574 † 1616); małżeństwo, jak wiadomo nie przyszło do skutku i Marya Anna wyszła w r. 1600 za cesarza Ferdynanda II)... Egit mecum quidam etiam tertius de filia ducis Florentini defuncti Francisci, quod cum ea inferri posset in Poloniam magna vis pecuniarum«. (Wspomniana tu córka W. ks. tokańskiego Franciszka z pierwszego małżeństwa z arcyks. Joanną, Marya (ur. 26/4 1573 † 1642) wyszła w r. 1600 za króla francuskiego Henryka IV).

phero Varssavicky in aulam Caesaris. Litteras misi ad Montelupi per Britonoriensem et Mazolam. Orator Hispaniae invitavit me ad prandium pro festo S. Petri per suum nobilem. Patri quoque Bernardo¹ scripsi et in cifris de matrimonio misi. Accepi litteras cavagleri Lini de morte Gandini²; misi statim memoriale ad Pontificem pro vacante officio de Quaranta per Kolaczky.

25³, *dies Dominica*. Missa apud S. Spiritum, a prandio fui in congregatione apud S. Trifonem; ibidem venit ad me secretarius cardinalis Gesualdi et attulit exemplum citationis, qua ego debeo citare fiscalem Camerae Apostolicae, D. Panicum, coram congregatione cardinalium ad videndum procedi ad ulteriora in negotio canonisationis B. Iacynthi. Statim inveni cursorem⁴ D. Guerram, cui dedi citationem ad exsequendum. Misi ad D. Britonoriensem, quando deberet venire pro litteris et responso D. Rogulsky. Dixit heri per postam iam esse missas litteras, sed quod aliae curabuntur pro D. Rogulsky. Dolore capitis laboravi et ad S. Onofrium secessi.

26, *feria 2-da*. Fuit apud nos secretarius cardinalis Gesualdi; attulit mihi scriptam citationem, qua citare debeo fiscalem generalem ad dicendum in causa canonisationis B. Iacynthi, si quid haberet, quod diceret. Citavi igitur per cursorem D. Guerram, ut ad crastinam diem in congregatione cardinalium compareat, et fuit facta executio. Misi quoque ad D. Bandinum⁵, protonotarium causarum, D. Thomam, D. Rogulsky, Kolaczky, D. Snursky, D. Nosielsky, quos examinavit super recognitione manuum et sigillorum in processu et litteris.

27, *feria 3-a*. Fuit congregatio cardinalium in causa B. Iacynthi in domo Gesualdi; ego quoque veni cum septem testibus et ingressus talem propositionem feci verbo et aliam scripto obtuli⁶.

Contra eam fiscalis multa est locutus ex officio suo. Tandem conclusio fuit, ut manus et sigilla recognoscantur per testes a me productos. Vocati itaque in conspectum cardinalium. Primus ad sacra Evangelia iuravit D. Rogulsky de dicenda veritate, 2-dus D. Thomas, 3-us Kolacky, 4-tus Nosielsky, 5-tus Snursky, 6-tus Martinus Vroblowsky,

¹ Bernard Gołyński, Jezuita, spowiednik Zygmunta III, nazywany w Dyaryuszu Pakoszem; por. str. 192, I.

² Przez śmierć Gandiniego opróżniło się miejsce w kwarantadzie (senacie) bolońskiej, o które R. z polecenia królewskiego prosi dla kawalera Lini; por. wyżej. str. 19, I.

³ Było pierwotnie 24, co poprawiono na 25, mimo że poprzednia data została zmieniona.

⁴ W rkpsie: cursorum.

⁵ Octavio Bandini, przyjaciel Hipolita Aldobrandiniego, późn. (1596) kardynał.

⁶ Propozycja nie wpisana, zostawione tylko puste miejsce.

7-mus Bartolomeus sacerdos. Cumque omnia sigilla recognovissent in praesentia fiscalis et advocatorum, decretum tandem factum est a cardinalibus, ut processus in Dei nomine aperiretur me semper petente, ut procedatur ad ulteriora; quo aperto decretum est, ut processus detur in manus protonotarii ad revidendum. Reliqua autem sigilla et super inscriptiones voluerunt recognosci per eosdem testes et ita ad aliud cubiculum secessimus, ubi D. Rogulsky multa recognovit notante D. Protonotario. A prandio quaerebam cardinalem Montalto, ut cognoscerem de responso de Quarantano Bononiensi; sed non inveni. Pes coepit gravius dolere; ad S. Onofrium pro nocte secessi.

28, *feria 4.* Apud S. Onofrium fui ex dolore pedis. D. Scadinari venit ad me. Ignis vespertinos inspeximus. Monsignor Minutio, orator ducis Bavariae, fuit apud me. Egit de filia sui principis Regi locanda¹.

29, *feria 5.* Capella solita. Misi quatuor equites ad deducendum oratorem Hispaniae. Solita bestia² offerebatur. Ignis vesperi. Accepi litteras a cardinale Battorio, Heilsparg datas 27 Maii. Misit albas³ ad Pontificem et cardinales, quas scripsi. Vidi scriptum de congressu Regis cum archiduce Maximiliano in Krasnostaw.

30, *feria 6.* Audientiam habui. Dixi de congressu Regis cum Maximiliano in Krosnoštav (*s.*). Rogavi de officio de Quaranta pro Antonio Lini; post aliquas tergiversationes obtinui⁴. Iussit me Pontifex ire

¹ Por. wyżej str. 256, I.

² T. j. biały rumak; por. str. 39, I.

³ T. j. listy z własnym podpisem, które Reszka wypełnił treścią.

⁴ Donosi o tem R. szczegółowo Baranowskiemu w liście z d. 8 lipca 1589 (Rkps. Jag. 159, k. 171 nstp.); ustęp o kwarantadzie, z wielu względów charakterystyczny i ciekawy, podajemy w całości. »Zalecał listy swymi król nieboszczyk Stefan niezmarłej pamięci szlacheica bonońskiego Antonio Lini Gregorio Pontifici, aby go ocurrense occasione uczynił unum ex 40 viris, którzy Bononią rządzą — i obiecał był opatrzyć; także Sixto V ks. kardynał Batory i także obietnicę odniósł. Ja znając tego szlacheica barzo nacyi [naszej polskiej] przychylnego, prosiłem tak rok W. M. o zalecony list do ojca ś. Raczeł mi W. M. odpowiedzieć, że jeszcze nie czas był zalecać causas privatas, póki się nie wiedziało, jaka ku królowi J. M. była chęć papieska, ale gdzieby się przychylność obaczęła, tedybym ja mógł ustnie ojca ś. prosić króla J. M. imieniem. Także się snadnie trafiło, że jeden ex 40 viris umarł, póki tu był p. Rogulski; z którym będąc na audyencyi, przypomniałem Ojcu ś. prośbę nieboszczyka króla, dokładając, że miał od urzędników koronnych króla J. M. dzisiejszego rozkazanie, abym tego szlacheica Suae S-ti zalecał a takem prosił, aby ojciec s. tem miejscem darował tego kawalera a p. Rogulski mógł oczy[wi]stą sprawę dać królowi J. M., że też zalecenie królów polskich jest w Rzymie poważone. Uśmiechnął się na to Ojciec ś. i kazał sobie dać memoriale, którem dał. Interim i inszy potentatowie: cesarz król Filip, Florentinus dux, Sabaudus, Ferrarski, Mantuański i sześć kardynałów zalecali także na to miejsce ludzie sobie mieć, a przed inszemi wielką instancją czynił poseł hiszpański, chcąc to ledwie nie wycisnąć. Co ja wiedząc, podawszy memoriale, więcym nie nalegał, mając za to, że król Filip miał otrzymać przed nami. Także w przeszły pią-

ad cardinalem Montaltum et confici breve, et statim ivi. Dedit mihi Pontifex duas medaglas cum sua effigie pro D. Rogulsky, quas illi obtuli. Magnus fuit in urbe rumor de impetrato Quarantado.

Kalendae Iulii 1589.

1, *Sabbato*. In Poloniam parum scripsi. Pro expeditione brevis de 4-0¹ laboravi, tandem hora 2 noctis habui et postam cum eo expedivi ad D. Cavalerum. Solvi pro brevi ducatos Camerae 17 et postae 5, alios 5 debet solvere Cavaler Bononiae. D. Rogulsky parabat discessum. Cardinalis Aldobrandinus donavit illi catenam auream.

2, *Dominica*. Multae fuerunt voces hominum de impetrato Quarantado. Donavi D. Rogulsky parvum calamare argenteum.

tek dając znać P. P. o zjeździe i rozmowie króla J. M. z arcyks. Maksymilianem w Krasnymstawie, pokazując, jako król J. M., pan mój, posłuszny tej ś. Stolicy, jako punktu żadnego ani czasu nie omieszka do wykonania ugody umówiony i postanowiony przez legata Suae S-tis jako Sua S-tas officiis et gratiis może sobie prawie zniewolić i tak jako syna wdrożyć i wprawić, że nie będzie miał między królmi chrześcijańskimi powolniejszego i wielką przez J. K. Mość posługę swego czasu chrześcijaństwu uczynić może, takem widział tymi słowy Ojca ś. wzruszonego, że sam począł pytać o tego Bonończyka. — »Co, prawi, w tej mierze czynić mamy?« — jam odpowiedział: »Racz V. S-tas to uczynić, o co dwaj królowie polscy prosili«. Na to papież wziął na stole swym polizę (tj. kartkę) »Oto prawi, widzisz, jako wszyscy potentatowie, każdy za swym o to miejsce prosi«. I czytał mi 17 kompetytorów. »Cóż odpowiemy królowi Filipowi albo jego posłowi, który na mię nalega?« — Jam rzekł »że V. S-tas masz decem ocasiones na każdy dzień gratificandi regi Philippo, który ustawicznie łaski V. S-tis potrzebuje«. Zaczynam przesyłać kielkakroć po komorze: »A tym inszym kardynałom co powiem?« — A ja na to: »To coś już niektórym V. S-tas powiedział: żeś to miejsce chował in gratiam duorum regum Poloniae«. — »Tak jest — rzekł P. P. — nalegają mię barzo, abym ten urząd ich powinnym dał i tymem się wymówił, że na zalecenie króla polskiego to miejsce chował«. — Ja na to: »skoro V. S-tas dasz, żaden nie będzie V. S-tem pytał, czemu temu a nie owemu, i owszem im rychlej rezolucją V. S-tas uczynisz, tym będziesz miał więtszy pokój, tym weseli sekretarz króla IMci, p. Rogulski, pojedzie, gdy oczyma swymi ujrzy, jaki plac ma apud V. S-tem króla polskiego zalecenie«. — »Jeszcze, rzekł P. P., nie odjachał?« — Jam odpowiedział, że od święta s. s. Petri et Pauli odjechać nie chciał i na mszą Suae S-tis się zatrzymał, aby świętą benedykcyą przy naświetszej ofierze na naświetszem miejscu odniósł. Na to P. P.: »Podoba się nam to: otóż wam tę łaskę czynię i to officium de 40 dawam temu D. Ant. Lini. Już wiem o nim, że szlachcic, że się ma dobrze, że dobry człowiek i ten urząd z dawna w jego domu bywał. Niech będzie za to królowi J. Mci powiniene«. I kazał zaraz iść ad nepotem suum cardinalem Montalto, aby breve napisano; za co ja nogi pocałował i do kard. Montalta szedł, o list prosił, który on kazał wnet napisać, i posłałem go zaraz do Bononii. To tedy uproszenie tak wielką egzystymacyą królowi JMci uczyniło, że już poczynają się przymawiać, aby na kardynałstwo król J. M. chciał którego zalecić, wierząc, iż Ociec ś. uczyni wszystko, co król J. M. żądać będzie«.

¹ T. j. de Quarantado.

3, *feria 2*. Discessit D. Rogulsky Andreas cum D. Felice Herborto patriam versus. Pensionem non accepit Aldobrandinus; pelles sobellinas quinque sorokos accepit. Deduxi ad pontem Milvium.

4, *feria 3*. Dimisi a servitio Flandrum et Ferrarenses musicos, ut sumptum minuerem, cum nulla sit spes subsidii regii.

5, *feria 4*. Nullae litterae. Suppellectilem praemisi ad Montem et partem familiae.

6, *feria 5*. Discessi ex urbe ad Montem Compatrum solis et aestus vitandi causa et sumptus minuendi. Obtulit mihi hunc locum hilariter cardinalis ab Altemps.

7, *feria 6*. Ibidem.

8, *Sabbato*. Cracoviam tantum pauca scripsi.

9, *dies Dominica*. Missam in Monte.

10, *feria 2*. Pater Severinus venit ad me visitandi gratia. Equum eius recepi, ut alam.

11, *feria 3*. Visitavi cardinalem ab Altemps et pransus sum cum eo.

12, *feria 4*. Ibidem totas horas in Atheismis¹ meditandis et scribendis impendebam; a cena tantum deambulabam.

13, *feria 5*. De rebus Gallicis magni fuerunt discursus. Nil sciebat in Urbe, quis rerum potiretur.

14, *feria 6*. Habui litteras ex Polonia.

15, *Sabbato*. Scripsi nil.

16, *Dominica*. Missa ibidem.

17, *feria 2*. Venit Romam D. Zolczinsky², canonicus Plocensis, proficiscens Neapolim in locum D. Ovadovii. Recepit eum D. Thomas in domum suam, servitores in mea.

18, *feria 3*. Misit mihi Zolczinsky litteras D. episcopi Premisliensis et comitiorum recessum.

19, *feria 4*. Venit ad me D. Zolczinsky cum D. Thoma ad Montem. Multa Polonica narravit.

20, *feria 5*. Mansit apud me D. Zolczinius.

21, *feria 6*. Rogavit D. Zolczinsky, ut Romam veniam, ad Pontificem deducam Reginae nomine.

22, *Sabbato*. Scripsi Regi et Vicecancellario, ut in exemplis. D. Zolczinius et D. Thomas Romam redierunt.

23, *Dominica*. Missa ibidem.

¹ Por. str. 251, 2.

² Jan Żółczyński kanonik plocki i kujawski, agent polski w Neapolu dla odbierania prowizji od »sum neapolitańskich«.

24. *feria 2.* Fui apud lacum¹ animi gratia et fontem² inspexi, unde Sixtus V pontifex aquas ad Montem Quirinalem Romam magno sumptu et circuito deduxit. Aestus erat ingens.

25. *feria 3, Iacobi Apostoli.* Post Missam ivi ad S. Silvestrum³, locum amoenissimum cardinalis Aragoniae. Totam ibi diem fui.

26. *feria 4.* Ex Monte ivi pro nocte ad palatium Vestrii.

27. *feria 5.* Romam ivi curru cardinalis Comensis, ad S. Honofrium descendi, ubi aestus ingens. Audientiam petii.

28. *feria 6.* Audientiam apud Pontificem in monte Quirinali habui. Narravit mihi ipse primus, quod Caesar iuramentum praestiterit de servandis pactis cum rege Poloniae. Egimus de matrimonio, de episcopatibus expediendis. Introduxi D. Zolczynium et Scotum adolescentem cum litteris regis Poloniae. Caetera acta in exemplis. Aestus paene intolerabilis. De filio D. Opalensky marsalci egi pro praepositura Plo-censi⁴. Promisit Pontifex. Accepi litteras a D. Cancellario pro Lindelli. Respondit meis et de rege eligendo scribit⁵.

29. *Sabbato.* Roma discessi ad Montem ob aestum ingentem, qui mihi capitis dolorem maximum attulerat. D. Zolczynsky Neapolim abiit. In Poloniam nil scripsi.

30. *Dominica.* Missam dixi.

31. *feria 2.* Litteris scribendis vacabam.

Kalendae Augusti 1589.

1. *feria 3.* D. Thomas Treterus ad me venit. Apud S. Silvestrum totam diem egimus iucunde.

2. *feria 4.*

¹ Może lago di Nemi.

² W sąsiedztwie Monte Compatri znajdowało się źródło, zakupione przez Sykstusa V za 25.000 skudów, zasilające do dziś istniejący wodociąg Aqua Felice, zbudowany przez tegoż papieża.

³ S. Silvestro na górze porosłej lasem, w sąsiedztwie Monte Compatri.

⁴ Bogate probostwo plockie trzymał za dyspensą papieską biskup przemyski, Wojciech Baranowski; ponieważ było rzeczą jasną, że Baranowski probostwo puścić musi, przeto Marszałek w. kor. już zawczasu czyni zabiegi, ażeby je zapewnić swemu synowi Jędrzejowi (przyszłemu biskupowi poznańskiemu), który też istotnie otrzymał rzeczzone probostwo, mając lat 15.

⁵ »Był też namawian na tymże sejmie (1589) sposób elekcyje« (Bielski J. Dalszy ciąg kroniki, str. 99). Rzecz spelzła na niczem »I tak poswarzywszy się z sobą (Zamojski z prymasem), z niczym się rozeszli«.

3, *feria* 5. Romae dicebatur regem Navarrum a Gvisiis caesum cum 5 millibus militum.

4, *feria* 6. D. Thomas Romam rediit. Dedi illi litteras mittendas in Poloniam Regi de sermone cum Pontifice deque matrimonio, Cancellario, Vicecancellario, Marsalco, Brzeznicio, Priori, Suchorzevio, ut in exemplis litterarum.

(*Na tem się urywa dochowany dyaryusz Reszki*).

INDEX.

(can. = canonicus; cap. = capitaneus; card. = cardinalis; cast. = castellanus; ep-pus = episcopus; archiep-pus = archiepiscopus; ep-patus = episcopatus; fl. = fluvius; opp. = oppidum; u. = urbs; v-a = villa; v. = vide).

- Adamus, lakaius Rescii 145.
 — provincialis in Częstochowa 92.
 Adda fl. 54.
 Aichstatensis ep-pus 200.
 Alanus Gulielmus card. 155, 156.
 Albae ep-pus v. Michele L.
 Albanum opp. 20, 253.
 Albanus Ioannes Hieronymus card. 8, 32, 75.
 Albertus Austriacus, card. s. Crucis, 27, 242, 243, 251.
 — Iesuita 21, 23, 43.
 — v. Moglio A.
 Albis (Elba) fl. 198.
 Aldobrandinus Hippolytus card. 206₂, 207, 208, 225, 240, 242, 247, 251, 252, 254—256, 259.
 Alexander Bononiensis 132₄.
 — Italus 109₂.
 — Moschus 132₄.
 Alexandrinus patriarcha 231.
 Alfonsus II, dux Ferrariae 48, 50, 75, 85.
 Alstyn (Olsztyn) opp. 98.
 Altaemptus (Hohenembs) Marcus Siticus card. 43, 260.
 Altoviti 61, 69, 85, 122, 123, 133, 137, 143.
 Amadeus, orator ducis Sabaudiae 137.
 Ambois u. 248.
 Ancina Iuvenalis Ioannes 75.
 Ancona u. 5, 45, 203, 238.
 Andreas scriba 193.
 — servitor Rescii 238.
 — spenditor A. Bath. 132₄.
 — v. Bathorius A.
 Andreovia, Andrzejovia (Jędrzejów) opp. 88, 95, 115—124, 151, 154—158, 162, 167, 178, 179, 183, 185, 189, 190, 192—194, 219.
 Anersa di Stabio 24.
 Angliae Prior v. Wise Andrew.
 Anglus, v. Bayno R.
 Anguillara opp. 30.
 Antverpia u. 228.
 Anna Iagellonia, regina Pol. 96.
 Annibal de Capua, archiep-pus Neapol. 135, 136, 194, 230₈, 231.
 Anspach dux 183.
 Antonio, letticerio A. Bath. 132₄.
 Antonius, dispensero A. Bath. 42.
 — lakaius A. Bath. 109₂.
 Aquapendente opp. 145, 212.
 Aquaviva Claudius generalis S. I. 210₂, 247, 252, 254.
 Aquileiensis patriarcha, v. Grimani I.
 Aragoniae card. 261.
 Arbicrombius Robertus S. I. 156.
 Archiepiscopus v. Karnkowski St.
 Argenta opp. 130.
 Argimon Marcus 214.
 Arignano (Rignano) opp. 133, 203.
 Ariani 226, 246.
 Ariminum (Rimini) u. 5, 46, 64, 130, 150, 203, 238.
 Asaphensis ep-pus 19, 43.
 Ascanius, v. Gerardini A.
 Assisium u. 44.
 — capella s. Stanislai 44.
 Attilius, servitor Rescii, 238.
 Augusta (Augsburg) u. 2, 198, 200, 231.
 d'Aumale dux 241, 244, 245, 248.
 Aurelium, v. Orleans.
 Austriacus, v. Maximilianus.
 Avila Hieronymus 43, 49.
 Avvisi 202.
 Azzolinus Decius card. 140.
 Bacano opp. 32.
 Badensis marchio 209.
 — princeps 183.
 Bagnara opp. 31, 144.

- Baier Lucas 198.
 Balcer v. Bathorius B.
 Baltasar v. Bathorius B.
 Bamberg u. 199.
 Bancheti (Bianchetti Laurentius) 238.
 Bandinus Octavius, protonot. caesarum 257.
 Baranowski Albertus, secr. maior regni,
   post vicecanc. et ep-pus Premisliensis
   104, 11, 13, 15, 16, 18—20, 22, 23, 25,
   26, 31—33, 37, 38, 40, 82, 88, 89,
   91—93, 95, 105, 106, 111, 116, 130,
   133, 135, 136, 138, 139, 141, 142, 145,
   151, 177, 178, 180, 184, 185, 192, 194,
   195, 199, 200, 202, 203, 206, 208—211,
   215, 218, 219, 221, 222, 226, 227,
   229—231, 243, 247—249, 254, 260, 262.
 Baroccio Federigo 45.
 Baronius Caesar 211.
 Barscz, consul Vormidi, 101.
 Bartolomaeus sacerdos 258.
   — Venetus 151.
 Barzy 166.
 Basilius, Magnus Moschorum dux, 38.
 Bassano opp. 201.
 Bathorius Andreas card. 5, 7, 8, 9, 32, 33,
   39, 42, 91, 96, 104, 136, 145, 152, 158,
   171, 176, 177, 183, 191, 196, 256, 258.
   — — Cracoviensis coadiutoria 107.
   — — ordo Miechoviensis 37.
   — — praepositura Miechoviensis 12, 17, 38.
   — — profectio Neapolitana 20, 27.
   — — coadiutoria Varmiensis 32, 36, 37.
   — — ep-patus Varmiensis 141.
   — Baltasar 37, 135, 177, 178, 186, 191,
   217—219.
   — Sigismundus, Transsilvaniae dux, 77.
   — Stephanus 77.
   — — Andreae frater 65, 77, 94.
 Bavariae dux, v. Gulielmus V.
 Bayno Rogerius Anglus 12, 44, 50, 109,
   131, 136.
 Begel Ioannes 181.
 Bek Ferens 158, 160.
 Bellarminus Robertus card. 156, 157, 233.
 Bellochi, camerarius Sixti V, 232.
 Bemancus Pomeranus 16.
 Benacus lacus (Garda) 225.
   s. Benedicti castrum (s. Benedek) 72.
 Bentivoglio opp. 237.
 Bentivoglius comes 63.
 Bernardus P. v. Golyński B.
 Bernerus Hieronymus card. 139.
 Berona (Berun) opp. 2.
 Bevelaqua Bonifacius 13, 14, 33.
 Bialobrzski Stanislaus, abbas Andreiovie-
   sis, 95, 112.
 Biancus Ioannes S. I. 43.
 Biczzy (Bicse) castrum 125.
 Biecki castellanus, v. Firlej M.
 Bielawski 183.
 Bielsko opp. 162.
 Bisentina opp. 31.
 Bithone, v. Bytom.
 Bitomie, v. Bytom.
 Blandrata Georgius 227.
   — — fratris filius 227.
 Blainfeldt (Pleinfeld) opp. 200.
 Bles (Blois) u. 240, 241, 248.
 Blonie opp. 96.
 Boccapadulius Antonius 6, 14, 19.
 Bochnia opp. 124.
 Bocsa (Bocabania) opp. 72.
 Bodonicus Ungarus 48.
 Bogusz Ioannes, cast. zawichostensis, 185.
 Bolanow (Wojanów) v-a 103.
 Bojanowski 33, 116.
 Bolognetti Albertus, card. 10, 13, 22, 25, 28,
   30, 34—36, 49, 73, 82—85, 90—92, 94.
   — Alexander 47, 49, 110, 150, 214.
 Bolsena opp. 145.
 Bolsenus lacus 31.
 Bona (Bonn) u. 240.
   s. Bonaventura 211.
 Bondense praedium 37.
 Boner 176.
 Bonomius Ioannes Franciscus, »card. Ver-
   cellensis«, 24.
 Bononia u. 4, 14, 30, 42, 46, 48, 49, 52,
   63, 65, 83, 85, 124, 127, 130, 150,
   151, 203, 214, 228, 237, 242, 259.
   — Quarantada 258.
 Borek 123, 185.
 Borga Sbigneus, administrator Ratisbonen-
   sis, 78.
 Borghesius Camillus 42, 237.
 Borghetto v-a 3.
   — opp. 5, 43, 239.
 Boristhenes (Dniepr) fl. 196, 206.
 Borkowski, v. Borukowski J.
 Bornomissa Ioannes 160, 177.
 Borocius F. v. Baroccio F.
 Borowski Petrus, abbas Szczyrzycensis, 115,
   118, 128.
   s. Borromaeus Carolus card. 4, 18, 54—56,
   65, 75, 81, 82, 96.
   — Fridericus card. 207.
 Borukowski, abbas Plocensis, 219.
   — Ioannes, ep-pus Premisliensis, 37, 38.
 Borzevié 103.
 Borzęcin (Bodzencin) v-a 121.
 Bovius Hieronymus 44, 45, 87, 90, 107,
   141, 150, 238.
 Bracciani dux, v. Orsini P. J.
 Branice v-a 163.
 Branicki Gregorius, cap. Niepolomicensis,
   25, 80, 115, 117, 118, 124.
   — Ioannes 105, 107, 109, 131.
 Britonoriensis ep-pus v. Caligarius A.
 Britonorum (Bertinoro) opp. 5, 47, 150,
   183, 238.
   — vicarius 238.
 Brixanon, Brixia (Brixen) opp. 3, 201.

- Brixia (Brescia) u. 4.
 Bronowice v-a 158.
 Brott (Czesky-Brod) opp. 2.
 Bruck a. L. opp. 69, 70, 126, 153.
 — a. M. opp. 67, 68, 127, 152.
 Bruno Diego 146.
 Brunsberga (Braunsberg) opp. 100, 101.
 — collegium S. I. 101.
 Brzeczcie, v. Brześć.
 Brzeski 120.
 Brześć Kujawski opp. 105.
 — Litewski opp. 11, 13, 17, 242.
 — — pal. v. Zienowicz Chr.
 — — parochia 17.
 Brzeźnicki Iacobus, suffraganeus Posnan.
 34—36, 76, 124, 125, 142, 146, 147, 155,
 197, 199, 200, 202, 203, 205, 211, 224,
 229, 242, 243, 249, 251, 255, 262.
 Buccaficus Constantius card. 139.
 Buda u. 70.
 Buoncompagni Iacobus, dux Sorae, castel-
 lanus s. Angeli, 7, 11, 19, 20, 75, 92.
 — Hieronymus 133.
 — Philippus, card. s. Sixti 6, 7, 12, 20, 26,
 27, 30, 38—40, 46, 47, 71, 75, 92, 122,
 140.
 Burbonius cardinalis 240, 241, 243.
 Burgettum, v. Borghetto.
 Burgum Dyonisii (Borgo s. Donnino) opp. 4.
 Busellus Antonius 61.
 Buterus (Botero) Ioannes 55.
 Byszyna opp. 184—187, 189, 191, 205,
 209, 239, 249.
 Bystrzyca opp. 72.
 Bytom opp. 1, 158, 159, 249.
 Bytyń v-a 197.
 Caesar, v. Baronius C.
 — Ariminensis 39.
 Caesius (Cesi) Petrus Donatus card. 7.
 Cagnola Laurentius cap. 254.
 Caietanus (Gaetano) Camillus 75, 133, 138,
 211.
 — Henricus card. 150, 211, 231, 241, 243,
 250.
 — Nicolaus card. 21.
 de Calice Bartholomaeus 230, 235.
 — Gratiolus 230.
 Caligarius Ioannes Andreas, ep-pus Brito-
 noriensis 46, 47, 49, 51, 52, 60, 64, 74,
 75, 85, 111, 122, 126—129, 137, 138,
 144, 147, 149, 150, 183, 205, 206, 208,
 209, 211, 212, 216, 241—243, 247, 248,
 257.
 Calisium, v. Kalisz.
 Calvinistici 246, 247.
 Camenecensis ep-patus 209.
 — ep-pus v. Goślicki L.
 Camerinum opp. 44, 238.
 — ep-pus v. Bovius.
 Camilla, Sixti V soror 242, 255.
 Camillus, v. Tacchetti C.
 Camortum, v. Camerinum.
 Campanus Ioannes Paulus S. I. 193.
 Campo Rosso 128.
 Cananius Alexander, archiep-pus Ravennae
 46, 48, 130, 207.
 — Iulius card. 50.
 Cancellarius, v. Zamoyksi I.
 Canobius Mazza Ioannes Franciscus 16, 27,
 213.
 Capisuccus Tarquinius 23.
 Capo di Monte opp. 31.
 Capones, mercatores Veneti 85, 137, 230.
 Capranica opp. 27, 31, 42, 43.
 Caprarola opp. 31, 32, 42, 43, 134, 144,
 209, 223.
 Carafa Antonius card. 8, 22, 47, 78.
 Carmagnola castrum 240.
 Carolus archidux 127.
 — Emanuel Sabaudiae dux 138, 230—233,
 240, 244, 245.
 Carosti Maria 49.
 Da Carrara Mathaeus 42.
 s. Casano (s. Casciano) opp. 145, 212.
 — (Cassano) opp. 4.
 Casimiria (Kazimierz a. Cr.) opp. 155, 176.
 s. Casimirus 134.
 Cassovia (Koszyce) opp. 246.
 Castagna Ioannes card. 243.
 Castelfranco opp. 129.
 Castell[anus], v. Buoncompagni Iacobus.
 Castellanus, v. Szczawiński P.
 Castellum Gandolfi opp. 23.
 Castelnovo opp. 5, 133, 143, 149, 239.
 Castel San Pietro opp. 4, 48, 150.
 Castiglione opp. 54.
 di Castro viceduca 255.
 Catherina Iagellonia, regina Suetiae 23,
 176.
 — de Medicis, regina Galliae 241, 243.
 Catholica opp. 46, 150, 203, 238.
 Cerestur, v. Kerestur.
 Cesarinus Ioannes Georgius 17, 18, 28,
 41, 79.
 Cesena opp. 46, 47, 150, 203.
 Cesenatico opp. 130.
 Cersi Petrus 241.
 de Cesis Bartholomaeus 206.
 Charkowski 188.
 Charnkowsky, v. Karnkowski.
 Chebdów abbatia 76.
 — abbas, v. Olszowski M.
 Chelmensis ep-patus 195, 206, 209.
 — ep-pus, v. Pilichowski A.
 — — v. Goślicki L.
 Chelmża opp. 104.
 Chęciny opp. 121, 167, 191.
 — capitaneatus 137, 178.
 — cap. v. Szafraniec St.
 Chioggia opp. 58, 59, 202, 215.
 — s. Maria di Navicella 58, 215.
 Chiosa v. Chioggia.

- Chodkiewicz 63.
 — Georgius 21, 23, 37, 48.
 — Hieronymus 21₅.
 Cholinus Maternus typographus 60.
 Chotelski 79.
 Chreslawice v. Krzeslawice.
 Christopherus S. I. 80.
 Christorowsky 73.
 Ciconia Pasquale, dux Ven. 220.
 Ciekliński Andreas, can. Crac. 117.
 Ciolek Stanislaus 184, 187, 190, 192.
 Cise (Lazise) opp. 225.
 Civitas Castellana opp. 43, 131, 133.
 — Vetus (Civitas Vecchia) opp. 23.
 Civitella opp. 201.
 Claudopolis (Koloszvar, Klausenburg) u. 246.
 Clinesti, v. Kliński K.
 Clodia, v. Chioggia.
 Clusa (Chiusa) fortalitium 4.
 Cobor 70.
 Cochler Szremus Ioannes 97₃, 228.
 Colem (Kahla) opp. 199.
 Coloniensis archiep-pus 240.
 Columna Ascanius card. 139.
 — Marcus Antonius 251.
 — Marcantonio 37.
 — Marsilius Marcus Antonius, archiep-pus Salernitanus 238.
 Comensis, v. Gallus Ptolomaetus.
 Commendonius Ioannes Franciscus card. 7, 86.
 Comoglanum (Conegliano) opp. 64, 129, 151, 229, 230.
 Conarius (Konarczyk) Ioannes S. I. 76, 81.
 Constantinopolis u. 26.
 Cornarus cap. 223.
 — Aloisius card. 32, 33, 143, 206, 222, 225.
 Corbola austeria 202, 235.
 Corraduci, vicecancellarius archiducis Caroli, 127.
 Cosius Bartholomaeus 211.
 Cotkowicz v. Chodkiewicz.
 Cotti Vincentius 134.
 Cracovia (Kraków) u. 1, 9, 25, 28, 34, 38, 49, 68, 69, 72—75, 77—87, 90—94, 105, 106, 108, 111—116, 118, 119, 121—125, 138, 142, 147, 154—156, 159, 162—164, 166—169, 171—178, 182—186, 188, 189, 192—195, 202, 217, 220, 224—226, 230—232, 234, 235, 252, 253, 260.
 — arx 142, 190.
 — cap., v. Zebrzydowski N.
 — decanus, v. Dembiński E.
 — ep-pus, v. Myszkowski P.
 — pal., v. Tęczyński A.
 — suffraganeus, v. Dembski P.
 — — v. Milewski J.
 — Kleparz 159, 164.
 — (Kraków) porta Skawińska 195.
 — — Sevcza, Sveczka 169, 170, 174.
 Cracovia, Strzelnica 160, 176.
 Crapak (Krepak) mons 125.
 Cremona u. 53—57.
 — cardinalis, v. Sfondratus N.
 Cremsierum (Kromieryż) opp. 68.
 Crescentius Vergilius 9, 24, 28, 31, 34, 35, 37, 39—43, 71, 75, 76, 78, 85, 92, 95, 111, 122, 127, 131, 133, 147, 155, 200, 208, 209, 211, 212, 240.
 de Crodes Ioannes 43.
 A Cruce Edmundus, generalis ord. Cist. 81.
 s. Crucis card. v. Albertus.
 — monasterium 121.
 Culmensis ep-pus, v. Kostka P.
 — pal. v. Działyński M.
 Curtius, cap. archiducis Maximiliani, 189.
 Czarliński 102.
 Czarnkowski Sędziwój Stanislaus 190.
 Czchowska kaszt., v. Kormanicka A.
 Czczów, v. Tczew.
 Czerwony Kamień castrum 70.
 Czystochowa opp. 80, 90, 91, 120, 178.
 Czorsztyn, v. Ssorstin.
 Dalmata capellanus A. Bath. 25.
 Damecki 71.
 s. Daniele di Friuli opp. 64, 65, 129, 152.
 Danubius fl. 70, 126.
 Dąmbrowski, puer Ioannis Skarga 143.
 Decano Giulio 55, 132₄.
 Decanus Crac., v. Dembiński E.
 Dembiński Erasmus, decanus Crac. 18, 26, 74, 76, 84—87, 92, 108, 112, 114, 116—118, 124, 134, 137, 139, 140, 142, 143, 146, 147, 155, 164, 175, 177, 179, 195.
 — Iacobus, cap. Czorsztynensis 72.
 — Samuel 67, 69, 71, 109₂, 131₄, 137.
 — Valentinus, cast. Crac. 90.
 Dembski Paulus, suffraganeus Crac., 86, 147, 158, 165.
 Deza Petrus card. 8.
 Diac Istvan 109₂, 132₄, 141, 167.
 s. Didacus (canonisatio) 134.
 Discalicus Bernardinus Ariminensis 46.
 Disenzano (Desenzano) opp. 4.
 Dirssavia, v. Tczew.
 Dobczyce opp. 118, 154.
 Dobo 70—72.
 Dobrocieski Nicolaus 162₃.
 Dobrosielski 162.
 Dobrzykowski Stanislaus, cap. Pultoviensis, 78—80, 117, 120.
 Doci Gabriel 19, 72, 109₂, 132₄, 224.
 Dolan (Dolany) opp. 1.
 Dolo opp. 232, 233.
 Dominicana cum stigmatibus 35.
 Dominicus, Blandratae domesticae rei procurator, 227.
 — theologus, v. Ferri D.
 Drago (Drake) pirata Anglus 154, Anglus capitaneus 228, 239.

- Draskowitius Georgius, archiep-pus Colonicensis, 126.
 Dreisigkirchen, Drhysigkirch (Traiskirchen) opp. 67, 69.
 Drohojowski, cap. Premisliensis 190.
 Droijowski, v. Drohojowski.
 Drossen (Drzeń) opp. 198.
 Družbice v-a 196.
 Dubin (Düben, Dziewin) 198.
 Dulski Ioannes, thesaurarius regni 80, 102, 194.
 Duntius Martinus 25₃, 102.
 Dürer Albertus 54.
 Działyński Michael 16, 20, 27.
 — pal. Culmensis 218.
 Dzierżanowski, abbas Vagroviensis, 23.
 Eckmühl v-a 2.
 Edenburg (Oedenburg, Sopron) u. 153.
 Ehetal (Ettal) opp. 200.
 Elbinga (Elbląg) opp. 102.
 Elbingensis obstinatio 69.
 Eliari 186.
 Elisabeta, regina Angliae, 239.
 Ernestus, archidux Austriae 97.
 d'Este Aloisius card. 27₃, 75.
 Estensis card. v. d'Este.
 s. Eusebii monasterium 224.
 Fabis Ioannes Iacobus 35.
 Fabius Georgius, abbas Suleioviensis, 32₄, 105.
 Faenza u. 4, 48, 203, 238.
 Fannius cavalerus 239.
 Fanum (Fano) u. 150, 203, 238.
 Farfa abbatia 251.
 Farnesii austeria 144.
 — nepos 137.
 Farnesius Alexander card. 6, 7, 11, 21, 25, 31, 32, 42, 43, 48, 75, 122, 134, 143, 209—211, 224, 240, 243, 247, 249—251.
 — — dux Parmensis 239, 240, 245.
 — Odoardus 251.
 Faventina civitas, v. Faenza.
 Feldkirchen opp. 66, 127, 152.
 Ferdinandus, archidux Austriae 92, 189, 201.
 — M. dux Etruriae, 207, 244.
 Ferens, v. Wesselenyi Fr.
 Feret bassa 240.
 Farnesius, v. Farnesius.
 Ferrara u. 48, 50, 51, 129, 150, 202, 215, 235.
 — ducissa. v. Gonzaga M.
 — dux, v. Alfonsus II.
 Ferrarenses musici Rescii 260.
 Ferri Dominicus 63, 66, 68, 78, 80, 83, 86, 99, 100, 109₂, 120.
 Fiamma Gabriel, ep-pus Clodiae, 58.
 Filipowski 121, 127.
 Firlej 59, 116.
 — Nicolaus, cast. Bieciensis 84, 89, 209, 219, 234.
 — fratres 64.
 Flandrus, v. Ioannes Flandrus.
 Florentia u. 130, 144, 145, 212, 214, 238.
 — card., v. de Medicis A.
 — dux, v. Ferdinandus.
 — palazzo Pitti 212.
 Florentiora (Fiorenzuola) opp. 214.
 Fogelweder Stanislaus 22, 24, 28, 32, 34, 37.
 Forchstein (Forchheim) opp. 199.
 Forgatz Ungarus 111.
 — (senior) 125.
 — Emericus 125.
 — Franciscus 19, 43, 125.
 Forlì u. 46, 238.
 Forlì Piccolo (Forlimpopoli) opp. 47, 238.
 Foroiulensis civitas, v. Forlì.
 Forro puer A. Bath. 132₄.
 Forum Iulii, v. Forlì.
 Fossa Clodia, v. Chioggia.
 Foxius (de Foix) Paulus, archiep-pus Narbonensis, 32, 34, 37.
 Fraistadt (Freistadt) opp. 125.
 Framburga (Frauenburg) opp. 101, 102.
 Franciscus 144, 229, 233.
 — cancellarius, Cesenas 47.
 — doctor 131₄, 143, 144.
 — musicus 109₂.
 — Veronensis 128, 129.
 — M. dux Etruriae 213.
 — Maria, v. Taurusius.
 Francken Christianus 78, 118, 119.
 Francolino opp. 202, 215, 235.
 Frankfurt a. O. u. 197.
 Frascati opp. 15—17, 24, 30, 135, 147, 253.
 — villa Mondragone 38.
 — — Rufina 15, 24.
 — — Vestrii 17, 261.
 Freschatum, v. Frascati.
 Fridericus, professus Cisterciensis, 156.
 Friedberg opp. 2.
 Friesach opp. 66, 127, 152.
 Frisinga (Freising) opp. 2.
 Frykacz 190.
 Fuggerus Marcus 61.
 — Otto 61.
 Fulignum (Foligno) u. 5, 44, 149, 203, 239.
 Galliae rex, v. Henricus III.
 Gallus Antonius Maria card. 139.
 — Ptolomaeus »card. Comensis«, 6, 7, 17, 20, 26, 28, 32, 36, 41, 75, 207, 242, 243, 250, 253, 254, 261.
 Gálczyński Ioannes 78, 181.
 Gambara Ioannes Franciscus card. 7, 25, 31, 49, 144.
 Gandini, senator Bononiensis, 257.
 Garda opp. 225.
 Garonne Ioannes 169.
 Garwaski Stanislaus 175.
 Gasparus, v. Horwat.
 Gazolla opp. 53.
 Gedanum (Gdańsk) u. 103, 156—159, 165, 234.

- Gelli Iacobus Maria 49, 50, 85.
 Generalis Societatis I. v. Aquaviva.
 Geneva u. 227, 233.
 Genuensis ep-pus (Benedictus Giustiniani) 139.
 — marchesa 202.
 s. Georgii card., v. Sfortia Fr.
 Georgius, magister stabuli A. Bath. 109₂.
 Gerardini Ascanius, secr. ducis Ferr. 235, 237.
 Germanus monachus 44.
 Gesualdus Alfonsus card. 7, 206, 242, 256, 257.
 Giamo Gian notarius 29.
 Giacomus Hispanus 19.
 Giebułtowski 211.
 Giedroyć Melchior, ep-pus Samogitiae, 177.
 Gioanne Polacco, cocus A. Bath. 132₄.
 — dispensero A. Bath. 132₄.
 Gioiosa card. 241, 248.
 Gniazdowski Ioannes, abbas Mogilnensis, 76.
 Goliński Pakosz Bernardus S. I. 192, 193, 196—200, 202, 203, 205, 206, 208, 209, 211, 216, 225, 228, 230, 247, 248, 257.
 Gomoliński Stanislaus, ep-pus Camenecensis, 195.
 de Gondy Petrus, card. Parisiensis, 202, 207.
 Gonzaga 135.
 — Gulielmus, dux Mantuanus, 51, 53, 57, 58, 75, 78, 85, 92, 244.
 — Ioannes Vincentius card. 7, 130, 242.
 — Margaretha 50.
 — Scipio, patriarcha Hierosolymitanus, post card. 13, 17, 30, 33, 34, 41, 53, 75, 131, 133, 138, 140, 211, 244.
 — Vespasianus 211.
 — Vincentius, princeps Mantuanus, 51₄, 53—55, 57, 75, 78, 212, 213.
 Goritia u. 128, 129.
 Gosławski 220.
 Gosniki (lapsus calami, v. Woźniki).
 Gostomski Stanislaus, pal. Ravensis, 249.
 Goślicki Laurencius, ep-pus Camenecensis, abbas Mogilensis, 74, 84, 93, 112, 155, 164, 175, 180, 182, 184, 192, 195, 200, 201, 203, 206, 211, 216, 218, 219, 225, 226, 255, 256.
 Gotartowice v-a 113, 115.
 Górka Stanislaus, pal. Poznaniensis 148, 164, 167, 168, 171, 176, 184, 189, 190.
 Górkana tormenta 176.
 Górnicki Lucas 162, 181.
 Górski Adamus 79.
 — Iacobus 78.
 Grabowiecki Sebastianus 113.
 Gratianus Antonius Maria, abbas s. Crucis, 135, 144, 148, 212, 242, 243.
 Graz u. 67, 68.
 Gregorius XIII. pontifex 39, 93—95, 101, 109.
 — Bononiensis profectio 13, 14, 20, 24, 27, 30.
 Grimani Ioannes, patriarcha Aquileiensis, 221.
 Grochowicki Petrus 11₄.
 Grodno u. 77, 111, 120, 138, 142, 249.
 Grodziądzum (Grudziądz) opp. 104.
 Grodzisko v-a 120.
 Grottaferrata opp. 11, 12, 15, 19, 20, 143, 144, 147, 253.
 Guerra cursor 257.
 Gulielmus V. Pius, dux Bavariae, 52₈, 78, 92, 202.
 Gutstadt opp. 99.
 Gvisius (de Guise) Henricus dux 207, 208, 224, 228, 240, 241, 244, 245, 248.
 — Ludovicus card. 207, 240, 241.
 Habum (Frischer Haff) sinus 102.
 Hainburg castrum 126.
 Hala (Hall) opp. 49.
 Halicz opp. 180.
 Hanovius Ioannes, can. Varm., 103, 104.
 Has, civis Crac., 113.
 Hatzvan (Atzwang) v-a 3.
 Heidenstein Rynaldus 195, 202.
 Heilsperga (Heilsberg) opp. 99, 100, 258.
 Henricus III., rex Galliae 61, 62, 207, 240, 241, 244, 248, 249.
 Herberstein Felicianus 159, 160.
 Herbortus 33.
 — Abram 252.
 — Felix 252—254, 259.
 — Nicolaus 26.
 Herich v-a 199.
 Herzberg opp. 198.
 Hibe (Hybie) opp. 72, 125.
 Hieronimo, cocus A. Bath. 132₄.
 — nobilis ducis Mantuani, 57.
 Hispanus equus 39, 134.
 — orator v. Olivarez.
 Hoferus 202, 205.
 Hohenbugk (Hohenbocka, Wysoki Buków) v-a 198.
 Holubek Gabriel 159, 161, 162, 171.
 Hortadus v. Hurtadus.
 Horvat Caspar 36, 72, 77, 109₂, 132₄, 141.
 Hosius Ioannes 23, 99, 105, 118.
 — Iostus 29.
 — Ludovicus 29.
 — Stanislaus card. 31, 60, 69, 74, 134, 183, 207, 209, 214, 239.
 — — de Bezdan 29, 43—45, 117.
 — — de Rubno can. Varm. 118.
 — Ulricus 29.
 Hugonoti 232, 233.
 Hultzinger Hieronymus 198—200.
 de Humala dux, v. d'Aumale dux.
 Humenae dux, v. d'Aumale dux.
 Hundsmarkt (Unzmarkt) opp. 66, 127, 152.
 Hurtadus 40, 43.
 s. Hyacinthus 134, 255—257.
 Ieremias II., patriarcha Constantinopolitanus 9₆.

- Iesuitae 10, 17, 22, 24, 41, 68, 74, 76,
 84, 85, 91, 98, 108, 114, 118, 130, 143,
 147, 155, 158, 160, 164, 182, 192, 197,
 200, 207, 209, 221, 228, 247, 250,
 253—255.
 — Brestensis negotium 16, 17.
 — ep-pus v. Musotti A.
 Iłża, Jelża, castrum ep-pi Crac. 121, 216.
 Imola opp. 150, 238.
 Insbruk u. 3, 49, 52, 197, 201, 229.
 Interamna, v. Terni.
 Ioannes, v. Książnicki I.
 — scriptor 15.
 — Flandrus, servitor Rescii, 15, 232, 238,
 260.
 — Franciscus, servitor Blandratae, 227.
 Iosephus, servitor Rescii, 49, 121, 123.
 Iudaei 227.
 Iulianus medicus 38.
 Iulius, v. Decano 7.
 — Iakaius A. Bath. 109, 238.
 Iuvenalis, v. Ancina.
 Istula v. Vistula.
 Janowo opp. 98.
 Jarosław opp. 80.
 Jarosz v. Hultzinger.
 Jaroszewski 21.
 Jasiński, ord. Cisterc., 114, 115, 117, 120,
 154.
 Jazłowiecki 33.
 — Nicolaus, cap. Śniatynensis, 166, 167,
 175, 180.
 Jordan Spytek, cap. Sandecensis, 115, 121,
 124, 125, 142, 156, 157, 162, 163, 166,
 167, 175, 217, 220.
 Jorgalfi Georgius 247.
 Josica Ungarus 43.
 Kalisz opp. 182, 185, 197.
 Kamieńsko opp. 196.
 Kamionka capitaneatus 234.
 Karczowski, v. Szczudlik.
 Karnkowski 223.
 — Martinus 146.
 — Stanislaus, archiep-pus Gnezn., 35, 96,
 111, 139, 177, 178, 180—182, 192, 242,
 256.
 Karpant (Carpanedo) opp. 201.
 Karśnicki Christopherus, can. Crac., 114, 117.
 Karwicky Andreas, abbas Wąchocensis, 121.
 Kazimirski Nicolaus 157.
 Kendi 111.
 — Alexander 77.
 Kesmark opp. 72, 123, 125.
 Kerestur castrum 126, 127, 153.
 Kielce opp. 81, 113, 115, 120.
 Kijowiensis aposcopus, v. Woroniecki J.
 Kimberg, Kinbergh (Kindberg) opp. 67, 68,
 127, 152, 153.
 Kissowski Stanislaus 181.
 Kiszka Ioannes, cap. Samogitiae, 180.
 Kliński Christopherus 47, 56, 80, 103, 109,
- Kmita 123, 124, 137, 194.
 Knittelfeld opp. 66, 127, 152.
 Kobelany (Kobylany) v-a 85, 92.
 Kobelencz 165.
 Koburg opp. 199.
 Kocevius Nicolaus 86.
 Kochanowski Ioannes, cap. Andreoviensis,
 123, 179, 219, 248.
 — — poeta 18.
 — Petrus 223.
 Kochlewski 25, 27.
 Kolacki Martinus 34—36, 116, 143, 150—
 155, 197, 199, 201, 203, 212, 215,
 220—225, 228, 230—235, 239, 252, 257.
 Kolaczkowski 109.
 Kolo opp. 185.
 Konarski 23.
 Koniecpolski, cap. Wielunensis, 186.
 Kopciowski 109, 111, 116, 119, 132.
 Kopczewski, v. Kopciowski.
 Kormanicka Anna, cast. Czchowiensis 119.
 Koss Nicolaus, praep. Varm. 100, 102.
 Kostka 104.
 — Petrus, ep-pus Culmensis, 102.
 Kotelsdorf, lapsus calami, v. Rattelsdorf.
 Kotkevicz v. Chodkiewicz J.
 Kowaczowski Wolfgang 77.
 Kozaci 140, 159, 163, 166, 168, 186.
 Krasicki Stanislaus, oboźny, 91.
 Krasiniec v-a 195.
 Krasinski 98.
 — Ioannes, cantor Crac., 78, 79, 82, 139,
 162, 163.
 — Stanislaus, archidiac. Crac. 183, 184,
 203, 205.
 Krasne v-a 98.
 Krasnostaw opp. 189, 196, 258.
 Kreczmer Ioannes, can. Varm. 29, 99.
 Krelptall (Gräffental) opp. 199.
 Kretkowski 105, 114.
 Kriegel (Krieglach) v-a 153.
 Krini (Grignio) opp. 201.
 Kromer Martinus, ep-pus Varm. 16, 23, 25,
 32, 34, 99, 101, 102, 117, 219.
 Królewiec u. 219.
 Krupka 115, 144.
 Kryski Felix et Albertus, palatinidae Ma-
 zov. 146, 148.
 Krzecki v. Krzycki.
 Krzeczów v-a 118.
 Krzepice opp. 179, 182—185, 228.
 Krzepicki dominus vel starosta, v. Wolski M.
 Krzesławica, v. Krzesławice.
 Krzesławice v-a 83, 84, 92, 94, 108,
 111—113, 118, 163.
 Krzycki 128, 194.
 Krzywiecki 194.
 Książ opp. 180.
 Książnicki Ioannes 83, 84.
 s. Kunegundis 134.
 Kurman Andreas Paulus 68.

- Lacki Theodorus 48, 63.
 Laczgi, Latzkhi v. Lacki T.
 Ladowski 183.
 Lancelotto Scipio card. 12.
 Landek opp. 72.
 de Landrinis 235.
 Landshut opp. 2.
 Lansberg (Landsberg) opp. 200.
 Lasków v-a 123.
 Laterna (Latarnia) ad Gedanum 103.
 — Martinus S. I. 140.
 Laudensis civitas, v. Lodi.
 Lauretum (Loreto) opp. 5, 45, 130, 149,
 150, 203, 238.
 — ep-patus 130.
 Laureus Vincentius, card. Montis Regalis
 (Mondovi) 22, 24, 122, 146, 149, 206,
 231, 243, 250.
 Lavinia 136.
 de Legge Ioannes 58, 59, 183.
 Legnano capitaneo 237.
 Lehota opp. 72.
 Lekartowicz (Lekartow) v-a 1.
 Lelesius Ioannes S. I. 77.
 Lelów opp. 93.
 Lencicia, v. Łęczycza.
 Lenoncourth Philippus card. 139₈, 205.
 Leonardus, servitor Rescii, 238.
 Leopoliensis ep-pus, v. Solikowski J. D.
 — orator, v. Solikowski J. D.
 Lepszeni Ungarus 169.
 Leśniowski Martinus, cast. Podlach., 205,
 209, 219, 225, 248.
 Leuben (Leoben) opp. 127, 152.
 Liva castrum 70, 71.
 Leva (Levico) opp. 201.
 Lilia Petrus S. I. 21, 79.
 Lincium (Linz) u. 94.
 Lindelli 261.
 von der Linden, burgimagister Gedan. 104.
 Linder dr. 233.
 Lindormius Suecus 208, 222.
 Lini Antonius 19, 49, 110₂, 150, 203, 231,
 237, 257, 258.
 Lipczina (Lipnica) opp. 124, 157.
 Lipnik (Lipniczki) v-a 104.
 Lipowiec castrum 175.
 Lipsia (Lipsk) u. 198, 199.
 Lipski Franciscus 148.
 Livonienses arces 179.
 Lodi u. 4, 54, 56.
 Loien v. Leoben.
 Lomellinus 19, 141.
 Lorenzo 206.
 s. Lorenzo opp. 146, 212.
 Loreo opp. 58, 202, 215.
 Lovicium v. Łowicz.
 Lubianensis ep-pus, v. Tautscher J.
 Lublinensis convocatio 64.
 — pal. v. Tarło J.
 Lubomierski Sebastianus, żupnik wielicki,
 73, 80, 115, 117, 118, 142, 153, 154,
 183, 218.
 Luboracki Nicolaus, abbas Pokrzywnicensis,
 217, 219.
 Lubowla arx 125, 179, 182, 188, 249, 252.
 Lucas, cocus A. Bath. 132₄.
 — v. Del Pace L.
 Lucefusina (Fusina) opp. 63, 229.
 Luceoriensis ep-pus v. Maciejowski B.
 Lucretia d'Este, ducissa Urbini, 50.
 Lugdunum (Lyon) u. 241, 252.
 Lugnano opp. 238.
 Lutherus 152.
 Lutherani 226.
 Łagowski 123.
 Łaski Albertus, pal. Siradiensis, 72, 84, 94,
 105, 160, 177, 180, 209.
 Łasko opp. 196.
 Łaszcz, puer regis 113.
 — Stanislaus 187.
 Łącki 138.
 Łempicki Iacobus 78.
 Łęczycza opp. 105.
 — capitaneatus 178.
 Łobzów v-a 217.
 Łowicz opp. 96.
 — castrum 96.
 Łuczycki, urządnik Rescii 194.
 Ługomski kniaź 182, 183.
 Łuków opp. 198.
 Macerata opp. 44, 45, 203, 238.
 Maciejowski Adamus 124.
 — Bernardus 18, 20, 22, 24, 26, 31, 33,
 35, 37, 39, 40, 44, 45, 76, 77, 81, 110₂,
 124, 147, 181, 183—185, 191—193,
 198, 255.
 — Gasparus 162.
 Maestrum v. Mestrum.
 Maćko nanus 132₄, 144.
 Macziovius v. Maciejowski.
 Madrutius Ludovicus card. 7, 8, 12, 144,
 205, 208, 252.
 Mafei 146.
 Magius Laurentius S. I. 24, 25, 36, 143.
 Mailat 22.
 Makowiecki 29.
 Malacrida Martius 25, 50, 109₂, 131₄, 135.
 Malatesta 127.
 Malatirus, lakaius, A. Bath. 109₂.
 Maleczkowski Michael, M. procurator arcis
 Crac. 52.
 Maluzechsi M. v. Maleczkowski M.
 Małogoszcz v-a 88.
 Mantua u. 51—53, 129, 130, 215.
 — eccl. collegiata s. Andreae 52.
 — dux, v. Gonzaga G.
 — palatium 'fuor del Tè 51.
 — princeps, v. Gonzaga V.
 Marchio Michael 60, 65, 75, 127—129,
 151, 228, 235.
 Margaretha Parmensis 52₂.

- s. Maria della Quercia monasterium 31.
 Mariburgensis arx (Marienburg) 102, 103.
 Marignano opp. 54, 55.
 Marsalcus v. Opaliński A.
 Marta opp. 31.
 Martinalia 77.
 Martinengo opp. 4.
 s. Martino opp. 53.
 Martinus dominus 238.
 — servitor Rescii, 83.
 Martius v. Malacrida M.
 Masolano opp. 231.
 Masoviae palatinides v. Kryski.
 Matarello v-a 3.
 Mater (Matrey) opp. 3, 201.
 Mateucci Hieronymus, archiep-pus Ragusanus, 210, 220.
 Mathaeus incisor v. Trincz M.
 — musicus 109.
 — puer A. Bath. 132.
 — servitor Rescii, 126.
 Mathias archidux 164.
 — nanus, v. Maćko.
 Matthei Hieronymus card. 139, 146, 231, 242, 243, 250.
 Maulbruk (Mauthbrücken) opp. 152.
 Maute (Wysokie-Myto) opp. 1.
 Maximilianistae 217.
 Maximilianus, archidux Austriae 147, 152, 156—169, 172, 173, 175—180, 182—192, 194, 196, 199, 205—207, 211, 213, 214, 217, 219, 228, 239, 240, 249, 252, 258.
 — caesar 114.
 Maza (Canobius?) 88.
 Mazzuola Giovanni Battista 11, 13, 15, 16, 19, 30, 36, 60, 70, 130, 136, 137, 142, 146, 147, 151, 202, 203, 209, 211, 212, 216, 221, 223, 227, 230, 233—235, 242, 248, 255, 257.
 Mecovia (Miechów) opp. 74—77, 79—81, 83—86, 88—90, 92—94, 105—107, 109, 111—118, 120—123, 148, 154, 167, 175, 176, 191, 194.
 — capitulum generale 73.
 — societas s. Annae 24, 78, 85.
 Medices card. v. de Medicis F.
 de Medicis Alexander card. 213, 214.
 — Ferdinandus card. 39, 49, 75, 133.
 — Leonora 52.
 Medicus v. Franciscus doctor.
 Medina Sidonia dux 239.
 Mediolanum u. 4, 38, 54—56, 63, 65, 81, 82, 225, 244.
 — arx 56.
 — collegium nobilium 56.
 — gubernator, v. de Terranova dux.
 — ospedale Maggiore 56.
 Megges opp. 246.
 Menico Bosnensis, mulatirus (mulnik) 144.
 Menus fl. 199.
 Mercati Michele 38, 208.
 Merzuslag, Merzunschlag (Mürzzuschlag) opp. 67—69, 127, 153.
 Mestrum (Mestre) opp. 136, 151, 222, 229.
 Metz u. 242.
 Michael, eques Venetus v. Marchio M.
 St. Michael opp. 66, 152.
 Michałowice v-a 114.
 Michel, lakaius A. Bath. 109, 137.
 Michele Ludovicus, ep-pus Albae 57.
 — v. Mercati M.
 s. Miclus (ś. Mikulasz) opp. 125.
 Mielecki Nicolaus, pal. Podoliae 15, 18, 21, 33.
 — — filiastr palatini 48, 50.
 Mielecz, v. Mielecki M.
 Międzyrzec opp. 197.
 Miklusz Ungarus 109, 141.
 Milewski Iacobus, suffraganeus Crac. 76, 87, 93, 138.
 Minocki Marcus 132, 141.
 Minutio msgr, orator ducis Bavariae 258.
 Miński Stanislaus 84, 89, 91.
 Mirow opp. 1.
 Mitrus (Müllrose) opp. 198.
 Młodziejowice v-a 175.
 Młodziejowski Hyacinthus, thesaurarius regis curiae, 10, 23, 36, 37, 67, 69, 71—74, 79, 81, 82, 86, 88, 89, 91, 94, 110, 115, 117, 118, 121—125, 127, 128, 130, 136, 138, 175, 184, 192, 195.
 Mniszek, cap. Radom., 193.
 Modliszewski Ioannes, Capucinus 17, 24.
 Mogilnensis abbas, v. Gniazdowski J.
 Mogiła v-a 112, 155, 159—164, 166, 168, 169, 171.
 — monasterium 88.
 Moglio Albertus 35, 36, 92.
 Moldaviae palatinus 140.
 — princeps (Petrylo) 247.
 Molfrizt Philippus 12, 24, 49, 52, 75, 80, 85, 109, 131, 178, 179.
 Monachium u. 2.
 Moncelese (Monselice) opp. 129.
 Mondovi card., v. Laureus V.
 Mons, v. Mons Compatrum.
 Mons Compatrum opp. 253, 260, 261.
 Mons Flasconum (Montefiascone) opp. 31, 212.
 Montaltus card. (Sixtus V) 96.
 — Alexander card., nepos Sixti V., 133, 148, 241, 251, 258, 259.
 Montelupus Sebastianus 10, 11, 15, 16, 19, 21, 28, 30, 61, 69, 74—76, 82—85, 87, 94, 95, 111, 116, 122—124, 130, 195, 211, 212, 214, 216, 225, 235, 252, 254, 257.
 — Valerianus 155.
 Monte oliveto Maggiore abbata 145.
 Monterosa opp. 31, 42, 146, 210.
 Montis Regalis card., v. Laureus V.

- Mora (Möhren) v-a 200.
 Moretus, v. Muretus M. A.
 Morna (Murnau) opp. 3.
 Moroni Galeazzo, ep-pus Recanatensis, 45.
 Morosini card. 225.
 Morski 66.
 Morus, puer card. Bolonetti 92.
 — — A. Bath. 109.
 — — Iakius A. Bath. 109.
 Moscicum bellum 136, 253.
 Moscovia u. 122.
 Moscoviae M. dux 243.
 Moscovita, Moscovitae, Moscus, Moschus
 41, 52, 166, 184.
 Moscus puer A. Bath. 109.
 — orator 97.
 Mszana v-a 73.
 Muretus Marcus Antonius 10, 19, 25, 37, 75.
 Musotti Alexander, ep-pus Imolensis, 150.
 Mutina (Modena) u. 4, 215.
 Myszkowski 180.
 — Ioannes, cast. Żarnoviensis, 162, 168,
 170, 210.
 — Nicolaus 82.
 — Petrus, ep-pus Crac, 34, 59, 74, 80, 81,
 93, 94, 108, 111, 113—116, 120, 123,
 124, 139, 154, 178, 180, 198, 203, 216,
 226, 242, 247, 255.
 N. Thomas, cap. peditum Germ. 172.
 Nadasdy Franciscus 70, 126, 153.
 Namurcum u. 15.
 Namurcensis, v. Nemoracensis.
 de Namurs dux, v. de Nemours dux.
 Napi opp. 36.
 Narni u. 43, 203.
 Narniensis civitas, v. Narni.
 Naruszewicze 59.
 Naruszewicz Christopherus 223.
 Narvica navigatio 179.
 Nass Ioannes ord. Franciscanorum, suffrag.
 Brixensis, 29, 201.
 Naumarkt (Neumarkt) opp. 66, 127.
 Naumburg opp. 199.
 Naustad (Neumarkt) opp. 3.
 — (Wiener-Neustadt) opp. 67—69, 126,
 127, 153.
 Navale (Noale) opp. 64.
 Navarra, v. Navarrus.
 Navarrus Martinus 12, 36.
 — rex (Henricus IV.) 262.
 Nawarzyce v-a 117, 118, 120, 154, 183,
 193, 194.
 Nazaret ep-patus 148.
 Neapolis u. 135, 205, 260, 261.
 — archiep-pus, v. Annibal de Capua.
 Neapolitanenses scripturae 249.
 de Nemours dux Henricus 240, 241, 245,
 248.
 Neronis lacus 144.
 Neukirche (Neunkirchen) opp. 67, 69.
 Neustadt a. S. opp. 199.
 Neustadt, v. Naustad (Wiener-Neustadt).
 Nicolaus, caudatarius A. Bath. 131.
 — puer A. Bath. 132.
 Nida fl. 191.
 Nidecki Andreas Patricius 15, 18, 29, 30.
 Niegoszowski Stanislaus 208.
 Niemojewski 25.
 Niepolomice opp. 84, 90—94, 106—108,
 111, 118, 122—124, 154, 155, 176.
 — cap. v. Branicki G.
 — capitaneatus 107.
 Nietrzielski 217.
 Nitenhav (Nittenau) opp. 2.
 Nitria (Neutra) opp. 70.
 Nittenwald (Mittenwald) opp. 3, 200.
 Norimberga u. 147, 183, 198, 199, 200.
 Nosielsky 257.
 Nova Civitas v. Naustad (Wiener-Neustadt).
 Novellara arx 244.
 Nowe opp. 104.
 Nowe Miasto opp. 125.
 — Korczyn opp. 167, 168, 176.
 Nowopole v-a 196.
 Nowy Targ opp. 73.
 Obożny, v. Krasicki St.
 Ochmistrz Annae lag. v. Szczawiński P.
 Octavius Pater 225.
 Odera, lapsus calami, v. Warta.
 Odolikowski 223.
 Oenopontum v. Insbruck.
 Oglio fl. 53.
 Ogródzieniec castrum 90, 176.
 Okalewice v-a, 120.
 Olelkowicz Georgius, Slucensis dux, 33, 98,
 110.
 Oleszno v-a 95.
 Olgiato 61.
 Olivarez de Gusman Ioannes Henricus co-
 mes, orator regis Hisp. 144.
 Olivense monasterium 164.
 Olkusz opp. 1, 158, 159, 161, 175.
 Olomucium (Olomuniec) opp. 1, 157, 165,
 172.
 Orlichsteyn monasterium 152.
 Olszowski Melchior, abbas Chebdoviensis,
 217, 219.
 Olubek v. Hołubek G.
 Olufa (Oludza) v-a 86, 195, 196.
 Opaliński Andreas, marsalcus regni 35, 95,
 142, 148, 167, 168, 177, 179, 181, 183,
 184, 193, 197, 198, 205, 218, 220, 229,
 242, 243, 261, 262.
 — filius 243.
 Oraczowski 85, 108, 115.
 Orlandus, v. Pozzuolo O.
 Orleans u. 242, 244.
 Orłowski 183.
 Orsini Paolo Giordano duca di Bracciano
 22, 30, 92.
 Orzelski Sventoslaus 163.
 Osorius Hieronymus 193.

- Osowski 115.
 Ossiacus lacus 152.
 Ostia (Ostiglia) opp. 51, 55, 57.
 Oświecim opp. 87.
 Otricoli opp. 43, 131, 149, 203.
 Ottoboni Hieronymus 220.
 Owadowski Philippus 205, 260.
 del Pace Lucas 195, 199, 202, 211, 230—232.
 Pacem (Botzen) opp. 201.
 Pacosius, v. Golyński B.
 Padus fl. 4, 51, 57, 129.
 Paglia austeria 140, 212.
 Palazzolo, camerarius pontificis, 64.
 Paleottus Gabriel, archiep-pus Bonon. card., 48, 49, 75, 203, 214.
 — Hieronymus 48.
 da Palestrina Pierluigi Giovanni 41.
 Palfi Ioannes 77.
 Pallotta Evangelista 133.
 Panicus, fiscalis cam. App., 257.
 Panigarola Franciscus 20, 144.
 Papinianus Leopardus Romanus 35.
 Parisii u. 183, 241, 242, 244, 248.
 Parisiensis cardinalis, v. de Gondy P.
 Parma u. 4.
 — dux, v. Farnesius A.
 Partenkirchen opp. 3.
 Patavium (Padwa) u. 58, 59, 63, 64, 66, 129, 150, 151, 201, 202, 220, 223—225, 227—229, 232—234.
 — austeria del Sole 63.
 Patricius, v. Nidecki A. P.
 Patricus 20.
 Patruus bibliopola 105.
 Paulus III. pontifex 250.
 — Jordanus, v. Orsini T. J.
 Pawłowski Stanislaus, ep-pus Olomucensis, 14.
 Pecina (Pszczyna) opp. 162.
 Pelleue Nicolaus, card. Senonensis 8, 20, 32, 207, 242.
 Pelplinum (Pelplin) opp. 104.
 — abbas, v. Rembowski L.
 Perusium (Peruggia) u. 43, 45, 138.
 Pessinsky 208.
 Petricovia (Piotrków) u. 105, 155, 166—168, 196.
 Petronius senex 150.
 Petrus servitor Rescii 238.
 — Maria, v. Vulcanius P. M.
 Pękosławski Stanislaus, cap. sandom, 185, 189.
 Philipowsky, v. Filipowski.
 Philippus II., rex Hispaniae 17, 37, 134, 156, 206, 224, 244.
 Piasecki 87.
 Picus, v. Zawadzki St.
 Pieniążek 87.
 — Ioannes, cap. Neoforiensis, 73.
 Pierzchlinius (Pierzchliński) 44, 57, 109.
 Piesk (Biesig) opp. 198.
 Pii palatium 224.
 Pilczycki 120.
 Pilichowski Adamus, ep-pus Chelmensis, 242.
 Pilzno opp. 2.
 Pińczów opp. 81.
 Piotrowski 197, 229.
 Pisaurum (Pesaro) u. 5, 46, 130, 150, 203, 238.
 Piscaria (Peschiera) opp. 4.
 Pius IV. pontifex 211.
 — V. pontifex 32.
 Piwniczna opp. 125.
 Pizzighitone opp. 54, 56.
 Placentia (Piacenza) u. 4.
 Plantinus typographus 59.
 Plasius, v. Plaza T.
 Plemięcki, can. Culmensis, 102, 104.
 — Fabianus 16, 24, 81, 82, 101, 115, 129, 130, 131, 141.
 Pleszów v-a 163.
 Plocensis ep pus, v. Wolski P.
 — pal. v. Zieliński G.
 — praepositura 210, 249, 255, 261.
 Plaza Thomas 10, 13, 21, 25, 75, 79, 112, 113, 123, 135, 137, 138, 151, 158, 167, 198, 203, 205, 222.
 Podlaski D., v. Leśniowski M.
 Podłodowski Iacobus 17, 23, 26.
 Podoliensis palatinus, v. Mielecki M.
 Podoski Christopherus 80, 86.
 Podskarbi, v. Młodziejowski J.
 Poels v-a 66, 152.
 Poggibonsi opp. 212.
 Poggio Benatico opp. 49, 50.
 Poitiers u. 242.
 Pokrzywnicki opat, v. Luboracki M.
 Polesella opp. 57.
 Pols opp. 65.
 Poltovia (Pultusk) opp. 97, 98.
 Pompeius fur 43.
 da Ponte Nicolaus, dux Venetorum, 58—60, 75.
 Ponteva (Pontebba) opp. 128, 129, 152.
 Popel 165.
 Popozza v-a 58.
 Poretana, Portena, Partena (Pontebba) opp. 65.
 Poręba v-a 153, 154.
 Porticus Hieronymus 22.
 — Vincentius, archiep-pus Ragusanus, 16, 23, 33, 75, 134.
 Portus opp. 23.
 Posonium (Preszburg) u. 68—71, 123, 126, 153.
 Possevinus Antonius S. I. 9, 10, 25—27, 78, 100, 101, 135—137, 201, 202, 209, 211, 223, 224, 230.
 Potocki Iacobus 157, 186.
 Potok v-a 124.
 Powodowski Hieronymus 83, 116, 117, 121, 123, 138, 155, 157, 159, 160, 171, 178, 196.

Poznań (Poznań) u. 81, 105, 112, 142,
 147, 155, 182, 197, 224, 234.
 — coadiutoria 18, 34, 36.
 — palatinus v. Górka St.
 — suffraganeatus 142, 209.
 — suffraganeus, v. Brzeźnicki I.
 Pozzuolo Orlando 42, 43, 49, 75, 111.
 Praenestinus musicus, v. da Palestrina G.
 Praepostar 188.
 Praga u. 2, 78, 111, 122, 188.
 Praia abbatia 224, 225, 233, 234.
 Pratale monasterium, v. Praia.
 Premisliensis ep-patus 70.
 — ep pus v. Baranowski A.
 Preschlinscius, v. Pierzchlinius.
 Princz 165.
 Priuli Laurentius, orator Venetus, 122, 209.
 — Mathaeus, ep-pus Vicentinus 221, 230,
 232.
 — Michael, ep-pus Vicentinus, 221.
 Prizienostki (Przyjemski?) 63.
 Procaccius Florentinus, servitor A. Bath. 141.
 Promnik (Prądnik) v-a 94, 95, 108, 111, 159.
 Proński kniaź 187, 190.
 Proszowice opp. 155, 156, 158.
 — comitia 142.
 Prowana 216.
 Pruk, Prukhum, v. Bruck.
 Pruscinski, v. Pruszczyński.
 Prussiae dux 92.
 Pruszczyński 83.
 Przasnysz opp. 98.
 Prząclaw v-a 123.
 Przedbórz opp. 95, 105, 155, 168, 182,
 193, 194.
 Przeluss (Prelouč) opp. 2.
 Przewóz (Proebus) opp. 198.
 Prziborz, v. Przedbórz.
 Przyjemski Stanislaus, marsalcus regis cu-
 riae 218, 226.
 Pudłowski Ioannes 96.
 Pyzdry opp. 197.
 s. Quirico opp. 145, 212.
 Rab, civis Crac., 158, 184.
 Rabsztyn castrum 159, 161, 163.
 Raczązium (Raciążek) opp. 105.
 Racziborz opp. 1.
 Radetius Stephanus; eppus Agriensis, 70.
 Radomsk opp. 196.
 Radreus, v. Radetius S.
 Radziwill 182.
 — Albertus, marsalcus Lit., 218, 219.
 — Christopherus, pal. Vilmensis, 183.
 — Georgius, ep-pus Vilmensis, card. 34, 36,
 64, 134, 136, 137, 141, 142, 144, 145.
 — Nicolaus Rufus 38.
 Rajski 123, 178.
 Rakowice v-a 160, 161.
 Ramboletus 233, 249.
 Ratisbona (Regensburg) u. 2.
 Ratisbonensis administratio 25.

Rattelsdorf v-a 199.
 Ravenna u. 130.
 — archiep-pus, v. Cananius A.
 Ravensis pal., v. Gostomski S.
 Rean (Rouen) u. 242.
 Recanati ep-patus 130.
 — ep-pus v. Moroni G.
 Reder 188.
 Regazzi 231.
 Regium (Reggio di Emilia) u. 4.
 Regiomontum (Królewiec) u. 101.
 Rembowski Leonhardus, abbas Pelplinensis, 104.
 Reschius, Rescius, v. Reszka.
 Resel castrum 220.
 Reszka Stanislaus 8, 9, 10, 45, 47, 49, 50,
 55, 63, 64, 66, 67, 74, 75, 77—81,
 109, 131, 194, 198.
 — Andreoviensis abbatia 113.
 — Czystochoviensis visitatio 91, 92.
 — Varmiensis canonicatus 12.
 — Varsoviensis decanatus 15, 29, 35, 36,
 124.
 Retz opp. 2.
 Rey 115.
 Rhenus fl. 246.
 Ribka (Rabka) v-a 73.
 Robertus S. I., v. Arbicrambius.
 Rodigi, Rodigium, Rodigum, Roigum, Ruigo
 (Rovigo) opp. 50, 57, 58, 129, 150.
 Rogazna, familia Venet. 64.
 Rogerius Anglus, v. Bayno R.
 Rogulski Andreas 195, 256—260.
 Roma u. 5, 15—17, 20, 21, 24, 30, 32,
 34, 38, 48, 50, 60, 63, 65, 67, 70, 71,
 74, 78, 95, 103, 106, 108, 109—111,
 114, 124, 128, 130, 133, 134, 138, 141,
 144—147, 149, 150, 181, 183, 192, 193,
 195, 201—203, 215, 216, 224, 225,
 228—230, 232—234, 237—239, 242,
 247, 253—256, 260, 261.
 — collegium Anglicanum 35.
 — — Canonistarum 39.
 — — Romanum 40.
 — — Ungaricum et Polonicum 39.
 — hospitale Polonicum 15, 18, 21, 33, 34,
 38, 115, 209, 215.
 — — Suedicum 254.
 — hospitium al Orso 253.
 — monasterium s. Brigidae 195.
 — villa Madamae 28, 31, 208.
 — vinea Casanedi 254.
 — — Ubertini 206.
 Ronciliono opp. 212.
 Rosanen[sis], v. Sabellus Silvius.
 Roscestuki Martinus (Rusiecki?) 74.
 Rosemberg (Róžemberk) opp. 125.
 — can. Varmiensis, 25.
 Rovere card. 243, 247, 250, 253.
 — Franciscus Maria II., Urbini dux, 5, 45,
 130.

- Rovereto opp. 3.
 de Roy, Flandrus Bernardinus, 29.
 Rozdrażewski Hieronymus, ep-pus Cuiavien-
 sis, 34, 105, 139, 165, 177, 178, 180,
 182, 184, 185, 193, 198, 203, 210, 242,
 255.
 Rozini, v. Rusini.
 Rubenus Leonhardus S. I. 246.
 Rubico fl. 46.
 Ruda, abbatia Cisterc., 1.
 Rudomina 34.
 Ruere card. v. Rovere.
 Ruere, Ruiore, Ruferi (Revere), v-a 51, 57.
 Rusiecki 118.
 Rusini 231, 235.
 Russiae palatinus, v. Żółkiewski S.
 Rusticus Hieronymus 147.
 Rusticutius card. 7, 254.
 Rynaldus, v. Heidenstein R.
 Rzepin (Reppen) opp. 197.
 Rzeszów opp. 168.
 — conventus 176, 177.
 Saalfeld opp. 199.
 Sabaudiae dux, v. Carolus Emmanuelus.
 Sabellus (Savelli) Iacobus card. 7, 14, 15,
 17, 23, 25, 30, 32, 39, 40, 49, 75, 92,
 122, 145, 146, 149.
 — Silvius, archiep-pus Rosanensis, 118.
 Sacra Vallis (Serravalle) opp. 5, 44, 203, 239.
 Sadlochius, can. Annae reginae, 242.
 Salankemeni Ungarus 48.
 Salernitanus archiep-pus, v. Columna Mar-
 silius M. A.
 de Salm comes 71.
 Saluso (Salurn) opp. 201.
 Salvianus Antonius Maria card. 22.
 Samboriensis capitaneatus 178.
 Samogitiae cap., v. Kiszka J.
 — ep-pus, v. Giedroyć M.
 Sampson, decanus Varm. 100.
 Sanctorius Iulius Antonius, card. s. Seve-
 rinae, 8, 211.
 Sandomierz u. 168, 189, 231, 232.
 — cap. v. Pękosiński St.
 — cast., v. Tarnowski St.
 — pal., v. Szafranec St.
 Sapieha 164.
 — Ioannes 223, 227.
 — Leo, can. Lit. 183.
 Saxoniae dux 198, 199.
 Sącz, Sądecz u. 124, 125, 162, 175.
 Scadinari 47, 130, 137, 150, 152, 258.
 Scapi Maria 85, 150, 151, 215, 235.
 Scarlato Betti Lucas 85.
 Scarparia opp. 214.
 Schutzi, v. Szczucki A.
 Schudlikh, v. Szczudlik.
 Scipio, v. Gonzaga S.
 Scirletus Gulielmus, card. 6, 10, 23, 28, 75.
 Sciskowsky, v. Szyszkowski.
 Scongav (Schongau) opp. 200.
 Scotiae rex 156.
 Scotus 103, 261.
 Sczizicensis abbas, v. Szczyrzycensis abbas.
 Scustci, v. Szczucki.
 Scythae, v. Tartari.
 Szczawiński Paulus, cast. Łęczycensis, och-
 mistrz Anny Jag., 96, 97.
 Secretarius maior regni, v. Baranowski A.
 — v. Tylicki P.
 Secygniowski Iacobus, cap. Szydłowiensis,
 122, 124, 135, 143, 216.
 Semplawsky Henricus 99.
 Senae (Syena) u. 145, 146, 212.
 Senogaglia (Sinigaglia) u. 5, 45, 130, 150,
 203, 238.
 Senonensis card., v. Pelleue M.
 Sermoneta card., v. Caietaro M.
 s. Severinae card., v. Sanctorius I. A.
 Severium (Siewierz) opp. 176.
 Sfondratus Nicolaus, ep-pus Cremonensis,
 card., 53, 54, 56, 57, 75.
 Sfortia (Sforza) Franciscus card. 7, 11, 38,
 39, 49, 75, 209, 251.
 — Paulus 15, 24.
 Siciglio (Sicile) opp. 64, 128, 129, 151, 152.
 Siculus Andreas 247.
 Sielnicki, camerarius regius 113.
 Sieniński Ioannes, cast. Leopold. 91.
 Sigismundus III, rex Poloniae, 146—148,
 156—161, 163, 165—168, 172, 176—
 178, 180, 182—186, 190, 194, 205, 208,
 236, 237, 239.
 Simon architectus, v. Zenga S.
 Siphonius, v. Spada S.
 Siradia (Sieradz) opp. 185, 196, 197.
 — pal., v. Łaski A.
 s. Sixti card., v. Buoncompagni Ph.
 Sixtus V. pontifex 96, 108, 109, 130, 134,
 141, 206, 211, 234, 261.
 Skarga Ioannes 16, 29, 37, 65, 75, 76, 80,
 86—88, 91, 96, 103, 107, 109, 109, 110,
 120, 122, 126, 127, 131, 143, 148, 156,
 195.
 — Petrus S. I. 74, 76, 80—82, 84, 90,
 108, 113, 119, 135, 158, 164, 173, 193.
 Skarszewski, can. Crac., 114.
 Skrzetuski, vicecap. międzyrzecensis, 197.
 Skuski, v. Szczucki.
 Slucensis dux v. Olelkowicz G.
 Sławiński 124.
 Sławków opp. 1.
 Słomniki opp. 175.
 Smolanum (Smolany) opp. 99.
 Snurski 257.
 Sobieski 218.
 Sochaczów opp. 96.
 Sokołowski Stanislaus 9, 18, 26, 29, 30,
 35, 76, 84, 118, 124, 178, 197.
 Solec opp. 98.
 Soleiovia (Sulejów) opp. 95, 168.
 — abbas, v. Fabius G.

- Solikowski Ioannes Demetrius, ep-pus Leop., 21⁸, 120, 122, 126, 127, 134, 176, 180, 218, 219.
- de Sora dux, v. Buoncompagni I.
- Spada Siphonius 14, 43, 122, 131⁴, 150, 203, 212.
- Sparus 205.
- Spik Stanislaus 123.
- Spilemberg opp. 64, 129, 152.
- Spina 17.
- Spinola Philippus card. 15, 21.
- Spiski vicecapitaneus 72.
- Spoletum (Spoleto) u. 5, 43, 149, 203, 238.
- Sremensis Ioannes, v. Cochler.
- Szodoka Ioannes 81.
- Ssamotuliensis Bartholomaeus 124.
- Sssidloviensis capitaneus, v. Secygniowski I.
- Ssiiling (Szyling) mercator Crac. 158.
- Ssorstin (Czorsztyn) castrum 72.
- Sszodwinum, Ssadvinum, Ssadvin (Schottwien) opp. 67, 126, 127, 153.
- Szuszki, v. Szczucki.
- Staniątka (Staniątki) v-a 84.
- Stadniccy 163, 166, 176, 184, 185.
- Stadnicki 166, 186.
- Stanislaus 180, 188, 214—216.
- Staniewski Albertus 112, 113, 116, 120, 124, 130, 137, 138, 142—144, 146—148, 154, 156, 158.
- Stanislaus cursor 138.
- servitor Rescii 49.
- Stanislavovis (dies natalis Stanislai) 157.
- Staręski Erasmus can. Crac. 85, 114, 116, 117.
- Starzensky, v. Staręski E.
- Starnberg v-a 3.
- Staszkowski Stanislaus 75, 77.
- Staw opp. 197.
- Stephanus rex Pol. 69, 114, 138, 141, 142, 148, 176, 217, 246.
- v. Diac.
- Sterzing opp. 3, 201.
- Stężyca opp. 155.
- Strigonium (Ostrzyhom) u. 71.
- capitulum 71.
- La Storta opp. 144.
- Strokon (Pstrokonie) v-a 196.
- Strozzi 151, 235.
- Strus 123, 184.
- Strzała 87.
- Petrus 68, 69, 79, 109², 131⁴.
- Strzeżkowski 124.
- Stsala, v. Strzała P.
- Sublacum (Subiaco) opp. 254.
- Suchorzewski Stanislaus 83, 92, 101, 109, 109², 110, 113, 114, 121—124, 130, 135, 137, 142, 143, 146—148, 167, 178, 191, 194—196, 198, 200, 203, 205, 228, 229, 231, 242, 248, 255, 256, 262.
- Suedus, v. Sigismundus III.
- Suetiae princeps, v. Sigismundus III.
- Sydonia, v. Medina Sidonia.
- Symon, v. Treterius S.
- Śniatyński starosta, v. Jazłowiecki N.
- Sreniawa 218.
- Środa opp. 197.
- Szafraniec Stanislaus, pal. sandom., cap. chećcinensis 90², 95, 114, 116, 121, 124, 148, 154.
- Szapia, v. Sapieha.
- Szczepankowo v-a 197.
- Szczucki Andreas 57, 65, 67, 68, 73, 88, 109², 111, 127, 129, 130, 131⁴, 141, 142, 147, 148, 156.
- Szczudlik-Karczowski Mathias 67, 69, 70, 109², 141, 147.
- Szlaski (Szczucki?) 77.
- Szombri Wladislaus 77.
- Szydłowski 82, 123.
- Szyszkowski Martinus 34, 40, 59, 64, 65, 76, 130.
- Tachetti Camillus 36, 64, 77, 107.
- Tachav (Dachau) opp. 2.
- Talducius 231.
- Tanie (Tonie) v-a 159.
- Tarło Ioannes, pal. Lublinensis, 159.
- a Tarnov comes 152.
- v. Tarnowski St.
- Tarnowski Stanislaus, cast. sandomir., 155—157, 159, 218.
- Tartari 26, 162, 196, 206, 217.
- Tarvisium, Tarviska (Tarvis) opp. 65, 128, 129.
- Taso comes 20.
- Taurinensis ep-pus (Hieronimus Rovere) 139.
- Taurusius Franciscus Maria 110.
- Tautscher Ioannes, ep-pus Lublanensis, 128.
- Tczew opp. 103, 104.
- Tekeli 125.
- Telegdinus (Telegdy) ep-pus 126.
- Terni u. 5, 28, 43, 131, 149, 239.
- de Terra Nova dux de Aragona Carolus 56, 244.
- Tervisium (Treviso) opp. 63, 64, 151, 230.
- Teseus 24.
- Teszinensis ducissa 125.
- Teńczyński Andreas, pal. Crac., 142, 155, 156, 158, 160—162, 170, 174, 177, 180, 209, 219.
- Thesaurarius regni, v. Dulski I.
- regis curiae, v. Młodziejowski H.
- Theyn (Tyn Horszow) opp. 2.
- Thomas, aurifex Venetus 202.
- Iesuita Anglus 78.
- v. Treter T.
- Tiberis fl. 239.
- Tibur (Tivoli) opp. 27, 34, 254.
- Ticinius (Tyczyn) Georgius 30, 46, 49, 50, 75, 76.
- Ticzin (Tyczyn) v-a 196.
- Tiniech (Tyniec) abbatia 87, 226.
- coadiutoria 50.

- Tirnava, Tirnavia, Tyrnawa, (Nagy-Szombat)
   opp. 71, 126.
 Toledus Franciscus S. I., 138.
 Tolentinum u. 5, 44, 149, 203, 238.
 Tolosanus Ioannes 243.
 Tomaso, scalco A. Bath. 132.
 Toneverd (Donauwörth) opp. 200.
 Torga (Torgau, Torgawa) opp. 198.
 Torregiani 199.
 Torunium (Toruń) u. 105.
 Transilvaniae princeps, v. Bathorjus Sigis-
   mundus.
 Tre Fontane abbatia 251.
 Trenczyn castrum 125.
 Treter Thomas 218, 29, 69, 81, 82, 84,
   95, 99, 100, 102, 103, 105, 109, 112,
   113, 127, 130, 131, 142, 145, 149, 150,
   155, 183, 201—203, 207, 211, 214—216,
   219, 230, 231, 239, 240, 242, 250, 253,
   254, 257, 260—262.
   — canonicatus Crac. 138, 140.
 Treterius Simon 123, 152, 193, 196, 234,
   239.
 Trevisanus Ioannes, patriarcha Venetus, 221.
 Tridentum u. 3, 49, 201.
 Trincz Mathaeus 109, 131.
 Tripolis u. 240.
 Troszyński 109.
 Trzcensky, servitor Rescii 158.
 Trzebow (Trzebowa Morawska) opp. 1.
 Turbka 87.
 Turcae 17, 20, 23, 25, 26, 34, 60, 62, 70,
   130, 189, 217, 230, 240.
 Turczy 125.
 Turner v-a 199.
 Turzo 125.
 Tusculum, v. Frascati.
 Tuszyński 223, 231.
 Twarkowski 150.
 Tylicki Petrus 77, 100, 225.
 Ubiquitistae 89.
 Uchański Paulus 148.
 de Ujazd Martinus Ioannes S. I. 228, 229.
 Ujazdowo v-a 97.
 de Umala dux, v. de Aumale dux.
 Umarienses (Weimar) duces 199.
 d'Umena dux v. d'Aumale dux.
 Undo S. I. 77.
 Urbankowicz, consul Crac. 162.
 Urbini ducissa, v. Lucretia Estensis.
   — dux v. della Rovere Franciscus Maria II.
 Ursinus Fulvius 18, 25, 29.
   — Verginius 251.
 Utricoli, v. Otricoli.
 Wachsman, burgimagister Crac. 162.
 Vaciensis ep-pus 70, 126.
 Vactendonum, praesidium Belgicum, 245.
 Vaisenfels (Weissenfels) opp. 198, 199.
 Vaiss hospes 199, 200.
 Valcimara opp. 149, 203.
 Vangelista, v. Pallotta Ev.
 Varmiensis card., v. Hosius S.
   — coadiutoria 32.
 Varsavia (Warszawa) u. 79, 81, 83, 84, 87,
   90, 96—98, 112, 113, 116, 141, 148,
   165, 166, 169, 182, 222.
   — cap. v. Zaliwski B.
   — comitia 154, 165.
   — convocatio 148.
   — decanus, v. Maciejowski B.
   — electio 178.
 Varsevicius, v. Warszewicki.
 Varsevicky 109.
 Warszewicki Christopherus 9, 21, 25, 112,
   116, 208, 220, 228, 257.
 Warszzycki 95.
 Warta fl. 196.
 Vastavillanus (Guastavillano) Philippus card.
   7, 28, 33, 75.
 s. Vayt, opp. s. Viti (St. Veit) opp. 66, 152.
 Váchock abbatia 121, 122.
 Weiher Ernestus, cap. Nowensis, 104.
 Venda mons 233.
 Venetiae u. 28, 36, 50, 55, 58, 59, 61, 63,
   70, 92, 127, 128, 137, 142, 150, 151,
   155, 200, 201, 215, 220, 221, 223, 227,
   230, 232—235, 254.
   — arsenale 62.
   — Canareio 61.
   — dux, v. Da Ponte N.
   — s. Giorgio Maggiore 58, 59.
   — Malamochi (Malamocco) portus 59.
   — s. Marci thesaurus 62.
   — Murano 61, 63, 151, 220, 231.
   — s. Spirito 59.
 Venetus orator, v. Priuli L.
   — patriarcha, v. Trevisanus I.
 Venzone opp. 64, 65, 129, 152.
 Vercellensis card., v. Bononius I. F.
 Vergilius, v. Crescentius V.
 Verona u. 4, 225.
 Vescovia (Wyszków) opp. 68.
 Veselini, v. Wesselenyi.
 Vesprimensis ep-pus 70.
 Wesselenyi Franciscus 21, 36, 89, 91, 111,
   124, 135, 148, 157, 167, 218, 219.
 Vestrius 17.
 Viadana opp. 57.
 Vicancellarius regni, v. Baranowski A.
 Vicenza u. 224, 225.
   — ep-pus, v. Priuli.
 Vicovarum opp. 254.
 Wieliczka opp. 73, 118, 176, 177.
 Wieluń opp. 179, 182, 183, 185, 186.
   — iudex 166.
 Vienna (Wiedeń) u. 27, 28, 66—71, 92,
   94, 111, 122, 126, 150, 151, 153, 172,
   223, 224, 228, 231—233, 248.
 Wilczowski, lapsus calami, v. Wilczyński.
 Wilczyński Andreas 223—225, 234.
 Villacum (Villach) opp. 65, 66, 127, 128,
   152.

- Vilna (Wilno) u. 25.
 — card., v. Radziwiłł G.
 — dominus (cast.), v. Chodkiewicz H.
 — pal. v. Radziwiłł Chr.
 Vinta, secr. M. ducis Etruriae, 213.
 Wise Andreas, prior Angliae, 168, 18, 59, 151.
 Vislicia (Wiślica) opp. 155, 157, 158.
 — conventio 158, 159, 169.
 Vistula (Wisła) fl. 156, 162, 167, 176.
 Viterbium (Viterbo) u. 31, 145, 146.
 — s. Maria de Quercu (della Quercia) 144.
 s. Viti oppidum, v. St. Vayt.
 Vitivaldus ep-pus 68.
 Witkowice v-a 114.
 Witów abbatia 194.
 Vladislaviensis ep-pus, v. Rozdrażewski H.
 Volargno v-a 4.
 Volavicz, v. Wollowicz.
 Wolborz opp. 95, 193.
 Wolski Nicolaus, ensifer regni, cap. Krzepicensis, 84, 89, 93, 180.
 — Petrus, ep-pus Plocensis, 34, 98, 117, 140, 218, 219, 255.
 Vormidum (Wormditt) opp. 99—101.
 Woroniecki Iacobus, nom. ep-pus Kijowien-sis, 90, 164, 168, 184, 190.
 Woyna 29, 74.
 Woźniki v-a 196.
 Vratislavia (Wrocław) u. 185, 188, 189.
 — ep-pus 162.
 — mercatores 162.
 Vroblowsky Martinus 257.
 Vrocirisium (Wrociryż) opp. 80, 81, 105, 112, 113, 115, 167.
 Vulcanius (Volcanio) Petrus Maria 13, 17, 29—31, 35, 42, 46, 75, 76, 131, 135—137, 142, 146, 147, 149, 211.
 Wybranowski Laurentius 190.
 Xiąż, v. Książ.
 Xiążnicki, v. Książnicki.
 Zachaei Iacobus, nobilis Spoletinus, 44, 149, 239.
 Zagórzycze v-a 185.
 Zajączkowski, vicecap. Poznan., 23.
 Zakrzewski 226.
 Zaliwski Bartholomaeus, cap. Warsaw., 96, 98.
 Zamoiscium (Zamość) u. 195, 196.
 Zamoyski Ioannes, cancellarius regni, 18, 20, 22, 23, 25, 27—34, 38, 40, 71, 73, 86, 106, 110, 114, 115, 142, 145, 148, 154—166, 168—175, 177, 179, 181—192, 195, 196, 198—200, 202, 203, 205, 206, 208, 209, 211, 216, 220, 221, 224, 229, 232, 243, 249, 261, 262.
 — secr. regis, 114, 115.
 Zani Mathaeus 202, 229, 233.
 Zator opp. 87.
 Zawacki Bernardinus 210.
 Zawadzki Bartholomaeus, can. Crac., 74, 76, 138.
 — Picus Stanislaus 82, 113, 167.
 Zborovii 148, 154—158, 160—163, 165—169, 172, 173, 175, 178, 179, 182, 185, 186, 188, 239.
 Zborowski Andreas 120, 156, 159, 169, 187, 188, 190, 191.
 — Christopherus 70, 86, 90, 121, 122, 127, 130, 148, 160, 168, 172, 173, 192.
 — Ioannes 159, 169.
 — Samuel 40, 60.
 Zebrak (Żebrak) opp. 2.
 Zebrzydowski 22.
 — Nicolaus, cap. Crac., 115, 116, 121, 142, 155, 167, 248.
 Zenga Simon architectus 46, 67, 68, 203.
 Zidek (Żydek) Severinus Dominicanus 255, 256, 260.
 Zielenscy 220.
 Zielonki v-a 159, 169, 170, 175.
 Zienowicz Christopherus, pal. Brzestensis L. 249.
 Zernocse (Żarnowice) opp. 72.
 Zierl opp. 200, 201.
 Ziglerowa, civis Crac., 106.
 Złotniki v-a 193, 194.
 Zolczinsky (Żółczyński) Ioannes, can. Plocensis, 260, 261.
 Żarnowiec opp. 176, 195.
 Żarnowska kaszt. (lapsus calami, v. Czchow-ska kaszt.).
 Żołądz 184, 186.
 Żółkiewski Stanislaus, pal. Russiae, 160, 177, 186.
 Żupnik v. Lubomierski S.

GAYLORD

PRINTED IN U.S.A.

~~ICE 2560108 EYR~~
~~7/29/09~~

DATE DUE

GTU Library

3 2400 00386 3291

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500
All items are subject to recall.

